



Dünyaya açılan pencere

Görüş

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün Aylık Dergisi
Aralık 1975 / Sayı 12 / 10 Lira

KELTLER





Fotoğraf © Leonard von Matté

İTALYA Bir Etrüsk Kadınının Selâmı

Bu sayfamızı, on iki aydır, Uluslararası Kadın Yılına ayırmıştık. Sona eren 1973'ü uğurlarken 2500 yıl önce çizilmiş olan ve ayrılığı dile getiren bu Etrüsk kadını portresini sunuyoruz. Bir dansöz olduğu tahmin edilen bu kadın portresi, 1961 yılında, İtalya'da Tarquinia'da bulunan bir mezarın duvarlarına çizilmiş bir grup oyuncu arasında yer alıyor. «Oymenlar Mezarı» diye tanınan bu anıt, yirmi yıldır, çağdaş tekniklerle ayıklanmasıyla Tarquinia'da ortaya çıkarılmış olan 6000 mezarın (bunların 60 tanesi resimlerle süslenmiştir) en önemlilerinden biridir.

DÜNYA SANATINDAN ÖRNEKLER

UNESCO dan Görüş

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün Ayık Dergisi

Aralık 1975 / Sayı 12 / 10 Lira

YAYINLANDIĞI 15 DİL

- | | |
|------------|------------|
| Türkçe | Japonca |
| Fransızca | Tamilce |
| İngilizce | Hintçe |
| İtalyanca | İbranice |
| İspanyolca | Farsça |
| Rusça | Felemenkçe |
| Almanca | Portekizce |
| Arapça | |

* UNESCO'dan GÖRÜŞ öteki dillerdeki örnekleri gibi, ağustos ayında yayımlanması öngörülen Eylül sayısını bir erada yayımlanır. Yarıllık Copyright (©) izniyle bulunmayan yazı ve resimler, UNESCO'dan GÖRÜŞ dergisinden alınmıştırsa açıklaması ile derginin hangi tarihli sayısından alındığı da belirtilerek aktarılabilir. İzniyle yazılan yazıların adı belirtilmelidir. Bu gibi durumlarda editörlük bülteniyle yayının üç nüshasının UNESCO'dan GÖRÜŞ'e gönderilmesi gereklidir. UNESCO'dan GÖRÜŞ'te yayımlanan izniyle yazılar, yazarlarının görüşlerini yansıttığından UNESCO'nun ya da UNESCO'dan GÖRÜŞ dergisinin görüşleri demek değildir.

* Her ay Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından yayımlanır.

Genel Yayın Yeri
Unesco, Place de Fontenay, 75700 Paris - Fransa
Yazı İşleri Genel Müdürü
Sandy Koffler
Yazı İşleri Genel Müdür Yardımcısı
René Caloz
Yazı İşleri Genel Müdür Sekreteri
Olga Rödel

Çeşitli Dillerdeki Yönetmenler

Türkçe	Baskı: Mefra Telci (İstanbul)
Fransızca	Baskı: Jane Albert Hesse (Paris)
İngilizce	Baskı: Ronald Fenton (Paris)
İspanyolca	Baskı: Francisco Fernández-Santos (Paris)
Rusça	Baskı: Victor Golovickov (Paris)
Almanca	Baskı: Werner Merkli (Bern)
Arapça	Baskı: Abdülminim Elsovi (Kahire)
Japonca	Baskı: Kazuo Akao (Tokyo)
İtalyanca	Baskı: Maria Remiddi (Roma)
Tamilce	Baskı: M. Mohammed Mustafa (Madras)
Hintçe	Baskı: N.K. Sundaram (Delhi)
İbranice	Baskı: Alexander Brailo (Tel Aviv)
Farsça	Baskı: Feridun Ardalan (Tahran)
Felemenkçe	Baskı: Paul Morren (Amvers)
Portekizce	Baskı: Benedicto Silva (Rio de Janeiro)

Yönetmen Yardımcıları

Fransızca	Baskı: Philippe Quannès
İngilizce	Baskı: Roy McKain
İspanyolca	Baskı: Jorge Enrique Adoum

Resimler: Anne-Marie Maillard
Belge Araştırmacı: Christiane Boucher
Sayfa Düzeni: Robert Jacquemin
Türkçe Baskı Sahibi: R. G. Arkin
Sorumlu Yayın Müdürü: Mefra Telci
Yayımlayan: Arkin Kitabevi, Ankara Cad. 60, İstanbul ☎ 21 90 52
Başlıca Yeri: Arkin Ofset Basımevi, Merter Sitesi, Topkapı - Aksaray, İstanbul ☎ 25 43 60 - 61

ISSN 0304 - 3193
12 sayılılık yıllık abone: 100 TL.

- 4 KELTLER
Avrupa topluluğunun kurucuları
Paul-Marie Duval
- 6 SIR DOVENLER
Anne Ross
- 16 YAŞAYAN KELT DİLLERİNİN KOLLARI
- 18 KELT KADINININ ÜÇ YÜZÜ
Jean Markale
- 23 MADENE DÖKÜLMÜŞ MASALSİ İMGELER
Renkli sayfalar
- 32 GERÇEĞİ YENİDEN BİÇİMLENDİREN SANATÇILAR
René Joffroy
- 35 BİR İÇKİ SÜRAHİSİ VE DOĞAÜSTÜ GÖRÜNTÜLER
- 36 DEĞERLİ KUYUMCULUK İŞLERİ
- 38 PARA YAPIMI VE DÜŞ GÜCÜ
- 41 AVRUPA, KELT GEÇMİŞİNİ YENİDEN BULUYOR
- 42 GÜNDESTRUP HAZINESİ
Altın kazan üzerindeki Kelt öyküleri
- 44 JULIUS CAESAR'A KAFA TUTAN KELT KALELERİ
Wolfgang Dehn
- 49 HABERLER
- 50 UNESCO'DAN GÖRÜŞ 1975 DİZİNİ

2 DÜNYA SANATINDAN ÖRNEKLER



Fotoğraf © J.V.S. Megaw, Leicester, İngiltere

KAPAK
Bu sayımız, I.Ö. birinci bin yılda İrlanda ile Tunus arasında bütün Avrupa'da yayılmış olan Keltlerin uygarlığına ve sanatına ayrılmış. Bilgiler, Keltlerin uygarlığını yeni yeni ortaya çıkarıyorlar ve insanlığa armağan ettikleri olağanüstü sanat zenginliklerini günümüze seriyorlar. Fotoğrafta, Aylesford'da, Kent'te (İngiltere) bulunan ve bir tahta kovayı süsleyen bronzdan yapılmış havsalklık verici bir heykeliçik görülüyor. Heykeliğin, I.Ö. birinci yüzyılda, Galya'da yetişmiş bir sanatçı tarafından İngiltere adalarına yapıldığı sanılıyor.

Çekoslovakya'da Prag yakınlarında bulunan bu tas heykel, İÖ. 150 yılında, bir Kelt sanatçısı tarafından yapılmış. Heykel, belirli bir kimsesi değil, stilize bir erkek başını canlandırıyor. Gözlerin patlaklığı, birbirine yakınlığı ve kaslarla bıyıkların sarmal biçimi dikkati çekiyor. Sarmal biçim, Keltlerin çok sevdiği bir süsüdür.

KELTLER



Fotoğraf © Erich Lessing, Magnum, Paris

Avrupa topluluğunun kurucuları

Paul-Marie Duval

Avrupa tarihinde, iki Kelt dönemi var. Bunların birincisi Klasik Yunanistan'ın İskenderiye kralıklarının ve Roma İmparatorluğunun çağdaşı olan ikinci demir çağı Keltlerinin dönemidir. Bu dönemin sonlarında, Romalılar, Keltleri, yavaş yavaş İngiltere adalarına sürmüştür. Keltler burada, 5 yüzyıla kadar doğa dini inançlarını korudular.

İkinci dönem ise, İrlanda, İskoçya ve Gallerde görüldüğü gibi Hıristiyan Keltlerin dönemidir. Bunlar, 5. yüzyılda, Roma egemenliği altındaki Kuzeybatı Fransa'ya geldiler ve İrlandalı keşişlerin çalışmaları sayesinde Avrupa'nın ortasına kadar yayılan parlak bir kültürü bütün Ortaçağ boyunca etkilediler.

Eski ve yeni Keltler, İspanya'daki Iberler, Germenler, bozkırlarda yaşayan İskitler ve Balkanlardaki Trakyalılar gibi barbar olarak kabul edilen İÇ Avrupa halklarıydı.

Eski Keltler demiri işlemesini çok iyi biliyorlardı. Teknik ve kültürel yetkinlikleri çok gelişmişti; nüfusları hızla artmış ve askeri güçleri sayesinde Ren ile Vitava ya da Prag'dan geçen ve Elbe'ye dökülen Moldav'dan (Keltlerin anayurdunun bu kesim olduğu sanılıyor) Atlantik'e, Akdeniz'e, Adriyatik'e, Karadeniz'e ve Galatya'ya (eski Ankara) kurdukları Küçük Asya'ya kadar yayılmışlardı. Ama bu Keltler yazı yazmayı bilmiyorlardı.

Hıristiyan Keltler ise, Romalıların her şeyi ele geçirmedikleri adaları işgal ettiler ve Homeros epopeleriyle karşılaştırılacak zengin bir sözlü edebiyatı yazmaya döktüler. Ayrıca, buralarda, kendi uygarlıklarını geliştirdiler, fedakâr keşişleri

sayesinde din inancını yaydılar, çeşitli dillerin ve geleneklerin yaşamasını sağladılar. Latin özelliği taşımayan ilk büyük Avrupa edebiyatını; İrlanda ve Galya etesanelerini, Kral Arthur ve Graal öykülerini, Breton masallarını, Tristan öyküsünü ve Marie de France şiirlerini onlara borçluyuz.

Demek ki, Roma, Bizans, Cermen ve Slav imparatorluklarından önce, Avrupa'da, Keltlerin temelini attığı diller ve töreler vardı. Ama Keltler, bir ulus ve Romalılarla Cermenlerin istilasına karşı koyacak bir devlet ya da imparatorluk kuramadılar. Keltler, aşiretler, prenslikler ya da bir aşiretin bir başkasına bağımlı olmasından oluşan federasyonlar halinde yaşıyorlardı. Politik birlikleri iyice gelişmemiştir. Yerleşik yaşama geçmek istedikleri zaman fetihler yaptıkları ya da sürülen, tutkusıyla gençleri başka yerlere göttüğü zaman, Keltlerin güçleri de tükeniyordu.

Bölünme dolayısıyla, uzun bir süre sonra ortadan kalkan Kelt ülkeleri de vardı. Bunlar arasında orta Almanya'yı ve Bohemya'yı, Galya ülkesini, «Keltiberlerin ortaya çıktığı İspanya'nın büyük bir bölümünü, Romalıların eline geçen kuzey İtalya'yı, Tuna ülkesini, Avusturya'dan Yugoslavya'ya kadar uzanan kesimi, Avrupa geleneklerinin zenginleştiği İngiltere'yi ve İrlanda'yı saymak gerekir. Ayrıca, Bulgaristan'da, Yunanistan'da ve Küçük Asya'da, «Galya» topluluklarının izler bıraktığını ve Keltlere ait eşyaların Silezya'ya, güney Polonya'ya ve Ukrayna'ya kadar ulaştığını unutmamak gerekir. Atlantik kıyıları dışında, İsa'nın doğuşundan önce hemen her şey sona ermiş gibiydi.

Yunan ve Roma yazarları, Keltlerden düşman olarak söz ederler. Bu barbarlar, İÖ. 4. yüzyılda Roma'yı almamışlar ve bir yüz yıl sonra Delphos tapınağını yağma etmemişler miydi? Demek ki, bu halk, aç gözlüydü ve Fransa'nın güneyinde yapılan saraplara düşküdü. Yiğit ve gururlu bir halk olan Keltler, karsarsız ve kolayca değen kimselerdi.

Ashnda, Caesar, Galya'da, on yıl uğraşmak zorunda kaldığı güçlü bir halklar topluluğuyla karşılaşmıştı. Kuzey İtalya, Romalıların eli-

ne geçmeden «Alper Galyası» diye adlandırılıyor. İrlanda, Roma lejyonlarını hiç görmemiş ve İskoçya'yı egemenlik altına almak girişimleri başarıya ulaşmamıştır.

Bundan ötürü, Akdenizli çağdaşlarının eski Keltler ve özellikle Galyalılar konusunda verdikleri yargıları elden geçirmemiz ve değiştirmemiz gerekiyor. Böyle bir girişimde, ancak dilbilim ve arkeolojiden yararlanabiliriz. Bu çalışmaları, geçen yüzyıldan bu yana yavaş yavaş ilerliyor. Nitekim, Vercingetorix'in üstün yetenekleri de son zamanlarda ortaya çıkarıldı.

Geniş ve çeşitli topraklar üzerinde gerçekleştirilmiş olduğunu bugün anladığımız Keltler birliği, çeşitli biçimlerde kendini gösteriyor. Keltlerin ortak bir dili olduğunu, bazı yazıtlardan, Yunan ve Latin yazarlarının yaptığı ahıtlardan ve bugün Avrupa'da yaygın olan yer adlarından anlıyoruz. «Singidunum (Belgrad) ve Boihaemum (Bohemya) gibi Londra, New York, Dublin, Paris, Lyon, Leyde, Tongres, Bonn, Viyana, Cenevre, Zurich, Bolonya, Milano, Coimbre de Kelt dilinden gelen kelimelerdir. Büyük bir kısmı, ancak bugün, eski İrlanda, Galya ve Breton dilleriyle ya da en yakın ölü Hint-Avrupa dilleriyle (Latince, Cermençe) yapılan karşılaştırmalar sonunda açıklanabilen bu tür benzerce keşime biliyoruz.

Öte yandan, Ortaçağ Kelt edebiyatı, dilbilim bakımından çok zengin bir malzemeye sahip. Bu edebiyatta, doğaüstü eğilimler, düş şiri, sihri öğesi ve Akdeniz klazimini karıştıran bir gerçek-dışılık ağır basıyor. Bütün bunlar her çağda yaşamış Keltlerin ortak bir ruh dünyası olduğunu gösteriyor. Bugün, sözü geçen ruh dünyasının dile gelişlerini eski Keltlerin inçe ve ustalık dolu sanatında açıkça görüyoruz. Süslü silâhlar, değerli süs eşyası, seramikler, heykeller, cam eşya ve paralar, çok özgün ve «çağdaş» bir anlayışla dile geliyor.

Bu eski Kelt sanatına, İsviçre'de La Tene kesiminden ötürü «Latene» adı verilmiştir. Burada bulunan eşya, Avrupa ikinci demir dönemine de aynı adın verilmesine yol açtı. Grafik ve plastik özellik taşıyan bu sanatın ayırt edici özelliği, eğri çizgilerin, Grek-Latin süslemelerin den alınmış bitki motiflerinin, İr-

landa ve İngiliz elyazmalarında görülen süslemelerde yeniden ortaya çıkan ve hayal gücüne dayanan biçim değişimlerinin ağır basmasıdır. İrlanda kabartma taşlarında ve Roman sanatının bazı ürünlerinde de aynı özellikler görülür.

Bu kültür alanında da, Keltlerin ruh dünyasının birliği ve sürekliliği dile gelir. Galyalıların paralarına görülen çizgisel coşkunluk ve atılganlık da, günümüze kadar gelen ve Avrupa sanatımıza tanıklık eden ve Avrupa sanatlamaya tanıklık eden, bir soyutlamaya tanıklık eder.

Demek ki, Antik çağ sanatlarından hiç birine benzemeyen bir La Tène sanatı vardır. Küçük nesnelere, bu sanatın çok incelendiği görülür. Böylece, klasik biçimlerin simetrisi ortadan kalkar ve kalıplaşmalara karşı gelen Kelt ruhunun yaratıcı bağımsızlığı dile gelir.

Bu sanatta, soyutlama, başkalaşım, hayal yaratıklarının canlandırılması ve nesne ya da süslemede büyük etkisi önemli yer tutar.

Keltlerin çoktanrıcılığı da özgündür ve doğa tanrılarını kapsar. Bunlar, evren güçleri, ırmakları, dağlar, hayvanlar, canavarlar, iki ya da üç çehreli tanrılar, koçbaşı yılanlar, gevik boynuzlu tanrılar -farfadet ya da «korrigan» denilen cinler ve şeytanlar, adları olmayan ortak tanrıçalar ve çok sayıda yerel tanrılarıdır.

Bu tanrıların bir bölümü, Roma tanrılarıyla karışmıştır. İrlanda'da da, bunlar Hıristiyan ermişleriyle karışır. Böylece, insanın en fazla düşünün olduğu belirli inançlar sürüp gider.

Bugün oturan birçok yer de, Keltler tarafından seçilmiştir. Galya kaynaklı birçok Fransız kenti için bunu söyleyebiliriz. Bu yerler, ufak tefek değişikliklerle başlangıçtaki önemlerini korumuşlardır. Nitelikim İ.O. 3. yüzyılda, Seine Adasında Parisli Keltleri tarafından kurulan Lutetia, Roma çağında yeniden inşa edilmiş ve kabilenin adı dolayısıyla «Paris» diye tanınmıştır. Keltlerin kurduğu bu yerleşme yeri, daha sonraki Roma kenti ve çağdaş Paris arasında bir süreklilik vardır.

İspanyol, Latin, Cermen, Anglo-sakson, Macar ya da Slav Avrupa halklarının kökünde, bilmeseler de, bir Kelt grubu ve kültürü vardır. Bilimin ortaya koyduğu bu gerçek, bu halkları birleştiren bir ögenin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Paul-Marie Duval

SIR DÖVENLER

Anne Ross

Deniz üzerinde rüzgârım,
Okyanusun dalgasıyım,
Dalgalanm gürlüleyişim,
Güçlü gücüm ben,
Kayalardan bakan atmacıyım,
Güneşte pırıldayan çiğ damlasıyım,
Korkusuz yaban domuzuyum,
Akarsuların som balığıyım,
Ovada gölüm,
Savaşın ganimeti ve mızrağıyım,
Bir başa ateş veren insanım.

Zafer kazanmış Goidöller, düşmanları Tuatha de Danann'dan (Tanrıça Danu'nun Halkı) İrlanda topraklarını isterlerken, eski İrlanda geleneğine bağlı saz şairi Amergin bu şiiri okuyordu.

Öküz, atmaca, yaban domuzu, tanrılaştırılmış denizler ve sular, büyüü silahlar, kutsallaştırılacak olan kesik baş, Keltlerin mitolojisinin ve dininin temel öğeleridir. Günlük yaşamlarını etki altında tutan bu inançlar, geniş topraklarda dağınık halde bulunan çeşitli kabileleri birleştirmekten geri kalmamıştır.

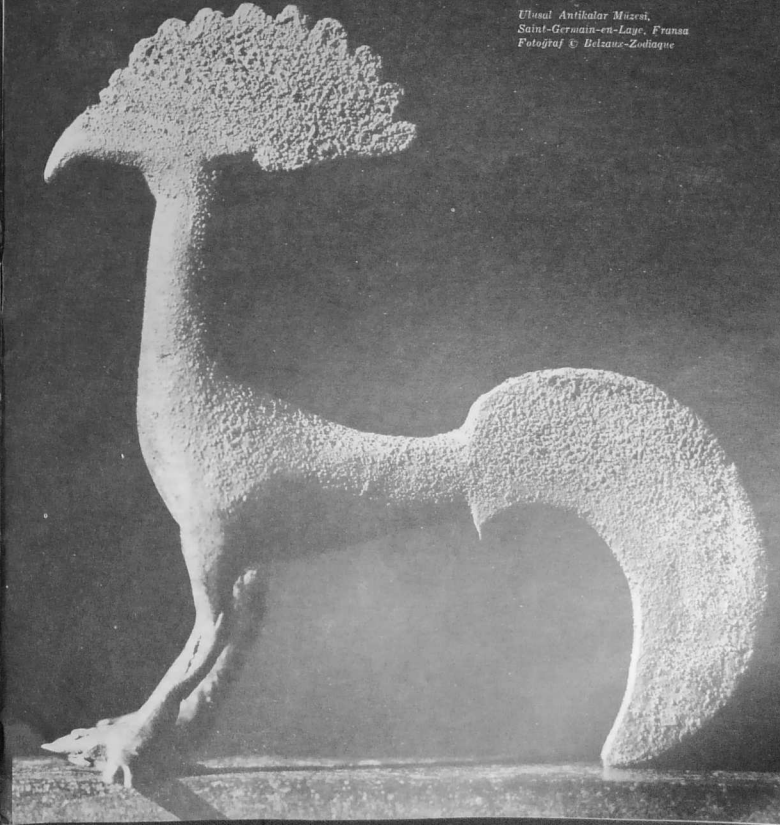
Bu şiirde, Keltlerin inançlarında görülen başka bir temel öğe de dile gelmektedir. Bu inanç, ölümden sonra ruhun yaşaması ve insan, bitki ya da mineral biçiminde yeniden doğmaktır.

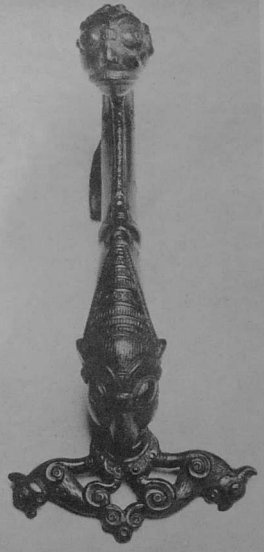
Devamı 8. sayfada

ANNE ROSS, İngiliz arkeologu, yazarı ve Kelt tarihi uzmanıdır. Edinburgh ve Southampton Üniversitelerinde eğitim gördüğü yapıtı, Sırdaki Kelt tarihi konusundaki araştırmaları ve şairleri de uğraşır. Pagan Celtic Britain, Folklore of the Scottish Highlands adlı kitapları vardır. Ayrıca, Celtic Requiem; a Cultural Analysis adlı bir yapıtı ve ayrıca Keltlere ilişkin başka kitaplar hazırlıyor.

Heraz motifine, Kelt paralarında, askeri gereçlerde ve günlük nesnelere rastlanır. Aslında, ibzi yelpaze ve kuyruğu orak biçiminde bir heraz görüyoruz. Romalıdan yapılmış bu heraz, biçimsel kurbalığı andıran bir kabın üzerinde bulunuyor. Fransa'nın doğusunda, Bussy-le-Château'da bulunmuştur.

Ulusal Anıtkılar Müzesi,
Saint-Germain-en-Laye, Fransa
Fotoğraf © Belzauz-Zollhaque





Fotoğraf © Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, Federal Almanya

Bunların, bütün Kelt halklarının ortak bir inancı olduğu başka kaynaklarla da doğrulanmıştır.

İ.S. 6 ya da 7. yüzyılda doğduğu sanılan ve Tanrıça Ceridwen'in oğlu olduğuna inanılan ilk Galyalı saz şairlerinden Taliesin de, yukarıdaki benzer bir şiirinde, başkalaşımını sayıyor:

Yeniden başkalaşıma uğrayarak
Sem balığı oldum,
Köpek oldum, geeyik oldum,
Ve dağlardaki keçi,
Ağaç gövdesi oldum, çapa oldum,
Orman biçimine girdim,
Bir buçuk yıl boyunca,
Tavukların peşine takıldığı
Lekeli beyaz bir horoz oldum.

Bugünkü Kelt folkloründe de, yeniden doğma inancı vardır. Ruh bir hayvana ya da böceğe girmektedir. Bu derin bir inançtır. Ölüm döşesindeki insanın çevresinde ya da pencere yakınında dolaşan bir kelebek, böcek ya da kuş olarak ruhun vücuttan ayrıldığı düşünülmektedir.

Yunan ve Latin metinleri eski edebiyat değişiminin olduğu gibi çağdaş folklor inançlarının da önemli belirleyicilerdir. Bunların hepsi, Keltler için, ölümden sonraki manevi ya da fizik hayata, yani bu dünyada yeniden doğmaya ya da öteki dünyada mutlu bir hayat sürmeye inanışlarını belirtiyor.

Bu öte dünya, Akdenizlilerin karanlık ve korkunç öteki dünyası değildir. Keltleri öteki dünyayı, bu dünyadan çok daha eğlenceli ve

zevklili bir yer olarak görürler. Orada, çarpışma, bayram, ay gibi eğlenceler vardır. Atlılar, yarış eder, içki içilir, güzel hikâyeler dinlenir, güzel kadınlar sevilir, doğanın bozulmamış göz kamaştırıcı bütün güzelliklerinden tat alınırlar.

O zaman şunları sorabiliriz. Keltler kimlerdi? Var olduklarını gösteren kanıtlar nelerdir? Eski çağlarda ötekilerden farklı bir halk olmalarını sağlayan ve bugüne kadar özgünlüklerini koruyarak Bauda, İngiltere adalarında ve Kuzeybatı Fransa'da varolmalarını sağlayan ruhsal özellikler nelerdir?

Keltlerin kimler olduğu, nereden ve ne zaman geldikleri üzerinde bilgilerin uzun süredir incelemeler yapıyorlar ve bu konudaki tartışma da henüz sona ermiş değil.

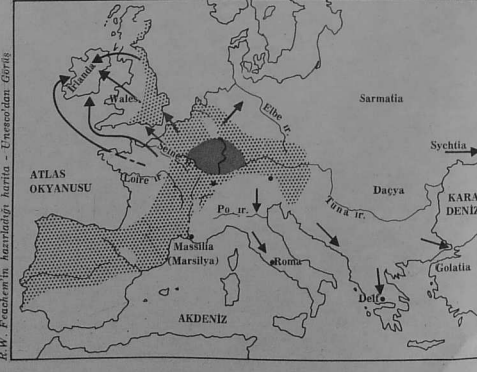
Çünkü, bilimsel teknikteki gelişmeler ve geçmişin yeni yöntemlerle incelenmesi, daha önce bir varsayım niteliği taşıyan açıklamaları doğrulayan kanıtlar sağlıyor. Keltler söz konusu olunca, edindiğimiz bilgilerin temel kaynağını arkeoloji bilimi oluşturuyor. Keltlerin kültürünün elle tutulur tanıkların bulunuyor ve ortaya çıkarılıyor.

Bunlara, İ.O. 6. yüzyıldan başlayarak Yunanlıların ve Romalıların Keltler konusunda överek ya da yererek yazdıklarını; yer ve kişi adlarını, Keltlere ait olduğu anlaşılan yazıtları, atalarının inançları konusunda bildiklerinin çoğunu gelecek kuşaklara aktaran ilk İrlandalı ve Galyalı Hıristiyan yazarlarının metinlerini eklemek gerekir.

2400 yıl önce yapılmış bu horoz Kelt iğnesinde, iki baş var. Yukarıdaki baş, güçlü bir biçimde yapılmış; burun büyük ve burun delikleri yusuvarlıktır. Aşağıdaki ise, sivri kalıklı efsanevi bir hayvanı canlandırıyor. Bu iğne Bavyera'da bir mezarda bulunmuştur.

KELTLERİN AVRUPA'DA YAYILIŞI

- İ.O. 5. yüzyıl başında Keltlerin yayıldığı kesimler
- İ.O. 5 ile 3. yüzyıl arasında Kelt halklarının yaşadığı yerler.
- La Tène sanatının kaynağı olan kesim.



R.W. Feachem'in hazırladığı harita - Unesco'dan Özgün



Forhistorisk Múzei, Moesgaard, Højbjerg, Danimarka

Fotoğraf © Editions Le Temps, Paris

Keltlerin egemen oldukları ve uzun süre bu egemenlik altında kalmış bölgelerin folklorunu da kapsayan çağdaş Keltlerin folkloru da, bize, çok önemli inceleme malzemesi sağlıyor.

Günümüzde, radyo-karbon testiyle bir nesnenin yaşını saptamak ya da çıplak gözle görülmeyen öğeleri yeni bilimsel yöntemlerle incelemek gibi olanaklar ya da kan gruplarının incelenmesi ve dilbilimi araştırmalarının yapılması da büyük önem taşıyor.

Şimdilik, Keltlerin kökeni, geçmişin karanlıkları içinde kalıyor. Bizim için onların varlığı, ruhsal bakımdan, atalarıyla büyük benzerlikler gösteren torunlarının varlığında kendisini gösteriyor.

Sadece, kendilerine miras kalan bir Kelt dilini halâ konuşanların ya-

nı sıra, Avrupa'da ve Küçük Asya'da geniş toprakları ısgal etmiş olan bu güçlü kabilelerin yarıkları başka topluluklardan da geliyor.

Çünkü, Keltlerin, eski yerleşme yerlerinin bulunduğu ülkelerde, çeşitli biçimlerde sayısız etki ve iz bıraktıklarını biliyoruz. «Galya mızacı» Keltlerin coşkun ruhuna, eylem tutkusuna, yaşama sevincine ve sanat inceliğine birçok şey borçlu. Bir Macar Güzel Sanatlar profesörü, şöyle diyor: «Macaristan'da yaşayan bizler aslından hepimiz Keltiz. Ordular geçer, kahramanlar ölür ama halk kalır.»

Ne var ki, biz bu makalemizde, geleneksel Kelt kavramını göz önünde tutacağız. Bundan ötürü, Keltlerden, İ.O. 8. ve 7. yüzyıla en yüksek gelişme noktasına ulaşan ve daha sonra Romalıların boyun-

Yarım daire, üçgen, yarım ay gibi geometrik biçimlerden oluşan bu baykus başı, Jutland'da (Danimarka) bulunan bir kazanın kulp süsüdür. Baykus başı bir kilo bronzdan yapılmıştır. Braa kazanın, 600 litre sıvı alacak kadar büyük olduğu bilinir. Bu olağanüstü nesnenin Bohemya-Moravya kesiminde yapıldığı söylenebilir. İskandinavya'da bulunmuş, Kelt sanat ürünlerinin çok geniş bir alana yayıldığını açıkça gösteriyor.



Fotoğraf © Aerial Photography, Cambridge Üniversitesi, İngiltere

duruguna girmeden İ.O. 500 ile 250 arasında yeniden parlak bir uygarlık ortaya koyan bir halk olarak söz edeceğiz. Ama Roma'nın yükselişi, Keltlerin ortadan kalkmasına yol açmadı. Roma İmparatorluğunun Kelt Avrupasında geçerli kıldığı yasa da böyle bir sonuç vermedi.

İrlanda, Roma egemenliği sınırları dışında kalmıştı. Bundan ötürü, bu ülke, Roma-öncesi Keltlerin özgür ve canlı evreninin kapsadığı hazinelerin paha biçilmez bir deposu gibidir.

Keltlerin günlük yaşamını ve düşünce tarzını anlamak istersek, İ.O. 7. yüzyılda, Kelt dünyasının bağımsız bir kültür olarak ortaya çıkışı olayından başlamamız gerekir. Bilginler, buna «Hallstatt Kültürü» adını veriyorlar.

Ama bu sadece bir adlandırmadır. Çünkü, bu adlandırma, sözü geçen kültürün, sadece, Avusturya'daki dağlık Salzkammergut kesiminden çıktığını kabul etmemizi gerekli kılıyor. Oysa, Avrupa tarihöncesi ko-

nusunda yapılan yeni araştırmalar, bu kültürün bütün Avrupa yüzeyinde aynı anda ortaya çıkan çeşitli öğeleri kapsadığını gösteriyor.

Kelt uygarlığının ilkel gelişme dönemini adlandırmak için Hallstatt sözcüğünün seçilmesinin nedeni, 19. yüzyılda burada arkeolojik bakımdan çok zengin buluşların gerçekleştirilmesidir.

Bu dağlık bölgede, güçlü bir aristokrasi ve kaya tuzu çıkarıcı ve işleyen bir emekçi sınıfı yaşıyordu. Her iki sınıf da, büyük bir teknik devrimi gerçekleştiren bronz çağı sonu yerli halklarından oluşuyordu. Kayatuzu, bu topluluğun zenginliğinin kaynağıydı.

Bu bölgede prens mezarları bulunmuş ve Keltlerin kesici aletler yapmak için bronz değil demir kullandıkları anlaşılmıştır. Soylular, ağaç kaplamalı büyük mezarlara gömülüyorlardı. En değerli ağaç, kutsal meşeydi. Mezar, üzerinde soylu kişinin ya da tanrısının heykeli dikilmiş olan bir tümülüsün altında bulunuyordu. Mezarın üze-

rine, kimi zaman kutsal bir dikili taş ya da tahta direk de konuyordu.

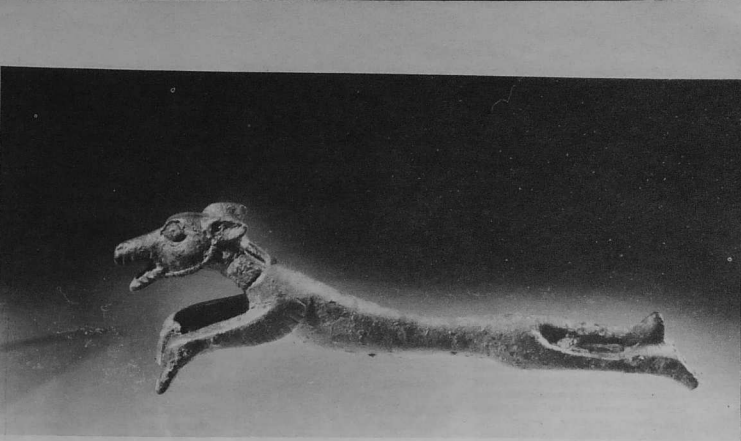
lyce ortaya çıkarılmış olan bu mezarlar eski Keltlerin daha sonra, İ.O. 5. yüzyılda genelleyen din inançlarını ve yaşam tarzlarını açıkça gösteriyor. Bu yüzyılda yaşayan Keltlere, La Tène Keltleri adı verilir.

İ.O. 500 ile 250 arasında, en parlak çağını yaşayan Kelt halkları, Baltık'tan Akdeniz'e, Karadeniz'den Atlantik okyanusuna kadar yayılmıştı.

Hallstatt Keltlerini ise, tarih kayıtlarından değil uygarlıklarının maddi kalıntılarından tanıyoruz.

Avrupa'daki en eski yerleşme yerlerinin adları, Keltlerin çağdaşları olan antik dünya yazarları, bu barbar komşularından söz etmeden çok daha önce, birçok Kelt dilinin Avrupa'da konuşulduğunu gösteriyor. Keltler Alplerin kuzeyine demirin kullanılmasını getirerek, Avrupa'da ilk sanayi devrimini bu çağlarda gerçekleştirmişlerdi.

Britiş Müzesi, Londra
Fotoğraf L'Univers des Formes, La Photothèque © Gallimard, Paris



Bu büyük, «Uffington beyaz atı» (burnu ile kuyruğunun ucu arasında 110 metre açıklık vardır), İngiltere'de, Berkshire'da, bronz çağına tabkinli yerlerinden birinin kalıntıları yakınında bulundu. Atın biçimi, Kelt paralarının birçoksunda bulunduğu bulunan ve aynı hayvanı canlandıran stilize biçimlerle büyük benzerlik gösteriyor (sayfa 38-39'a bak.).

Hallstatt Keltlerinin hangi tanrılara taptuklarını kesinlikle bilmiyoruz. Ama, bu tanrıların, daha sonraki La Tène Keltlerinin tanrılarından pek farklı olmadığını söyleyebiliriz. Keltlerin doğa-dinine ilişkin olan ve tarihin en eski çağlarına kadar giden arkeolojik bulgular, bu halk içinde, güçlü bir rahipler sınıfının bulunduğunu da gösteriyor. Bunların, unlu «Druideler» olması olanak dışı değildir.

Ölümlere gösterilen saygı, karmaşık ölüm törenleri, mezarlara en güzel eşyaların, süslü silahların ve mücevherlerin, öteki dünyaya yolculuk ederken susayacak olan ölünlün içmesi için birayla doldurulan kapların bulunması Keltlerin atalarına gösterdiği saygıyı ve mezarların önemini belirtiyor.

Soyluların ayrıcalığını gösteren dört tekerlekli arabaları, atlarıyla birlikte mezarlara konuyordu.

Keltler daha sonra, bunların yerine iki atlı hafif savaş arabaları kullandılar. Kalıplaşmış Kelt topluluğunda çok önemli yeri olan zana-

atlı bir hayvan ya da masallara konu olan bir canlı olarak köpeğe. Keltler çok önem veriyorlardı. Bir kimseye köpeğe demek onların gözünde yığılılığı övmek demektir. İrlanda efsanelerinin kahramanı Cuchulainn, korkunç ve yırtıcı bir yaratık olan Culann'ın (bir başka efsane kahramanı) köpeğini daha çocukken öldürmüştü. Cuchulainn yani «Culann'ın köpeği» adını da o zaman kazanmıştı. Yenilmez Cuchulainn, bir yasağı çiğnediği yani köpeği öldürdüğü için ölmüştü. Bugünkü Kelt folklorunda da iyi ve kötü köpeklerden söz eden bir çok masal vardır. Yukarıda, bronzdan yapılmış bir sıcrayan köpek heykeliği görülüyor (14 santim boyundadır).

Keltler için yaban domuzu çok değerli bir av hayvanıydı ve tanrıları da sınırlıydı. Öteki dünyaya sibirli ve saygı değer hayvanı olarak da görülüyordu. Aşağıdaki üç bronz yaban domuzu heykeli, Fransa'nın Orleans yakınında bulunmuştur. Ortadaki asyağı yukarı normu' büyüklüktedir. Orleans Tarih Eserleri Müzesinde bulunan heykeller, Galya hayvan heykeliçliğinin en güzel eserleri arasında yer alıyor.



Fotoğraf © Jean Siquet, Paris

atkârlar (nitekim, demirciyi, elinde büyük güçler olan bir yarı tanrı gibi görüyorlardı) hom dayanıklı hem güzel görünüşlü arabalar yapmışlardı.

Bu zanaatkarlar demiri kızdırmış, gerek tekerekler üzerine çirpmesini biliyorlardı. Böylece, çok yararlı bir taşı yapmış oluyordu. Arabalar, uzun bir okun ucundaki boyunduruğa koşulu ve özel olarak yetiştirilmiş iki Midilli atı tarafından çekiliyordu.

Tam anlamıyla aristokratik bir yapısı olan Kelt toplumunda, zanaatkarlar her çeşit iş buluyorlardı. Beylerin ve güçlü ailelerinin himayesi altındaki zanaatkar ve uzmanların işi güvenceye alınmıştı.

Gruplar halinde geziçi zanaatkarların, gerektiği zaman tahkim edilmiş yerler yaptıkları (bunlar, Keltlerin dini ve yaşamsal bakımından çok önemlidir ve mirasları süsledekleri sanılıyor. Sadece başkalarının ve ailelerinin kullanması için çok güzel ve değerli kaplar yapmakla kalmıyorlar aynı zamanda destluk ve barış antlaşmaları sırasında yapılan törenlerde kullanılmak üzere, yabancılara ve aileler için de bu tür eşya yapıyorlardı.

Elimizdeki bilgilere dayanarak, kademeleşmiş Kelt toplumunun üç sınıfın oluştuğunu söyleyebiliriz. Bunların birincisi, rahipleri, ozanları, binicileri ve soylu savaşçıları; ikincisi, özgür zanaatkarları ve köylüleri; üçüncüsü, emeği, egemen sınıfın bolluk içinde yaşamasını sağlayan tutsakları kapsıyordu.

Toplum, çok eski bir yapısı olan karmaşık bir hukuk düzenine dayanıyordu. Gerçekten de, bu Avrupa'nın

nin en eski ve karmaşık hukuk düzeniydi ve Romalılar bu düzenden birçok şey öğrenmişlerdi.

Kelt yasaları gereğince, kimse haklı olarak yoksun edilemezdi ve korunmasız kalamazdı. Ancak, ağır suç işlemiş, din törenlerine katılma hakkını kaybetmiş ve kabilesinden atılmış kanun dışı bir kimsenin başına böyle bir iş gelebilirdi.

Romalıların, Keltlere "barbar" demesi yanlış anlamalara yol açabilir. Çünkü barbar denince, uygarlık niteliklerinden yararlanamayan zavallı bir insan aklımıza gelir. Oysa, Romalılar için barbar, sadece Romalı ya da Yunanlı olmayan kimse demektir. Etrüskler gibi uygar bir halk bile, Antik çağda barbar diye adlandırılmıştı.

Keltlerin evleri, günlerini avcılıkla, hayvanlarla uğraşmakla, savaşla, toprağı işlemekle ve din törenleriyle geçiren bir halkın gereksinimlerine cevap verecek nitelikteydi. Gerçekten de, Keltlerin birliği ve bütünlüğü inançlarına ve ortak tanrılarına dayanıyordu.

Romalılar ise, forumda konuşup durmaktan, hamama gitmekten, lezzetli yemekler yemekten, resmi tanrılarına tapınmaktan hoşlanıyorlardı.

Keltlerin süsüz ve alçak masaları, bol ama sade yiyecekleri, saştaştan ya da avdan dönmüş soyluların çok sevdiği sert biralardan içilmesine uygun düşüyordu.

Şarap şenleniri yapıldığı zaman, uyumlu yüksek duvarlar, renkli taşlarla süslenmiş avlular, meşalelerin ışığında bütün güzelliği ortaya çıkan usta işi eşyalar, gerçek anlamlarını buluyorlardı.

Kişilerin birbirinden üstün olduğunu göstermek istemesi, silâh arkaşaşları arasında bile kızmalarına ve hatta çarpışmalara yol açıyordu. Soylu Kelt savaşçıları, bir tartışmayı uzatılmakla, teke tek savasarak çözümlenmesi yolu bulmayı tercih ediyorlardı.

Kabile başkanı, soylu savaşçılar ve konuklar (konukseverlik Keltler için bir din ödeviydi), çağış eşliğinde, eski çağların kahramanlarının hikâyelerini, başarılarını, tanrıların işlerini, güzel seslerle anlatan ve öven saz şairlerini dinlemek hoşlanıyorlardı.

Bütün bunlar, Keltlerin karakterlerine, coğrafî durumlarına ve yaşam tarzlarına uygun düşüyordu. Keltlerin eğilimlerinin ve törelerinin Akdenizlerden farklı olması, onların "barbar" oldukları anlamına gelmez.

Gerçekten de, Romalılar, Keltlerin bazı din özellikleri karşısında şaşkınlığa düşmüşler ve onların barbar olduklarını söylemişlerdi. Bu töreler arasında, insan kafası avcılığı ve "drüide" rahiplerinin tartışma konusu olmayan ayrıcalığını saymak gerekir.

Eski İrlanda geleneklerinden, bir toplanmada kraldan önce kimsenin konuşmadığını ve kralın da rahip konuşmak istediği zaman susmak zorunda kaldığını öğreniyoruz.

Keltler günlük yaşamlarının önemli bir bölümü olan dinlerini, tanrılarına ve onların öteki dünyadaki güçlerine işte bu ölçüde inanıyorlardı. Her kabilenin kendi özel tanrılarına tapınmasına (bunların yanı sıra geniş bölgelerde tapılan en büyük tanrıların da var olduğu)

BAŞLIKLIL SAVAŞÇI

Doğal büyüklükte, başında şapka, belinin çevresinde sadece bir kemer bulunan bu savaşçı heykeli (aşağıda), 1963'te Stuttgart yakınlarında bulundu. 16 mezarı kapsayan bir tümülüsün üzerinde bulunan heykel, yüzyıllar sonra toprak altından eksiksiz olarak çıkarılmış. Aşağıda sağda, Tubingen'de (Federal Almanya) eski haline getirilen bir Kelt tümülüsü.

nu unutmamak gerekir) ve yine her kabilenin kendi özel kökenine ve başarılarına ilişkin öyküler anlatılmasına rağmen, bütün kaynaklar, Kelt dininin ortak bir temeli olduğunu ortaya koyuyor.

Kabile tanrısı, halkın babası, koruyucusu ve güvenesidir. Aynı zamanda, savaş başbuğı ve öteki dünyadaki eğlencelerin yöneticisidir. Kral her bakımdan tanrıyı örnek almak zorundadır. Kirli bir işe karışmaması, yetkesiyle, halkına gerçekleri açıklaması, zenginlik ve iyi bir yönetim sağlaması gereklidir.

Tanrının eşi de halkın anasıdır. Tanrıçanın görevi, hayvanların, insanların ve toprağın bereketliliğini sağlamaktır. Beslediği toprağı bağı kalır ve büyü güçleriyle kötü etkiler ortadan kaldırır. Güzelliğiyle ya da korkunç görünümü ile bu alanda etkinlik gösterir. Tanrıça ya etkil olmalı ya da göçüp gitmelidir. Keltler tanrıların ölümsüz olduklarına inanmıyorlardı.

Kutsal ormanları ya da kaynakları koruyan başka yarı tanrılar da Keltlerin din inançlarında önemli yer tutar. Yirmi yıllık bir eğitimden geçen büyük rahiplerin yaygınlaştırdıkları bu Kelt dini, ortak bir kaynaktan gelen diller, atalardan kalan hukuk düzeni, soy ağaçları, tarihe, mitolojiye, şire düşkünlük, sözlü kültürün ağır basması, çeşitli yerlere dağılmış olan Kelt kabilelerini birleştiriyordu. Böylece, arkeolojik bulgular, eski Yunanlılarla Romalıların yazıları ve ağızdan ağza günümüze kadar gelmiş folklor verileri sayesinde, Keltlerin kimliğini ortaya çıkarabiliyoruz.

Romalıların tersine, Keltler, biniciliklerine uygun düşen pantolon-

lar ve pelerinler giyiyorlardı. İrlandalılar da pelerin ve palto giyorlardı.

Keltler, uzun boylu, sarışın, mavi gözlü sağlam yapılmış kimselerdi. Savaşçı ve onurlarına çok düşkün olan Keltler, düşmanları ve o çağların sanatçıları böyle canlandırıyorlardı.

Tarihlerinin son bölümünün yazılması gereken Keltlerin geçmişini uzun ve karışık Antik çağın Keltleri, bilgilerini ve inançlarını yazıya dökmek konusunda istek göstermiyorlardı. Ticaret işlemleri için Yunanca ve Latinceye yararlanıyorlardı.

Sözlü kültür ve hatırlamanın önemi, Kelt dillerinin konuşulduğu bölgelerde, günümüze kadar önemini korumuştur. Bu bölgelerde, yüzyıllardır, kuşaktan kuşağına geçmiş eski masallar ve baladlar hâlâ söylenir.

Eski İrlanda masallarının en güzellerinden biri "Cuallgne Okuzların Ele Geçirilişi"dir. Bu masal, kutsal boğa A'e'ye sahip olabilmek için Kraliçe-Tanrıça Medb ile kocası Aillil'in nasıl mücadele ettikleri, bu yüzden ne gibi savaşların ve felâketlerin ortaya çıktığı anlatılır.

Bu eski masal, günümüzde, Outer Hebrides'de (İskoçya'nın Batısındaki adalar) hâlâ anlatılmaktadır. Bu masal söyleyenler, kökenlerinin ne olduğunu bilmedikleri gibi masanın hangi çağlardan geldiğini de bilmiyorlar.



Fotoğraf © Erich Lessing-Magnun, Paris

TUZ VE KELTLER

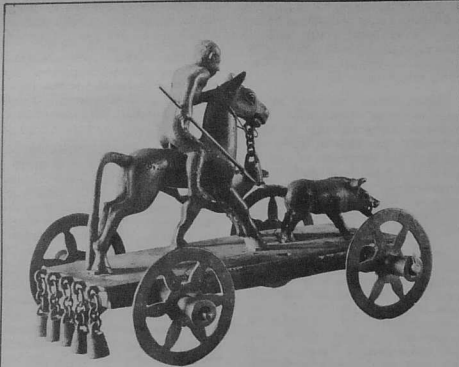
Yanda, Salzburg (Avusturya) yakınında Hallstatt'tin görülmüş Kelt uygarlığının belli bir dönemi (İ.Ö. 1. binyıl) adını Antik çağdan beri kaya tuzu çıkarılan Salzberg (Tuzdağı) yakınındaki bu yerleşme yerinden alıyor. 1846'da, tuz işletmesi müdürlüklerinden biri olan George Ramsauer, eski çağlardan kalma bir mezarlık buldu. Burada 17 yıl çalışarak, kendisi, 2500 mezardan 1000 tanesini açtı. Böylece birinci demir çağında (İ.Ö. 700-500) çok önemli bir Kelt uygarlığının var olduğunu ortaya çıkarılmış oluyordu.

Fotoğraf Römişek - Germantische Zentralmuseum, Mainz, Federal Almanya



Fotoğraf Württembergisches Landesmuseum, Stuttgart, Federal Almanya

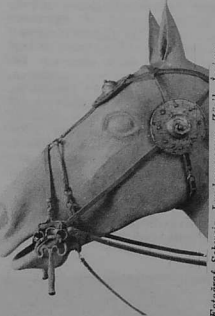




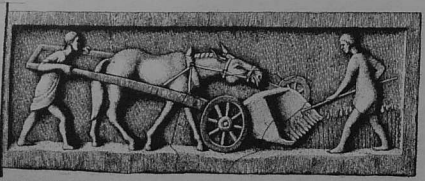
Ulusal Antikalar Müzesi, St-Germain-en-Laye, Fransa
Fotoğraf © Helzeuz-Zodiaque

BİNİCİLER

Keltlerin paraları ve madeni süslemeleri üzerinde görülen, at motifli, tanrısal bir varlık olarak gördükleri bu yaratığı, Keltlerin ne kadar sevdiğini aşıkça gösterir. Yukarıda, İÖ. 1. ya da 2. yüzyılda yapılmış olan ve İspanya'da, Merida'da bulunan elmasel arabas görülmüştür. Bu bronz heykel, avcunun ve köpeğinin, bir yaban domuzuna sıkıştığını göstermektedir. Kelt zanaatçıları, at başlığında ve geminde kullanılan parçaları, madenden yapıyorlardı. İsviçre'de, La Tène'de bulunan bu at başlığı, günümüzde, Zürich Landesmuseum'dadır. Aşağıda, günümüzün birer dövrlerine benzeyen ama bir katır tarafından çekilen özel bir araç görülmüştür. Kelt köylülerinin teknik üstünlüğünün ve gelişmişliğinin ürünü olan bu emakina, Romalılar tarafından da kullanılmıştır. Desen, Belçika'da bulunan ve İÖ. 2. yüzyıla ait olan bir heykelden yararlanılarak çizilmiştir.



Fotoğraf © Schweiz, Landesmuseum, Zürich, İsviçre



Restin Kölner-Römer Illustrierte'den alınmıştır, 1975,
Historische Museen der Stadt, Köln, Federal Almanya

Bu eski İrlanda masalının bir bölümü ayrıca dikkati çekiyor. Bu bölümde, korkunç bir savaşın sonuna yaklaşmış olarak dayısı Kral Conchobar'ın sarayına gelen genç kahraman Cuchulainn canlandırılıyor ve böylece Keltlerin kahramanlık ve güzellik anlayışı dile getiriliyor. Cuchulainn, büyük tanrı Lug'un ve Kralın kızkardeşi Dechtire'nin oğludur ve eski Kelt dünyasının en ünlü kahramanıdır. Masalda şöyle deniyor:

"Savaşın dönen ve konukların karısına çıkan genç Cuchulainn'in güzelliği göz kamaştırıyordu. Saçları, diplerinde koyu renkli, ortalarında kan kırmızıydı ve başını bir kırmızı altın taç gibi sarıyordu. Boyunun çevresinde alev gibi kıpkızıl bukleler vardı. Her gözünde yedi mücevher parlıyordu. O gün için giydiği elbise çok güzel dikilmişti, püsküllüydü ve kıvrım kıvrım üzerinden dökülüyordu.

"Beyaz göğsündeki beyaz altından kar gibi broş bir lamba gibi ışık saçıyor. İnsanoğlu bu ışığa ve görkemle bakamazdı. Elinde, saf altın çerçeveli koyu mor bir kalkan vardı. Sol yanında altın kakmalı bir kılıç asılıydı. Yanında uzun bir mızrak ve beyaz bronz saplı bir savaş hançeri vardı. Cuchulainn, bir elinde dokuz, öteki elinde on bağ tutuyor ve konuklara gösteriyordu."

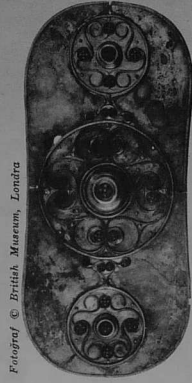
Sonuncu cümle, Keltlerin düşmanların başlarını kesmekle yetinemediklerini, onlara tapındıklarını da gösteriyor. Bundan ötürü, Kelt dininde, insan başının, Hıristiyanlıktaki haç gibi önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

"Mabiongion- hikâyelerinden birinde ise, tanrısız kökenli insan ejderhası Bran'dan söz edilir. İsteği üzerine Bran'ın kafası kesilir ama yine de yaşamaya devam eder. Bran, çok iyi bir arkadaş, öteki dünya eğlencelerinin yöneticisi ve tanrıların içki sunucusudur.

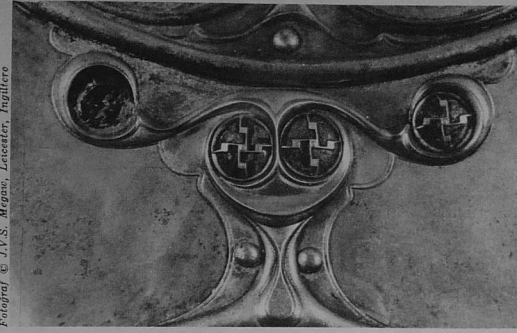
İrlanda edebiyatı, Hıristiyan Kilisesinin etkisi altında yazılı bir edebiyat haline geldi. Bu Kilise, din bakımından hoşgörüsüz olduğu halde, yerli halkın geleneklerine ve diline saygı ve ilgi gösterdi. Hem İrlanda hem Gal edebiyatında (bunlar, Alplerin kuzeyindeki en eski yerli edebiyatlarıdır) yazıcılar, sözlü geleneğe sık sıkıya bağlıydılar ve ancak doğa dininin en korkunç özelliklerini gizlemeye çalışıyorlardı.

"Tain Bo Cualgne" efsanesini yazıya geçiren yazarı, İrlandalı Hıristiyanların, yeni inançları ile eski

Devamı 16. sayfada



Fotoğraf © British Museum, Londra



Fotoğraf © J.V.S. Megaw, Leicester, İngiltere

MADEN USTALARI

Bronz ve demiri çok iyi işlemlenilen Keltler, günlük hayatta kullanılan en önemli nesnelere bile olağanüstü bir güzellikle süslüyorlardı. Yukarıda solda, üzeri camlarla süsü bir bronz kalkan görüyorsunuz. 77 santim boyundaki bu kalkan, Londra'da, Tamise'de bulunmuştur. Yukarıda sağda, cam parçalarının, kalkan üzerine nasıl yerleştirildiği ayrıntılı bir biçimde görülmüştür. Bu kalkanın, türlerinde kullanılan bir nesne olduğu sanılıyor.

Sağda bir bronz başlık görülmüştür. İÖ. 1. yüzyılda yapılan bu başlığın uçlarının açlığı 42 santimdir. Tamise'de bulunan bu başlığın, ırmak kıyısındaki bir tapınakta kullanıldığı sanılıyor.

Fotoğraf © British Museum, Londra

Aşağıda sağda, at dizgininin bronz ve demirden yapılmış bir parçası görülmüştür. Bu nesne, Keltlerin Almanya'daki en geniş tahkim edilmiş yerlerinden biri olduğu sanılan Heidenrgaben'de bulunmuştur. Aşağıda, bu parçanın üst kısmını ayrıntılı olarak görüyorsunuz. Göz çukurlarına konmuş olan değerli taşlar daha sonra kaybolmuştur.



Fotoğraf © J.V.S. Megaw, Leicester, İngiltere



Fotoğraf © Univers des Forges, Gallinard, Paris

geçmişlerini nasıl uzlaştırdıklarını çok iyi gösteriyor. Bu efsanede, İ.O. 1. yüzyıldaki Kelt dünyasının genel bir görünümüyle karşı karşıyayız. Sözü geçen yazıcı şöyle diyor:

"Burada anlatılan öykü, yabancı bir şey katmadan anlatacak olan hafızası kuvvetli kişiyi tanırsanız ve sevin. Ama bu öykü, daha doğrusu masalı ileten ben, sözü edilen birçok olaya ve serüvene inanmadım. Masalda anlatılanlardan bazıları, şeytan içidir, bazıları da şifsel yaratılışlardır. Bu olaylardan bazıları gerçekleşmiş olabilir, bazıları ise gerçekleşecek nitelikte değildir. Başka birtakım olaylar ise ancak kafasız insanların eğlendirmek için anlatılmıştır."

Anne Ross



Borély Museum, Marseille, Photo © Lauros-Girardon, Paris

Yaşayan Kelt dillerinin kolları

Kelt dili, «Hint-Avrupa» diye adlandırılan dil ailesine bağlıdır. Birçok dil uzmanı, Kelt dilinin, Balkanlar ile Karadeniz arasında ortaya çıktığına inanıyorlar. Bu dili kullanan halkların niçin geniş bir alana dağıldığını bilmiyoruz. Ama bu dağılımın nedeninin, çevre koşulları ve başka halkların baskısı olduğunu söyleyebiliriz.

Hint-Avrupa halklarının bu dağılımı, dil uzmanları, İ.O. 2300 yılına kadar götürüyorlar. Sözü geçen dağılım, Fin-Uygur kesimi (Macarlar, Finler, Estonyalılar, vb.) dışında, bütün Avrupa halklarını etkiledi. Ana dil, daha sonraki Avrupa dillerini oluşturmak üzere farklılaşmış. Doğuda ise, Sanskritçe, Hint-Avrupa dillerinin en katkısız örneği olarak kaldı.

Kelt dilleri çok eskidir ve tipki bu halkın toplumsal yapısı gibi eski öğeleri içinde barındırır. Üç Kelt dili dahil ya da birbirinden farklı üç Kelt dili vardır.

Bunların birincisi ve belki de en eskisi, dil uzmanlarının «Q Kelti» ya da «Goidelique» dedikleri Çağdas Gaelik dilidir (Bu dilin adı «Goidelilerden yani İrlandalılardan geliyor.) Bu dilde, daha sonra «k» diye telaffuz edilen ama «c» olarak yazılan «p» sesi varolmamıştır.

İrlanda'da konuşulan ve daha sonra yazılan bu dil, İ.O. 5. yüzyılda, İskoçya'da da yayıldı. Daha sonra Man Adasına kadar ulaştı. Bugün, sözü geçen adadaki yaşlılar, bu dili konuşuyorlar.

Bu dilin Avrupa üzerinde de izlerine rastlıyoruz. Ama bu kitada, konuşulan en yaygın dilin, «P Kelt dili» ya da «Britonik» diye bilinen dil olduğu sanılıyor. Bu dil «Breton» diline benziyor. (Britonik sözü ise, İngiltere adalarında çok eskiden oturan Britonlardan geliyor.)

Bu ikinci dilin, «P Kelt dili» diye adlandırılmasına nedeni, birinci dildeki «k»nın, zamanla «p»ye dönüşmesidir.

«P Kelt dili», Anglosaksonların varlığına karşın İngiltere'de de konuşuldu, ama zamanla Gal ilkesine, Cornouaille'a ve Kuzybatı Fransa'ya çekilmek zorunda kaldı. Bu sonuncu kesime, 5. yüzyıl sonundan sonra yayıldı.

Örneğin, Goidelique dilinde «bhasa», «ceand» denir. Çağdas Gaelique'de aynı kelime «ceanne» dir. Britonikite ya da çağdas Breton dilinde aynı kelime «penne»dir. Goidelique'te «oğul» anlamına gelen «mac», Britonik'te «map» ya da «pap», çağdas Breton dilinde ise «mab»dir.

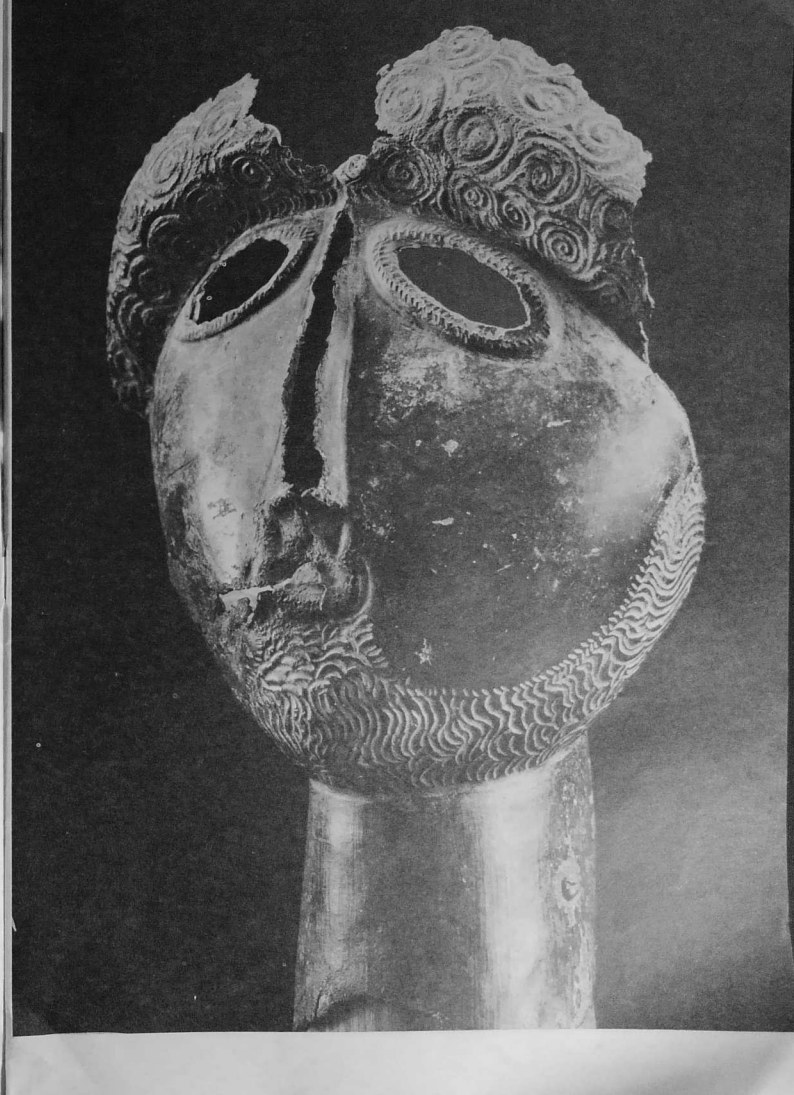
En esrarli dil ise İrlanda'da ve «Pictes» adını taşıyan Picteler, tarihin başlangıcında İskoçya'yı işgal etmişlerdir. Bunların dillerini, içlerinde Kelt öğeleri taşıyan yazıtlardan biliyoruz ve kültürlerinin ve sanatlarının Kelt dünyası içinde yer aldığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Picteler bilgilerin için önemli bir tartışma konusu olmaktan kurtulmuyor.

A. R.

Fransa'da Marsilya yakınındaki Roquepertuse tapınağında, yumuşak taşlara oyulmuş sütunların çukurlarına kafataslarının konulmuş olduğu görüldü. İ.O. 3. yüzyılda yapılan bu tapınak Keltlerin insan kafatasına dinsel bir saygı gösterdiklerinin bir kanıtıdır. Eski Yunan ve Roma yazarları da, Keltlerin bu garip inancından söz ederler. Keltler, düşmanlarının başlarını kesiyorlar ve saklıyorlardı.

Bronzdan yapılmış bir maske. Sacar sarmal biçiminde, sakallar «S» harfine benziyor, içlerinde değerli taşlar bulunduğu sanılan göz çukurları ise yuvarlak ve çekik. Pirenelerde bulunan bu maske, İ.O. 3. yüzyılda yapılmıştır. Maskenin bir tanrıyı canlandırdığını söyleyebiliriz. İçi boş olan boyun kısmına kalın bir direk geçiriliyordu.

Tarbes Museum, Hautes-Pyrénées, Fransa Fotoğraf © Yan, Toulouse, Fransa



KELT KADINININ ÜÇ YÜZÜ

Tarih boyunca, bütün toplumlar, kadın-erkek ilişkisini, aile içinde ve toplum yapılarının çerçevesinde tanımlamaya çalıştılar. Bu tanımlı yaparken, her halkın, geleneklerine ve törelere bağlı olarak kadına ve erkeğe belli bir yer verdiler.

Keltlerin yani Galyalıların, İrlandalıların, İngiltere'de Galler bölgesinde ve Fransa'nın kuzeybatısında oturan Bretonların toplumsal yapısı Hint-Avrupa halklarının toplumsal yapısından farklıydı.

Yani bu toplumlarda ataerkil yapı ağır basıyor ve erkeğe büyük önem veriliyordu. Ama yasalar, edebiyat, tarih ve mitoloji incelendiği zaman, Keltler arasında, kadınların durumunun, başka toplumlara ve özellikle, Akdeniz toplumlarına oranla, ne denli üstün olduğu açıkça görülür.

Buna karşılık, Kelt töreleri ile, eski Hint'in evliliğe ilişkin töreleri arasında büyük benzerlik vardır.

Akdenizlilerin, Greklerin ve Romalıların, kadınları bir azınlık olarak kabul ettikleri bilinmektedir.

JEAN MARKALE, *Kelt uygarlığı* uzmanı Fransız yazarı. *Klasik edebiyatlar* öğretilenir ve televizyonda, Keltlere ilişkin birçok program yayınlamıştır. Ayrıca bu konuya ilişkin birçok kitapları vardır.

Buna karşılık, Keltler, kadınlara, 19. ve 20. yüzyılın başında Avrupa-sında tanınmayan hakları tanımaktan geri kalmamışlardır.

Bu özellik birçok nedenin sonucudur. Ama bu nedenler arasında en önemlisi bizce şudur: İ.O. 5. yüzyılda Avrupa'yı istila eden Keltler, sayı bakımından pek azdılar. Bunlar, savaşçı ve aydın bir azınlık oluşturuyordu. Egemenlik altına aldıkları yerli halklar ise sayıca çoktu. Keltler, bunlara, dillerini, kültürlerini, dinlerini ve başka ustahklarını öğrettiler ama onlardan da bazı töreler öğrendiler. Bu töreler, özellikle insanlar arası ilişkiler konusunda geçerli olan kurallardı.

Bundan ötürü, Avrupa'nın daha önceki yerli halklarının, Kelt uygarlığı içinde gördüğümüz kadının durumu üzerinde özellikle büyük bir etki yapmış olduğunu kabul etmek gerekir.

İşin şaşırtıcı yanı, Keltlerde, kadının erkek karşısında önemli bir bağımsızlığa sahip olmasıdır. Kadımlar, yararlı nesnelere, mücevherlere, hayvanlara sahip olabiliyorlardı. Kelt hukuku, ortak toprak mülkiyetinin yanı sıra, taşınır mallar konusunda özel mülkiyeti kabul ettiği için, kadımlar bu tür malları, satabiliyorlar, ya da satın alma yoluyla, hizmet ve bağış olarak edinebiliyorlardı. Evlendikleri zaman da, özel malları yine kendilerinde kalıyordu ve boşandıkları zaman bunları alabiliyorlardı.

Jean Markale

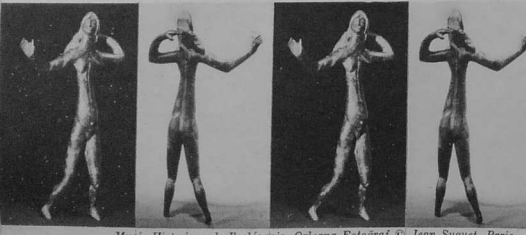
Keltlerde evlilik esnek bir kurumdu ve süresi zorunlu olarak belirlenmeyen bir sözleşmenin sonucuydu. Kadın ilke olarak, kocasını seçme hakkına sahipti. Ana-baba ekonomik ve politik açıdan yararlı olacak evlilikler konusunda karar verse bile, kadına, aynı konuda söz söyleme hakkı tanınıyordu.

Evlilik konusunda, her şey, karı kocanın kişisel durumuna bağlıydı. Kadının erkekte daha az mali olduğu durumlarda, aile yaşamını, erkek yönetiyor ve karısına fikir danışmıyordu. Koca ve karının zenginliği eşit olduğu zaman ise, koca her konuda, karısına fikir danışmak zorundaydı. Başka hukuk sistemlerinde rastlanmayan bir durum, kadının, kocasından daha zengin olduğu zaman, ona danışmadan aile işlerini istediği gibi yönetebiliyordu.

Eski tarihlerde ve masallarda, bu durumun birçok örneğine rastlıyoruz. Bu, ataerkil bir toplumda bile, kadınların, belirli bir üstünlüğe ve manevi otoriteyi ellerinde tutabildiklerini açıkça gösteriyor.

Önemli olan bir başka nokta da, evlenen kadının, hiç bir biçimde, kocasının ailesine dahil olmayıdır. Kadın her zaman, kendi ailesinin üyesi olarak kalır ve kocanın karısını alırken verdiği para, kadının ailesine verilmiş bir ödül gibidir. Boşandığı zaman da, kadın ailesi içindeki normal yerini alır.

Yandaki sayfada ve solda, arkadan ve önden çekilmiş fotoğraflarını gördüğünüz bu güzel heykeli 2000 yıl önce yapan sanatçı, kutsal bir dansözün hareketlerini büyük bir ustalıklı dille getiriyor. Heykeli, başka bir çok bronz sanat ürünüyle birlikte, Loire Irmağı kıyılarında Neuvy-en-Sullias'da bulundu. Bunlar arasında, başka bir çaplak dansöz, çalgıcular, bir ehokabaz ve geyiklerle domuzlar gibi kutsal hayvan heykelleri de vardı (11. sayfaya bakınız).



Musée Historique de l'Orléanais, Orléans Fotoğraf © Jean Siquet, Paris

YAŞASIN KADIN!

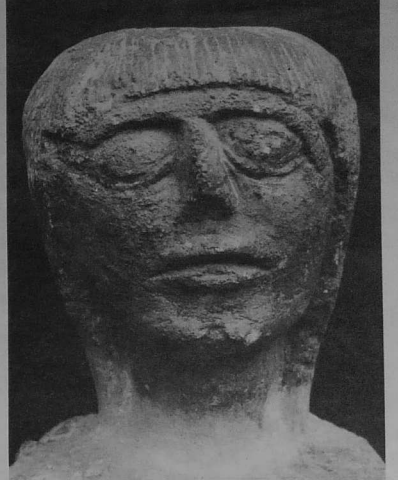
Keltler kadına çok önem veriyorlardı. Mitolojilerinde, tanrıçaların ön planda yer aldığı görülür. Bu olağanüstü kadın başı heykeli 2000 yıl önce Galya'da yapılmıştır. Keltler tanrıçalarının imgesini birçok yapıtta dile getirdiler. 32 santim boyundaki bu heykeltik (1), onların koruyucusu olan tanrıça Epona'yı canlandırıyor. Bütün Galya ülkesinde tapınlan bu tanrıça, daha sonra Romalıların tanrıçaları arasında da girdi. Bourgne'da bulunan bir dikili taşın üzerine kazılmış olan üç tanrıça ise (2) doğurganlığın, doğuma ve savaşın tanrıçalarıydı.



1 Alesia Museum, Aise-Sainte-Reine, Fransa
Fotoğraf © «Archéologie» dergisi, Paris



2 Ulusal Antikalar Müzesi, Saint-Germain-en-Laye, Fransa, Fotoğraf © Roger Ayrat, Paris



3 Bourgne Museum, Fransa
Fotoğraf © Franceschi-Zedlaque

Kocanın başka bir toplumdaki gelirdiği ve bir yabancı olduğu durumlarda, kurulan aile, kadının ailesine bağlı bir topluluk niteliği taşıyor ve çocuklar, kadın aracılığıyla miras elde edebiliyordu.

Bazı kral ailelerinde, hükümdarlığın bile kadın aracılığıyla ya da dayıdan dolayı çocuğa geçtiği görülmüştür. İrlanda ve Avrupa edebiyatlarında, annenin erkek kardeşlerinin çocuklarına hükümdarlık hakkını geçtiğini gösteren birçok örnek vardır. Kelt kaynaklı Ortaçağ «Tristan» öyküsünde, kahramanın, dayısı Kral Mark'ın yerine geçmesi bunun ünlü bir örneğidir.

Evliliğin yanı sıra, Keltlerde, kesin kurallarla belirlenmiş bir metres tutma kurumu da vardı ve bu İrlanda'da uzun süre geçerli olmuştur. Başka bir deyişle, evli ya da bekar bir erkek, bir metresine sahip olabilir. Evliyse, karısının iznini alması gerekir. Ayrıca, metres, ancak kendisiyle bir sözleşme yapıldıktan sonra, erkeğin evine gelebilir. Metreslik ödemesine karşı kadına ve ailesine belli bir para ya da mal verilir ve sözleşmenin süresi tam bir yıldır.

Bu süre sonunda, yeni bir sözleşme yapılmayan metres, tamamen özgürdür. «Geçici evlilik» ya da «yılık evlilik» diye adlandırılan bu ga-

rip âdet, kadının özgürlüğünü ve bağımsızlığını korumak gibi bir üstünlüğe sahiptir. Bu durumda kadın, bir gün satın alınıp ertesi gün terk edilen bir nesne değil, kendisiyle sözleşme yapılan bir kişidir.

Sözleşmeye uyulmadığı zaman, kadın, bilgeliliğiyle ve adaletiyle ün salmış bir yarıcı secip ona baş vurabilir. Bu yarıcı, genellikle, hem rahip hem de gerçek bir hukukçu niteliği taşıyan bir «druide» olurdu.

Sözleşme olarak evlilik, geçici bir şeydir ve her an bozulabilir. Başka bir deyişle, boşanma çok kolaydır. Erkek karısını boşamak istediği zaman ciddi nedenler göstermek zorundadır. Bu tür nedenler bulamazsa, sözleşmeyi kötü niyetle bozmuş sayılacağı için büyük bir tazminat ödemesi gerekir.

Buna karşılık, kadın, kocası kendisine kötü davrandığı ya da izni olmadan eve bir metresi getirdiği için, boşanabilir.

Karısının istemediği bir metresi eve getirmekte ısrar eden bir rahibin hikayesi çok yaygındır. Rahip ısrar etmiş ve karısı boşanacağını söylemiştir. Ama kadın daha zengin olduğu için rahip düşünmek zorunda kalmıştır. Sonunda, metresinden vazgeçerek, karısının isteklerine boyun eğmiştir.

Gerçekten de, Keltlerde, boşanmayı çoğunlukla erkeğin istemesine karşın, kadının da böyle bir isteği sürmek hakkı vardı. Karşılıklı anlaşmayla, boşanma kolayca gerçekleştirilebilir. Karı koca ayrıldığı zaman, kadın kendi özel mallarını almamakla kalmaz, evlilik süresi içinde kazandıkları zenginlikten payına düşeni de alabilir.

Boylece kadın ekonomik alanda olduğu gibi manevi alanda da ezilmiyordu. Çünkü, boşanma ayıp sayılmıyordu ve kadında bir kabahatlilik duygusu yaratılmıyordu. Boşanma, artık işlemeden bir sözleşmenin gerçek yüzünün ortaya çıkması ve kabul edilmesinden başka şey değildi.

Boşanmadan sonra çocukların durumu, her yerde olduğu gibi bazı sorunlar ortaya çıkarıyordu. Genel olarak çocuklar, babanın ailesine kalırdı. Aile dayanışması, çocukların yalnız kalmasını önüyordu. Ayrıca, çocukların bir başka aile yanına gönderilerek, elisleri, savaş sanatı öğrenmeleri ve bilgi edinmeleri de Keltlerde yaygın bir töreydi. Böylece, çocuk, kendisini kabul eden aile ile ilişkiler kuruyor ve aile hayatı çevresi genişlemiş oluyordu.

Çocuklara, hem babalarından hem de annelerinden miras kalabiliyordu. Erkek çocuklara oranla daha az

pay almakla birlikte, kızlar, mirastan her zaman yararlanıyorlardı. İ.Ö. 5. yüzyıl ile İ.S. 12. yüzyıl arasında İrlanda'da, Britanya Adalarında ve kuzeybatı Fransa'da yaşamış olan ve üzerlerinde incelemeler yapılan Keltlerin, kadın hakları ve kadının manevi otoritesi konusunda her türlü olumlu tedbir almış olduklarını söyleyebiliriz.

Nitekim toplum hayatında, siyasi iktidarı paylaşan ve çok önemli bir rol oynayan kadınlar görüyoruz. Eski Breton Kraliçelerinden Boadicee ve Cartimandua, bilgelikleri, atılganlıkları ve otorteleri ile ün salmışlardır.

Kadının bu özel durumu, Kelt tipi toplumlarda, kadın hakkında edinilen imgeye uygun düşmektedir. Keltler kadını, hayat veren, güzel ve aynı zamanda korkunç bir yaratık olarak görürler. Kelt, Galya, İrlanda ve Breton gelenekleri, kadının egemenliği konusunu işler.

İ.S. 9. yüzyılda derlenmeye başlanmış olan bir İrlanda epösesinde, mitolojik bir yaratık olan Kraliçe Bebbh'in serüvenleri anlatılır. Mebhd, egemenliğe sahip bulunuyor ve bu yönüyle Kral Aillille veriyordu. Ayrıca, eski metinlerin çok güzel belirttiği gibi, «bacaklarından sevgi sunduğu» birçok aşığına da bu egemenliği aktarıyordu.

İrlanda masallarındaki tasvirler, Antik çağ Yunan ve Roma yazarlarının tanrıçaları ile uyuyor. Bu yazarlar, Galyalı kadınların güçlü yapısı ve ateşli kişiliği karşısında hayranlığa düşmüşlerdi. Bu kadınlar, kendi haklarını ya da kocalarının haklarını korumak için her çabıya ve savaşa katılıyorlardı.

Kelt olduğu kuşkusuz olan Kral Arthur'un serüvenlerini dile getirdiği için «Arthur çevrimi» diye adlandırılan Ortaçağ edebiyatında, davranışları ve önemleri bakımından şairin kadını kahramanlara rastlarız.

Kral Arthur'un karısı olan ünlü kraliçe Guinevere (Gail'ler buna «beyaz hayalet» anlamına gelen Gwenhwyfar derler), egemenlik taşıyan bu kadından en iyi örneklerinden biridir. Arthur'un dünyasının merkezinde Guinevere bulunur. Güzelligi ve değeri sayesinde, Kral Arthur'un sarayındaki şövalyelerin yığıllıklarını ve ustalıklarını göstermelerini sağlar.

Şövalye Laheolot, kendi üstünlüğünün ve değerinin, Guinevere'ni aşkımdan geldiğini söylemez mi? Guinevere'nin birçok esrarlı savaşçı tarafından kaçırılmasını da bu savaşçıların ondaki gücü edinmek amacıyla güttüklerini ileri sürmeden nasıl açıklayabiliriz?

Bütün Arthur romanlarında, kraliçe Guinevere, Sarayın merkezi olarak canlandırılır. Sarayın dışı olan şövalyeleri aydınlatan bir güneş gibidir. Yığıllıklarının ödüllü olan Guinevere'nin bakışından yoksun kalan şövalyeler, yaşayamazlar bile.

Birçok Kelt masalının kadın kahramanı gibi Guinevere'nin de, eski bir Güneş tanrıçasının izlerini taşıdığı söyleyebiliriz. Bütün Kelt dillerinde, Güneş sözcüğü dişi, Ay sözcüğü erildir. Kadın Güneştir ve eski Keltler ile onlardan daha sonra Avrupa'da yaşayan toplumların, bir dişi Güneş tanrıçasına tapmış oldukları söylenebilir.

Nitekim, kral Mark'ın karısı ünlü Iseut'de, aynı tanrıçanın yeniden dile geldiğini görürüz. Iseut, kralın genç ve yakışıklı yeğeni ile umutsuz bir aşk yaşamış ve bu öykü bütün dünyada ün salmıştır.

Aslında, bu öykü İrlanda'dan çıkmıştır ve bize, Keltlerin kadınlar hakkındaki düşüncelerini çok iyi bir biçimde göstermektedir. Bu öyküde, sıradan bir aşk anlatılmıyor. Oyunda, yani Dharmad ve Grainne'de, erkeği kendisini sevmeye, kadının mecbur ettiği görülüyor.

Kadın sevdiği ile birlikte, her şeyi göze alarak kaçmak için, ebinden

gelen her şeyi yapıyor. Kadının bu atılganlığı ve erkeği tutku dolu bir serüvene sürüklenmesi, Tristan ve Iseult'nun yanlışlıkla içtikleri aşk iksirinde açıkça dile geliyor.

Ashında, bu ünlü aşk iksiri, kadının, erkeği kendisini sevmeye zorunlu kılmasını simgeliyor ve erkek istemesi de, onurunu ve hayatını kaybetmek bahasına kadını seviyor.

Edebiyat konusundaki bu açıklamalarımız, bizi doğrudan doğruya Kelt mitolojisine götürüyor. Kelt kadının görünümü, en katkısız ve belirgin biçiminde bu mitolojide dile gelir. Ana tema ise, sadece güzel değil ama aşkla da ele geçirilmesi gereken egemenliktir.

Birçok İrlanda ve Breton masalında anlatılan şudur: Birkaç delikanlı bir cöldedir. Su bulamazlar. Çirkin ve yaşlı bir kadın bu delikanlılardan birinin kendisini öpmesi koşuluyla onlara su vereceğini söyler. Delikanlıların hepsi iğrenir. Aralardan en genç, iğrenme duygusunu yeni yaşlı kadının yanına bir öpücüğü kondurur. O anda, yaşlı ve çirkin kadın çok güzel bir genç kız haline gelir ve şöyle der: «Ben egemenliğim. Yakınlık göstererek beni elde ettin.»

Bu öyküye başka edebiyatlarında da görürüz. Ama Kelt edebiyatında, bu öyküye, özel bir gerçek anlatılmıştır. Bu gerçek, kadının, tükenen bir egemenlik ve yetki taşıması ve bu yetkinin yenilenmesi gerektiğidir. Bu yenilenme ve gençleşmeyi ise ancak bir erkek sağlayabilir. Bu yenilenme ise, ülkenin uyum ve zenginlik içinde yaşayacağı yeni bir dönem ortaya çıkmasına yol açar.

Çeşitli masalların ve özellikle ünlü Graal öyküsünün taşıdığı anlam budur. Doğa dini etkileri taşıyan bu öyküde, kahraman ancak bir kadının yardımıyla elde edileceği gizli ve sihirli bir nesneyi aramaktadır. Kadın binlerce biçimle her zaman kahramanın karşısına çıkar ve ona yol gösterir.

Masallarında dile gelen hayal gücleri, Keltlerin kadını; yol gösterici, erkeği yeni bir dünyaya ulaştırıcı, yeniden doğurucu ve ona alınyazısını gerçekleştirilecek bir güç verici olarak düşündüklerini açıkça gösteriyor.

Ama kadının bu gücü, Keltleri terdirdin de etmiştir. Bundan ötürü, Keltler düş gücü düzyinde bile kadını egemenlik altına almayı çalışmışlardır. Ortaca Gal öyküleri arasında yer alan Mabinoğ'de, erkeğin,

kadın gücüne ve egemenliğine nasıl engel olmak istediği açıkça görülüyor.

Bu öykü yalın ama anlam doludur. Don'un kızkardeşi Arianrod, kardeşi Gwyddyon'dan olan çocuğunu tanımayız ve çocuğa ilişkin üç yasak koyar. Çocuk, Arianrod adı vermeden bir ad sahibi olamayacaktır, silah vermeden silah sahibi olamayacaktır ve insan cinsinden bir kadınla da evlenemeyecektir.

Bu, annenin ileri sürdüğü yasakların, toplumsal alanda ne gibi önemli sonuçlar verdiğini açıkça gösteriyor. Anne izin vermedikçe, çocuk, toplumsal bakımdan bir varlık olarak ortaya çıkamayacaktır. Ancak, annenin müdahalesi, çocuğu toplumun bir üyesi haline getirebilir.

Demek ki, bu öykü, anneliğin toplumsal yapı içindeki önemini dile getirmektedir. Öte yandan, Gwyddyon, bu yasaklarla savaşmaya karar verir. Amcası rahip ve sihirbaz Math'ın yardımıyla, Arianrod'un, çocuğun alacağı adı söylemesini sağlar. Çocuk, «Lieu Llaw Gyffes», yani «sağlam elleri küçük-adını alacaktır.

Sihir aracılığı ile Gwyddyon ve Lieu, başka kılıklara girerek, Arianrod'un silah vermesini de sağlarlar. Yine Gwyddyon ve Math, büyüler yaparak, dağ çiçeklerinden ve bitkilerinden bir kadın meydana getirirler. «Blodeuwedd», yani «çiçekten doğma» adını taktıkları bu kadın, Lieu'nun karısı olacaktır.

Ama tam burada, Gwyddyon'un babalık ve erkekçe gücü yenilgiye uğrar. Blodeuwedd, Lieu ile evlenir. Ne var ki, bir gençle karşılaşır ve ona aşık olur. Evlilik bağlarını bir yana atar, Lieu'yu öldürtür ve Aşık ile kaçır. Öykünün sonu Gwyddyon'un intikam almak için uğraşmasını anlatır. Gwyddyon, oğlunu canlandırır, Blodeuwedd'i alçakça terk eden Aşık'ın, Lieu'nun öldürmesini sağlar. Daha sonra, Blodeuwedd'in peşine düşer.

Ama Blodeuwedd, Gwyddyon'un yarattığı bir varlıktır, onun düşgücünün ürünüdür. Bundan ötürü, Gwyddyon, kendini ortadan kaldırmadan Blodeuwedd'i de ortadan kaldıramaz. Çiçeklerden doğan bu kadının baş kaldırması, erkek otokadının baş kaldırması demektir. Gwyddyon'un bu suçluyu mutlaka cezalandırması gereklidir. Ama Blodeuwedd'i tamamen ortadan kaldıramayan Gwyddyon, onu baykuş haline getirir ve karanlıklara salar.

Devamı 31. sayfa da

Renkli sayfalar

MADENE DÖKÜLMÜŞ MASALSI İMGELER

Sayfa 23



Bu bronz vaze (İ.O. 4. yüzyıl), tahli bir içki kabını içliktiyordu. La Tene döneminde, nereden çok iyi bir örneği olan bu vaze, büyük gaster, ince boyutlar, birbirine benzerlik kayalar, yaradık hatlar, dikinci çakıyor. Bu yapıt, Hallein (Avusturya) yakınında bir Kelt mezarında bulundu.

Stadtmuseum, Hallein, Avusturya

Sayfa 24



Kelt mitolojisinde kuşun önemli büyüktür. Kuşlar, yeryüzünün üstünde yaşayan Keltlerin ölümünden sonra gültüklerine inondıkları öteki dünya ile ilişkiyi sağlar. Din törenlerinde kullanılan bu oradanın çevresindeki kuş boyanları ve gasterları, bir sürye canlandırıyor gibi. Bu yapıt, Traisnitz ve Hallstatt döneminin (İ.O. 700-500)

vanı'da bulunmuştur unumdur. Naturhistorisches Museum, Viyana, Avusturya

Sayfa 25



Yukarıda, bir bronz vazanın (10,5 santim) süsü olan metal hayvanı görüyoruz. Bu hayvanlık, Çekoslovakya'da, Brno yakınında bir mezarında bulunmuştur ve La Tene döneminin sonlarına (İ.O. 400-100) unumdur.

Moravské Muzeum, Brno, Çekoslovakya

Sayfa 26



Aşağıda, bronz kaplama deminden yapılan ve büyük ölçüde stilizasyona tamamlanmış bir insan topu. Dini törenlerde olarak kullanılan bu nesne, özellikle mitozun üstteki dikinci çakıyor. Bunun üzerinde bir anıt var.

Ulusal Anıtkılar Müzesi, Saint-Germain-Laye, Fransa

Sayfa 28-27



Demir çağı Keltleri süslerini yapıyorlar ve mezarlarında, kullandıkları vazaların yanı sıra, bir çok başka nesneyi birlikte ölüm ortamlarını yeni tasarlama inondıkları küçük bir araba koyuyorlardı. Bu arabanın boyu 35 santim; önde görülen taraftan ise 22,5 santimdir. Avusturya'da Styre'de bulunmuş bu araba, İ.O. 7. yüzyılda yapılmıştır.

Landesmuseum, Joanneum, Graz, Avusturya

Sayfa 28



Bir ne kadının süsü olduğu sanılan ve demir çağı Keltlerinin çok iyi tanıdığı böğüğü canlandırıyor bu bronz heykeltçisi, 2000 yılı önce yapılmıştır. Doğu Avrupa'dan güçlü bir güzellik ve şifalı gücünün de eklenmesi olan dikinci çakıyor. (Aynı kapakta nesnenin gördüğünü kuş heykeltçisiyle aynı yerde bulunmuştur).

Moravské Muzeum, Brno, Çekoslovakya

Fotograför © Erich Lessing-Magnum, Paris

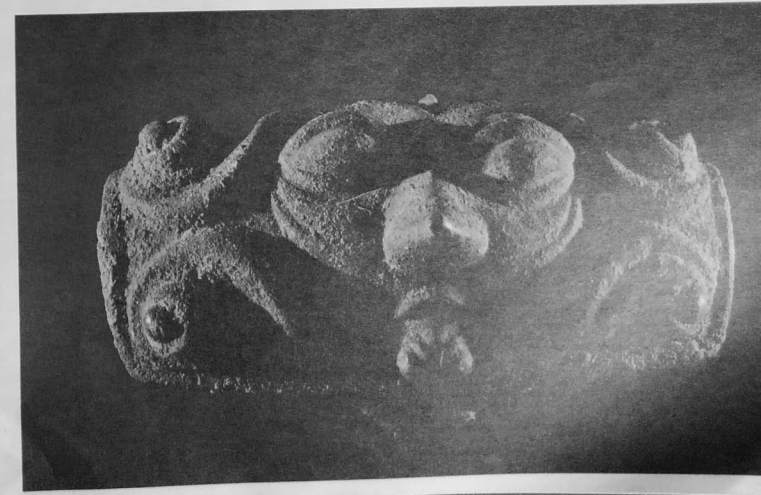
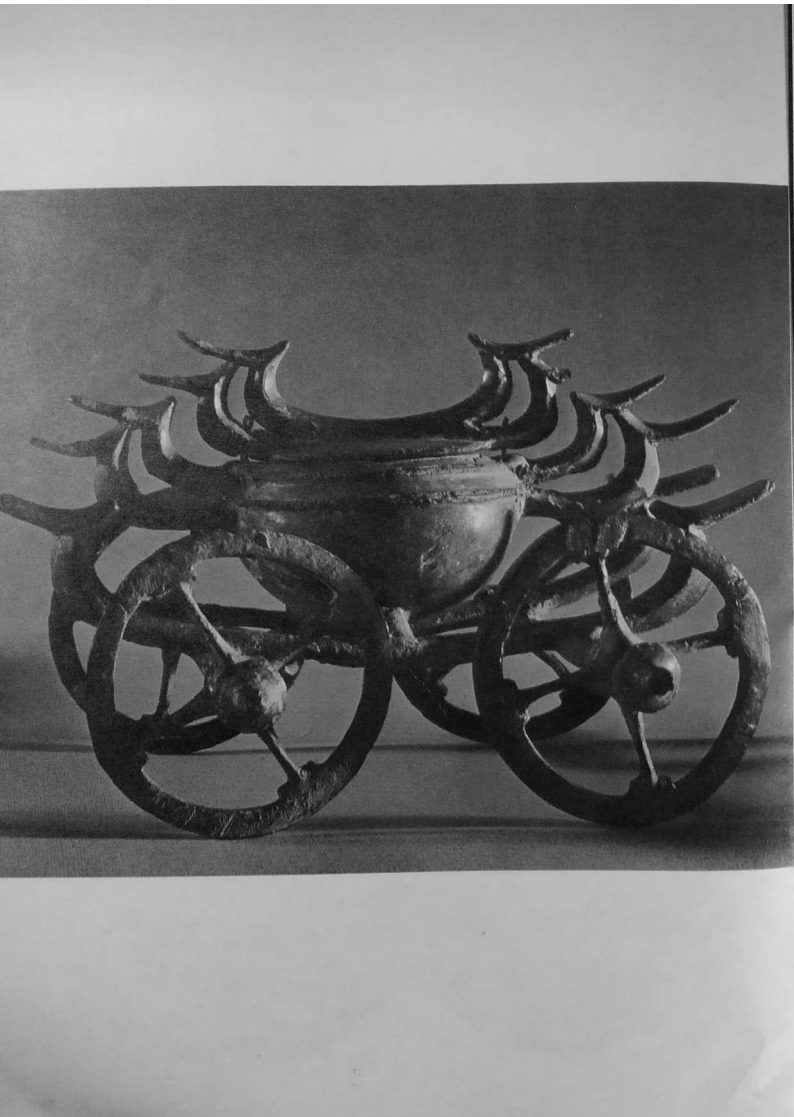
Sayfa 29

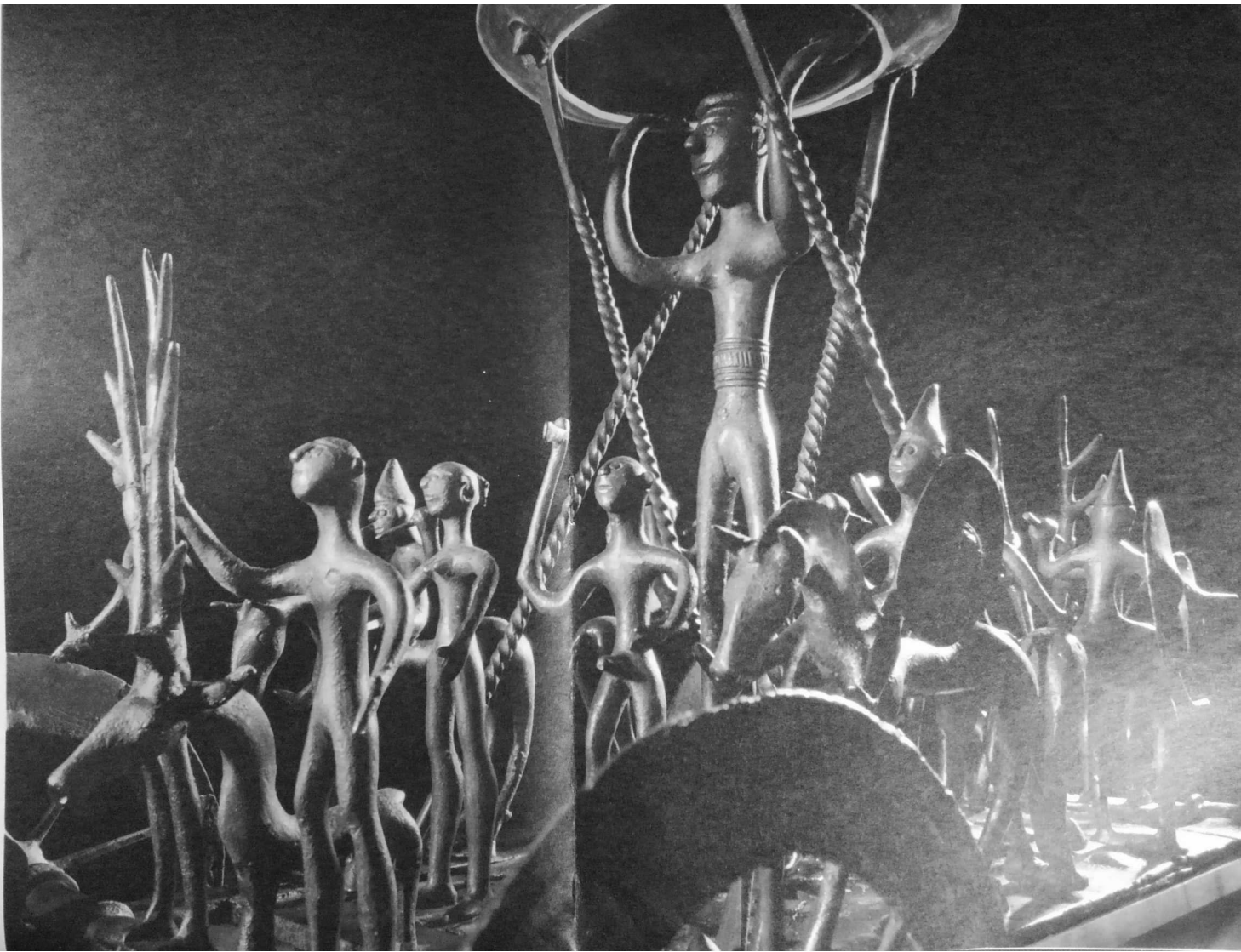


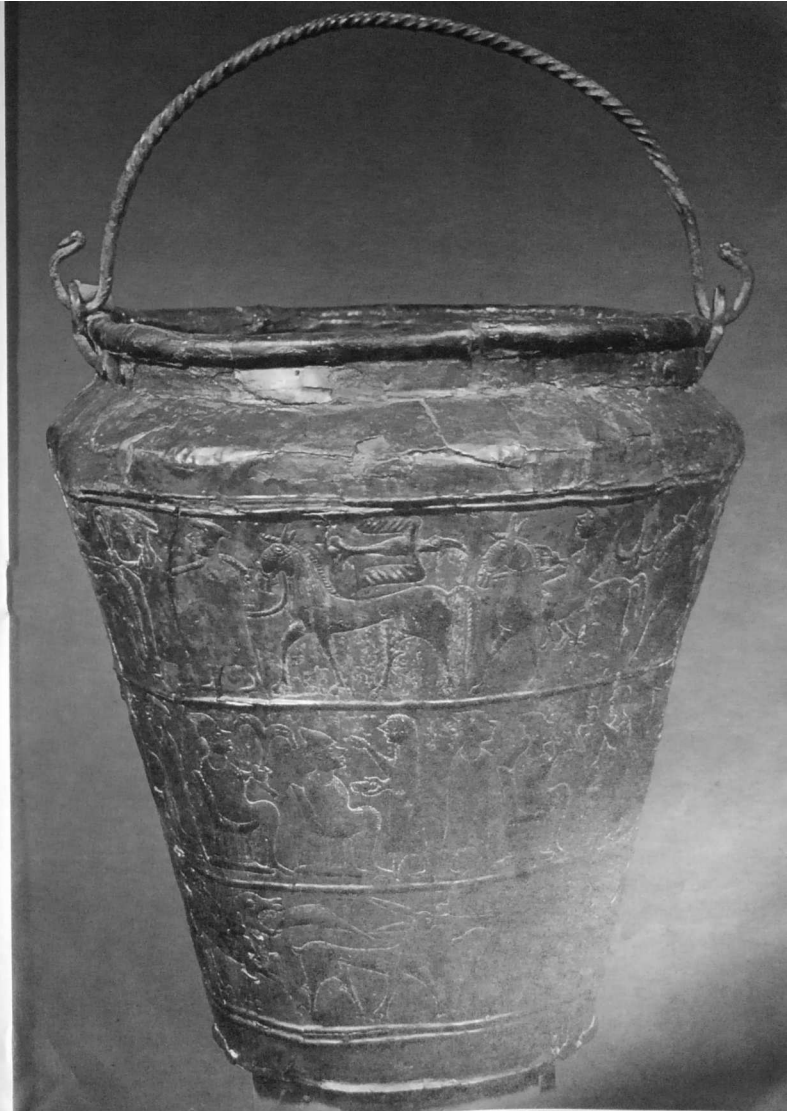
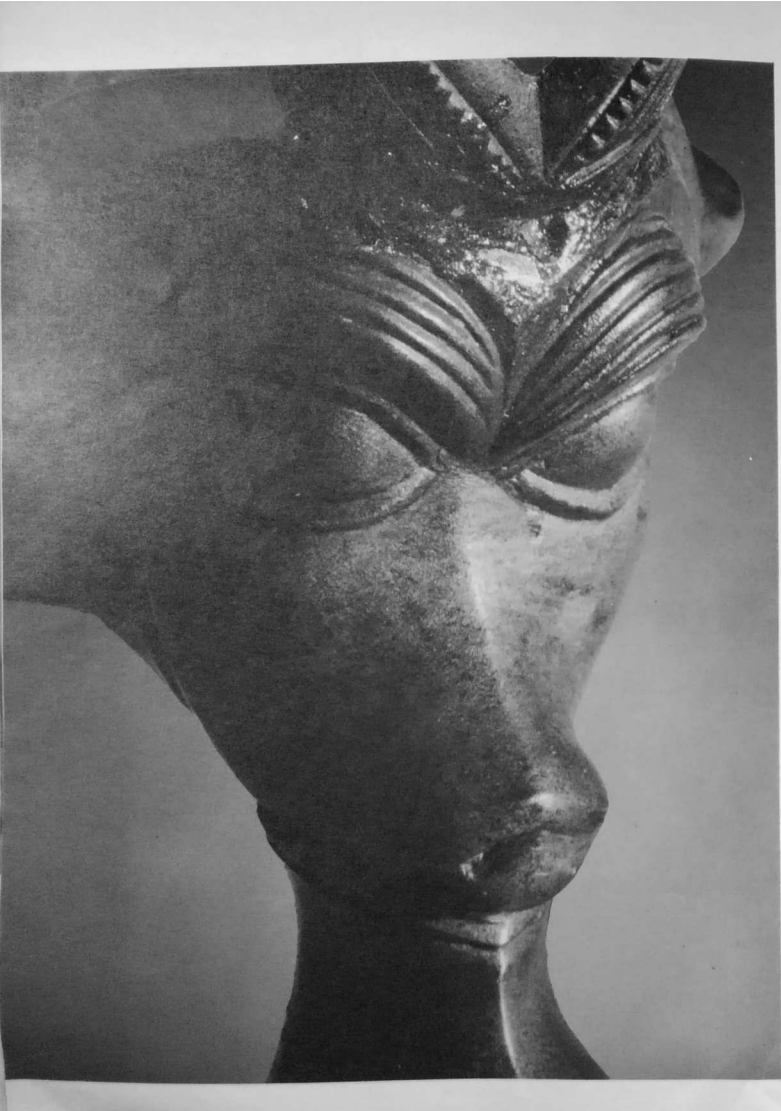
Bu bakır kavramın üstündeki süsler Keltlerin günlük yaşantılarından esinlenerek yapılmıştır. Yugoslavya'da 1882 yılında bir çiftçi tarafından bulunmuştur ve İ.O. 5. yüzyıla aittir. Vaze bölgeyi Kelt kültürünün Hallstatt döneminin önemli kullandıkları temsil eder.

Fotograför Narodni Muzeum, Lubiana, Yugoslavya











Fotoğraf © John Kennedy, Dublin

İRLANDA BAŞYAPITI KELLS KİTABI

Romalılar, İrlanda'yı hiç bir zaman istila etmedikleri için, bu ülkede, Kelt gelenekleri canlılığını korudu. Daha sonra, eski dinin yerine Hıristiyanlık geçtiği zaman da, Kelt kültüründe kopma olmadı. İrlandalı kesimler, sözlü Kelt edebiyatını yazıya geçirdiler. Kelt sanatı, Ortaçağ kadir Hıristiyanlık çerçevesinde gelişme gösterdi. Bu Kelt-Hıristiyan sanatının başyapıtlarından biri, Kells Kitabıdır. Bu kitap, renkli süslemeleri ve desenleri kapsayan bir incil yazmasıdır (33 x 24 santim). 8. yüzyılın sonunda ya da 9. yüzyılın başında yazıldığı ve resimlendiği sanılıyor. Parsömeni kalın ve iyice perdelanmıştır. Yanda, Markos İncilinin başında bulunan simgesel motifin bir aynısı (büyütülmüştür) görülmüyor. İncillerin her birinin ilk sayfasında, ilk kelimeler ve sarmal Kelt süslemeleri, stilize kuş ve hayvan ya da masal canavarları resimleri yer alıyor. Kells Kitabı 730 sayfadan oluşuyordu. Günümüze 678 sayfa kalmıştır. Bunlar, İrlanda'da, Dublin Kaleğinde saklanıyor.

Erkeğin aldığı bu intikam, simgesel olarak, kadını gizli bir dünyaya ve karanlıklara sürme amacını gütmektedir.

Baba otoritesinden kaçmak, sevdiği erkeği kendisi seçmek isteyen ve bir eşya-kadın olmaya yanaşmayan Blodeuwedd'in bu öyküsünün sonunda başarısızlıkla karşılaşılıyor.

Sözü geçen başarısızlığın, sadece Kelt toplumunda değil çok daha çağdaş toplumlarda da gerçekleşen başarısızlığı dile getirdiği söylenebilir. Gerçekten de, kadın, erkek boyunduruğunu her zaman atmak ve erkek karşısında bağımsız olmak istemiştir.

Ama erkek, kadın üzerinde her zaman mülkiyet hakkı olduğunu ileri sürmüş ve ana, karı ya da sevgili olarak kadından vazgeçemediği için onun kabahatli olduğunu ileri sürerek korkunç yasaklar uygulamıştır.

Mitolojik öykülerinden, Keltlerin bu konuda çok duyarlı olduklarını anlıyoruz. Keltlerde, kadınların, daha önemli bir rol oynadıkları eski bir çağa duyulan özlemin çok yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

Gizli bir dünyaya, karanlıklara ve bilinçaltına sürülen bu kadın, ölmüş değildir. Her zamanki gibi esrarlı ve güzel olarak yaşamaktadır ve ansızın gün ışığına yani bilince çıkıp kendini gösterebilir.

Kuzeybatı Fransa'da ortaya çıkan bir başka Kelt öyküsü yani «Ys kenti masalı» Eskiçağ kadınının bu olağanüstü sürekliliği ve devamlılığını çok ilginç bir biçimde açıklıyor.

Masalın kahramanı, Dahud «Yi Büyücü» adı bir kadındır. Cornouilla kralı Gradlon'un kızı olan Dahud, deniz kıyısında, büyük bir bentle deniz sularından korunan küçük bir yerde Ys kentini yaptırmıştır. Günümüzde kadir gelmiş olan ve Hıristiyanlığın etkilerini taşıyan masala göre, Dahud, bu güzel kente zevk ve eğlence içinde yaşamaktadır.

Kent üzerinde kayıtsız şartsız egemen olduğu için tanrı ve insanlar tarafından mahkûm edilen Dahud, bir deniz taşkını yüzünden bütün kent halkıyla birlikte sular altında kalarak ölür. Ama masalda, Dahud'un, deniz altındaki güzel sarayında yaşamaya devam ettiği ve günü gelince suların yüzüne çıkacağı söylenmektedir. O zaman, Ys kenti, yeniden dünyanın en güzel ve en zengin kenti olacaktır.

Burada simge daha açıklıkla ortaya çıkıyor. Kadın, gizli bir dünyaya, suların derinliğine ve bilinçaltına sürülmüştür ama gün ışığına yeniden çıktığı zaman, dünyasını uymu gerçekleştirmiş hayat ve aşk sarhoşluğu veren güçlü ve ölümsüz kadın-güneş'in egemen olduğu cennet yeniden bulunmuş olacaktır.

Bundan ötürü, Kelt masallarında, çeşitli biçimlere bürünmüş kadının peşine düşen ve akıl almaz serüvenlere sürüklenen birçok kahramana rastlıyoruz.

Okyanus'un bir köşesinde, güneşin battığı yerde, bazılarının Avalon adası dediği olağanüstü bir ülke vardı. Elma adasıydı burası. Bu adada, bütün yıl meyve veren ağaçlar bulunuyordu; hastalık ve ölüm diye bir şey bilinmiyordu. Güzelliği, uyumu, renkleri zenginliği ve doğurganlığı adaya ayrıcalık veriyordu. Ve bu adada kadınlar yaşamaktaydı.

En korkunç ve akıl almaz serüvenlere giren erkekleri bekleyenler, işte bu kadınlar, bu periler ve eski çağ tanrıçalarıdır. Erkekler, kadını karanlıklara sürdükten sonra, bu «periler diyarını» aramaktadırlar. Çünkü onların ilkel eldegemmişliğini, kaybolmuş bir cennetin temizliğini bulmadan, kendi mutluluklarını gerçekleştiremeyeceklerini bilmektedirler.

Keltlerin serüveni, her zaman Kadınlar Adasının kıyılarında sona ermektedir.

Jean Markale

GERÇEĞİ YENİDEN BİÇİMLENDİREN SANATÇILAR

Kelt sanatı, niteliği ve özgünlüğü bakımından, insanlık tarihine damgasını vuran en ilgi çekici estetik akımlardan biri olarak kabul edilmelidir.

Kelt sanatından söz ettiğimiz zaman, bir belirsizliğin içine düşüyoruz. Bu belirsizlik, geçen yüzyılda, o zamana kadar hiç bilinmeyen bir özgün sanatın ortaya çıkarılmasından doğmuştur. Son yazılan kitaplarında da, Keltlerden binlerce yıl önce yaşamış halkların ürünlerinin onlara maledildiğini ve bundan ötürü aynı belirsizliğin sürüp gittiğini görüyoruz.

Bazı uzmanlar, İÖ ikinci bin yılın ilk yarısını yani bronz çağının insanlarını proto-Keltler olarak görüyorlar. Başka uzmanlar ise, Keltlerin demir çağıyla birlikte ortaya çıktığını söylüyorlar. Ama uzmanların çoğu, gerçek Kelt çağının ikinci demir çağı olduğunu ileri sürüyorlar.

Ne var ki, bu çağ çok büyük değişiklik gösterdiği için, belirli bir kültürün gelişmesinin mi, yoksa yabancı etkilerin ve başka halkların ise karışmasının yarattığı bir evrimin mi söz konusu olduğu sorulabilir.

La Tène diye de adlandırılan bu ikinci demir çağı, arkeolojik bulguların çokluğundan ötürü, üç döneme ayrılmaktadır.

La Tène sanatının kaynakları nelerdir? Bu kaynaklar çeşitlidir. Çünkü, Keltler, çok geniş toprakları ele geçirmişler ve klasik denilen uygarlıkları olduğu gibi bozkırların sanatlarıyla da sandığından çok daha fazla ilişkiler kurmuşlardır. Ama, La Tène sanatının, ilk demir çağı sanatına pek az şey borçlu olduğu bilinmektedir.

Hallstatt uygarlığı ile La Tène uygarlığı arasında bir boşluk olduğu söylenmiştir. Sanatta süreklilik büyük önem taşıyor. Oysa, birinci demir çağı sanatında köşeli biçimler ağır basar. Gerçek Kelt sanatında ise eğriler ve karşı eğriler büyük yer tutar.

Keltlerin kullandığı nesnelere çoğu, günlük eşya, silahlar, mücevherler ve seramiklerdir. Bunlar, değişik ölçülerde süslenmiştir. Fransa'nın güneyinde ve Ren vâdisinde bulunan bazı heykelsiz işçilerin yanı sıra, Keltlerin mimarisine konunda bilgimiz yok. Çünkü Keltler evlerini tahtadan yapıyorlardı.

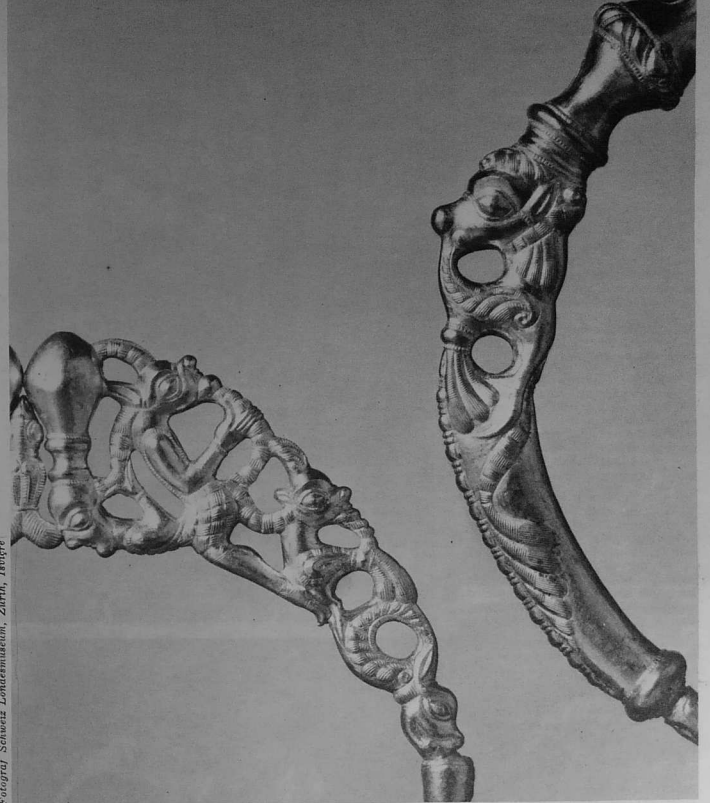
René Joffroy

Keltler en sıradan eşyalardan mücevherlere kadar her şeyi süsüyorlar ve güzel nesnelere hoşlanıyorlardı. İthal ettikleri ve kaba buldukları birçok eşyayı süslemekten de geri kalmıyorlardı. Aşağıda görülen ve Keltler tarafından alın varaklarla süslenen içki kadehi bunun örneğidir. Bu kadehin bulunduğu Rhenan bölgesi Kelt sanatçıları, mesleklerinde büyük beceri sahibi kimselerdir. Yandaki sayfada, iki kolyenin büyülmüş ayrıntıları görülmüştür. Bu kolyeler, 1962'de, İsviçre'de Erisfeld'de bir yol açılırken bulunmuştur. İÖ 4. yüzyılın ürünü olan bu kolyelerde süsücü ile gerçek şaşılacak bir biçimde kaynaştırılmıştır. Kelt kurumunu, yarı-insan yarı-hayvan figürlerini bu yapıtta içiçe geçirmiş. Soldaki kolyede, bu figürler birbirine yapışık durumda. Sağdaki kolyenin üst bölümündeki motif, basık burunlu bir profilin canlandırıyor. Ayrıca, büyük gözler, ufak boynuzlar, tüyler ve hurma dalları dikkati çekiyor.



Fotoğraf: Bildarchiv, Preussischer Kulturbesitz, Berlin

RENÉ JOFFROY, *St-Germain-en-Laye (Fransa) Ulusal Eski Yapılar Müzesi* müdürüdür. Özellikle *Mont-Lassois (Côte-d'Or) Kelt yerleşme yerinde olmak üzere birçok tarihsel araştırmalar* yaptı. 1952'de, *İtalyan-Grek tarihi yapıtlarının bulunduğu çok önemli bir mezarı ortaya çıkardı. Sanat konulu çeşitli kitapları vardır.*



Fotoğraf: Schweiz-Landesmuseum, Zürich, İsviçre

Kelt sanatının geliştiği beş yüz yıl içinde birbiri ardına ortaya çıkan çeşitli üslupların bir kronolojisi yapılabilir. Böylece, Kelt sanatının sınırsız zenginliği bir çerçeve içine yerleştirilebilir.

İÖ 5. yüzyılda, bu sanat işleyeceğine ana temaları yaratmış durumdaydı. Yunan dünyası bu sanata temel bir motif sağlamıştı. Bu motif hurma dalı süslemesiydi. Ama bu motif, kendisine katılan birçok öğeden dolayı başlangıçtaki biçimini yitirdi ve çok daha karmaşık bir hale geldi.

Başlangıçta, kalıpcı diye adlandırılan üslup ağır basıyordu. Ama belirginliğin ve simetrisinin ağır bastığı bu üslup, zamanla başka öğeleri içine aldı, onlarla kaynaştı ve Waldalgesheim (Almanya) üslubunu doğurdu.

Eğri çizgilere dayanan geometrik anlayışın yanı sıra insan ve hayvan görüntülerini kapsayan yeni öğeler ortaya çıktı. Ama Kelt sanatçıları gerçeğe pek önem vermiyorlardı. Hayvan görüntüsünü çarpıyorlar, bir canavar haline getiriyorlar ve daha geniş bir süsleme alanı içine

yerleştiriyorlardı.

Çizginin katkısızlığı ve görüntünün belirginliği, yerini karmaşıklığa, birikime ve ayrıntıya bırakıyordu. Bu süsleme ve zenginleştirme eğilimi, Almanya'da bulunan bazı içki kadehlerinde görülür. Yunanistan'dan getirilen bu kadehleri, yeterince süslü bulmayan sahipleri, onların üzerine altın varaklar yapıştırıyorlardı.

Altın varak yapıştırma tekniği, Almanya'da Schwarzenbach'ta bulunan bir kasede ve Belçika'da Ey-

genhlsen'de topraktan çıkarılan bir şarap sürahisinde açıkça görülür. Altın mücevherler, bilezikler ve kol-yeler ise şaşılacak bir üslup zenginliği gösteriyor.

İsviçre'de, Uri kantonunda bulunan birçok kolye, düğücünün kompozisyon duygusuyla kaynaştığı bu sanatın yeni örneklerini vermiştir. Bu kolyelerde insan ve hayvanların çarpıtılmış görüntüleri birbirine karışır ve kaynaşır.

İtalya-Yunanistan dünyasının maden işleri Keltlerin eline geçmiş ve özellikle, şarap kabı ya da kova gibi bronz kaplar çok beğenilmişti. Ama Keltler bunlara, altın varaklar ya da başka süsler eklemekten geri kalmamışlardı. Bu kapları taklit ettikleri zaman da, örneklerinden daha ilgi çekici ürünler ortaya koymuşlardı.

Nilekim, Avusturya'da, Dürrnberg'de bulunan bir şarap sürahisinin yanları, kıvrık dallarla; kulpun altı, çevresinde S harfi biçiminde motifler bulunan bir insan başıyla ve ağız, başları birer hortum biçiminde sona eren dört ayaklı iki masal hayvanıyla süslenmiştir.

Fransa'da Metz yakınlarında bulunmuş iki şarap sürahisini, klasik anlayış taşıyan ama barbar zevkine uygun hale getirilmiş bulunan bu sanatın en güzel örnekleridir. Sürahiler, mercan motifleriyle göz kamaştırıcı bir biçimde süslenmiştir; garip bir hayvan kulp öveği görmektedir ve kenarlarında iki korkunç küçük hayvan yatmaktadır.

Klasik dünyanın bilmediği ya da önem vermediği mercan, Kelt sanatında yaygın bir biçimde kullanılıyordu. Daha sonraları Uzakdoğu pazarları, Akdeniz mercanı üretimini eline geçince, La Tene döneminin sonuna kadar kırmızı mine yaygın bir biçimde kullanıldı.

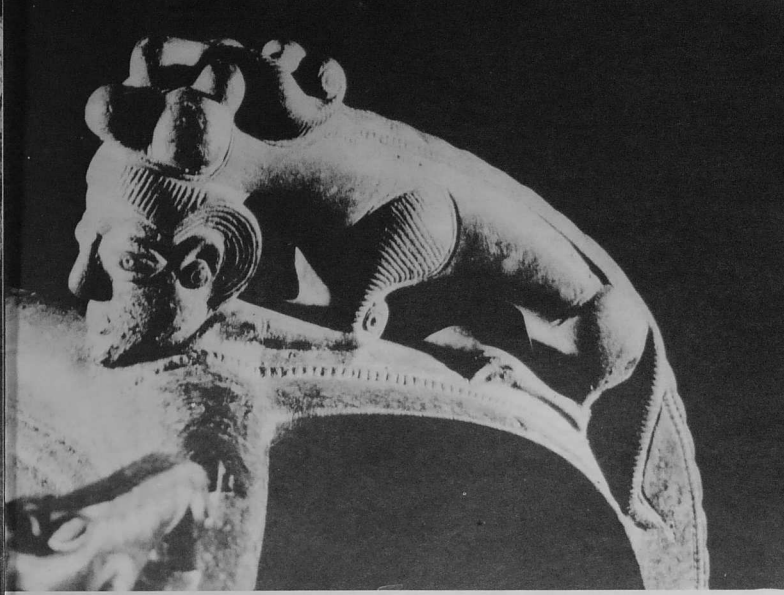
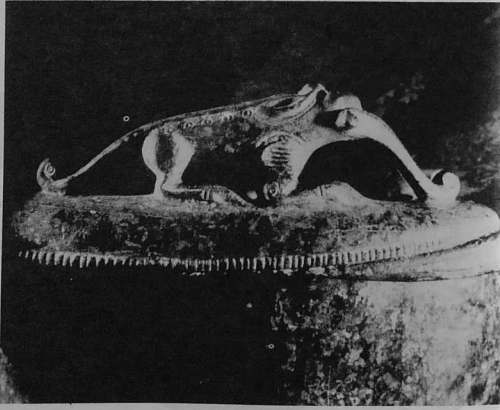
İki atla çekilen, çift tekerlekli ve tahtadan yapılmış hafif savaş arabaları, Kelt sanatçılarının büyük ustalığını gösteren işlenmiş bronz disklerle süslenirdi. Kilit zanaatçıları, bronzu dantela gibi işliyorlardı.

İçlerinde, savaş arabasıyla birlikte gömülmüş bulunan kabile başkanlarının bulunduğu bazı Marne mezarları, bu sanatın en güzel örneklerini sunuyor bize.

Arabanın okunun uçlarını oluşturan üçgen biçiminde delikli levhalarla karşılıklı S harfleri biçiminde süslemeler yer alıyor. Taban ise mercan dalları ile belirtilmiş.

Bazı mezarlarda, konik biçimde

Devamı 37. sayfa'da



Salzburger Museum, Salzburg, Avusturya
Fotoğraflar © Erich Lessing-Magnun, Paris

BİR İÇKİ SÜRAHİSİ VE DOĞAÜSTÜ GÖRÜNTÜLER

Keltler içkiye düşkünlükleriyle tanınmışlardı. Akdeniz dünyasıyla ilişki kurmuşlardı ve Marsilya'dan Yunan şarabı ithal ediyorlardı. İ.Ö. 5. yüzyıldan kalan ve Dürrnberg'de (Avusturya) bulunan bu bronz içki sürahisinde görüldüğü gibi, kullandıkları kapları ince bir zevkle süslüyorlardı. Kulpun üst bölümünde insan başı yiyen bir canavar görülüyor (yukarda). Altı bölümünde ise, (yukarda, solda) sarmal süslerle çevrili bir insan başı yer alıyor. Sürahinin ağzının kenarlarında, kıvrımlı sarmal bir masal yaratığı var (solda). Başının uzantısı da sarmal biçimde. Sırtında bir kuş profili yer alıyor.





DEĞERLİ KUYUMCULUK İŞLERİ

Keltlerin hem erkekleri hem kadınları mücevherlere düşkünlü. Avrupa'nın her köşesinde bu mücevherlerden birçoğu bulundu. (1) Kolye ya da boyun bileziği. Keltlerin çok sevdiği bu süs eşyası, doğal altın ve gümüş bileşiminden ve sekiz teli sarımsıyla yapılmış (Snetisham, İngiltere). Uçlar gül motifleriyle işlenmiş. (2) Aşağı yukarı 4 santim çapında ve S harfli motifli delikli bronz pantantif (Bassyle-Château, Fransa). (3) Bir altın bileziğin ayrıntısı (Waldgesheim, Federal Almanya). Bu bilezikteki sarmal, yumurta biçiminde ve kıvrımlı biçimler, İskit etkisini gösteriyor. Bu yapıtların, İ.Ö. 4. yüzyılda Ren kıyılarında yaşamış varsayımsal bir «Waldgesheim Üstası» tarafından yapıldığı ileri sürülüyor. (4) Fransa'da, Aurillac'ta bulunan altın bilezik. Bitkiyi andıran bazı motiflere karşın süsleyici öğeleri ağır basıyor (İ.Ö. 3. yüzyıl). (5) Küçük bir insan figürüyle (8,8 santim) süslenmiş bronz toka (Manetin, Çekoslovakya). Gövde ve yüzdeki deliklerin mercanla süslenmiş olduğu sanılıyor. (6) Sis eşyası. İ.Ö. 3. yüzyılda yapılmış olan bu araba bileziği (Paris), üç insan maskesiyle süslenmiştir. Bunların, İrlanda epösesi kahramanı Cuchulainn'i canlandırdığı söylenebilir.



Cabinet des Médailles, Bibliothèque Nationale, Paris Fotoğraf © Belzeaux-Zodiaque



Ulusal Antikalar Müzesi, St.-Germain-en-Laye, Fransa Fotoğraf © Belzeaux-Zodiaque



Ulusal Antikalar Müzesi, St.-Germain-en-Laye, Fransa Fotoğraf © Belzeaux-Zodiaque

Rhein-Landesmuseum, Bonn, Federal Almanya, Fotoğraf © J.V.S. Megaw, Leicester, İngiltere



bronz başlıklar bulunmuştur. Bu başlıklar, çyılmış hurma dallarıyla ya da mercan parçalarıyla süslenmiştir. Bunlar arasında, daha sonraki bir çağın ürünü olan ve Fransa'da, Calvados'ta bulunan çok güzel bir başlığı saymak gerekir. Bu başlık, bronzdan yapılmıştır ve başın üst kısmını korumaktadır. Üzerinde işlemeli altın bir bant ve Kelt sanatında önemli yer tutan sarmal süslemeler bulunmuştur.

Kelt sanatında, bronz süs eşyasının, bileziklerin, kolyelerin küpelerin de çok önemli bir yer olduğunu unutmamak gerekir.

Hem kadınların hem de erkeklerin mezarlarında bulunan bilezikler, üzerinde paralel ya da eğik çizgiler bulunan düz ya da örülmüş bir gövdeden oluşur. Bileziklerin uçları ya açıktır, ya birbirine geçecek biçimde yapılmıştır ya da üstüste gelmektedir. Gövde kimi zaman yuzuk gibi deliktir.

Kolyeler ise, bir madeni çubuktan yapılmıştır. Maden çoğunlukla bronzdur. Kolyelerin uçları genellikle boş olan ve içine geçen çıkıntılardan oluşur. Üzerinde S biçiminde sarmal süslemeler vardır.

Başlangıçta kadınların kullandığı bu bileziklerin, daha sonra kahramanlara ve tanrılarına sunulmak üzere hazırlanmış altın örnekleri olduğu sanılmaktadır. Örneğin, Champagne'da bulunan Mailly-le Champ bileziği bunun bir örneğidir.

Ebislerde, düğme yerine kullanılan broşlar da ince ve süslü bir sanatın ürünüdür. Champagne'da bulunan broş sade olmakla birlikte, Avrupa'nın başka yerlerinde bulunan ve «maskeli broş» adı verilen bu nesnelere, Kelt sanatçıların tüm düş güclerini dile getirdikleri görülür. Bu broşlarda, masalsi hayvanlar karikatürleştirilmiş insan yüzleriyle karşır; gerçeküstü dünya dile gelir; düğ ile gerçeğin, doğacılık ile olağanüstünün uyumlu bir biçimde kaynaştığı görülür.

Hayvan ya da insan başının sanat yapıtlarında sık sık canlandırılması, bunların büyüsel ve dinsel bir anlamı olduğunu da gösteriyor.

Süs eşyası ve mücevherlerde baş motifinin sık sık görülmesi, «başa tapınma»dan söz edilmesine yol açmıştır.

Bu tapınma mimaride de kendini gösterir. Roquepertuse'de (Fransa) bulunan bir tapınak kapısının üzerindeki oyuklarda, insan kafataslarının yer aldığı görülmüştür. Bu bulgu çok önemlidir. Çünkü Keltler

mimaride sert malzeme kullanıyorlardı. Taş, ancak Roma istilasından sonra kullanmaya başlamışlardı.

Bununla birlikte, Caesar'ın yazlarından, Galyalı Keltlerin heykeltçilik işleri yaptıkları anlaşılmaktadır. Acaba Caesar, gerçek heykellerden mi söz etmektedir? Fransa'da Roma istilasından önceki döneme ait hiç bir heykel bulunmamıştır. Ama Almanya'da bulunan (Pfalzfeld, Holzgerlingen) bazı sütunlarda insan başı kabartmaları görülmüştür.

Galya'da birçok mezar açıldığı halde, tek bir heykel çıkarılmadı. Sadece Provence'ta Ligureslerin etkisinin sonucu olduğu sanılan Roquepertuse tapınağının kalıntılarının yanı sıra, iki başlı bir tanrı heykelciğine rastlandı.

Çekoslovakya'da Msek Zehrovice'de, çıkık gözlü basık yüzlü sarmal bilyeli ve kaşlı garip bir savaşçı başı heykeli bulundu (Prag müzesi). Boyundaki kolye bu yapıtın, İ.Ö. 1. yüzyıl ürünü olduğunu gösteriyor. Çünkü taş ve bronz tanrı heykellerine Kelt-Roma sanat ürünleri arasında sık sık rastlanıyor. Eufigneix'te (Fransa) bulunan halklerden yapılmış küçük bir tanrı heykeli bunun örneğidir. Heykelin göğsünde bir yaban domuzu, yanlarında bir kulak ve göz görüntüsü var. Bu belki de bir avcılık tanrısıdır.

Bouray tanrısı diye bilinen heykel ise, iki bronz levhadan yapılmıştır. Tanrı çömelmiş durumdadır, ayaklarının ucu toynak halinde sona ermektedir. Gözler, yüze belirli bir katılık ve durgunluk vermektedir. Bu ilgi çekici heykel, yazık ki, bir arkeolojik araştırma alanında değil ırmak yatağında bulunmuştur.

Keltlerden kalan figürlü sanat eserleri pek azdır. Keltler, tanrılarına insan görüntüsü vermiyorlardı. Nitekim, Kelt başbuğu Brennus, 279'de Delphos tapınağını yağma ettiği zaman, Greklerin, tanrılarını insan görüntüsünde canlandırdıklarını görünce şaşırması, Ona göre, bu davranış büyük bir saygısızlıktı. Galyalılar, doğa güçlerine tapıyorlardı ama bunları ancak sembolik bir biçimde canlandırıyorlardı. Yapıtlarındaki yuvrakak ve sarmal biçimler şimşek, uçlu süsler ise sihirli 3 sayısını dile getiriyordu.

Cundstrup kazanı da (Kopenhag, Ulusal Müze) birçok sorun ortaya çıkarıyor. Altın levhalarından yapılan bu büyük kap, Danimarka



Zapadoceske Muzeum, Pilsen, Çekoslovakya Fotoğraf © «Art of the European Iron Age» editörleri, J.V.S. Megaw, New York, 1970



PARA YAPIMI VE DÜŞ GÜCÜ...



Fara yapımıyla, Kelt sanatı en ilgi çekici alanlardan birini batmış oldu. Grek paralarının taklidi çok geçmeden özgün bir nitelik kazandı ve Hellen motifleri, Kelt sanatçılarınun düşüncesini hareket noktası oldu. Kelt paralarının güzelliğinin son zamanlarda anlaşılmasının nedeni, klasik sanat anlayışının bu güzelliğin kavranmasını engellemiş olmasıdır.

...BAŞLAR

Üst yarım sayfada, bir altın sikke üzerinde görülen Grek tanrısı başının nasıl değişime uğradığını izliyoruz. (1) 10, 4. yüzyıla ait Makedonyalı Filipo sikkesindeki gerçekçi anlatım, eğri ve yavaşlık hatları halinde değişimlere uğruyor, saçlar sarmal bir biçim alıyor; yüze oranla çoğalıyor (3, 4, 5) ya da yapraklara dönüşüyor (7). Baş, bölük bölük biçimler haline giriyor (6, 9) ya da hiyeroglifler haline giriyor (8).

...ATLAR

Yandaki yarım sayfada, atın uğradığı baskalaşımı görüyoruz. At, Kelt sanatının en fazla kullanılan motiflerinden biridir. Grek örneği (no. 2, yukarıdaki 1. numaralı sikkenin arka yüzüdür); noktalar, ügenler, virgüllere ve soru işaretlerine benzeyen biçimler, hareketli bacaklar, yumurtamsı nesneler (10, 12, 13) ve devingen hacimler haline geliyor. 12 numaralı sikke de yarım-sarı olan bir centaure, Grek örneğinden bambaşka bir biçime girerek kıvrımlar halinde değişiyor.

Fotoğraflar 1, 2, 4, 8 *Hôtel de la Monnaie, Paris*;
5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, *Bibliothèque Nationale, Paris*;
3, 12 © *Jean Siquet, Paris*

da bulundu. Üzerindeki süslemeler, bütün Galya mitolojisini dile getirmektedir. Ne zaman yapıldığı konusunda görüş birliğine varılmıyor. Bazıları, İ.Ö. 1. yüzyıla, bazıları da Hıristiyanlık döneminin başlarına ait olduğunu ileri sürüyor (42. sayfaya bakınız).

Kelt sanatçıları, yeteneklerini belki de en fazla madeni paralarda gösterdiler (sayfa 38-39).

Başlangıçta, bu paralar, Makedonyalı Filip'in «satera»-sının taklitliydi. Bu paranın yüzünde Apollon'un başı, arka tarafından, Olimpiya oyunlarını dile getiren iki atlı bir araba vardı. Filip'in ana babası, bu oyunlarda birinci olmuştu.

Bu temel örneğe dayanarak, Keltler kendi paralarını yaptılar. Saçlar, sarma bir biçim aldı; bir yağın bukle ortaya çıktı; örgüler göründü. Göz büyüdü; klasik Kelt sanatının sembelleri ve motifleri çoğaldı; üçlü biçimler, kavruk çizgiler, yuvarlaklar ağır bastı. Soyut bir biçimde canlandırılan at ile doğaüstü yaratıklar kaynaştırıldı; yabando muzları, kuşlar ve yılanlar ortaya çıktı.

Her kabilenin kendi süsleme öğeleri vardı. Sembollerin gizli anlam taşınması ve ancak bunu bilenlerce anlaşılması, Kelt paralarının incelenmesini güçleştiren bir nedendir.

Bu paraların her biri, eğik çizgilerden oluşan geometri anlayışını, bittik motifleriyle, doğaüstü görüntülerle ve çizgisel öğelerle büyük bir özgürlük içinde kaynaştırmamış olan bir sanatın bir özeti gibidir.

Kelt sanatı, üçüncü boyutu bilmeyen bir süsleme sanatıdır. Bununla birlikte, İrlanda'da sürüp giden ve sonra 9. yüzyılda kesişler sayesinde Avrupa'ya yayılarak kitabının Batısında ve özellikle Roman sanatında kendini gösteren Kelt sanatının etkileri çok zenginleştirici ve derin oldu.

René Joffroy

Fotoğraf: Moravské Muzeum, Brno, Çekoslovakya



Macaristan'dan İrlanda'ya kadar, Keltlerin oturdukları birçok bölgede, iki karşı yüzün canlandırılmasına rastlıyoruz. Demirci çağı Keltlerinin, bu figürleri, ölümün ve yaşamın sembelleri olarak gördükleri sanılıyor. Yüzlerden biri canlıların dünyasına bakıyor, ikincisi ise öteki dünyaya çevrilmiş. Sağda, Badacsony-Labdhegy'de (Macaristan) bulunan ve İ.Ö. 2. yüzyılda yapılmış olan iki kafalı bir taş heykel görülüyor (boyu 23 santimdir). Çifte yüzlere, yukarıda görülen bronz süs eşyasına benzer birçok yapıta da rastlanıyor. Bu süs eşyası, Brno'da (Çekoslovakya) bulunan bir vazunun süsleyici parçasıdır (İ.Ö. 3. yüzyıl).

AVRUPA, KELT GEÇMİŞİNİ YENİDEN BULUYOR

İobath'a gelince, sözü edilen fetihten sonra, halkıyla birlikte İrlanda'dan ayrıldı. Hepsini de, Kuzey Grek adalarına yerleştirdi. Aileler ve çocuklar çoğalınca, kademelerde bir çok din ve büyü bilgisi ve başka hünerler öğrendiler. Bu alanlarda tam bilgin ve usta oldular. Onlara, «Tutha Da» ya da «Tanrıça Dana'nın Halkı» adı verildi.

Bu bölüm, İrlanda'ya gelen ve yerleşen halkların oytuklarını anlatan eski İrlanda yapıtı «Fetihler Kitabı»ndan alınmıştır. Bu yapıta, mitolojik ayrıntıların tarihsel bilgiler içine geçmesi ve İrlanda ile Doğu arasındaki ilişkiden sık sık söz edilmiştir. İrlanda'da yapılan araştırmalar, bu eski edebiyat derleminin doğruluğunu gösteriyor.

Keltler konusunda eskiden beri tartışılıyor. Bilginler, yıllardır, bu karmaşık sorunu irdeliyorlar ama bir sonuç varamıyorlar. Ünlü Fransız arkeologu Henri Hubert 1934'te şöyle yazıyordu:

«Kelt dili, Avrupa'nın Batı uçlarında, adalarında ve yarımadalarında hâlâ konuşuluyor. Ama bundan, Keltlerin ilk yurtlarında yaşamaya devam ettikleri sonucunu mu yoksa oraya sürülmesi ve sıkıştırılması oldukları sonucunu mu çıkaracağız? «Keltlerin ilk yerleşme yerlerini, kökenlerini ve en katıksız tüplerini burada mı arayacağız? Çelişkilerle dolu bir tarihin karmasına çıkardığı ilk sorun işte budur.»

Sorun, olduğu gibi, bugün de ortada. Doğudaki kardeşlerine oranla Batılı Keltler üzerinde daha fazla duruldu. Bugün Keltlerin kökeni konusunda duyulan ilgi, Avrupa ülkelerinin Kelt geçmişlerini incelemeye (yeni bilimsel ve dilsel yöntemler bu araştırmaları kolaylaştırıyor) ve özel kültürlerindeki etkileri değerlendirmeye yöneltti.

Unesco'nun 1974'te Macaristan'da düzenlediği sempozyum gibi konferanslar, Kelt dünyasının Doğu Avrupa'da nerelere kadar uzandığını ortaya koyması bakımından büyük

önem taşıyor. Bu toplantılarda, çeşitli uzmanlar, bir araya geliyor ve sorun üzerinde tartışıyorlar.

Kelt dünyasının tümünde bir bütünlük ve birlik söz konusudur. Ama bu, bölgelere göre farklı özelliklerin ortaya çıkmış olmasını engellemez. Bu açıdan, en ilgi çekici buluşlar, Avrupa'nın Doğusunda gerçekleşti.

İ.Ö. 4. yüzyılda, Keltler, Alplerin, Fransa'nın ve Macaristan'ın kuzeyinde en güçlü halk olarak ortaya çıktılar. Kelt zanaatkarlarının hayranlık verici maden işleri de Avrupa'nın Doğusunda bulundu.

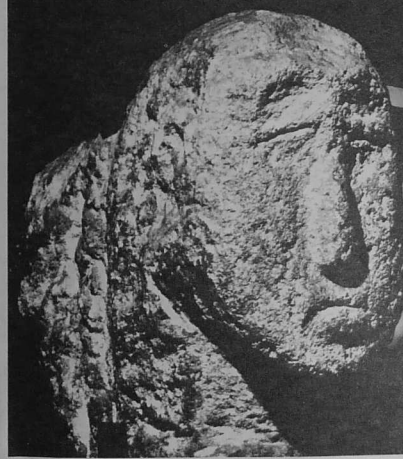
Din törenlerinde kullanılan en ilgi çekici Kelt yapıtlarından biri, geçen yüzyılda, Jutland'da (Danimarka), Gundestrup'ta bulunan altın kazandır. Bu kazan, tanrıları armağan olarak bir bataklığa bırakılmıştı.

Kazanın üzerindeki görüntüler ve süsler dinsel bir anlam taşıyor. Dış yüzde, çeşitli tanrıların ve tanrıçaların canlandırılmış olduğunu görürüz. İç tarafta ise, Keltlerin kutsal masallarından görüntüler var. Dış tarafta, Keltlerin dininde önemli yer tutan kutsal boğanın öldürülmesi canlandırılmış.

Bu yapıttaki görüntüler, tüm Kelt dünyasının inançlarının dile getiriyor. Kazanın, İ.Ö. 200-100 tarihleri arasında Galya'da yapıldığı ve açıklanamayan bir nedenden ötürü Danimarka'ya getirildiği düşünülmüştü. Kelt etkilerinin çok belirgin olmasına rağmen, bu kazanda, Galya geleneğine aykırı düşen yanlar da vardı.

Uzmanlar bu olağanüstü yapıtı yıllardır incelediler ve sonunda, bu kazanın, Batı Kelt Avrupasından değil, Doğu Kelt Avrupasından bir yerden geldiği sonucuna vardılar. Kazanın, Macaristan'ın bulunduğu bölgedeki bir atölyede yapılmış olmalıydı. Yapıldığı yerde, Batı Keltlerinin inançlarının yaygın olduğu besbelliydi.

Doğu Kelt Avrupasının en uzak köşelerinden günümüze kalan değerli yapıtlar arasında, Macaristan da Sopron tümülüsünden çıkarılan seramikler de vardır.



Batıdan Müzesi, Kaszkab, Macaristan. Fotoğraf: E. Gélencser Ferenc, Budapest, Macaristan



Fotoğraf National Museum, Kopenhag

Gundestrup hazinesi

Altın kazan üzerindeki Kelt öyküleri



Fotoğraf © Erich Lessing-Magnus, Paris

Avrupa ön tarihinden günümüze kalan en önemli tankıtkılardan hiç biri 1891'de, Jutland'da (Danimarka) Gundestrup'ta bulunan ünlü altın kazan kadar inceleme ve tartışma konusu olmamıştır. Kopenhag'da Ulusal Müzede bulunan bu kazanın (fotoğraf 1), Galya'dan geldiğine uzun zaman inanılmıştı. Ama, bugün, bilgiler, süzi geçen kazanın İsa'dan birkaç yüzyıl önce, Kelt Doğu Avrupa'sında ve helki de Macaristan'da bir atölyede yapıldığını ortaya çıkardılar. Kazanın, Danimarka'ya getirilen ve bir sunu olarak bulunduğu batakhıza atılan bir savaş ganimeti olduğu sanılıyor. Altın levhalarıyla kaplı olan bu kazan (çapı 70 santimdir) üzerinde, insanlar, hayvanlar, masal yaratıkları görülüyor. Dile getirilen öykünün anlamı henüz çözülmüş değil. Bazı bilgiler



Fotoğraf © Roger Aubert, Paris



Fotoğraf © Erich Lessing-Magnus, Paris



Fotoğraf © Erich Lessing-Magnus, Paris

Bu seramiklerin (İ.Ö. 7. yüzyıl) büyük değeri, kullanılan malzemenin pek az rastlanılan türden olmasından değil, üzerlerindeki süslemelerin geliyor. Sözü geçen süslemeler, Batı ve Doğu Keltlerin birbiriyle karşılaştığı ve ilgi çekici bir sanatın geliştiği bu bölgede, Keltlerin günlük yaşamı hakkında bize çok değerli bilgi veriyor.

Sopron'da bulunan bu çanak ve çömlek sayesinde, Halstatt dönemi Keltlerinin nasıl giyindiğini öğreniyoruz. Böylece, kuru arkeolojik kalıntılar ve efsanelerin karanlık dünyası, canlanmış ve aydınlanmış oluyor.

Aynı çanak çömlekte, göğüs göğüs çarpışan erkekleri, giydikleri pantolonlar, dalgalanan pelerinleri de görüyoruz. Bunlar La Tène çağı Keltlerinin özel giysileridir.

Dizden aşağıya kadar inen gömlekler giyen kadınların da, her zaman olduğu gibi birbirlerini topuzlarından tutarak saç saça başbaşa kavga ettiklerini öğreniyoruz.

Çanak çömlek üzerinde ip eğiren ve dokuma yapan kadınlar da var. Saçları bukleli, süslü ve aşağıya doğru genişleyen etekler ve pantolonlar giymişler. Bazıları dans ediyor. Eller yukarı kaldırılarak ve kendinden geçerek yapılan bu danslar, beş yüz yıl sonrası ait olan Nevy-en-Sullias dansının hareketlerine benziyor. Bu bronz dansöz heykeltçisi, Loire ırmağı kıyılarında bir tapınakta bulunmuştu (19. sayfaya bakınız).

Lir çalan bir kadın da görüyoruz. Eskiçağ yazarlarına göre, lir, Keltlerin çok sevdiği bir çalgıydı. Gömleklili ve pantolonlu bir kadın da ata binmiş durumda canlandırılmış.

Bu çanak çömlek, Eskiçağ yazarlarının pek az sözünü ettikleri ve bundan ötürü arkeolojik bulguların anlamının güçlüğüyle anlaşılması bir çağ bakımından büyük önem taşıyor. Halstatt tuz ocaklarında bulunan bazı giysi ve araç kalıntıları dışında, Keltlerden günümüze hiç bir dokuma kalmamıştı. Bu çanak çömlek olmasaydı, Keltlerin nasıl giyindiğini tasarlayamayacaktık.

Keltlerin etkinliği ve etkisi, Karadeniz'in Batı kıyılarıyla sınırlanmış değil. Keltler Küçük Asya'ya da uzanıp, Galatya'da (eski Ankara) güçlü bir konfederasyon kurdular. Bu konfederasyon, Kuzey Galya'nın üç kabilesini kapsıyordu: Tectosagelar, Trocmiler ve Tolistobogiler.

(varsayımları tartışılmaktadır) boynuzlu bir başlık giymiş savaşçının (5) eski Kelt dünyasının en ünlü kahramanı Cuchulainn olduğunu ileri sürüyorlar. Bir başka levha üzerinde, gevik başlı bir insan (tanrılaştırılmış gevik otabilir), bir elinde yılan, ötekinde bir kolye tutuyor (2). Çevresindeki hayvanlar arasında, üzerinde insan bulunan bir yunusbalığı dikkati çekiyor. Başka bir bölümde, bir devin elindeki insanı suya daldırıyor (görüyoruz). Burada, balık kaynağı olan masal kazanın canlandırıldığı söylenebilir (3). Ayrıca, tanrısal bir varlığın, ejderha olduğu sanılan bazı hayvanları kaldırdığı da görüyoruz (4).

Bunlar, kabile özelliklerini ve Kelt dilini unutmamış degillerdi. Dördüncü yüzyıl yazarı Ermis Jerome, bunların dillerinin bütün saflığını korumuş olduğunu bildiriyor. Titus Livius da, Keltlerin oppidumlarından yani tahkim edilmiş yerlerinden söz eder. Son yapılan kazılar, bu tür yerleri ilk olarak ortaya çıkardı.

Bazı Galatlar seçkin ve güçlü insanlar olarak ün kazandılar. Birinci yüzyılda, Roma İmparatorunun rahibi olan bazı Galatlar bile vardı. Bu görevi yükselmek için büyük bir servet sahibi olmak gerekiyordu.

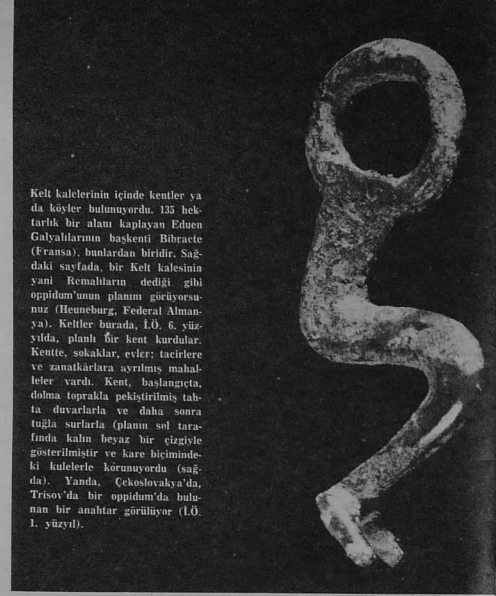
Bretagne (Kuzeybatı Fransa) Keltlerine Venetler deniyordu. Bu adın içinde, İrlanda dilinde «aile, kabile» anlamına gelen bir sözcük vardır. Bir başka halk da, Adriyatik kıyılarında oturuyordu. Bunlara da Venete deniyordu. Eskiçağ yazarlarına göre, bunlar Kita Keltlerinden farklıydı. Başka bir dil konuşuyorlar ve farklı elbiseler giyiyorlardı. Daha sonraları, romantik yazarlar, daha hakkında birçok öykü yazdılar.

Bu garip halk, belki de, kökeni karanlık olan ve sadece Eskiçağ İrlandasında rastladığımız Goidelik Keltlerinden geliyordu. İrlandalılar, pantolon değil uzun gömlekler giyiyorlardı. Britonik diline yakın bir dil konuşuyorlardı.

Eski Kelt dünyasını saran surları çözmek isteyen kimse güç sorunlarla karşılaşacaktır. Sadece «Kelt» terimine bağlı kalırsak ve eski Avrupalıların oldukları gibi ele alırsak, çözümlere varamayız ve olgular karşısında şaşkına dönebiliriz.

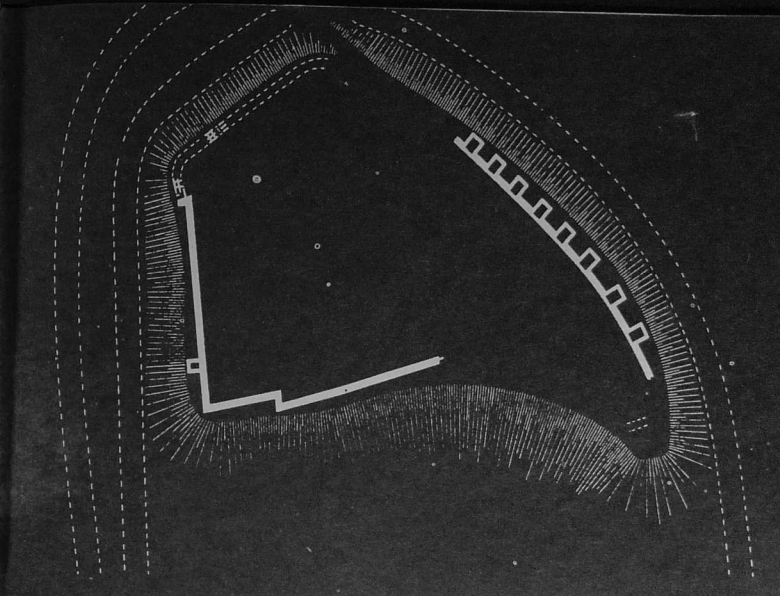
Ama kesin olan bir şey var. Bütün uzmanlar birlikte çalışırsa ve Doğu Avrupa'nın bize sunduğu zengin bulgular üzerinde önemle durursa, araştırmalarının bir sonuç vereceği besbellidir.

Bu sadece, «Keltler kimlerdir?», «Bu halkın iki büyük kolu, ne zaman ve nerede birbirinden ayrıldı?» gibi her zamanki sorulara cevap vermek için değil, kendimizi ve ortak kökleri olan çağdaş Avrupa topluluğumuzu da daha iyi anlayabilmek için zorunludur.



Kelt kalelerinin içinde kentler ya da köyler bulunuyordu. 135 hektarlık bir alan kaplayan Edum Galyalarının başkenti Bibracte (Fransa), bunlardan biridir. Sağdaki sayfada, bir Kelt kalesinin yani Remahların dediği gibi oppidum'unun planını görüyorsunuz (Heuneburg, Federal Almanya). Keltler burada, İ.O. 6. yüzyılda, planlı bir kent kurdular. Kentte, sakaklara, evlere, tacirlere ve zanaatkarlara ayrılmış mahalleler vardı. Kent, başlangıçta, dolma toprakla pekiştirilmiş tahta duvarlarla ve daha sonra tuğla surlarla (planın sol tarafında kalın beyaz bir çizgiyle gösterilmiştir ve kare biçimindeki katlelele korunuyordu (sağda). Yanda, Çekoslovakya'da, Trisev'de bir oppidum'da bulunan bir anahtar görülüyor (İ.O. 1. yüzyıl).

Fotoğraf National Museum, Prag, Çekoslovakya



Resim «Köln Romer Illustriertesden alınmıştır Historische Museen der Stadt, Köln, Federal Almanya

JULIUS CAESAR'A KAFA TUTAN KELT KALELERİ

Wolfgang Dehn

WOLFGANG DEHN, Alman tarihçisidir. Federal Almanya Cumhuriyeti Arkeoloji Enstitüsü üyesidir ve Marburg'da Philipps Üniversitesi tarihöncesi bölümünü yönetmektedir. Daha önce Treves'de, Landesmuseum tarihöncesi bölümünde görev almıştır. Profesör Dehn, İngiltere ve İtalya'daki birçok kuruma üyedir ve özellikle Ren bölgesi Keltleri konusunda kitaplar yazmıştır.

Julius Caesar, güçlülerle dolu seferlerden sonra İ.O. 58-51'de Galya bölgesini eline geçirdiği zaman, Roma İmparatorluğu, en güzel ve zengin yerlerden birini kazanmış oldu. O zamanın Galya'sı bugünkü Fransa'yı, Belçika'yı, Ren ırmağına kadar Hollanda'yı ve İsviçre'yi kapsıyordu. Burada yaşayanlar, Romalıların «Gaulois» dediği Keltlerdi. Ama Keltlerin sınırları, Galya'dan daha uzaklara, Avrupa'nın Doğusuna kadar uzanıyordu.

Keltler hiç bir zaman devlet kurmadı. Başlarında kralların, başbuğların ya da birkaç yöneticinin bulunduğu kabileler, aralarında sık sık kavga ettikleri halde, ortak bir dil konuşuyorlardı. Günlük yaşamları ve töreleri de birbirine çok benziyordu.

Savaşlarını anlatan Caesar, Kelt oppidumları (tahkim edilmiş kaleler) üzerinde önemle durur. Bunlar, kışın, barınak ödevi görüyordu. Çekilen askerler buralara sığınıyorlardı. Ayrıca düşmana karşı koyan yerli gruplar da burada toplanıyor-

du. Çünkü esas oppidum düşecek olursa, bütün kabile mahvolmuş demektir.

Caesar'ın yazdıklarından, oppidumların ilk Kelt kentleri olduğu sonucu çıkarılır. Latince «kent» ya da «tahkim edilmiş kent» anlamına gelen bu sözcüğü Caesar, rastgele kullanmış değildi. Oppidumlar sadece yönetim merkezleri, bölgenin kavgak noktası ya da kabilelerin toplandığı bir yer değildi.

Bunlar aynı zamanda, zanaatkarların ve tacirlerin bulunduğu ekonomik merkezlerdi. Ayrıca buralarda, «köylü burjuvalar» ve güvenlik nedeniyle toplanmış olan çiftçiler de vardı. Tapınaklar ve rahiplerle, din yaşamı da, bu etkenlerde önemli bir yer tutuyordu.

Caesar'ın Galya'da birçok kent ele geçirdiği söylenir. Bu bir abartıya da olsa, oppidumların çok sayıda olduğu söylenebilir. Helveteler, Cermenlerin korkusuyla topraklarını (şimdiki İsviçre) terk ettikleri zaman (İ.O. 58), Cesar'a göre, «dönüş olanamı ortadan kaldırmak için

on iki oppidum, dört yüz köy ve birçok çiftlik ateşe verdiler.

Biturigelilerin başkentleri olan ve Galya'nın en güzel kenti diye ün salan Avaricum'un (bugünkü Bourges) yanı sıra, en az yirmi oppidum vardı. Bu rakamlar birçok şey anlatıyor.

Caesar'ın sözünü ettiği oppidumların yerleri çok iyi seçilmişti. Bundan ötürü, oppidumlar Romalılar tarafından geliştirildi ve Ortaçağ'a aşarak bugün de önemli bir rol oynayan yerler olarak kaldı. Örneğin, Seine ırmağı üzerindeki adalarından birinde bulunan Parisii oppidumu bugünün Parisi'dir. Genevre (Genève), Orleans (Cenabum), Amiens (Samarobriwa) ve başka kentler için de aynı şey söylenebilir.

Romalılar zamanında bazı oppidumlar, terk edildi ya da ekonomik etkinliğin ve yolların değişikliğe uğramasından ötürü başka yerlere aktarıldı. Bunun en ünlü örneği, Augustus çağında halkın yeni kurulan Augustodunum (bugünkü Autun) kentine sürgün edildiği Bib-



racte'dir. (Morvan'da, Mont-Beu-ray).

Eski kentten bugün kilise olan bir tapınak ve yakın zamana kadar etkinlik gösteren ünlü bir pazar kalmış.

Caesar'ın açıklamaları ile arkeolojik bulgular daha büyük bir açıklığa kavuşuyor.

Örneğin, Sequanilerin merkezi Vesontio (Besançon), doğal bakımdan çok iyi korunmuştu. Üç yanı ırmağa, dördüncü yanı ise yüksek bir dağa çevriliydi.

Bir duvarla çevrilmiş olan bu yamaç, aşağı kenti koruyan bir kale gibiydi. Besançon'daki dış surlar-

dan birinin üzerine çıkan ve kenti seyreden bir kimse, Caesar'a hak verecektir. Kentin zemini kazıldığı zaman da, Keltlerin yaşadığını gösteren ahşap ev kalıntılarına çanak çömleğe ve başka ev eşyasına rastlanıyor.

Bibracte, daha belirgin bir ornektir. Eduenlere ait olan bu başkent, oppidumların en büyük ve zenginlerinden biriydi.

Ayrıca, güzel bir yer olduğu için, 800 metre yükseklikte ve rüzgâra açık olmasına karşın Caesar bu bölgede kaldığı son kişi, Bibracte'da geçirmişti. Kentin, Rhone ve Saone vadisi ile ve ayrıca Loire vadisi ile ulaşımı çok iyiydi.

Burada, 19. yüzyıldan itibaren kazılar yapıldı. 100 hektar kadar olan bu yer, Kelt geleneğine uygun olarak önünde derin bir hendek bulunan sağlam bir ahşap ve taş duvarla çevrilmişti.

Kente, iki yanında evler bulunan yolların birbirine bağladığı birçok kapıdan giriliyordu. Kentin mahalleleri birbirinden farklıydı. Nitekim bir yolun iki yanında, küçük kulübelerin ve atölyelerin yer aldığı anlaşıldı. Zanaatkarlar burada, bronz dökümü yapıyorlar, demiri ve minereyi işliyorlardı.

Daha büyük birtakım başka evler ise, Yunan-Roma villalarına benziyor ve Akdeniz mimarisini etkisi gös-

teriyordu. Bu mahallede, soylu bir sınıf olan süvariler oturuyordu. Kentin yukarı kesimlerinde ise, pazar ödevi gördükleri sanılan ahşap binalar bulunuyordu.

Arkeoloğlara göre başka yapılar ise, kentin yönetimine ya da kabile yönetimine ayrılmıştı. Burada bir çeşit forum vardı. Roma döneminden kalmış bir sütünlü duvar ise, burada bir tapınağın bulunduğunu da gösteriyordu. Kentin Augustus zamanında terk edilmesinden sonra, tapınak ve pazar yakın zamanlara kadar etkinliğini sürdürmüştü.

Kazılar sonunda oppidum'un etkisiz ama etkileyici görünümü ortaya çıktı. Bulunan kalıntılar, kentin son dönemine yani Caesar'ın seferinin sona ermesiyle Galya'nın Augustus tarafından yeniden düzenlenişini aradaki yıllara ait. Bu yıllarda, Kelt oppidumlarının bağimsizliğini kaybedişi, birkaç on yıl süren barış ve refah çağıyla biraz giderilmiş gibiydi.

Caesar, Avaricum'un (Bourges) bataklıklarla çevrili olduğunu söylüyor. Bu doğal engel, Caesar'ın, "Murus gallicus" dediği Galya duvarıyla da pekiştirilmişti. Duvar, harç kullanılmadan istif edilmiş olan taşlardan ve yatay kırışlardan oluşuyordu.

Ayrıca, önde, dolma toprakla pekiştirilmiş taş örme bir bölüm de vardı. Bu tür Galya duvarı, Breagne'dan Bavarya'ya kadar birçok yerde bulunmuştur. Bourges'da ise, Roma ve Ortaçağ surları, bu duvarları tamamen ortadan kaldırmıştı.

Caesar ile Vercingetorix arasındaki son savaşın yapıldığı yer olan Alesia'da ise daha önemli kalıntılar ortaya çıkarıldı. Bunlar arasında, Roma kusatması çağından kalan yapıları, oppidum'un Galya duvarını, tapınakları, atölyeleri ve evleriyle Roma çağı Alesia kentini saymak gerekir. Roma kenti, daha önceki Kelt kentinin üzerine kurulmuştu.

Caesar Alesia'daki durumu şöyle anlatır: "Kent, iki yanı ırmağa çevrili dik bir dağın üzerinde kurulmuş. Kentin önünde geniş bir ova uzanıyor. Biraz uzakta, aynı yükseklikteki tepeler, kenti çevreliyor."

Kelt dünyası, Caesar'ın Galya'ından çok daha genişti. Britanik kentlerine doğru ilerleyen Caesar, Kelt Keltierine benzeyen oppidumlarda oturan başka Keltler görmüştü.

Ama, Caesar bazı farkları da saptadı. Daha sonra Roma kenti olan Camulodunum (bugünkü Colchester) ve Verulamium (bugünkü Saint-Albans) gibi yerler, ortaya çıkarılan Roma çağı öncesi konutlar göz-

ELE GEÇİRİLMEZ BARINAK

Solda, İrlanda'da, Inishmore adasında cephesini denize dindik inen yüz metrelik bir uçurumun oluşturduğu büyük bir oppidum görülüyor. Denizden ele geçirilmesi olanaksız olan bu Oppidum, ornak merkezi üç duvarla korunuyor. Dan Aengus Keltleri, dış savunma duvarı (kalıntısı fotoğrafta görülüyor) ile orta duvar arasındaki besliğin, sıvı taşlardan bir sermanla kaplanmışlardı. Bu güçlü duvarlar, 4 hektarlık bir alanı koruyordu.

BİLMECE DİSK

Sağda görülen bronzdan yapılmış disk bir bilimceden farksızdır. Diskin ne işe yaradığı ve nereden geldiği bilinmiyor. Buna benzer başka diskler İrlanda'da bulunmuştur. Birçok bilgin, bunun, patlak gözü ve açık ağzı bir insan yüzünün karikatürleştirilmiş bir görüntüsü olduğunu söylüyorlar. British Museum'de bulunan bu disk, İ.S. 1. ya da 2. yüzyılda yapılmıştır.



önünde tutulunca, Galyalıların bütün konularında görülen özellikleri taşıyorlardı.

Ren ırmağı. Doğusunda, Carintie'ye kadar, Tuna ırmağı boyunca ve Bohemya ile Moravya'da, geç Kelt döneminden kalma birçok tahkim edilmiş yer bulundu. Bunlar, kumulları, genişlikleri ve duvarları bakımından, Caesar'ın Galya'da gördüklerine benziyor.

On beş yıl önce, Bavyera'da, Ingolsadt yakınında Manching oppidumu bulundu. Burasının Vindelicien Keltlerin merkezi olduğu ve Romalılar Alplerde göçü sağlayarak sefer yaptıkları zaman İÖ 15 yılında terk edildiği sanılıyor.

O zaman, Roma yönetimi merkez olarak bir başka yeri, bugünkü Augsburg olan Augusta Vindelicum'u seçmişti. Romalılar, Augsburg'da bulduğumuz oppidum'u bilmiyorlardı. Oppidum içinde bir kale (castellum) yapan ustaların bile bundan haberi yoktu. Oysa bunlar, kaleye, «Vallatum» yani «duvarlarla çevrili yer» adını vermişler ve böylece oppidum'un duvar kalıntılarının sözünü etmişlerdi.

Manching ise daha da ilgi çekici bir durum gösteriyor ve Avaricum'a benziyor. Bu oppidum, Tuna'nın güneyindeydi. Çevresinde doğal engeller vardı. Gerçek korunma, hendekle çevrili bir dış biçimindeki duvarla sağlanmıştı.

Oppidum'un dört kapısı vardı. Tuna boyunca uzayan yol ikisinden geçiyor ve kentin içine giriyordu. Üçüncüsü, ulaşım için kullanılan Tuna'ya açılıyordu. Dördüncüsünden ise, zengin bir hacret kaynağı olan demir madenlerine gidiliyordu.

İki ya da üç yapı dönemi oppidum üzerinde açıkça görülüyor. Bu, oppidum'un, İÖ 2. yüzyılda terk edilmesinden önce, kargaşalı dönemler geçirdiğinin kanıtıdır. Kapıların ve duvarların özellikleri (taş ve ahşapla yapılmış olması) bunların Keltlerin elinden çıktığını açıkça ortaya koyuyor. En eski duvar kalıntısının ise, tam Caesar'ın anlattığı gibi yapılmış olması dikkatli çekiyor.

Duvarların arasında evlerin bulunmaması bu yapıların ayrı bir özelliği. Böylece, çevrede oturanlar, sığıntıya düşükleri zaman, hayvanlar ve malları ile birlikte gelip buraya sığınma olanağı buluyorlar. Oturulan kesimde, yollar birbirine paralel ve evlerin büyüklüğü birbirinden farklı.

Burada oturanların, genellikle tarımla uğraştıkları sanılıyor. Ayrıca, zanaatkarların (demirci, sarraç, vb.) içinde çalışmasına ayrılmış yapılar da var. Bu zanaatkarların, belli yerlerde, loncalar halinde toplanmış oldukları söylenebilir.

Manching çanak çömleğinin yapıldığı atölyeler bu kazılarda ortaya çıkarılmadı. Atölyelerin duvarların dışında olduğu düşünülebilir. Oppidum'un ortasındaki boş alan, burasının bir forum ya da tapınma yeri olduğunu gösteriyor.

Manching oppidum'u ile Bibracte oppidum'u arasında farklar var. Ama her ikisinde de, bir kapalı alanı ıyice ve bölümlere ayırarak düzenleme cabasının ortak olduğu açıkça görülüyor.

Bir plana uyularak düzenlenmesi, Galya içinde ve dışında, oppidumların için geçerli olan genel bir kuraldır. Bohemya'da ve Moravya'da oppidumlarda yapılan kazılar, bunların Manching oppidumuna benzer bir duvar düzeni olduğunu gösterdi.

Keltlerin İÖ 1. ve 2. yüzyıllardaki ilkel kent uygarlığında önemli bir bütünlük ve birlik göze çarpıyor. Akdeniz uygarlıklarıyla kurulan ilişkiler, zanaatkarlığın ve ticaretin gelişmesine yol açtı, yeni tekniklerin benimsenmesini sağladı ve ilkel tarımı, para ekonomisi yönünde geliştirdi. Bunların, konut yapımı üzerinde de önemli etkileri oldu.

Bu ilişkiler, Fransa'nın güney kesimleri aracılığıyla mı kurulmuştu. Yoksa İtalya kuzeyindeki Keltler bu ilişkinin kurulmasında rol mu oynamışlardı? Bu konudaki tartışmalar sürüp gitmektedir. Ama, Kelt oppidumlarının Hellen ve Roma dünyasının etkisinde kalmış olduğunu herkes kabul ediyor.

Tarihlerinin son döneminde Keltlerin oturduğu geniş topraklardaki oppidumların daha sonra geçirdikleri serüvenler, yere ve zamana göre büyük değişiklik gösterir. Roma Galya'sında, coğrafya durumları yeni koşullara elverişli olmadığı için bu oppidumların çoğu terk edildi. Bazıları ise, Roma dönemi ve Ortaçağ boyunca varlığını sürdürerek ve değişikliklere uğrayarak günümüze kadar geldi. Paris, Bourges, Besançon ve Amiens bunun örnekleridir.

Modern bir kentin adı, çoğunlukla, bir Kelt kabilesinin adını hatırlatır. Örnek olarak, Bourges'i (Biturigeler), Langres'i (Longoneler), Metz'i (Mediomatricieler) ve Amiens'i (Ambienler) gösterebiliriz.

Ren'in doğusunda ise, oppidumların hepsi yok olmuştur. Bunların hiç biri, Roma döneminde ve Ortaçağda varlığını sürdürmemiştir. Bundan ötürü, bu bölgelerde, kent hayatının, Caesar'ın Galyasındaki kadar önem kazanmamış olduğunu söyleyebiliriz.

Wolfgang Dehn

HABERLER

Birleşmiş Milletlerin Otuzuncu Yıldönümü

Birleşmiş Milletlerin otuzuncu yıldönümü dolayısıyla Unesco Genel Başkanı Amadu-Mahtar M'bow, Genel Sekreter Kurt Waldheim'a bir mesaj gönderdi. Genel Başkan mesajında şöyle diyor: «Bir insan yaşamı süresi içinde iki kere korkunç acılara yol açan savaş engellemek isteminin sonucu olan Birleşmiş Milletler, otuz yıldır, etkinliğini, insana duyduğu sınırsız güveninden alıyor. Somürgeleştirilmiş ülkelerin güçlü bağımsızlık hareketi, otuz yıl önce, ilk adımlarını atıyordu. İnsanlığın saygınlık ve adaletle yönetimi uzun yürüyüşünde, devletler arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda kurulan ilişkilerin daha da iyiye gideceğinden kuşku duyulmaz. Bugün, gelişme olanaklarına sahip bulunmayan ülkelerin bu olanakları edinemeleri ve bağımsız ülkeler arasında hakça ilişkilerin pekişmesi için gerekli olan şey, Birleşmiş Milletlerin gerçekleştirilmesine çalıştığı dünya çapındaki kaynak, zihin gücü ve maddi zenginlik bölüşmesi ve dengesidir. Birleşmiş Milletler, dünyanın özlemlerine cevap verebilmek için etkinliğini ve birliğini pekiştirmek amacıyla yeni tedbirler alıyor. Bundan ötürü, Unesco, ana Örgütümüze yardım etmeyi temel bir ödev olarak görecektir ve böylece ortak amacın gerçekleştirilmesi için çalışmaya devam edecektir.»

Moenjodaro'nun Kurtarılması İçin

Federal Almanya, Moenjodaro'nun kurtarılması için Unesco'ya bir milyon frank (375 000 dolar) yardım buldu. Pakistan'da bu bölgede yapılan kazılar, İÖ 1. ve 2. bin yıllarda parlak bir uygarlığın ortaya çıkmış olduğunu göstermiştir. Moenjodaro'nun kurtarılması için en fazla üzerinde durulan şey, anıtların harap olmasına yol açan yeraltı su düzeyinin indirilmesini sağlamaktır.

Fotograf Sergisi: «Herkes İçin Bir Dünya»

Kolonya'nın «Photokina» fotoğraf sergisi, Paris'te Unesco binasında 12-29 aralık 1975 tarihlerinde açıl-

dı. Bu sergi, Federal Almanya Unesco Komisyonunun işbirliği ile gerçekleştirildi. Kolonya'da, 1974 yılında büyük başarı kazanan sergi, bütün dünyadan seçilen yüz kadar siyah beyaz fotoğraftan oluşuyor. Adı, «Herkes İçin Bir Dünya».

Unesco'nun Kapıları Açık

Paris'teki Unesco Ziyaretçi Servisleri, Örgütün tarihine, yapısına ve etkinliklerine ilgi duyan herkesi kabul ediyor. Öğrencilere, kültür ve meslek topluluklarına, her dilde bedava bilgi sağlıyor. Her tür bilgi ve belge (konferanslar, tartışmalar, filmler, vb.) elde etmek için «Servise des Visiteur, Unesco, Place de Fontenay, 75 700 Paris-e» başvurulması gerekiyor.

Unesco ve Çingenerler

«Çingene İncelemeleri» dergisi, resmi olmayan bir kuruluş niteliğindedir. Unesco örgütüne alındı. 1949'da kurulduğundan bu yana, «Çingene İncelemeleri», bütün dünyaya yayılmış olan üyelerinin işbirliğiyle, Çingene halkının durumunu iyileştirmeye çalışıyor. Çingene halkının durumu iyileştirmek amacıyla çaba harcıyor. Bu işbirliği sözü geçen kuruluşun, Çingene halklarının eğitimi, bilimi ve kültürü alanındaki etkinliğini pekiştirmek olanağı yaratacak. «Unesco'dan Görüş», bir sayısını (Kasım 1974) modern dünya karşısında Çingenerlerin durumu konusuna ayırmıştır.



Barışın Sürdürülmesi

Birleşmiş Milletlerin barışı sürdürme cabasını simgeleyen bu pul, Örgütün Posta Yönetimi tarafından 21 Kasım 1975'te çıkarıldı. Pulun üzerinde, Birleşmiş Milletlerin, çeşitli ülkelerde barışın korunmasına katkıda bulunma birliklerine ve askeri gözlemlerine armağan olarak, dikenli tel üzerinde açan bir çiçek yer alıyor.

Kısaca...

◆ Nijerya'da 87 tane Unesco Gençler Kulübü bulunuyor. İngiltere'de ise bunların sayısı 40. Bu kuruluşlar, şimdi, bir federasyon halinde bir araya geliyor.

◆ Unesco'nun 200 ülkede bulunan Kültür Haberleşme Araştırma Konusunda İncelemesine (World Communication) göre, dünyada yapılan bütün uzun metrajlı filmlerin yarısından çoğu, Asya'nın 17 ülkesinde gerçekleştiriliyor.

◆ Denizlerdeki ve sulardaki petrol artıklarının ortadan kaldırılmak amacıyla üzerinde çalışılan ve her tür yağüzen bir bakteri, Birleşmiş Devletlerde geliştirildi.

◆ Çocukların yüzde 25-30'unun dört yaşından önce olduğu yoksul ülkelerde çocuk ölümlerinin belli başlı nedeni kötü beslenme.

UNESCO' DAN GÖRÜŞ 1975 DİZİNİ

Ocak

ESKİMOLAR, YOK OLMAK İSTEMEYEN BİR HALK. Buzullardan büyük kente (Alexander Stevenson). Eski- kimo gelenekleri ölmemeli (Jean Malaurie). «Bana kuş verin, köpek verin, gerisi sizin olsun». Ben doğan 1000 yıl oldu (Dan George). Fayne Bay insanları Sovyet tundralarında (Vladimir I. Vasilyev). Dünya sanatın- dan örnekler: Kraliçe Nefertiti (Mısır).

Şubat

GEZEĞENİMİZİN GİZLİ MADEN KAYNAKLARI. Mi- marsız mimariler (Wolf Tochtermann). Amadou Mahtar M'Bow (Pierre Kalfon). Unesco dosyası 1975-1976 (Amadou Mahtar M'Bow). Gezeğenimizin gizli maden kaynakları (Konstantin I. Lukaçev). Açık hava müzesi (Pablo Toucet). Çeviri (Octavio Paz). Unesco genel mü- dürü Amadou Mahtar M'Bow'un İsrail konusundaki bir bildirisi. Dünya sanatından örnekler. Giriltili güzel (Yu- nanistan).

Mart

ULUSLARARASI KADIN YILLI. Dünyada kadın (Helvi L. Sipilä). Kadının özgürleşmesine doğru birkaç aşama. Eşit ise eşit ücret. Bugünün öğrencileri, yarının sorum- luları. Kadınlar ve öğrenim, kadınlar ve okuma-yaz- ma. Kadınlar ve üniversite. Bir Afrikalı kadın konu- şuyor (Thelma Awori). Genç bir Birmanyalı kadının not defteri (Khin Myo Than). Machismo, erkeğin ü- stünlüğü (Hernan San Martin). Dünya sanatından ö- rnekler: Kadınca bir sırayış (Mısır).

Nisan

SAHEL DÖNÜŞÜ OLMAYAN ÜLKE. Afrika'nın ku- raklığa bırakılmış 4 000 kilometresi (Howard Erabyn). Çevresinden yoksun kalan bir halk. Tuaregler ve sü- rüleri hayvatta kalabilir mi? Çağdaş ekonominin kıy- sında yaşayan göçebeler. Kaç kişinin yola çıktığı bilin- miyor ama gelenler yirmi bin kişi. Dönüşü olmayan bir ülke. Tuz kervanları. Dünya sanatından örnekler: Ye- sil tanrıça (Meksika).

Mayıs

AÇLIK. Bir besin adaleti çağına girmek için (Marcel Ganzin). Dünyada açlık, bunalmaya bir çözüm buluna- bilir mi? (Seyyid Ahmet Marey). Beş kitadan sesler... Bunalmı mı skandal mı? (Rene Dumont). Ball'ın köy- lü ressamları. Kötü beslenmenin korkunç sonuçları (Coluthur Gopalan). Brezilya'nın kuzeydoğusu açlıkla savaşıyor (Nelson Chaves). S.O.S. Çocuklar (William Tracy). Dünya sanatından örnekler: «Pwo» ya da ete kemige burunmuş kadın (Zaire).

Haziran

BARTOLOMÉ DE LAS CASAS. 16. yüzyılda İspanyol Amerikası'ndaki Kızılderililerin savunucusu (Angel Losada). Vazgeçilmez iki ilke: Özgürlük ve insanlık onuruna sahip olma hakkı (Jose Antonio (Maravall). Okyanusya'da sanat ve günlük yaşamı (Roger S. Duff). Yeni Gine'de grafik sanatı. Yüksek öğretim: Hangi öğretmenler? Ve ne yapmak için? (Dragoljub Naj- man). Taş devri orkestrası (Sergey N. Bibikov). Dün- ya sanatından örnekler: Ellerini kavuşturmuş kraliçe (İran).

Temmuz

MİKROBA BİLİMİN TEŞEKKÜRLERİYLE. Mikrobiyo- loji çağında dünya (Elie L. Wollman). Mikrop Mikro-

bius'un serüvenleri (Jean-Marie Clement ve Safoura Assia). Sağlığımız! (Oğanes V. Baroyan). Mikropla- rın sayısız yetenekleri (Ket Arima). En eski çağlarda beri sürüp giden birlikte barış içinde yaşamak (John Roger Porter). Atalarımız mikroplar (Jan Wilhelm M. Riviere). Gezeğenimizin görünmeyen temizlik işçileri (Albert Sasson). Uygulamalı mikrobiyoloji için Unes- co çalışmaları (Edgar J. Dasilva ve Fabian Fernan- des). Genç bir mikrobiyoloji uzmanına mektup (Carl- Goran Heden). Dünya sanatından örnekler: Buddha'nın dansözü (Kore Cumhuriyeti).

Ağustos-Eylül

KADINLAR İÇİN DÖNÜŞ NOKTASI. Kocamı ben seç- medim beni babam ona verdi. (Claudia Fonseca). Jap- on kadınları isyanın piriñ kaşığını kaldırıyor (Mic- hiko Inukai). Çevre kirlenmesine karşı Japon kadın- larının mücadelesi (Matsui Yayori). Kanun namına ko- cacığım buluşmaları yıka (Jorge Enrique Adoum). Ün- lü bir Cezayirli yazar bugünün Müslüman kadınları hakkındaki görüşlerini sunuyor (Asiye Cebbar). Af- ganistan'da peçe düşüyor. A.B.D.'de yeni feminist akım (Isa Kapp). Bir şirketin cinsiyet ayrımı için ödediği ceza: 65 milyon dolar (Lynn Payer). Kuzey Hindistan' da kadın ressamlar. Beş ülkede kadınların durumuna değgin bir Unesco soruşturması (Antony Brock). Erkekler dünyaya geliyor, kızlar «üçüncü dünyaya» ge- liyor (Elena Gianini Belotti). İlkokul kitapları, kalıp tipler ve kadınlar konusundaki önyargılar (Rene Mi- ct). Haksızlığa uğrayan ev kadını (Kirsten Ordning Haarr). Ev erkeği denilen bilinmez varlık (Elsa Ras- tad Braaten). Erkek mi dişi mi nört mü? (Aron I. Bol- kin). 12 sosyalist ülkede kadınların durumu. Resmî ol- mayan örgütler ve kadınların özgürleşme savaşı (Je- anne Henriette Chaton). İlk dünya kadınlar konfe- ransı (Marie-Pierre Herzog). Dünya sanatından örne- ker: Aban, başak kadını (Yemen Halk Cumhuriyeti).

Ekim

ÇAĞDAŞ YAŞAMDA GERİLİM. Çağdaş yaşamın ge- tirdiği kötü etkiler (Ivan S. Khorol). Müzik, dans ve coşku (Alain Daniélou). Tropikal ormanların can ce- kimesi (Paul W. Richards). Kesilen ormanların gürül- tüsü. Bulgaristan geçmişini geleceğe bağlıyor (Magda- lina Stanceva). Dünya sanatından örnekler: Soylu Ja- pon kadını (Japonya).

Kasım

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN 30 YIL SONRA (Ama- dou Mahtar M'Bow). Savaş buradan geçti. Birleşmiş Milletler 30 yaşında (Kurt Herndl). Nükleer kabus «Holm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü». A- tom ötesi-sesler (Nagazaki ve Hiroşima mektubu). Dünya sanatından örnekler: Okuyan kadın (Rem- brandt).

Aralık

KELTLER. Avrupa topluluğunun kurucuları (Paul-Ma- rie Duval). Sır dövenler (Anne Ross). Yaşayan Kelt dillerinin kolları. Kelt kadınının üç yüzü (Jean Mar- kale). Madene dökülmüş masallar imgeiler (Renkli say- falar). Gerçeği yendi den biçimlendiren sanatçılar (Re- ne Joffroy). Bir içki sürahisi ve doğaüstü görüntüler. Değerli kuyumculuk işleri. Para yapımı ve düş gücü. Avrupa. Kelt geçmişini yeniden buluyor. Gundestrup hazinesi. Julius Caesar'a kafa tutan Kelt kaleleri (Wol- fgang Dehn). Dünya sanatından örnekler: Bir Etrüsk kadınının selâmı (İtalya).



dan

Dünyaya açılan pencere
Görüş

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün Aylık Dergisi

ABONE OLUNUZ

Bazı okuyucularımız, Unesco'dan Görüş'ü bulamadıklarını, ga- zete bayilerinin satmadıklarını söylüyor, çıkıp çıkmadığını soruyorlar. Dergimiz her ay çıkmakta ve satıcılara dağıtılmaktadır.

İNDİRİMLİ VE TAKSİTLE ABONE

Bu durum karşısında okuyucuların dergiyi bulabilmeleri için abo- ne olmalarını tavsiye ediyoruz. Bu maksatla abone olacaklara hem indirim yapmak, hem de taksitle ödeme kolaylığı sağlamak kara- rındayız:

1 — Yılda 11 sayı çıkan dergiye (110 lira) yerine 100 lira öde- yerek abone olabilirsiniz.

2 — Yıllık abone tutarı olan bu 100 lirayı da ayda 20 lira tak- sitle, 5 ayda ödeyebilirsiniz.

İndirim ve taksitle abone olmak isteyenlerin, Arkin Kitabevi, Posta Kutusu 11 - İstanbul adresine mektup yazmalarını rica ederiz.

Saygılarımızla



KELT SANATI

Bronz bir kabın kulpunu süsleyen bu yivli kuş başı, İsa dan önceki son dört yüzyıl boyunca Avrupa'da gelişen Kelt uygarlığının, yani La Tene çağının bir sanatçısının yapıtıdır. Çekoslovakya'da bulunan ve Kelt hayvan heykelticiliğine güzel bir örneği olan bu yapıtı, Brno müzesindedir. Keltler, özellikle altın, bronz ve gümüş üzerinde çalışarak Eskiçağdaki sanatlardan hiç birine benzemeyen kendi sanatlarına ince ve özgün biçimlerini yaratmışlardır (32. sayfadaki makaleye bakınız).

Fotograf © Erich Lessing-Moynon, Paris



دیماه ۱۳۵۶
در مجله‌ای کتوده برجها

پیام

(in Persian / "The Celts")
12.1975
9

سلتھا

پیام

دیماه ۱۳۵۴
سال هفتم - شماره ۷۵

به یازده زبان منتشر می‌شود

فارسی	عربی	آلمانی
فرانسوی	ژاپنی	عبری
انگلیسی	ایتالیایی	هندی
اسپانیایی	هندی	پرتغالی
روسی	تایلندی	ترکی

ماهنامه یونسکو
سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد
دفتر مرکزی: مجله یونسکو، میدان فتوا، پاریس-۷

تأسیس دفتر مجله «پیام»: تهران، خیابان ایرانشهر
شماره شماره ۳۰۰، صندوق پستی شماره ۱۵۳۳،
تلفن ۸۲۴۰۴۳

نقل مطالب و تصاویر به شرط ذکر نام نویسنده و
مجله آزاد است، مگر آنکه مطلبی یا عکسی با
عبارت نقل ممنوعه از این فائده مستثنی شده‌باشد.
از نظریات نقل‌کننده خواهمند است از شماره
جاری مطلب یا مطالب نقل‌شده سه نسخه به دفتر
«پیام» در تهران ارسال دارند.

مدیر و سردبیر:
سالدی کفلی
معاونان سردبیر:
رنه کالوز
اکتار دل

مدیران مسئول ماهنامه در زبانهای مختلف:

فارسی: فریدون اردلان (تهران)

فرانسوی: ژان آلرئس (پاریس)

انگلیسی: رونالد فتن (پاریس)

اسپانیایی: فرانسیسکو فرناندز سانتوس (پاریس)

روسی: گنورگی استتسکو (پاریس)

آلمانی: ورنر مر گل (برن)

عربی: عبدالمنعم المصاوی (قاهره)

ژاپنی: کازانو آکازو (توکیو)

ایتالیایی: ماریا ریمندی (روم)

هندی: سید اسماعیلی (دهلی)

تایلندی: ن. د. سانداراوادولو (مدیس)

عبری: الکساندر پروایانو (بیت المقدس)

هلندی: پل بونون (آن-ور)

پرتغالی: بندیکتوسیلوا (ریودژانیرو)

ترکی: فرانتسجی (استانبول)

معاونان سردبیر:

متن فرانسه: فیلیپ اووانس

متن انگلیسی: روی مالکن

متن اسپانیایی: خورخه اریسکو آدام

نمدهای تصویر: آن‌جاری مایار

نمدهای آرشو: کریستین بوشه

میزانیا: زوبرو ژاکمن

تنظیم و امور چاپ: ایرج یارسی

«پیام» با موافقت یونسکو، زیر نظر کمیسیون ملی

یونسکو در ایران - تهران منتشر می‌شود.

چاپ: شرکت استم همسای «خاص» چاپخانه

نستدریج شهبازی

اشتراک سالانه

تک‌شماره

۲۵۰ ریال

۲۵ ریال

۴	سلتبا پازشاحتن کهن‌ترین جماعت اروپایی نوشته پل-سامری دو وال
۶	سازندگان اسرار انقلاب فنی و شعر در زندگی روزمره سلتبا نوشته آن روس
۱۶	شاخه‌های زندهٔ زبانهای سلتی
۱۸	چهرهٔ سه‌گانه زن سلت نوشته ژان مارکال
۲۲	تصاویری افسانه‌یی از فلز: ۸ صفحه رنگین
۳۲	زیر نگاه سلتها هنری در وراء ظواهر نوشته رنه ژوفروا
۳۵	خیال‌بافی و توهم برای يك شواب یونانی تصاویر
۳۶	زرگری گرانبها تصاویر
۳۸	هزار و يك روی هنر سکه‌سازی تصاویر
۴۱	اروپای شرقی، گذشته سلتی خود را باز می‌یابد
۴۲	داستان سلتبا روی يك دیکت نقره تصاویر
۴۴	قلعه‌های سلتی، که در برابر سزار قد علم کردند نوشته ولنگانگ دهن
۴۸	فهرست کوتاهی درباره سلتبا
۴۹	ما و خوانندگان
۵۰	در چهار گوشه جهان
۵۱	فهرست مقالات پیام یونسکو از شماره ۶۵ تا شماره ۷۵
۲	گنجینه‌های دنیای هنر سال بین‌المللی زن سلام يك اتروسک (ایتالیا)

روی جلد



Photo © J.V.S. Megaw, Leicester, U.K.

این شماره به هنرها و تمدن مردمان سلت اختصاصی دارد که طی هزاره اول پیش از میلاد در بخش بزرگی از اروپا، بین‌برند و دانوب می‌زیستند. دانشمندان اندک اندک تاریخ سلتبا را کشف می‌کنند و بسیاری از معامهای مربوط به شواهدی را که بدست ما رسیده‌اند، روشن می‌سازند. این شواهد، تمدنی بدیع را بنا نشان می‌دهند و پرتوی تازه بر میراث شرقی‌لغده هنری که برای بشر بجای گذاشته‌اند، می‌افکند. در این تصویر شکل حیرت‌انگیزی از مرغ که سلتلی چوبی را مرین ساخته و در یکی از قطار آلبستورن، در گنت (انگلستان) یافته شده است، نشان می‌دهد. این اثر ظاهراً در قرن اول پیش از میلاد، در جزایر بریتانیا، توسط هنرمندی که در روزمین گل کارآموزی کرده، ساخته شده‌است.



Photo © Leonhard von Meit

سلام يك اتروسک

ایتالیا

این صفحه طی تمام سال ۱۹۷۵ به سال بین‌المللی زن تعلق داشت. این ماه، برای ورود به این سال بین‌المللی، تصویری از يك زن اتروسک را عرضه می‌کنیم که در ۳۵۰۰ سال پیش نقاشی شده است. این شخص که احتمالاً يك رقصه است، در میان گروهی از بازیگران قرار دارد و این صحنه، روی جدار يك مقبره اتروسک نقاشی شده است که در ۱۹۶۹، در تارکینا (ایتالیا) کشف شد. این مقبره که «مقبره شهبه‌بازان» نام دارد، یکی از مهم‌ترین مقابر از ۶۰۰۰ مقبره (از جمله ۶۰ مقبره منتفی) تلقی می‌شود که با فنون جدید و دیباچی طی بیست‌سال اخیر در گورستان مشهور اتروسک در تارکینا، یافته شده‌اند.

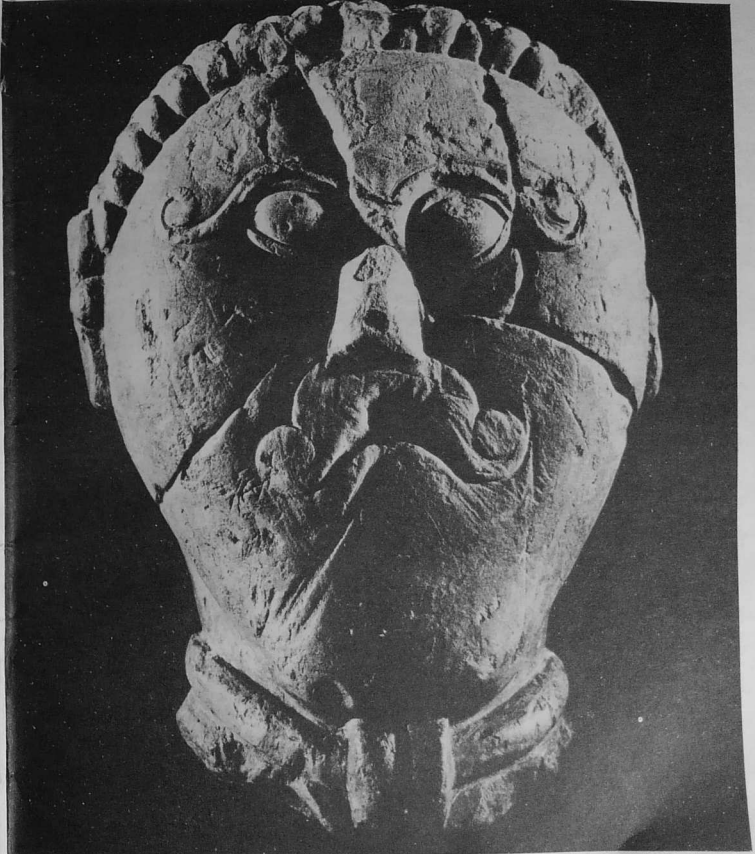
گنجینه‌های دنیای هنر

سال بین‌المللی زن

این مجسمه سنگی که در چکسلواکی، نزدیک پراگ، یفا شده است، از یک فرهنگ سلتی در حدود ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد است. بدیهی است این مجسمه که به‌شکل سر انسان است، باچهره ساری نیست، بلکه تصویری است که به نجات سادگی رسیده است: چشمان برجسته و تزیینات بیها، ابروان و سیل‌هایی مارپیچی؛ مارپیچ یکی از نقوش تزئینی بوده علاوه سلت‌ها بود.

سلت‌ها

نوشتهٔ پل‌ماری دو وال



National Museum, Prague

Photo © Erich Lessing, Magnum, Paris

در تاریخ اروپا، دو دوره سلتی وجود دارد. یکی دوره سلت‌های باستانی عصر دوم آهن، معاصر یونان باستان، امپراتوری‌های یونان و روم که آنان را اندک‌اندک به‌جزایر بریتانیا راندند؛ سلت‌ها در این جزایر تا حدود قرن‌نهم میلادی اعتقادات بت‌پرستانه خویش را حفظ کردند.

دیگر، دوره سلت‌های مسیحی‌است‌که در ایرلند، اسکاتلند و ولز، بدفصال سلت‌های باستانی آمدند. بخشی از ایشان به‌آرمودیک (یعنی به‌برناتی زیر نفوذ روم) سازگشتند و فرهنگ ادبی درخشانی بوجود آوردند که با اعزام هشت‌هایی به‌ریاست کشیشان ایرلندی تا قلب قاره اروپا، برسرآس دوره قرون وسطایی مغرب‌زمین، اثر گذاشت.

در هر دو دوره، ایشان مردمی از قاره و جزایر اروپا بودند که ساکنان منطقه مدیترانه‌یی، آنان را چون امیرهای اسپانیا، ژرمن‌ها، سیتد های اشته، داس‌های کاناریات و تراس‌های بالکان، اقوامی وحشی تلقی می‌کردند.

قدرت سلت‌های قدیمی در چه بوده یک صنعت معشر استخراج و بهره‌برداری از آهن، استعدای قابل ملاحظه برای جذب‌از نظرسی و فرهنگ، یک تحرك جمعیتی و نظامی که به آنان امکان داد از مناطق واقع بین رود راین و ولثارا (با مولدو، رودی در چکسلواکی که از پراگ می‌گذرد و به الب می‌ریزد) که ظاهراً زادگاهشان بود، دسته دسته به‌سوی آقیانوس اطلس، مدیترانه، آدریاتیک، دریای سیاهحرکت کنند و حتی به‌آسیای صغیر راه یابند و در آنجا قلمرو کالاسی را بوجود آورند. بالنتیجه آنان با دخل آشنا نبودند.

نیروی سلت‌های مسیحی در چه بوده؟ اشغال جزایری که رومیان برهمه آنها تسلط نیافته‌بودند، گردآوری‌مکتوب یک ادبیات شفاهی با ارزشی قابل قیاس‌باارزش حماسه‌های هومری، تشدید حصلت ویژه تمدنشان در محل، پیروزی و بسط ایمانی آنتین تومسٔ زاهدانی که با زاهدان «بیابان‌های» مشرق‌زمین رقابت می‌کردند، باسداری مداوم از یک گروه زبانیا و سنت‌هایی که حتی امروزه نیز زنده‌اند، نخستین

پسل مساری دووال «Paul-Marie Duval» از انستیتودفرانس، استاد باستان‌شناسی و تاریخ کل درکلژ دورانس است. او مدیریت مجله «گالیا»، کاروفضا و بناهای باستان‌شناسی در متروپل فرانسه را برعهده دارد که توسط مرکز ملی تحقیقات ملی منتشر می‌شود و کاروفضای بسیاری را چه در فرانسه و چه در مصر سرپرستی کرده است. از او کتابهای زندگی روزمره در گله (انتشارات هارلت، پاریس ۱۹۶۲) و پاریس باستانی (انتشارات هارلت، پاریس، ۱۹۶۸) و چهار رسیده و اینکه در حال نگارش کتاب درباره هر سلت‌ها (در تمام اروپا) است که بزودی از طرف انتشارات گاللیارد پاریس، در مجموعه «جهان شکلیها»، زیر نظر آندره مارلو، منتشر می‌شود.

باز شناختن کهن ترین جماعت اروپایی

ادیبات بزرگ اروپای غیر لاتیینی، حماسه‌ها (ساگاهای) ایرلندی و ویلزئی، در دوره بتد پرستی، افسانه‌های شاه‌آرتور، گرال و دنباله‌هایشان، رمان‌های بروتون، ترستان، منظومه‌های تمزلی ماری دوفرانس وغیره را، در قرون وسطی، به‌ایشان مدیونیم.

بنابراین در اروپا، از ایرلند تا سیبلزئی،

بیش از امپراتوری‌های روم، بتزاس، ژرمن و اسلام، اساسی از رسوم و زبان سلتی وجود داشت. بالنتیجه، سلت‌های باستانی نه‌ملتی‌وجود آوردند، نه امپراتوری یا دولتی تشکیل دادند که بتوانند در مقابل فتوحات رومیان و ژرمن‌ها مقاومت کند؛ آنان با نظام ایلی، امیرتئینی، سرگردکی، قدراسیون براساس «جلب‌مشرتی» (یعنی بوستن افراد یا گروههایی از قبایل دیگر) زندگی می‌کردند؛ وحدت سیاسی در میان آنان، بیش از این نبود و نیروی محرکه آنان، هنگامی که می‌خواستند سکونت‌گزینند، در فتح سرزمین‌های دیگر مشکوفایی می‌رسید، و هنگامی که تنها جذابیت ماجراجویی ومسال اندرزی جوانانشان را به‌بیرون از قبیله خود می‌کشید، در جنگجویی مزدوری تجلی می‌یافت.

بدین‌ترتیب چند کشور سلتی وجود داشت که قطعه قطعه شدندشان، بتدریج باث از میان رفتن آنها شده: آلمان وسطی و بوهم، گل شرقی و سپس مرکزی و غربی، بخش بزرگی از اسپانیا که در آن مردم مسلت‌تاریه وجود آمد، شمال ایتالیا که خیلی زود به اشغال رومیان درآمد، کشورهای دانوب، از اتریش تا یوگسلاوی با تراکم کم از غرب به شرق کاهش می‌یافت، بریتانیا وایرلند که هرچه از قاره می‌رسید در آنجا ریشه می‌گرفت، و بالاخره آناری از گروههای اهل گل در بلغارستان، یونان، و آسیای صغیر واشریائی – شاید هم انسانیایی–که به‌سیبلیز در جنوب لیبستان و به‌اوکراین رسیدند. پیش از دوران مسیحیت همه‌چیز از میان رفته بود، جز در جزایر آقیانوس اطلس.

نویسنده‌گان یونانی و لاتیینی از سلت‌ها بعنوان دشمن یاد می‌کنند؛ مگر همین وحشیان نبودند که در قرن چهارم پیش از میلاد روم را گرفتند و معدن دلف را یک قرن بعد، غارت کردند؛ بنابراین افرادی بودند که برای سال اندوزی و شراب‌های جنوب اشتهای زیادی داشتند، مردمی شجاع و مغرور، ولی بی‌ثبات و دمدعی مزاج بودند.

در واقع گل مجموعه نیرومندی از اقوام را در بر می‌گرفت که سزار برای شکست‌آنان ده سال وقت صرف کرد. شمال ایتالیا پیش از آنکه رومی شود، «گل این سوی آله» نامیده می‌شد، ایرلند هرگز رنگ لژیونرها راندید

و کوشش برای استقرار دراسکاتلند برتیجه ماند.

بنا براین ما باید در تفاوت هم‌عصران مدیترانه‌یی، دیزاره سلت‌ها و بوئزیه گل‌ها،

تجدیدنظر کنیم. تنها زبان‌شناسی و باستان‌شناسی می‌تواند ما را در کار این تجدیدحیثیت تاریخی یاری کند؛ کاری که‌اثرن بیش – که به‌شایستگی‌های ورسنژه‌نوریکس بی برد – تا کتون به‌آهنگی جریان دارد.

وحدت سلت که امروزه آنرا در سر–

زمین‌هایی چنین وسیع و گوناگون باز می‌شناسیم، به‌چند طریق برما آشکار می‌شود. یک زبان مشترک برای همه، بااختلاف لجه‌ها را از طریق نوشته‌های گلی، نقل قول‌هایی در آثار نویسندگان یونانی و لاتیینی، و نامهای اماکنی در سراسر اروپا باز می‌شناسیم: لندن، یورک، دوپلین، پاریس، لیون، لیده، تونگی، بن، وین، ژنو، زوریخ، یولینا، میلان، کوئمبر، نظیر سنیگکدینوم (بلگرا) و بدین‌ترتیب سدها و واژه‌های سلتی هستند. بدین‌ترتیب سدها و هزاران واژه شناخته شده‌یی وجود دارند که تنها بخشی از آنها در مقایسه بااشکال قدیمی زبان ایرلندی، ویلزئی، برتون، و تطلق یا واژه‌های مشلق به‌نزدیکترین زبانهای مرده هند و اروپایی، لاتیینی و ژرمنی، امروزه قابل توضیح‌اند.

خوشبختانه ادبیات سلتی قرون وسطی، از نظر زبان‌شناسی مسالھی بسیار غنی را عرضه می‌کند. و در عین‌حال نشان دهنده ذوقی برای ماقوی طبیعت، شعری سرشار از رویا، از باستان پریان، از سحر جادو، نوعی غیرواقف–گراییی کاملاً متضاد با کلاسیسیسم مدیترانه‌یی است، و این گریزهای، وقتی به‌عقب نگاه می‌کنیم، حاکی از روحیه‌یی است که در سلت‌های همه زمان‌ها مشترک بوداست. در واقع امروز می‌توان مظاهر ژیبان‌شناسی این روحیه را در هنر استادانه و ظریف سلت‌های باستانی، سلاح‌های تزئین شده، زینت‌های گسرابنیا، سفالها، مجسمه‌ها، شیشه‌کارایی، سکه‌هایی کاملاً بدیع که سبکی کاملاً «جدیده» دارند، باز یافت.

این‌هنر باستانی‌سלט، لانه‌نین «Laténien» خوانده‌می‌شود و این‌صفت ازنام لائن (La Tène) در سوئیس، در کنار دریاچه نوشاتل اخذ شده است. اکتشافات باستان‌شناسی دراین محل سبب شد که عصر دوم آهن در اروپا را به‌این نام بخوانند. آثار تزییمی و تجسمی این هنر، بطور عمدت براساس ترکیب خطوط منحنی، نقوش گیاهی اقیانس شده از ترتیبات یونانی – ایتالیایی، و تغییر شکل‌های تخیلی قرار دارد که دنیایه آن درتذهیب‌کاری نوشته‌های ایرلندی و بریتانیایی، در سنگ‌های یکپارچه و کنده‌کاری شده ایرلند و دنیارومیی از آثار هنری رومی دیده می‌شود.

در اینجا، یعنی در گویاترین زمینه فرهنگی نیز وحدت‌ومداومت سلتها مشهوداست.

انقلاب فنی و شعر در زندگی روزمره سلتها

ز دسلتها، تنی خروس را روی سکه‌ها، نشانهای نظامی یا پرده‌های معمولی به‌سوان تزیین می‌نویسند. در اینجا خروس در اوج شکستگی با تاجی شکل بادبزنی و دمی شکل داس دیده می‌شود. این خروس که از یک ورقه فلزی ساخته شده است، روی سروش یک طرف قرار داشت که شکل آن یاد آور شکل طرف سوب است. این طرف در «پوسی لوشاوت»، در شرق فرانسه پیداشد.

Museum of National Antiquities,
Saint-Germain-en-Laye, France
Photo © Beltraux-Zodiaque



سازندگان اسرار

نوشته آن روس

من بادم در دریا،
موجم در آقیانوس
من غرش ام
گامم در کمال زورمندی
قرقی ام گمین کرده بر فراز تخته سنگ
قطره ششم، درخشنده در آفتاب
در شیمات کفتارم *
ماهی آب زلال چشمه‌سارم
من، دریاچه دشت
نیزه و غنیمت جنگم
انسانی هستم که سری را به‌آتش می‌کشد.

آمرزوت، «Amegjins» شاعر حماسه‌های باستانی سنت ایرلندی چین می‌خواهد، در حالی که گوادالیای بیروزمند خواستار سرزمین ایرلند بودند که در دست دشمنان بود، دشمنانی از تبار خدایی، آتا دو دان، یا «مرد الهه دانه». کافر، قرقی، گراز، ماهی، دریاها و آبیهای خدایی، سلاحهای سحرآمیز، سرهای پریده شده‌ای که از آن پس بیرحانه تنفس رسیده‌اند، همه این عناصر در مذهب و اساطیر سلتیای بت‌پرست، مشترکند. همه اینها انتقاداتی هستند که جزء زندگی روزمره‌شان بشمار می‌رفتند و در بیم پیوستن قبایل و اقوام مختلف که در سرزمین‌های وسیعی پراکنده بودند، سهم کمی نداشتند.

این شعرها همچنین یادآور یکی دیگر از انتقادات اساسی است که در تمام کیشهای بت‌پرستانه سلتیای وجود دارد و آن انتقاد به‌بنای روح پس از مرگ، وراثت مجدد و مگر آن به شکل‌های دیگری، یعنی به‌تابوت به‌شکل انسانی، گیاهی و معدنی است. اینکه در چنین انتقادی تمام اقوام سلتی اشتراک داشته‌اند، از طرف منابع متعدد دیگری نیز کاملاً تأیید شده است.

آن روس «Anne Ross» باستان‌شناس و نویسنده انگلیسی، در زمینه تاریخ و تمدن سلتی یکی از صاحب‌نظران است. او مدتی در دانشگاههای ادینبرو و سائوتینتون تدریس می‌کرد. وی اکنون وقت خود را تماماً وقف کتابها و تحقیقاتش درباره مابعد تاریخ و تاریخ سلتیای کرده است. از او کتابهای «سلتسهای چند پرست بریتانیا» (لندن ۱۹۶۶)، «هولکاور: کوهستانهای اسکاتلند»، «هولکاور اسکاتلندی» منتشر گردیده و اینک در حال تکثیر «مردمان سلتیای: یک تحلیل فرهنگی» است که همراه با ۵ اثر دیگر درباره گذشت و حال سلتیای انتشار خواهد یافت.

نویسنده خطوط گستاخانه در سکه‌های کهن، تناسی از قدرت تجرید است که می‌توان آنها را در بعضی نقاط، در هنر اروپایی، تا زمان حال باز یافت.

بدین ترتیب یک هنر لانه‌ن وجود دارد که به‌هیچ‌یک از هنرهای دوران باستان شبیه نیست. این هنر، بویژه در تجسم اشیا کوچک، سرشار از ظرافت است و فرینساز آثار کلاسیک را باوقی ابداع آزادانه دهم می‌شکند. داین، بازتابی از استقلال تخیلی سلتیاست که همواره در مقابل هر چیز قراردادی و آکنش نشان داده‌اند. در عین‌حال این هنر، در ترکیب منحصرها و ضد منحنی‌های خود که غالباً تک‌نمک بر کاغذ رسم می‌شدند، دقت بسیار دارد.

تجرید، تغییر شکل و آرایش موجودهای تخیلی سیم میزای در این هنر داشته و سرآیند بودن اشیا و تزیینات در آن، به شکلهایی رسیده است.

انتقاد سلتیای به‌خدایان متعدد نیز بدین است. این خدایان سازنده از خدایان مربوط به طبیعت - نیروهای کیهانی، رودها، کوهها، چابوئیل - دیوها، نظیر خدایان سه چهره، باز پاسرفوج، خدای دارای شاخ گوزن، فرشتگان یا دیوهای کوچکی که می‌توان جن و غولشان نامید؛ الهه‌های جمعی، و غالباً بی‌نام (مادامزای) که بشر فرستگاند؛ خدایان محلی به‌تعداد بسیار زیاد. خدای رعد را در سراسر جهان سلتی می‌توان یافت.

بین این خدایان باستانی و تعدادی از خدایان رومی، همانندی‌هایی برقرار شده‌است. این همانندی، در ایرلند نیز، با قدیمی‌ترین مسیحیت وجود دارد، و این خود نشان مداومتی عمیق در گرامرترین اعتقادات بشر است.

بالاخره، بسیاری از آماکی که امروزه سکتونی است، توسط سلتیای انتخاب شده‌اند. اکثر شیوه‌های فرانسه که منتها کلی دارند، از این نومه، این شیوه‌ها که ثابت مانده، یادگیری تغییر محل داده‌اند. اهمیت باستانی خود را هم چنان حفظ کرده‌اند. مثلا لونه‌سیا، در جزیره سن، که در حدود قرن سوم پیش از میلاد توسط قوم سلتی «پادریزی» احداث گردید و بعد در دوره گل - روم تجدید بنا شد، در زمان امپراتوری روم نام قبیل خود را بازیافت و به «پادریس» مشهور شد. از قلم سلتی تا سیه دومی و ششم امروزی، غالباً تحول مداوم وجود دارد.

مرد اروپایی، ام از ایرلندی، لاتینی، ژرمنی و آنگلوساکسون، مداری و اسلور، حتی اگر خود به‌این امر آگاه نباشند، در شکل‌گیری قدیم خودداری یک عنصر قومی فرهنگی سلتی هستند که در میان نیروهای این گذشته که علم بر ما آشکار کرده است، شاید یکی از پیوندهای خوب‌نویسی باشد که بازیافته می‌شود.

یل-ساری دو وال



Photo © Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, Germany (red flag)

در شی دیگری همانند شعر آرزون، یا سمارش طولانی شکل‌های تجسم، تالیسمن (Talisin) یکی از نخستین حساس‌سرایان سلتی که ظاهراً در حدود قرون ششم و هفتم میلادی می‌زیست و طبق افسانه از آلپه سریدون «Ceridwen» زاییده شده بود، چنین می‌گوید:

با تغییر شکلی دوباره
من ماهی آزاد آبی رنگ بودم
سگ بودم، گوزن بودم
و بزنی در کوهستان.
ریشه بودم و بعد، بیل باغبانی.
هت آهنگری بودم.
یک سال دینم تمام،
خروس سفید خالداری بودم
که مورد توجه مرغان بود.

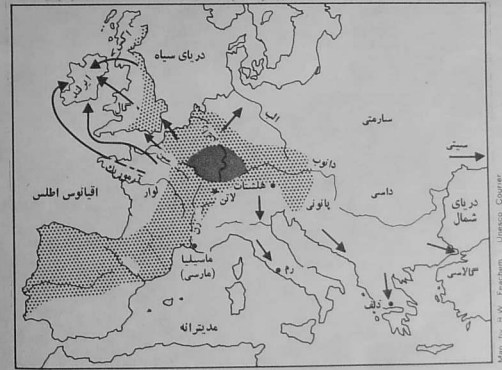
در فولکلور سلتی امروز نیز همین اعتقاد سنتی به زایش دوباره، وجود دارد؛ روح در قالب حیوان یا حشره پناه می‌جوید، و این، اعتقادی عمیق است: می‌توان روح را دید که به شکل یک پروانه، یک حشره، یا پرندمی در حال جست و جوی بدو شخص مختص، نزدیک پنجم یا در اطاق شخص در گذشته، بدن را ترک می‌کند.

طبق متون یونانی و لاتینی، معنای اصطلاحات ادبی‌دین، همین اعتقادهای فولکلوریک معاصر است. همه، اعتقاد سلتها را به بقای روح پس از مرگ، بقای معنوی و حسی جسمانی، یعنی زایش مجدد در این جهان و در عین حال خوشبختی در آن‌جهان، تأکید می‌کنند. جهان دیگر سلتها از نوع چنین سیاهی نیست که مردم مدیترانه‌ای به آن اعتقاد داشتند، بلکه جایی است که هزار بار بیش از این‌جهان، لذات و خوشی‌های مورد نظر سلتها بیشتر است.

یعنی جنگها، صنایعها و شکار را به آنان عرضه می‌کند. جایی است که سوارکاران باید یکدیگر بر قایت برمی‌خاستند، شادمانه می‌خوارگی می‌کردند، دامها را می‌ربودند؛ جایی که در آن داستانهای سحرآمیز می‌شنیدند، زفانی با زیبایی افسانه‌ای را دوست می‌داشتند، و از هر یک از شگوهندی‌های معصومانه طبیعت لذت می‌بردند. پس می‌توان از خود پرسید: «سلت‌ها که بودند؟ چه دلیلی بر وجود آنان هست؟ عناصر ویژه روح (فکر، خلیقات) آنان کدام است که در زمانهای گذشته از آنها خلقی جدا از دیگران ساخت و امروزه نیز اسالت خود را حفظ کرده و، در غرب زمین، چه در جزایر بریتانیا، چه در برنایی که در زمان سزار آزموویک خوانده می‌شد، مداومت خود را نگاه داشته‌اند؟»

درباره اینکه سلتها که بودند، از کجا آمدند و کی آمدند، دانشمندان هنوز بحث می‌کنند و بر تشک عقاید شد و نقیض در این باره، به این زودپیا از بین نخواهد رفت. زیرا رشد جدید تکنیک‌های علمی، کاربرد رشته‌های جدید در بررسی گذشته، حال دلایل بهتری برای اثبات نتیجه‌گیری‌هایی با خود آورده‌اند که بخش بزرگی از آنها در قلمرو قریبه باقی مانده بود. منابع عمده الملاح دربار سلتها، منابع باستان‌شناسی هستند که شواهد ملموسی از فرهنگ آنان را عرضه می‌کنند.

منابع دیگری هم وجود دارد: نوشته‌های یونانیان و رومیان در تحقیر یا ستایش ایشان، از قرن ششم به بعد؛ اسامی آماکن، اشخاص، و نوشته‌هایی که از سلتها بجا مانده؛ متون نخستین رونویس‌کنندگان مسیحی ایرلند و ویلز، که بخش بزرگی از اطلاعات خود را درباره پیشینیان و اعتقادات ایشان برای سلتها بعد بجا گذاشتند. همچنین فولکلور سلتها، معاصر، نظیر



این سلتها سلتی که از فرغ ساخته شده و دو سورهات آرا زینت داده‌اند، متعلق به حدود ۴۰۰ سال پیش است. در بالا کارنگالوری از یک چهره با نقاشی زینت و چشمان و سایر زینت‌های گوی‌شکل دیده می‌شود. در پایین، روی نقاشی از بزرگ خرما، یک نیمه حنابا گوشهای پولاتیز، به‌سک سلتی، قرار گرفته است. این سلتها در مقبره‌ی در ناحیه باویر پیدا شده است.

پراکنده شدن سلتها در اروپا

محدوده استقرار سلتها در آغاز قرن پنجم پیش از میلاد.

پراکنده شدن مردم سلت. این آخر قرن پنجم و میانه قرن سوم پیش از میلاد.

محدوده زادگاه هر لاتی

فولکلور موجود در مناطقی که بطور عمده سلتی بودند و مدتهای طولانی نیز سلتی مانده‌اند، مصالح قابل ملاحظه‌یی در اختیار ما می‌گذارد که با بررسی این داده‌ها را تأیید می‌کند، هر چند باید با احتیاط از آنها استفاده کرد.

بالاخره، امروزه عوامل جدید بررسی و مطالعه، مثلاً تعیین تاریخ اشیاء با کربن رادیو اکتیف یا وارد عمل شدن شیوه‌های علمی برای ردیابی عناصری که با چشم دیده نمی‌شوند، در این کار دخالت می‌کنند. مثلاً بررسی گروههای خونی و فراوانی‌های ژنتیک، مثلاً روشهای پژوهشی در زمینه باستان‌شناسی.

در حال حاضر، بنشاه سلتها هنوز در تاریکی مه‌آلود زمان گذشته پنهان است. برای ما، اثبات موجودیت آنان، منگی به وجود اسلافشان است، اسلافی که خلق و خوششان قریات حیرت‌انگیزی با خلق و خوی اجداد دورشان دارد.

و تنها از خلال کسانی که هنوز

به یک زبان سلتی موزونی سخن می‌گویند، یعنی این امتیاز را از بدو تولد دارند، نیست که بازتاب وجود این قبایل نیرومند که طی قرن‌ها سرزمین‌های وسیعی از اروپا و آسیای صغیر را در اشغال داشتند، بما می‌رسد.

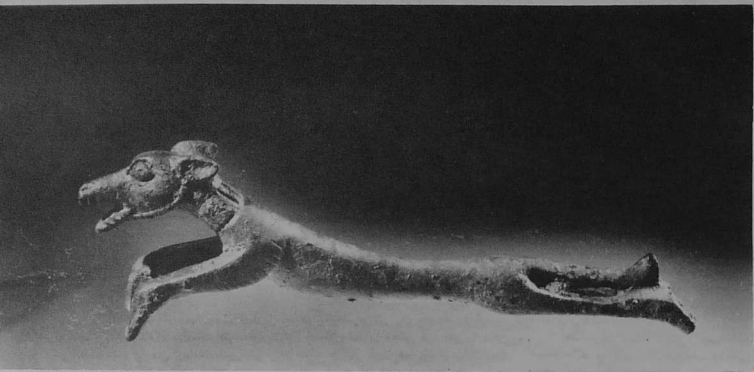
زیرا امروزه نیز، سلتها، به هزار گونه در سرزمین‌هایی که از قلاع ایلی آنان سرچشمه گرفته، آثاری از خود بجای گذاشته‌اند. خلق و خوی مردمان گل؛ تا حد زیادی وقت عمل، شادمانی زندگی و ذوق کمال هنری سلتها را به خاطر می‌آورد. یکی از استادان تاریخ اهل مجارستان، اخیراً گفته است: «در حقیقت اهل مجارستان، همه ما سلت هستیم. سیاهها می‌گذرد، قهرمانان سقوط می‌کنند، اما خلق، به پیش می‌رود.»

با اینهمه ما در این مقاله به مفاهیم سنتی سلتها بسنده نمی‌کنیم، و بهین دلیل است که از آنان چون مردمی سخن می‌گوییم که در حدود قرون هشتم و هفتم پیش از میلاد



Forhistorisk Museum, Moesgaard, Højbjerg, Denmark

Photo © Editions Le Temps, Paris



British Museum, London
Photo: L'Univers des Formes, La Photographie © Gallimard, Paris

(سمت چپ) - سنگ در میان سلتها به عنوان جانور اهلی یا حیوان اهلیایی، هنوز به معترم بوده است. سنگ، گمنم به کسی، بمعنای آن بود که شمایتمش مورد ستایش است. کوچولان، قربانان حمامه ایزدانی، هنوز کوشک بود که سنگ کولان آشکار (یکی دیگر از قوممان سلتی) را کشت که جانوری هواناگ و وحشی بود. برای این کار عارفانمانه بود که با او کوچولان، یعنی سنگ کولان، لقب دادند. وقتی کوچول شکست ناپذیر می‌رسد، بظنر آست که به بوسه یکی از تابوهای خود، که او را از خوردن گوشت منع کرده بود، عمل نکرده است. امروزه نیز در فولکلور سلت، داستانهای بشارتی از سنگهای خوش ریس و بدبین وجود دارد. در بالا، مجسمه مرغی سنگی در حال پرش دیده می‌شود.

(سمت راست) - در یک قبر گنج در برکشایر (انگلستان)، در نزدیکی بایای یک قلعه از عصر مفرغ، این نشی عظیم از «اسمیتینه آنتیکورن» پیدا شده است (مطالعه ۱۹۵۰متر از آنجا که تا منجرین) این نشی با تصاویر ساده شده‌ی از اسب که روی برخی سنگهای سلتی نشی شده است (به صناعت ۳۸-۳۹ نگاه کنید) شباهت جریح انگیزی دارد.

گراز برای سلتها، بهترین شکار، و غذای مورد نظر خدایان و قهرمانان شمار می‌رفت. گراز همچنین جانور سخرازمز و مورد احترام در آن جهان بود. این سه گراز مرغی (عکس پایین) در «نوی آن سولیس»، نزدیک اورلن، در فرانسه، پیدا شده‌اند. مجسمه میانی تقریباً به اندازه طبیعی است. امروز، در موزه تاریخی اورلن این مجسمه‌ها در میان زیباترین مجسمه‌های جانوری سرزمین گل، جای دارند.



Photo © Jean Siquet, Paris

اما نشانه‌هایی وجود دارد که این خدایان، با خدایان مورد پرستش اجدادشان، یعنی سلتیهای لاتن، تفاوت زیادی نداشته‌اند. با تراکم روزافزون آکشافات باستان‌شناسی در مورد مذاهب پست پرستانه سلتی که دیشمی بسیار دیرینه داشتند، احتمال قریب به یقین می‌رود که طبقه نیرومندی از روحانیون وجود داشته است و به‌ویژه منتفی نیست که این روحانیان، همان راهبان مشهور گلها بوده باشند.

مراسم احتراماتی که برای درگذشتگان اجرا می‌شد، مراسم تدفین با رسوم بسیار پیچیده، از جمله قراردادن شاهکارهای هنر دستی، سلاحها و تزییناتی با ساخت سیلور زیبا در قبر و ظروف سفالی ظریفی که شاید از آجور پر می‌کردند تا تشنگی مسافری را که به‌جهان دیگری می‌رود فرو بنشاند، جاسای فزونی و حتی تکه‌هایی از گوشت خوک یعنی غذای مورد نظر سلتها، تمامی این اجزادشان و برای مراسم تدفین، بعدها در مقاس وسیعی گسترش یافته‌است. آنان گمان می‌کردند که بدین ترتیب، پسران بزرگ‌بزندگی دلبندتری دست خواهند یافت.

ارابه‌های چهار چرخ ایشان، که یکی از امتیازات اشراف بود، همراه با اسبهایشان، با مردگان دفن می‌شدند.



Photo © Aerial Photography, Cambridge University, U.K.

زیرا لیاکان این مردم مردگان خود را می‌سوزانند.

این گورها که با دقت بیرون آورده شده‌اند، آثاری از یک شیوه زندگی و اعتقادات مذهبی را بنا نشان می‌دهند که در میان اسلاف سلتیهای «تاریخی» که در قرن ۵ پیش از میلاد ظهور کردند و دانشمندان ایشان را سلتیهای تمدن لاتن La Tene خوانده‌اند، رایج شد.

مردم سلت در اوج قدرت خود، یعنی بین قرن پنجم تا حوالی سال ۲۲۵ پیش از میلاد، از بالٹیک تا مدیترانه، و از دریای سیاه تا اقیانوس اطلسی، پراکنده بودند.

به‌سلت‌های هالشتات برگردیم یا وجود فقدان گرازشهای تاریخی، تمدن مادی آنهاست که شناختشان از ممکن می‌سازد.

پاره‌هایی از نامهای قدیمی‌ترین محل‌های سکونت مردم اروپا نشان می‌دهند که زبانهای باستان دیرینه‌شونده زندگی همسایگان وحشی آنان قلمرسیاسی کنند، در اروپا تکلم می‌شد، و در واقع، بسیار پیش از آنکه بشریت فنی سلتها کاربرد آهن را در اروپا، در شمال گوهای آلپ، رواج دهد و از این راه آنچه را که می‌توان نخستین انقلاب صنعتی نامید، تحقق بخشد.

ما نمی‌توانیم با قطعیت کامل درباره خدایان مورد پرستش سلتیهای هالشتات اظهار نظر کنیم،

اروپا ظهور کردند. غنا و فراوانی مصالح کشف شده در هالشتات، در قرن نوزدهم باعث شد که اصطلاح «راحتی برای اشاره به مرحله اولیه رشد سلتی بوجود آید».

در این گوهستانهای دور دست، یک اشرافیت نیرومند و در عین حال یک طبقه زحمتکش که به استخراج سنگ نمک اشتغال داشت، آثاری از خود بجای گذاشته‌اند، و هر دوی آنها را مردم بومی پایان عصر مفرغ که انقلاب فنی جریح‌انگیز خود را با انجام رسانده بودند، تشکیل می‌دادند. ثروت آنان از بهرست برداری از معدن نمک بدست می‌آمد.

در این منطقه، مقابر شاهزادگانی کشف شده است که نشان می‌دهند برای ساختن ابزار تیز و سلاحها، نه از مرغ بلکه از آهن استفاده می‌کردند؛ اشراف را پس از مرگ در اتاق‌های بسیار مجلل دفن می‌کردند که پوششی از کارهای چوبی داشت، و بهترین چسب مورد نظر، چوب بلوط بود. اطاق مردگان زیر پشته‌ی بنا می‌شد که روی آن مجسمه‌ی بنا اندازه‌های طبیعی، از قربانی که جیان را ترک گفته، یا مجسمه‌ی از خدای او را قرار می‌دادند؛ گاه یک ستون مقدس سنگی یا یک دیرک چوبی سنتی روی قبر می‌گذاشتند. و این، مراسم جدیدی برای مردگان محسوب می‌شد

به منتهای شکوفایی خود رسید، و باز در حدود ۵۰۰ تا ۲۵۰ سال پیش از میلاد اوج گرفت، پس از این دوره بود که نفوذ و قدرت سلتیها بنحو قابل ملاحظه‌ی کاهش یافت، و در مقابل صعود سرسام‌آور روم، مجبور به تسلیم شد. یا اینهمه نه روم توانست این خلق را از میان بردارد، نه قوتی که امپراتوری روم بر بخش اعظم منطقه سلتین اروپا مسلط کرد.

ایرلند از قلمرو حکومت رومیان بیرون ماند، و از این رو ذخیره گنجینه‌های بی‌بهای جهان زنده و آزاد سلتیهای پیش از دوره روم گردید.

اگر بخواهیم زندگی دوزخه سلتیها و طرز فکرشان را درک کنیم، باید از جایی شروع کنیم که عموماً آرا منداه جهان سلتی، به عنوان فرهنگ جداگانه، می‌شناسند، یعنی از حدود قرن هفتم پیش از میلاد؛ فرهنگی که دانشمندان آرا فرهنگ «هالشتات» خوانده‌اند. البته، این نوعی نامگذاری است، چون ممکن است که این تصور پیش آید که این فرهنگ از زمین‌های گوهستانی سالنکامرگوت در آریش سرچشمه گرفته، و مبداء آن همین محل است. اما ما باید که چنین نیست، تحولات اخیر دوره ماقبل تاریخ اروپا نشان می‌دهد که آنچه ما فرهنگ سلتی می‌نامیم، از عناصری ناشی شده است که بطور همزمان در تمامی

بعدها، سلتها بجای آن از اراهه‌های جنگی سلیک استفاده می‌کردند که توجرج داشت و شاره محسوس حیثیت ایشان محسوب می‌شد. هنرمندان با استعداد که در ساختن خشک جامه سلتی از مقام اختاری والایی برخوردار بودند (در واقع آهنگران، نیمه خدایان یا قدرتی مافوق طبیعی تلقی می‌شدند) وسائط نقلیه‌ای با ظرافتی بسیار و در زمین حال محکم، می‌ساختند. زیرا این مستخرکان ماهر یاد گرفته بودند، حلقه‌های آهنی را گرم و روی حلقه‌چوبی چرخ‌ها بچسباندند، و وسیله نقلیه‌ای عملی و در عین حال فداکاری بسیارند که زمانی خطر ارباب سلت و اراهه‌راش را که از خاندان محترم می‌بود، جلب می‌کرد. این اراهه‌های سلیک توسط دو اسب کوفه‌نقده کشیده می‌شد که برای همین کار تربیت می‌گرفتند و آنها را در انتهای یک مالد بند بلند که بشکل چهارگوش ساخته می‌شد، به یوغ می‌بستند.

دیدی که سازمان جامه سلتی، که کاملاً انشائی بود، انواع شامشادر را برای همه هنرمندان و دستیارانشان تعیین می‌کرد؛ با سرپرستی اربابان قدرتمند و خانواده‌هایشان، کار هنرمندان و متخصصان از مسافت‌های کالیبی برخوردار بود. بنظر می‌رسد که مکانی از صنعتگری بسیار وجود داشته که صنعتگران را می‌ساختند (Oepidid)، که از شصت‌تندگی پوروموم سلتی است، و تزئین محراب آنها، نگار گرفته می‌شدند. آنان نیز وسیع‌ترین و تزئینات دیگری می‌ساختند که نسبتاً برای خوشامد، و مصرف روسای خانواده‌هایشان، بلکه همچنین برای استفاده در مراسم تقدیم هدایا بی خانواده‌های قدرتمند (چه به‌همین تعلق داشته باشند، چه نداشته باشند) بود که به هنگام سنتن پیمان دوستی یا بستن صلح یا وفاداری انجام می‌شد. از شامی غاصری که ما در اختیار داریم چنین بر می‌آید که جامه سلتی، با سلسله مراتب خود، به‌صطفی تقسیم می‌شد؛ یک طبقه شامل روحانیان، شاعران، پیغمبران و جنگجویان

سلت‌های نمک‌زار

در مناطق منظره‌ای از هالانت، نزدیکی سالیبورگ (آرژین) دیده می‌شود. این دهکده نزدیک سالیبورگ (کوه نمک)، که از دوران باستان در آن، سنگ نمک استخراج می‌کرده‌اند، امروزه نمک خود را به عودری از نمک سلتها داده است. (هزاره اول پیش از میلاد). در ۱۸۶۶ کمپوزیت نامساز به مدیر معادن نمک، یک کمپان وسیع باستانی را که به‌مرگان اختصاصی داشت کشف کرد. او ۱۷ سال در آن محل به کار اشتغال و شخصاً نزدیک به هزار متره (از ۳۵۰ متره موجود) را از دل خاک بیرون کشید. او گنجینه باستان‌شناسی حیرت‌انگیزی را بدست آورد که حاکی از وجود نمک سلتی در عصر اول آهن بود (۷۵۰ تا ۵۰۰ سال پیش از میلاد)

اصیل؛ یک طبقه شامل مستخرکان آزاد و دهقانان؛ و بعده توده پروگان یا توده مردمی که کار و کوششان زندگی مره طبقه اجتماعی بالا را ممکن می‌ساخت. اما همگی تابع قوانین درهم‌پیچیده سلتی بودند که ساختی بسیار قدیمی داشت. در واقع این نظام، کمین‌ترین و پیچیده‌ترین نظام قانونی گزازی اروپا بود که رومیان گاه مجبور می‌شدند با آن کنار بیایند و بنوعی مصالحه تن دردهند. طبق قانون سلتی، هیچ کسی، دشمن هر اندازه نامعلوم هم بود، از حقوق خود محروم نمی‌شد و به حمایت نمی‌ماند. چنین مشله‌هایی بیخ و وجه مطرح نبود، مگر آنکه کسی جایز بزرگی مرتکب شده باشد که در آن صورت از مراسم قربانی کنار گذاشته می‌شد. قبیله‌اش او را طرد می‌کرد و تنه‌اش زدن می‌نمودند محرومان از حقوق قانونی در انتظارش بود. اصطلاح دوجستی یا پیربره که توسط رومیان به‌یمن آمده، سرنوعتی بدفرجام داشت؛ امروزه این اصطلاح تصویر وحشی تیره‌بختی را بدون ما متاد می‌کند که از هیچ یک از مزایای تمدن بهره‌ی ندارد. اما برای رومیان، وحشی کسی بود که رومی یا یونانی نباشد. در جهان باستانی کلاسیک، حتی ارتوسکهای پیشرفته و سرشار از ظرافت، وحشی و بربر بودند.

مساکن سلتها، برای مردمی که بطور روزمره به‌شکار، غارت دامها، جنگ، کار روی زمین و انجام مراسم مذهبی می‌پرداختند، کاملاً منطبق بر احتیاجاتشان بود. زیرا یکی از قایل-ملاحظه‌ترین عوامل هستیگر در میان سلتها را اعتقادات و خدایان بشرک‌نشان تشکیل می‌داد. اما رومیان، برخی‌های می‌پایان درمیدان اجتماعات، وقت تلف‌کردن‌های برسطرات در حاصما، غذاهای عجیب‌خارجی و برسطرات متبل خدایان رسمی را ترجیح می‌دادند. کلبه‌های همسایگان سلتی آنان، غالباً بسیار وسیع بود. میزهای کوتاه و بدون تزئینات با غذای ساده و ملقوی آنان و با افراط در نوشیدن



Photo © Erich Lessing, Megnum, Paris

۴۵۰۰ سال پیش روی یک تل

آبجوی قوی، که برای اشراف جنگجویس از مراجعت از شکار یا دعوا بسیار دلپذیر بود، مناسب‌ت داشت. دیوارهای بلند و ههانگک، سنگ‌تراش-های موزائیکی و برلمهان، هنگامی که شراب از کوزه‌های فلزی اصیل سرازیر می‌شد، و در اجاق وسط اتاق، آتش برق نقشهای ظریفی را که بدست مستخرکان ماهر ساخته شده بودند، ظاهر می‌ساخت. تمام ارزش خود را بازمی‌یافتند. نور آتشی روی سلاحهای بسیار زیبا و جواهر آریاییانی که به سیاحت نشسته بودند و نیز روی سیرهای پرفرفی که همیشه، در دسترس صاحبانشان که در تاریکی بودند، قرار داشت، بازی‌گران منعکس می‌شد. رقابت‌های فری و میل دائم به برجسته بودن در میان هم‌زمان، احساس لذت از خطر جنگ تن تن تا کبابی را که همیشه امکان بروز آن بود و روش مطلوب سلتها برای خاتمه دادن به بحث محسوب می-شد، برمی‌انگیخت.

جنگجویان اصیل، آداب و میهمانان، میهمان‌نوازی در میان سلتها، همواره وظیفه‌ی مذهبی بوده و هست و دوست داشتن به‌نوعی جنگ، صدای خوب شاعری در حال سرودن و خواندن شرح شاهکارها و شجاعت‌های قهرمانان در گذشته، نقل داستانهای خدایان، یا مدح سخاوت و فضیلت‌های استثنائی صاحب مجلس، گوش فرا دهند. تمام اینها، درست با خلق و خوی سلتها، موقع جغرافیایی و نحوه زندگی انتخابی آنان که سنتی شده بود، تطابق داشت. اشک گرایشها و رسوم ایشان با مردم مدیترانه تفاوت داشت، دلیل آن نیست که ایشان مردمی بی-فرهنگ یا «وحشی» بوده‌اند. در حقیقت، پارویی از جنبه‌های مذهب سلتی باعث حیرت رومیانی شده بود که آنان را «وحشی» می‌خواندند. از جمله سر پرین‌ها، قربانی‌های انسانی، و برتری مطلق روحانیان و زاهدان سلتی.

طبق سنت ایرلندی، در یک جلسه یا یک جشن، هیچ‌کس حق نداشت قبیل از سلطان سخن بگوید، ولی اگر راهب میل به گفتار داشت، سلطان هم می‌بایست تابوش می‌ماند. ایمان سلتها یکی که مذهب جزء جدایی-ناپذیر زندگی روزمره ایشان بود، به خدایان و قدرتهای آن، چنین بود و با آنکه هر قبیله خدایان ویژه‌ای را می‌پرستید، به استثنای چند خدای درجه اول که طاهر در مناطق وسیعی مقصد تلقی می‌شد، و با آنکه هر قبیله داستان خاص خاستگاه و ماجراهای خود را حکایت می-کرد، در مذهب سلتی وحدت عمیقی وجود داشت که کلیه منابع موجود، مؤید آنست.

خدای قبیله، پدر مردم خود و شاین و حامی آنان بود او فرمانده جنگ و میهمان ضیافت‌ها بود. سلطان می‌بایست در هر مورد از خدا تقلید کند، او می‌بایست از هر نوع آلودگی بری باشد؛ اقتدار او می‌بایست برای مردمش، حقیقت، خوشبختی و یک حکومت خوب را تضمین کند. هر خسار، آمان مادر خلق خود بود. کار او مربوط بود به باروری دامها، آدمها و زمین‌ها (هنگامی که او می‌ماند و قبیله به فرمان خدای فرماندهن جانبا می‌شد). او با زمین که خود به آن غذا می‌داد، پیوند داشت، و از راه قدرت سخن‌آمیزش، گاه با زیبایی خدایم و گاه با زشتی نفرت‌انگیزش با نیروهای دشمن مقابله می‌کرد. او می‌بایست مستگیری کند یا بپیرد، زیرا سلتها عقیده نداشتند که خدایان قادر به مرگ نیستند. در همه‌جا، انبوهی از انواع خدایان، و ملائکی ویژه هر محل وجود داشت که تکلیبان چشمه‌ها را درختان مقدس بودند. این مذهب که مذهب همه سلتها محسوب می‌شد و توسط راهبان که بیست سال تربیتشان طول می‌کشید روح کامل یافته بود، زانهایبای که ریشه مشترک داشتند، سیستم حقوقی آبا و اجدادی، شور و عشق به شجره‌نامه، تاریخ، اساطیر، شعر، و

تقریب شدید یک دانت شغاهی، همه و همه، قایلی را که در هر نقطه پراکنده بودند، بهم می‌پیوست و از آنان خلقی می‌ساخت که چه از راه باستان‌شناسی و چه از طریق نوشته‌های یونانیان و رومیان، با بعدها، از خلال سنت‌های دیرینه‌یی که توسط اخلاشان، و سینه‌به‌سینه، منتقل می‌شد، قابل شناسایی بودند. مردم گل، بخلاف رومیان، از نوعی سلوار (شلوار گلبا) و کلاههایی استفاده می-کردند که با دوختن به سوار کاری تطابق داشت. ایرلندیان شغل و ماتو بتن می‌کردند. نمونه فرد سلتی، قدی بلند، موهایی بور، چشمانی آبی، بدنی ورزیده و روحیه‌ی جسورانه داشت. و با همین مشخصات است که هنرمندانی که در میان دشمنان آنان بوده‌اند، سلتها، جنگجویان خشکی‌ناپذیر، و مغرور و تحقیرکننده به‌هنگام شکست یا اسارت، را تصویر کرده‌اند. تاریخ سلتها طولانی و تاریک است و پایان آن بدرستی معلوم نیست. سلتها دوران خود توجیه نداشتند، و برای قراردادهای تجارتی خود، زبان یونانی یا لاتینی نگار می‌بردند. تمرین مداوم حافظه‌یی، در مناطق سلت-زبان، تا به امروز ادامه یافته است؛ مردم این مناطق، تا به نقل افسانه‌ها و داستانهای کهن که قربانست سینه به‌سینه از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود، هنوز با لذت ادامه می‌دهند.

زیباترین حصارهای باستانی ایرلند، حصاره دستنبرده گوارهای کوالنه (Tain Bó Cuailgne) است. در این حصاره سخن از رقابت الهه - ملکه میه و همسرش آیللیل است، که بر سر تصاحب یک گاو تر مقسم و بسیار زیبا به‌نام دشخوار زیبای آگه نزاع می‌کنند، و جنگها و زیباترینی که نزاع خود هسر در بی دارد. امروزه هنوز می‌خوانداریاتی از این افسانه باستانی را در جزایر غرب اسکاتلند، شنیدند. کسانی که آنها را نقل می‌کنند، نه از منش آنها خبر دارند و نه از زمانهای بسیار



Photo: Württembergische Landesmuseum, Stuttgart.



Photo: Romisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz.

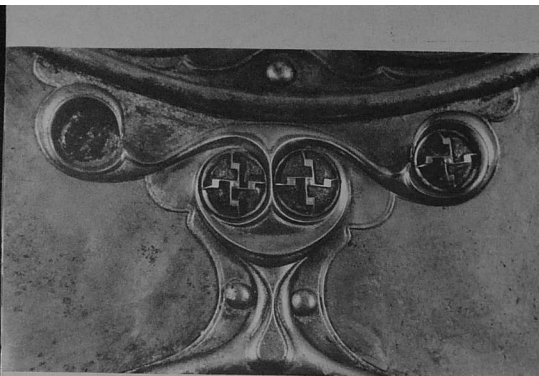


Photo © J.V.S. Megaw, Leicester, U.K.



Photo © British Museum, London

نواع فلز کاری

سلیتا یا مہارت قابل ملاحظه آن که در کار با آهن و فرغ داشتند، این اشیاء را با تزئینات بسیار زیبا نشان برای ساده ترین کارهای روزمره ساخته‌اند. در نیلا، سمت چپ، سری از فرغ برین به قطعات شیشه‌ی بی‌دیده می‌شود. این سیر که ۷۷ سانتیمتر طول دارد در رود نایز لندن کشف شده است. تصویر دیگر در بالا، جزئیات برخی از قطعات شیشه‌ی قرمز رنگ را نشان می‌دهد که حاکی از مهارت کامل در فن‌های ظریف و دقیق است. این سیر احتمالاً یکی از اشیاء تشریفاتی بوده است.

کلاهخود برزی (سمت چپ) فاصله دو شاخ، در راس، به ۴۴ سانتیمتر می‌رسد. این کلاه نیز که به قرن اول پیش از میلاد تعلق دارد، در رودخانه تایز پیدا شده و شاید از تزئینات یک معبد در ساحل رودخانه بشمار می‌رود.

Photo © British Museum, London

در پایین، سمت چپ، میخک متحرکی از فرغ و آهن برای تکمیل اسب، این شیئی در جمهوری لئورال آلمان، در نزدیکی محل باستانی هایدن گران، کشف گویا و مسخرترین قلعه سلیتا در آلمان بوده، پیدا شده است. در زیر جزئیات سری که زینتبخشی این میخک است دیده می‌شود که مجویات اصلی حلقه چسبایش ناپدید شده‌اند.



Photo © J.V.S. Megaw, Leicester, U.K.



Photo l'Univers des Formes © Gallimard, Paris

دوری که این داستانها بوجود آمده‌اند، چیزی می‌دانند.

یکی از قطعه‌های حماسه باستانی ایرلند، خود کاملاً روشن‌گر این جریان است. در این قطعه، با توصیف «کوچولون»، فرمان‌جوان، که پس از نبرد هولناک، استحمام می‌کند، و با زر و زیور، در دربار خالویش سلطان «کونچوپاره» ظاهر می‌شود، در واقع فرمان‌برستی سلیتا نشان داده شده است. کوچولون، پسر خدای بزرگ، لوگ، و چتریره خواهر پادشاه بود. او نمونه کامل فرمان در جهان باستانی سلیتا است. کوچولون، مرد جوانی که در این وقت سر رسید و خود را به میهمانان نشان داد، جقدر زیبا بود. موهای سرش سه رنگ بود، تیره رنگ، نزدیک پوست؛ سرخ‌قام در وسط و چون تاجی از طلای سرخ در پوشش سر. سد یراقی ناپیخته و درخشنده شرابی رنگ از طلای سرخ، سرخ مثل شعله آتش، بدون گردن داشت. در هر یک از چشمانش تلالو هفتادانه گبر وجود داشت، لبستش برای مجلس آن روز، یک مانتوی زیبا و خوش ترکیب منگوله‌دار و پنج باز چین‌خورده بود.

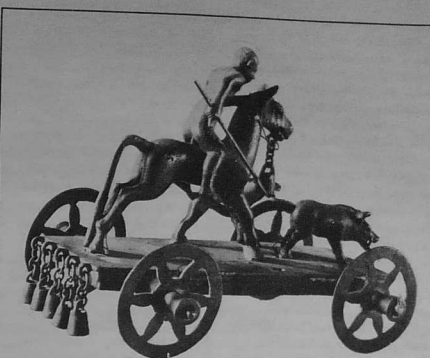
منسجایی سفید از نقره سفید و قلم‌خورده از طلا، روی سینه سفیدش که چون نور چراغ تابان بود، قرار داشت، و نگاه مردان نمی‌توانست روشنائی و شکوه آنرا تحمل کند. پیراهنی از ابریشم، با گنارها و خاشبه‌هایی از طلا، نقره و فرغ، بتن داشت.

سری بسیار زیبا برنگ ارغوانی تیره یا بهیمن از نقره خالص بدست داشت. به‌سمت چپش شمشیری با دسته‌ی درخشنده از طلا آویخته بود. در آرایش، نزدیک او، یک تیر به بلند نوک تیز و یک خنجر جنگی با تنه‌های زیبایی که با فرغ میخکوب شده بودند، قرار داشت. کوچولون نه سر به یک دست و ده سر به دست دیگر داشت و آنها را در مقابل میهمانان بالا گرفت.

«نه سر به یک دست و ده سر بدست دیگر»، چون سلیتا به بریدن سر دشمنان بسته نمی‌کردند، آنان مراسمی برای سر انسان بجا می‌آوردند، بطوری که می‌توان گفت سر همانقدر مطهر مذهب بت‌پرستانه سلیتا بود که سلیب، نشان مسیحیت.

در یکی از نقل‌های «مابین‌سویونی» ویلز، سخن از «بران» یا نیمه خدایی می‌رود که مخلوقی انسانی است ولی منشأ خدایی دارد؛ به خواست خودش، سرش را می‌برد، ولی او با آنکه سر ندارد همچنان زنده می‌ماند. او همدمی دایزیر، ارباب ضیافت آن جهان، و ساقی خدایان است.

ادبیات ایرلندی زودتر از ادبیات ویلز، تحت تأثیر کلیسای مسیحی، شکل نوشته خود گرفت، کلیسایی که پارسایی زاهدانه‌اش در ایرلند، بی‌نظیر بود، ولی در عین حال عشق‌مبع و ریشه‌دار به یومیان و زبان و سنت‌های سلیتا داشت. با آنکه بت‌پرستی، چه در ادبیات ایرلندی و چه ویلز، قدیمی‌ترین ادبیات بومی اروپا در شمال آلپ، هویدا بود، رونویس کنندگان مسیحی بیش از آن به سنت شفاهی وقار بودند که بخود



Museum of National Antiquities, St-Germain-en-Laye, France
Photo © Belzeaux-Zodiaque

انسان و اسب

تصاویر اسب روی سکه‌ها و تزئینات فلزی نشان می‌دهد که سلیتا احساس تحسینی برای اسب داشتند و آنرا با پاره‌ی از خدایان در ارتباط می‌دانستند. در بالا، یک «ارابه مذهبی» از فرغ، متعلق به قرن اول یا دوم پیش از میلاد دیده می‌شود که در مریدا، در اسپانیا پیدا شده، شکارچی و اسبی در تعصب یک گرازند.

هرمندان سلت غالباً در تزئینات فلزی دهه وزین و یراق اسب‌کنده کاری می‌کردند. این مجموعه زین و یراق که در لادن سویس، از مکانهای مشهور سلتی در عصر آهن، کشف شده، امروزه بصورت ترمیم شده در لائوس موزیوم زوریخ قرار دارد.

دیزیر، تصویر نوعی خرین کوب‌کوب توسط توسط فلز کتیبه می‌شود، یا چه‌یمن دنده‌دار که که سافه‌های گندم را می‌برد، دیده می‌شود. این «ماشین» که محصول نخل خلاق دهقانان سلتی است توسط رومیان به کار رفت. این تصویر بر اساس مجسمه‌ی متعلق به قرن دوم میلادی که در بلژیک یافته شده، کتیبه شده‌است.

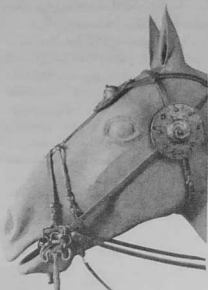
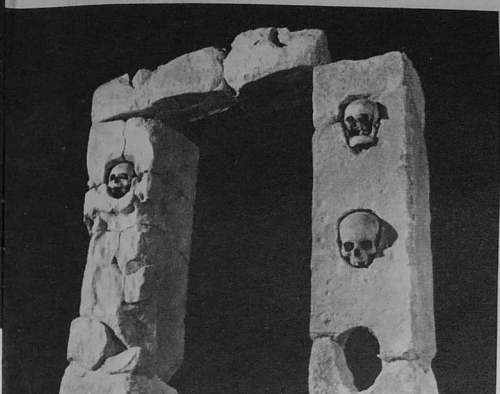
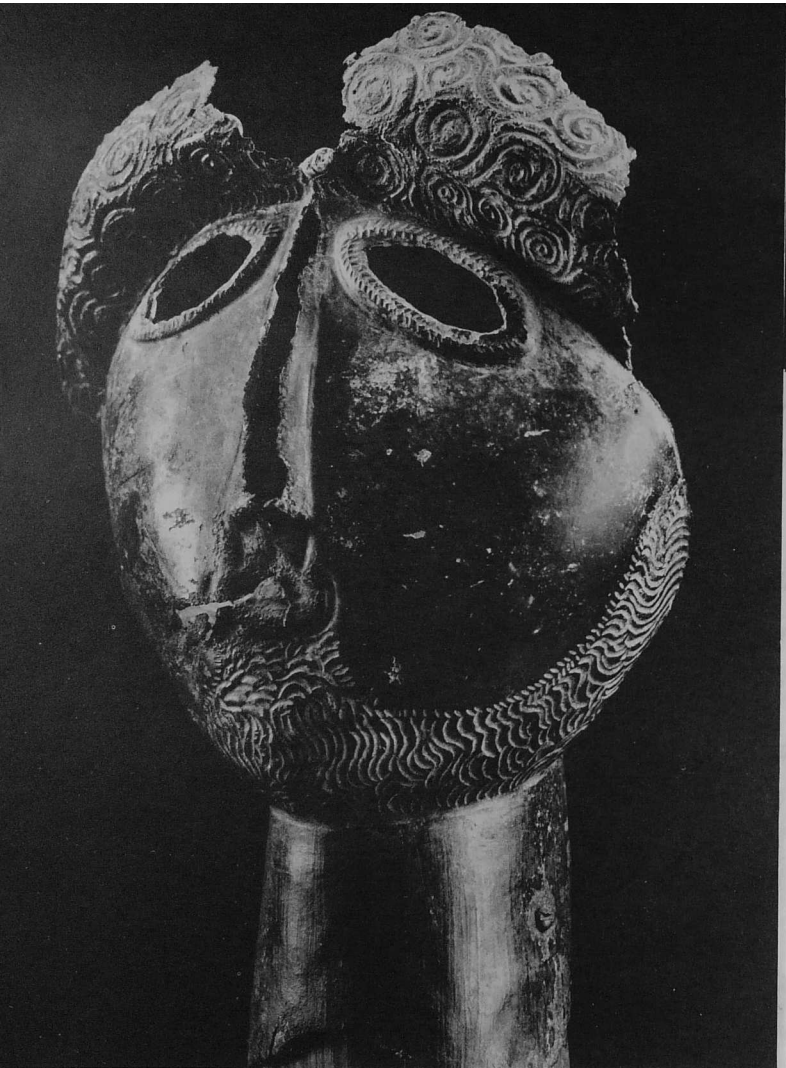


Photo Schweiz, Lindenschmied, Zurich, Switzerland



Drawing from Kolner-Homer Illustrierte, 1975, Historische Museen der Stadt, Cologne, Germany (Fed. Rep.)



اجازه دهند چیزی جز متفصح‌ترین جنبه‌های اعمال بتپرستانه را از نظر بنیان کنند. نموهی که ایرلندی‌های مسیحی توانستند گذشته بتپرستانه خود را با پارسی‌های بسیار عمیق مسیحی هماهنگ سازند، بطرز زیبایی توسط رونویس‌کننده‌ی که حماسه «مشترک به کارهای کراتی» را بنوشته برآورد، نشان داده شده است. در این اثر تابویی از جهان سلتی در حوالی قرن اول پیش از میلاد ترسیم شده است. او، نقل خود را چنین پایان می‌دهد:

هر کس حافظه‌ی آفتدر قوی داشته باشد که بتواند باستانی را که در اینجا آمده است نقل کند و چیزی بر آن بیفزاید، گناهانش بخشیده خواهد شد. اما حتی که این قصه، یا این حکایت را نوشته، به اتفاقات مختلفی که در آن روی می‌دهد، اعتقاد ندارم. چون در آنجا، برخی چیزها حقه‌زایی بی‌شعاری است و برخی دیگر ابداع‌های شاعرانه؛ برخی می‌توانستند بوقوع بیبندند، برخی دیگر می‌توانستند به‌وقوع نیببندند؛ و باریکی دیگر هم وجود دارند که فقط باعث خوشامد دیوانگان هستند.

ان روس

Borely Museum, Marseilles, Photo © Lauros-Giraudon, Paris

سوتوبایی دارای خصره، که جمجمه‌ها را در آن قرار داده‌اند، و نوبه آن در عهد روکرتوز، نزدیک ماریس، در فرانسه، دیده می‌شود. این معبد که در قرن سوم پیش از میلاد ساخته شد، از کیش «پرستش سره حکایت می‌کند، و موند مون یوانی و لائیتی در گزارش از پان رسم عجیب سلطنت است، که سر شش‌تاشان را می‌بریدند و نگاه می‌داشتند.

زبان سلتی، جزء خانواده بزرگی از زبانهای است که «هندو اروپایی» خوانده می‌شود. بسیاری از زبان‌شناسان عقیده دارند که منشأ این زبان، در جایی بین بالکان و دریای سیاه، بوده است. پراکنده شدن مردمی که به آن تکلم می‌کردند، به لابلای پیش آمد که بر ما معلوم نیست، ولی عوامل نوع پویشناسی و نیز فشار مردم ساکن در مناطق مجاور پریشک نقش مهمی در آن داشته است. امروزه زبان‌شناسان عقیده دارند که این پراکندگی هند و اروپایی‌ها، به حدود ۳۴۰۰ سال پیش از میلاد مربوط می‌شود. این حرکات جمعیتی بخش اعظم اروپا، به‌استثنای منطقه فینو-اوغری (که به زبانهای مجار، فنلاندی، استونی و غیره تکلم می‌کردند) و منطقه بالکان را شامل می‌شد. زبان مشترک قدیمی به تدریج نوع یافت و صورت زبانیهای بعدی اروپا در آمد. در شرق، سانسکریت بهترین معرف زبان قدیمی هند و اروپایی است. زبانهای سلتی، سیمار کیمبرلاند و همانند ساختاری اجناسی، بسیاری از شکلهای قدیمی خود را حفظ کرده‌اند. سمنخاه از زبان سلتی، یا سه زبان سلتی متفاوت وجود دارد.

نخستین شاخه که احتمالاً قدیمی‌ترین شاخه‌ها نیز هست، در اصطلاح زبان‌شناسان سلتیسه یا گوادلی خوانده می‌شود و گائلی امروزی است (گوادلی از نام گوادلیا یعنی ایرلندیان، گرفته شده) در این زبان، تلفظ زبان هندو اروپایی که بعدها K تلفظ ولی C نوشته می‌شد، همچنان محفوظ مانده بود. این زبان که ابتدا در ایرلند به آن تکلم و بعد، نوشته می‌شد، در حدود اواخر قرن پنجم پیش از میلاد به اسکاتلند راه یافت و البته امکان هم دارد که پیش از این اسکاتلندیان با آن آشنا شده باشند. این زبان همچنین به جزیره من (Man) رسوخ کرد و امروزه در این جزیره، سالخورده‌ترین افراد حیات بدان تکلم می‌کنند.

شاخه‌های زنده زبانهای سلتی

آثاری چند از این زبان در قره اروپا نیز وجود دارد، ولی بطور کلی بنظر می‌رسد که زبان مشترک در تمام قره اروپا، شاخه دوم، موسوم به سلتی P، یاریونی، و خویشاوند ایرتون، بوده است (یرتونی از نام یرتون، یعنی ساکنان قدیم بریتانیای کبیر گرفته شده است). این شاخه دوم را از آن دو «سلتی P» می‌خوانند که صدای K در شاخه اول، در اینجا بتدریج به صدای P مبدل شده است. این زبان سلتی P در انگلستان نیز، به‌رغم مردم انگلوساکسونی، تکلم می‌شد و اندک اندک به سرزمین ویلز، کورنای و برتانی رسید. با اینبجه در برتانی، در اواخر قرن پنجم، این زبان، دوباره از راه ویلز و کورنای رواج یافت. پنتوان مثال، واژه سر، در گوادلی (Cend)، در گائلی امروزی (Ceann)، در یرتونی و یرتون امروزی (Penn) است. پسر به زبان گوادلی (maec)، به یرتونی map یا ap، و به یرتون امروزی mab گفته می‌شود.

سومین و پیچیده‌ترین شاخه‌ها، زبان پیکت (Pict) است. پیکتا، سلتایی اسرارآمیزی هست که دست کم از دوره مابلی تاریخ، شمال اسکاتلند و تنگه فورت‌کلاید را اشغال کردند. آشنایی ما با زبان ایشان بویژه از طریق سنگه نوشته‌هایی است که در آنها عناصر سلتی قابل شناسایی هستند؛ هم‌چنین فرهنگ و هنر گاملا بدیع ایشان نیز بر هیچ تردید سلتی بوده است. با اینبجه مسئله پیکتا هنوز حل نشده باقی مانده است و دانشمندان در این باره آراء ضد و نقیصی دارند.

چهرهٔ سه‌گانه زن سلت

نوشتهٔ ژان مار کال

تمامی جوامع طی قرون، کوشیده‌اند تا روابط مرد و زن را در چهارچوب زوجیت و در ساختارهای اجتماعی موجود، تعریف کنند. برای این کار به‌هریک از آنها جایی اختصاص داده‌اند که برحسب عادات و سنت‌های هر قوم، بنحوی محسوس فرق می‌کند.

زرد سلتها، یعنی اهالی گیل قدیم، ایرلندیان، پروتونیای جریره برتانی که بعدها مردم ویلز و بریتون‌های آرموریک را بوجود آورده، ساختارهای اجتماعی همانها بودند که در میان تمامی مردم هند و اروپایی وجود داشتند. بنابراین گرایش به‌سوی پدرسالاری بود و بالا-ترین مرتبه به‌مرد تعلق داشت. با اینهمه، در تحلیل متن‌های حقوقی، شواهد تاریخی، ادبی و اساطیری، یا تعجب درمی‌یابیم که شرایط زنان در میان سلتها، در مقایسه با پاره‌ای جوامع دیگر،

ژان مارکال (Jean Markale) نویسنده فرانسوی، متخصص تمدنهای سلتی است. از استاد ادبیات کلاسیک و هیئت‌کننده برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی درباره سلتها است و آثار شمندی در این زمینه وجود آورده. هم‌نام سرایان بزرگ ویلز (سا مفسه آندره برتون) انتشارات Falaise، پاریس، ۱۹۵۶، «سلتیا»، ۱۹۶۰، «حماسه سلتی» پاریس، ۱۹۷۱، «حماسه سلتی در برتانی» ۱۹۷۱ (چاپ دوم ۱۹۷۵)، «زنان سلت» ۱۹۷۲، «سنت‌های سلتی در برتانی» آموروریک، ۱۹۷۵، همه از انتشارات Payot، پاریس، «شاه آرتور و جامه سلتی» نیز بزودی انتشار خواهد یافت.

بسیار معدود بودند؛ آنان نخبه‌یی از جنگاوران و روشنفکران را تشکیل می‌دادند و دسرزمین‌هایی که اشغال می‌کردند، با جمعیت بومی کمتری روبرو می‌شدند که فرهنگ، زبان، مذهب و فنون خود را به آنان می‌پسولانده، ولی بازه‌یی از رسوم آنان، بویژه در زمینه روابط بین افراد، را نیز اخذ می‌کردند.

بنابراین در میراث مردمانی که در قدیم در اروپای غربی مستقر شدند، باید، همانطور که در چهارچوب تمدن سلتی مشاهده می‌شود، شرایط بسیار ویژه موقع زن را دید. آنچه جلب توجه می‌کند، استقلال نسبی

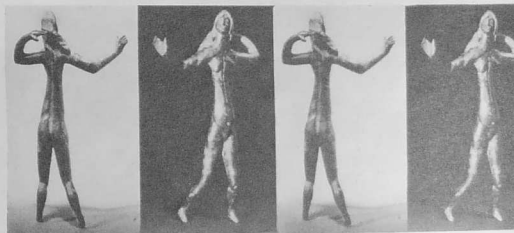
بویژه جوامع مدیترانه‌یی، تاچه‌حد ممتاز بوده است. دعوض یقین است که بین رسوم سلتها و رسوم هند قدیم در مورد شکل‌های ازدواج، شباهت‌های عمیقی وجود دارد.

همه می‌دانند که تمامی مردم مدیترانه‌یی، بویژه یونانیان و رومیان، زن را بطور مداوم در حالت عدم بلوغ نگاه می‌داشتند به‌عکس، سلتها برای زنان حقوقی قائل بودند که حتی زنان دوره‌های قسری‌گری قرون نوزده و بیست در اروپای غربی با آن دسترس‌ی نداشتند.

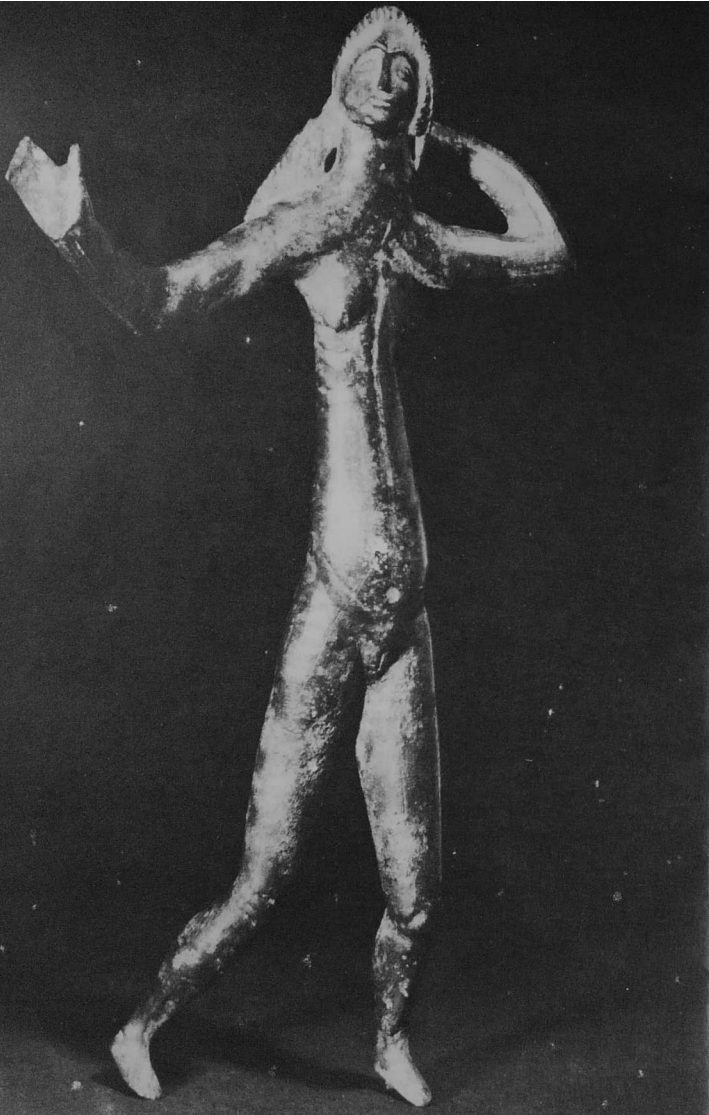
این ویژگی علل گوناگون دارد. اما می‌توان به یک علت عمده توجه کرد: سلتها می‌توانستند در حدود قرن پنجم پیش از میلاد اشغال کردند، بسیار معدود بودند؛ آنان نخبه‌یی از جنگاوران و روشنفکران را تشکیل می‌دادند و دسرزمین‌هایی که اشغال می‌کردند، با جمعیت بومی کمتری روبرو می‌شدند که فرهنگ، زبان، مذهب و فنون خود را به آنان می‌پسولانده، ولی بازه‌یی از رسوم آنان، بویژه در زمینه روابط بین افراد، را نیز اخذ می‌کردند.

بنابراین در میراث مردمانی که در قدیم در اروپای غربی مستقر شدند، باید، همانطور که در چهارچوب تمدن سلتی مشاهده می‌شود، شرایط بسیار ویژه موقع زن را دید. آنچه جلب توجه می‌کند، استقلال نسبی تمامی جوامع مدیترانه‌یی، تاچه‌حد ممتاز بوده است. دعوض یقین است که بین رسوم سلتها و رسوم هند قدیم در مورد شکل‌های ازدواج، شباهت‌های عمیقی وجود دارد.

با این مجسمه کوچک بسیار زیبا (صفحه مقابل، و سمت چپ از پشت و از روبرو)، یک صنعتگر سلت در حدود ۳۰۰۰ سال پیش موفق شده است، ریم و ایریوی که این زرافه مقدس را بحرکت درآورده است، زینا یابد. مجسمه در نموی آسولویس در گراوه رود لوز، همراه با آتمکهای متعدد رنگبری از فرغ پیدا شده است. در میان مجسمه‌های بزرگی یافته شده در این محل یک مجسمه از بری ورفه در حال رقص، مجسمه‌هایی از نوازندگان، یک شمشیرباز و جانوران سنی نظیر سنگ و گراز، وجود دارند (صفحه ۱۱ نگاه کنید).



Musée Historique de l'Orléonais, Orléans. Photo © Jean Siquet, Paris



الهة حاکم ویری

زن در میان سلتها، احترام زیادی داشت و خدایان زن در اساطیر ایشان نقشی درجه اول بازی می‌کردند. این مجسمه خارق‌العاده از سرزن (۳) در حدود ۴۰۰۰ سال پیش در سرزمین گیل ساخته شده است. هرمنان سلت تصاویری گوناگون از الهه‌های خود ارائه داده‌اند. این مجسمه (۱) یا ارتفاع ۴۴ سانتیمتر، یادآور ایوا، الهه محافظ اسپاناست. این خدا که در سراسر گیل مسورد پرستش بود، بعدها هنگامی که از طرف سواران رومی پذیرفته شد، در تمام امپراتوری روم نیز مورد پرستش قرار گرفت. این سه‌چهره از الهه مادر (۲) که در یک سنگ یکپارچه خاک شده و در یوگونی پیدا شده است، بر باروی، زایش، و گاه برجنگ نظارت داشتند.



Alaisa Museum, Alise-Sainte-Reine, France
Photo © Archéologie • magazine, Paris

وارث سلطنت مارک، دایه خود شد. بجز ازدواج، نوعی همسری آزاد با مقرراتی بسیار دقیق هم وجود داشت که در ایرلند مدت‌های دراز، حتی در دوران مسیحیت، پیمان صورت باقی ماند. یک مرد مجرد یا متأهل می‌توانست یک همسر آزاد داشته باشد. اگر متأهل بود، فقط با رضایت زن قانونی خود چنین اجازه می‌یافت، ولی بهرحال همسر آزاد در منزل مرد مستقر نمی‌شد مگر آنکه قراردادی با او می‌یست، او و نیز خانواده‌اش، پاداشی در برابر این کار می‌گرفتند و زن برای مدت یک سال متعبد می‌شد. پس از این مدت، زن می‌توانست آزادی خود را از سر گیرد، مگر آنکه قرارداد دیگری برای همسان مدت بسته سر- شد. این رسم عجیب که «ازدواج سوخته» یا «ازدواج یکساله‌اش» می‌گردد، این مزیت را داشت که استقلال و آزادی زن را محفوظ می‌داشت، زیرا زن دیگر شییی نبود که روزی آبرو ببرد، و فردا ترکش کنند، بلکه واقعاً شخصیتی بود که با او قراردادی بسته می‌شد. و چنانچه قرارداد رعایت نمی‌شد، زن همیشه می‌توانست به یک قاضی، که خودش از میان فرزانه‌ترین کسان انتخاب می‌کرد و غالباً از راهبان بود، که خارج از وظایف مذهبی، حقوق‌دانان واقعی محسوب می‌شدند، رجوع کند. ازدواج، به‌عنوان قرارداد، در واقع امر،



Museum of National Antiquities, Saint-Germain-en-Laye, France
Photo © Roger Ayrat, Paris

چینی‌یی کاملاً موثقی داشت و هر لحظه می‌توانست قفس شود. بدین‌حاظ جدایی بسیار آسان بود. اگر مرد تصمیم به ترک زن می‌گرفت، می‌بایست دلایلی جدی داشته باشد. اگر نداشت، می‌بایست درست همانند فتح ناموجه یک فرزند، غرامت سنگینی بپردازد. اما زن نیز، در صورتی که از سوی شوهر در معرض بدرفتاری قرار می‌گرفت یا شوهر زن دیگری را بدون جلب رضایت او بخانه می‌آورد، حق تقاضای جدایی داشت. غالباً از راهبی بعنوان مثال یاد می‌شود که می‌خواست همسر آزادی را بخواند. زن قانونی‌اش رضایتی نبود، او خواست اسرار کند، ولی زن اعلام کرد که می‌خواهد جدا شود. و از آنجا که زن سهم بیشتری از اموال خانواده را داشت، راهب رابه‌اندیشه واداشت و در نتیجه تسلیم همسرش شد و از زن آزاد چشم پوشید. در واقع، اگر مردان غالباً تقاضای فتح ازدواج را داشتند، زنان نیز این حق را دارا بودند، وجدایی با رضایت دو طرف، خود بخود انجام می‌گرفت. و به‌مخض جدایی، نه تنها زن اموال شخصی‌اش را پس می‌گرفت، بلکه سهم خود را نیز از آنچه خانواده طی دوران ازدواج کسب کرده بود، بدست می‌آورد. بنابراین، این رامحل امکان می‌داد که زن از نظر اقتصادی و اخلاقی لطمه‌ی نبیند، زیرا جدایی بی‌بهره‌ی بی‌رویه‌ی عمل‌خلاق و گناهکارانه

نیود؛ مسئله عبارت بود از قراردادی کتبه و از اعتبار افتاده، و جدایی مویذ این واقعت‌بشمار می‌رفت. البته مسئله فرزندان مشکلاتی بوجود می‌آورد. اسولاً، فرزندان به‌خانواده پدری تعلق داشتند و بنابراین آنان نیز در مقابل هر نوع بی‌عدالتی، پشتیبانی می‌شدند، زیرا همسنگی خانوادگی نفع آنان به‌کار می‌آمد و بدین- ترتیب هرگز به‌حال‌خود رها نمی‌شدند. به‌خصوص که یک نهاد ویژه کودکان هم وجود داشت یعنی فرستادن کودکان خود به‌خانواده‌ی دیگری برای آموزش کار یدی، خانگی، فکری یا جنگی، و این خود رابطه‌ی بین کودک و والدین تمیدی ایجاد می‌کرد و چهارچوب زندگی خانوادگی را دست بیشتری می‌بخشید. کودکان از پدر و مادر، هر دو، ارث می- بردند. دختران ارث محروم نبودند، با آنکه سهم کمتری از پسران می‌بردند اما در مجموع، جامعه کمتری آن چنانکه در دوره‌های تاریخی، یعنی از قرن پنجم پیش از میلاد تا قرن ۱۲ میلادی در ایرلند، جزیره بریتانیا و فرانسی آرموردیکی قابل مشاهده است، ظاهراً برای حفظ حیثیت و حقوق زن رفتار اخلاقی او، هر کار که می‌توانسته، انجام داده است. شواهد متعددی از زنانی که بقدرت‌رسیده‌اند و در زندگی اجتماعی نقشی بازی کرده‌اند، در دست است. ملکه‌های تاریخی برونوتون نظیر



Sourges Museum, France
Photo © Franceschi-Zodolaghe

بودیسه و کارتیاندوآ، با فراوانگی، شہامت و اقتدار، حکمرانی کردند. در واقع این وضع ویژه زن در جوامع نوعی سلتی، ناشی از وضعی است که سلتها از این موجود اسرارآمیز، دلپذیر و درعین‌حال ترسناک، و دارای قدرت‌زندگی‌بخشیدن، داشته‌اند. در تمامی سنت سلتی، ویلز، ایرلند و پروتون، برخصلت حاکمیت زن تکیه می‌شود. حماسه ایرلندی که از قرن نهم میلادی به‌بعد گردآوری شد، شخصیتی استثنایی، یعنی ملکه «Mebbh» را به ما معرفی می‌کند که ملکه اسطوره‌ی «Connaught» در ایرلند، و تجسم این حاکمیت بود و این حاکمیت را نه تنها به‌شوهرش، سلطان آیلیل، «Ailill» بلکه هم چنین به‌همسرفهای متعددی نیز می‌بخشید - به کسانی که به‌گفته زیبای متون قدیمی، «آودوستی» را نهایتاً را ازوانی می‌داشتند. توسیغی که نویسندگان حماسه‌های ایرلندی از او می‌کنند، از سوی نویسندگان دوران باستان یونان و روم نیز تأیید شده است. این نویسندگان تحت تأثیر منظره ترسناک و شخصیت محکم زنان گل قرار گرفته بودند، زمانی که همواره حاضر بودند برای دفاع از حقوق خود و شوهرانشان، چون اله‌عقشب، وارد دعوا و حتی نبرد شوند. ادبیات اروپا در قرون وسطی، که به‌نام پادشاه آسانه‌یی، آرتور، قهرمان این داستانها، غالب قهرمانان زن در افسانه‌های سلتی، نوعی

حقی عقیده شوهرش را بپرسد، و چنین وضعی در اغلب قوانین، بندرت دیده می‌شود. تاریخ و حماسه باستانی، خاطراتی زنده از چنین اوضاعی برای ما بجا گذاشته‌اند. این امر به‌روشنی نشان می‌دهد که زن در جامعه‌ی پیش‌سالاری، تا چه‌اندازه در حفظ نوعی تسلط و اعتبار اخلاقی تردیدناپذیری موفق بوده‌است. امر مهم دیگر آنکه زن، پس از ازدواج، هرگز وارد خانواده شوهرش نمی‌شد. از همواره به‌خانواده خودش تعلق داشت و بهایی که مرد برای خرید زنت می‌پرداخت، درواقع نوعی پرداخت غرامت به‌خانواده او بود، اما در صورت جدایی، زن‌جای‌طبیعی خود را در خانواده‌اصلی‌اش باز می‌یافت. در پارچه‌ی موقف، ویژه در صورتی که شوهر اهل محل نبود، خانواده ناشی از ازدواج به‌دستی خاصی تعلق پیدا می‌کرد که به خانواده زن وابسته بود، و فرزندان، متحصراً از این خانواده سببی ارث می‌بردند. در مورد خاندان سلطنتی نیز چنین‌عمل می‌شد و انتقال حاکمیت گاه از طریق مادر یا برادر مادر انجام می‌گرفت. در ادبیات ایرلندی و نیز در ادبیات اروپایی متأخر از سلتها، خاطرات بسیار روشنی از این نحوه عمل، یعنی ارث برین فرزندان از برادر مادر، وجود دارد. مشهورترین مثال آن، تریشتان، قهرمان یک داستان مدیترانه‌یی با منشا سلتی‌است، که



صفحات رنگین

تصاویری افسانه‌یی از فلز

(صفحه ۲۲)

این چهره مغربی (قرن چهارم پیش از میلاد) زینت بخش یک مشربه کوچک چوبی بوده است و نمونه کاملی از چهره‌های پلاتن سلسه در آغاز دوره موموه پلاتن است: چشمان درشت، سیل طرفه، ابروان پیوسته در بالای بینی، کفمه شکل بینی دارند. این مجسمه در سنگ کورسلی در دوربرگ نزدیک هالین (آتریش) پیدا شده است.



(صفحه ۲۴)

در اساطیر سلتی، برنده نقش موسی ایفا می‌کند. زیرا بنا بر گزار برقران جهان، با عالم آن‌سوه که سلتها نیز از مرگ به آن سر نشاندند، رابطه دارد. در این آراشه منجمی، گردا گرد ستون فقراتی از گربن و نوبک دیده می‌شود که اسکوئری از برندگان را بوجود می‌آورد. این اثر مغربی متعلق به دوره هالشتات (۸۰۰ تا ۴۰۰ پیش از میلاد) در ترانسیلوانی (رومانی) کشف شده است.



(صفحه ۲۵)

در بالا، سر یک جاسور افسانه‌یی از سالتام بیگ طرف مغربسی (با ارتفاع ۱۶/۵ سانتیمتر) در قبری نزدیک بر (چکسلواکی) پیدا شده و به دوره آخر لاتن (۴۰۰ تا ۱۰۰ پیش از میلاد) تعلق دارد.



در پایین، چهره‌یی بسیار ساده شده از انسان (آهن یا پوشش مغزی) که میخ نگاهدارنده محور یک چرخ را تشکیل می‌دهد. در این نقش تعادل تریسبی یا مهارت کارکنان تورسازی توام شده است. زیرا روی بینی شخص، نگینی بوده است.



(صفحه ۲۶ - ۲۷)

سلسله‌های عصر آهن مردگان خود را می‌سزاندند، و از حمله همداسی مختلفی که در دوره‌های حدود نزدیک نابودتیره شمرگ‌گشتند، آرایه‌یی کوچک بود که بطور وسیله نقلیه شخص در گذشته بشمار می‌رفت. این آرایه ۲۵ سانتیمتر درازا دارد و ارتفاع آلیه‌یی که شرف و جنگجویان آیین‌ساده است، به ۲۲/۵ سانتیمتر می‌رسد. این آرایه متعین از مفرغ (قرن هفتم پیش از میلاد) در نلسی در استونیوک، در استونی (آتریش) کشف شده است. در این مجموعه، اثری از هنر باستانی یونان دیده می‌شود.



(صفحه ۲۸)

اسن گناتوس، جانیوری که در طول‌های سلتی عصر آهن فران را دیده می‌شد، شاید زینت دهانه کوزه‌یی بوده که یک مفرغ کارسالت در این سال پیش ساخته است. شاعرانه درهم آمیخته است (این شبیهی در همان محل پیدا شده است که برنده‌یی که پشت جلد دیده‌شود).



(صفحه ۲۹)

سطلی از مس یا سه نیوار که مشربه‌هایی از سنج‌های زندگی روزمره سلتها را نشان می‌دهد. ایمن شیبی در ۱۸۸۲، در یوگوسلاوی توسط دهقانی از ناحیه واس بدست آمد و به قرن پنجم پیش از میلاد تعلق دارد. کورستان واس یکی از مهم‌ترین اما کن فرهنکی سلتها در دوره هالشتات بوده است.



خالطه از یک الهه باستانی خورشیدی است. در تمامی زبانهای سلتی، واژه خورشید موث و واژه ماه مذکر است. زن همان خورشید است، و بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در زبانهای دوره سلتها با پیشینیان‌شان در قاره اروپا، خدای خورشیدی زنانه‌یی را می‌سرستیدند.

و چهره این خدا را، در شخصیت معروف ایزوت، همسر سلطان مارک، و فرمان دانسانی است که در تمام جهان مشهور است، یعنی ماجرای عشق بدفرجام او با ترستان، برادرزاده جوان و زیبای همسرش، می‌توان باز یافت.

دوایف امانه ترستان و ایزوت منشاء ایرلندی دارد و در ایرلند شکلی کهنه از داستان را بازمی‌یابیم که نقش و اهمیت نظری زن را در میان مردم قدیمی سلت، بنحوی خاص روشن می‌کند. این داستان، قصه یک عشق معمولی نیست. بر طبق روایت قدیمی ایرلندی، یعنی داستان دیارمد (Diarmaid) و گرانه (Grainne) آرد، یعنی همان ایزوت یا گرانه است که مرد را مجبور می‌کند دوستش بدارد.

اوست که هم‌نوعا بنیست‌دارد و می‌خواهد بپروریت، با موجود مود علاقه‌اش برای همیشه بگریزد. این کشتاری زن و میل شدیدش به کشتارن مرد به ماجرای شوزانگیز، به شکل تخفیف یافته خود، یعنی نوشیدن مشروب سکر آرد توسط ترستان و ایزوت از روی می‌احتیاطی، بازرسیده است.

دوایف، آن مشروب مشهور سکر آرد و سحرآمیز، فقط اراده و خواست ترزان‌پاییز و مانوق اسامی زن را نشان می‌دهد که مرد را مجبور می‌کند به‌رغم میل خود، او را دوست‌بندارد و گرنه شرف و حتی زندگی خود را از دست خواهد داد.

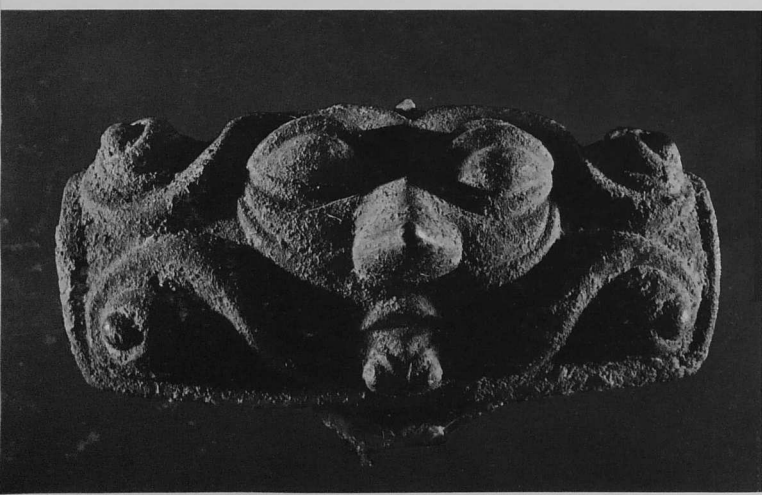
این مشاهده صرفاً ادبی، طبیعتاً ما را به اساطیر سلتی می‌کشاند. می‌شد که آنجاست که چهره زن سلت به‌عنوان ترین و مشخص ترین صورت تجلی می‌کند. یک مضمون غالباً تکرار می‌شود و آن موضوع حاکمیتی است که می‌بایست نسبتاً از راه زور، بلکه همچنین از راه عشق، بدست آورد.

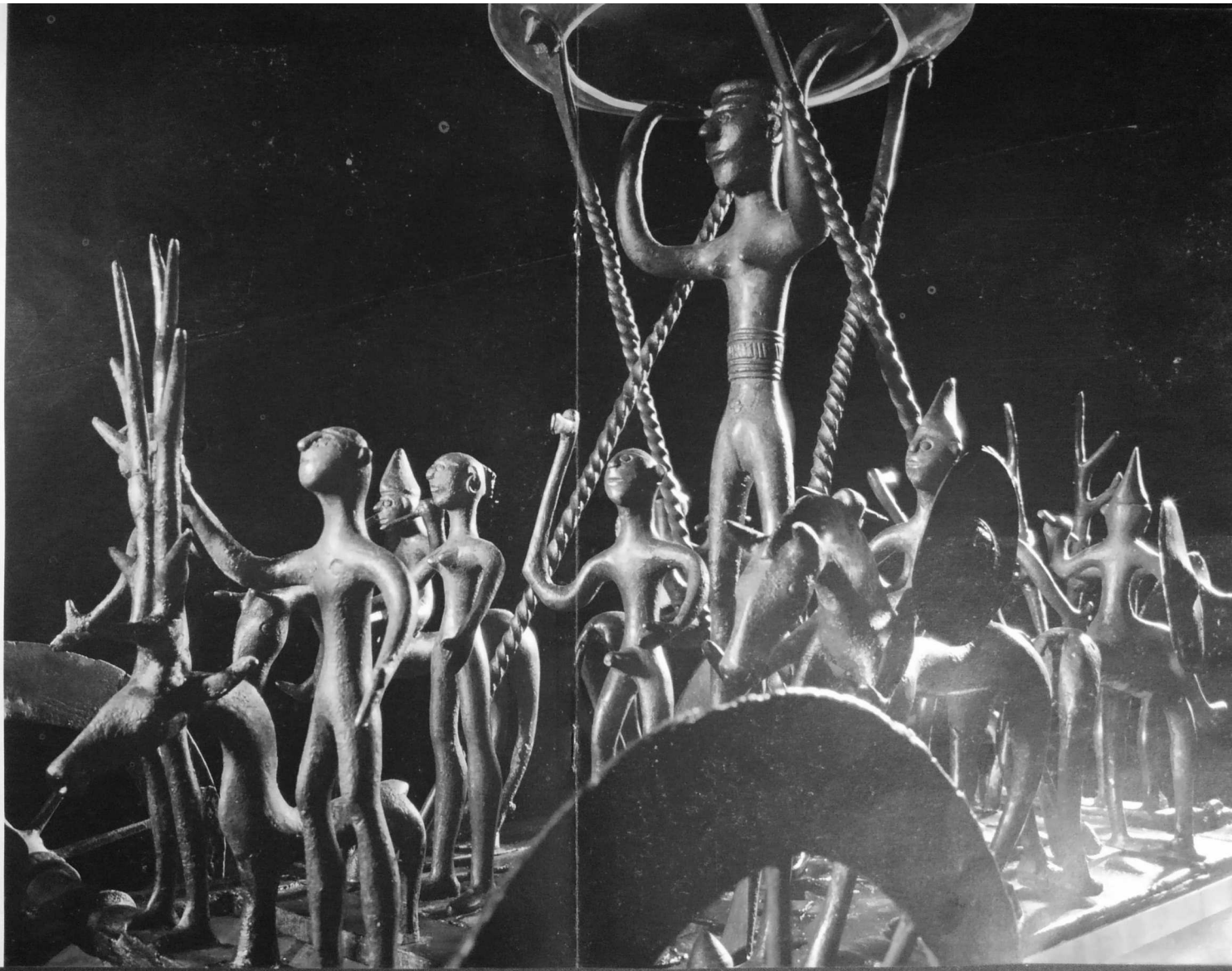
در بسیاری از داستانهای ایرلندی و یونانی، تقریباً چنین حکایت می‌شود که جوانانی در یک بیابان، شته مانده بودند. نوشیدنی زشتی می‌خواهد به آنان آب دهد بشرطی که یکی از ایشان حاضر شود او را بوسد. همه این پیشنهاد را رد می‌کنند، بجز یک نفر (که در غالب روایات جوان ترین آنان است) او بر نفرت خود چیره می‌شود و هنگامی که گونه زشت بیزن را می‌بوسد، بیزن فوراً به شکل دختر جوان و زیبایی درمی‌آید و می‌گوید: «من حاکمیت‌ام، تو با حرکت دوستانه خود مرا تسخیر کردی».

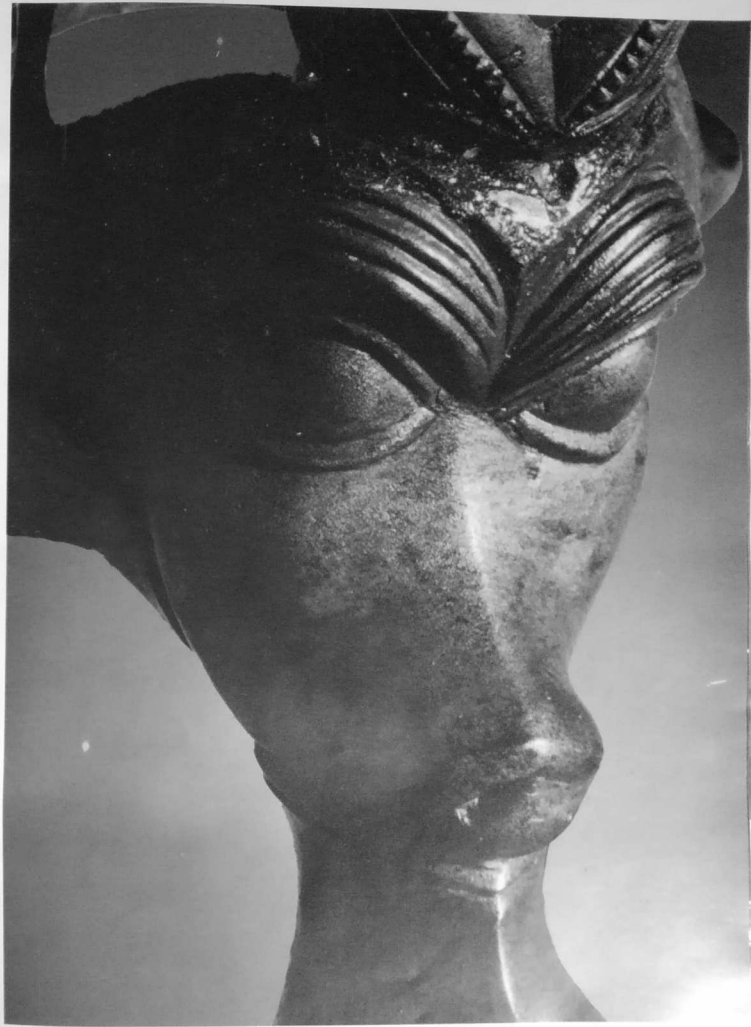
این مضمون در تمامی جهان رایج است، ولی نزد سلتها، رنگ خاصی بخود گرفته که بی‌شک و تردی از آن را که نمی‌کند؛ آری آن رودانی را که بر پیرسز نهاده خواهد شد،

بینه در صفحه ۲۱

۳۳









یك شاهكار ایرلندی:

کتاب کل‌ها «Kells»

از آنجا که رومیان هرگز ایرلند را تسخیر نکردند، میراث سلتی در این کشور باستانی شکل‌های فرهنگی‌اش محفوظ ماند. حتی پس از آنکه مسیحیت جای بت‌پرستی را گرفت، در فرهنگ سلتی وقفه‌ای پستی‌نیامد. کشیشان ایرلندی، ادبیات سلتی را که از طریق شفاهی منتقل شده بود، باوفاداری تمام به‌نوشته درآوردند. هنر سلتی تا قرون وسطی طبق آنچه مسیحیان ضبط کرده‌اند، به شکوفایی خود ادامه داد.

یکی از شاهکارهای این هنر ایرلندی *وسلتی*–مسیحی، کتاب کل‌هاست که مستویسی از انجیل با نژیب است(۴۴ X ۳۴ سانتیمتری). این کتاب به پایان قرن هشتم یا آغاز قرن نهم تعلق دارد. پوستی که در این کتاب تکرار رفته، ضخیم و کاملاً صاف است. در اینجا تصویر بزرگی شده‌یی از نقشی که بعنوان سخل، در آغاز انجیل به روایت برقی آمده است، دیده می‌شود. نخستین جزوی هر یک از اینجیلها يك صفحه تمام را اشغال کرده و با نقش‌های سلتی بصورت مارپیچها، پرندگان و جانوران ساده شده و نولهای انصافی ترین شده است. کتاب کل‌ها در اصل ۳۶ صفحه داشته که ۶۷۵ صفحه آن بنا رسیده است. اینصفحات در کالج تریینی، دولین، در ایرلند، نگهداری می‌شوند.

بینه از صفحهٔ ۲۲

به زبان بیابرد، کبودک(Lleu Llaw Gyffes) یعنی «کوجولوی قوی‌بهنجه» نام گرفت.

بازار از راه سحر و جادو، گویدویون و ودلو، بالباس مبدل وناشناس، از دست خودآریان رود سلاح دریافت می‌کنند. بالاخره گویدویون و مات، با سحرچادو، از گلپا وگیاهان‌تپه زنی (می‌سازند) و او را(Biodeuwedd) یعنی فزاده گلپا، می‌نامند که با او ازدواج می‌کند.

ولی در اینجااست که قدرت پدرانسه و مردانه گویدویون شکست‌می‌خورد. «بلودووه» یا«لو ازدواج می‌کند ولی مرد جوانی را می‌بندد و عاشقش می‌شود. او به ازدواج پشتپا می‌زند، لو را به کشتن می‌دهد و با مشوقش می‌گریزد. تمام پایان داستان درباره انتقام گویدویون است: او پسرش را دوباره بهدنیا می‌آورد، معشوق بلو دوود پس از آنکه او را نا جوانمردانه ترک می‌کند به دست این پسر کشته می‌شود و پسر بهتغیب بلودود می‌رود.

اما بلودود مخلوق‌گویدویون، و محصول فکر اوست.بنابر این نمی‌تواند او را ازیمان‌بردارد مگر آنکه خود را نابود کند. در واقع مخلوق از چشک می‌گریزد. این عسبان دخترگل، تجاوری تحمل ناپذیر به‌انتخاب مرد است، و گویدویون وظیفه دارد گناهکار را به مجازات برساند. و چون نمی‌تواند او را کاملاً از بین‌برد، بهشکل چشک درمی‌آورد و بهتاریکی شب زحایش می‌کند.

این انتقام مرده، از نظر نمادی، بمنزله‌استنار زن ومدفون کردن او درتاریکی‌است، باتمام آنچه از نظر گناهکاری و انکار بدعتال دارد.

این‌داستان،بلودود،با دختر گل‌ک‌امیدوار بود از اقتدار پدری نگریزد، می‌خواست زنی چون ششی نباشد و ادعا داشت که آزاد است و می‌تواند آزادانه مرد مورد نظرش را انتخاب کند، باشکست به‌پایان می‌رسد.

بنظر می‌آید که‌این ناکامی تصویری‌باشد از آنچه نه تنها در جامعه سلت، بلکه در جوامع بعدی نیز روی داده است. زن همواره کوشیده است تا از یوغ مردهایی باید و در مقابل او استقلال خود را بازستاند.

اما در همواره اصرار کرده است‌که حقوق مالکیتی برزن دارد، واز آنجا‌که نمی‌توانسته از زن، به عنوان مادر، همسر یا معشوقه چشم‌پوشد، کاری کرده است که محرومیت‌های سنگینی با رنگی از گناهکاری بر او تحمیل کند. طبق‌حکایات اساطیری سلتها بنظر می‌رسد که‌این مردم به‌این تحلیل اجتماعی سخت دلسته‌بوده‌اند و گویی که بر زمان قدیم، که زنان نقشی قابل‌ملاحظه در آن داشتند، حسرت می‌برند.

در ضمن، این زن طرد شده، پشیمان‌شده، و مدفون در اعماق تار یک ضمیر ناخودآگاه، نمرده است. او هنوز با همان زیبایی و اسرارآمیزی خود به‌زندگی اباله می‌دهد و هر لحظه آماده‌است که در روشنی، یعنی در ضمیر آگاه، جلوه‌گر شود.

افسانه دیگری از سلتها که زمینه مساعدی در بر تانی آرمودیکی یافته، یعنی داستان شهر ایس (۷۵) ، این جوادانگی خارق‌العاده زن دوران

باستان را از وراه سطح کن‌دو تار خاطرات، نشان می‌دهد.

نام قهرمان‌زن داستان داهود(Dahud) بمعنی «مستخدمه جادوگر» است و این خود یحد کافی گویاست. او دختر سلطان گرادلون، پادشاه کورتوای بود و بدستور او شسر اعجاب‌آمیزی در کنار دریا، یا به‌بیان دقیق‌تر در زمین پستی در کنار دریا که توسط سندی بزرگ از دریا جدا می‌شد، بناگردید که شهر ایس نام داشت. اما طبق داستان که رنگی کاملاً مسیحی بخود گرفته، این زن به‌عیاشی و خوش‌گذرانی روزگار سیری می‌گردد.

او، احتمالاً به‌دلیل آنکه در مقام حاکم مطلق شسر خود توانین به‌دستلاری را زیر پای‌گذاشت، از طرف خدایان و مردان محکوم شد که هم‌ام با شسرش از بین برود. مد دریا شسر ایس را غرق کرد، اما داستان اضافه می‌کند که داهود هنوز در اعماق دریا، در کاتک مجلل خود زندگی می‌کند و منتظر لحظه مناسبی است تا به‌سطح آب بیاید. و در آن صورت شسر ایس باز زینب‌ترین و غنی‌ترین شسر جهان خواهد شد.

می‌بینیم که در اینجا نیز نماد ک‌مال روشن است و حاکمیت زن در زیر آبه‌ها در تاریکی ضمیر ناخودآگاه مدفون شده است اما هنگامی که دوباره بطور کند، هاهنگی جهان بازتحقق خواهد یافت، و باز به‌بشت گمشده، زیر حاکمیت مطلق و ابدی زن خورشیدی، زنی که زندگی می‌بخشد و مستی عشق را اوزانی می‌دارد، بیدبار خواهد شد.

به‌این دلیل است که در افسانه‌های سلتی به اینشمه ماجرای اعجاب‌انگیزی از سوی قهرمانانی برمی‌خوریم که به جستجوی زن، با تمام جنبه‌ها و به عجیب‌ترین سیمایشا، برمی‌خورند.

در نقطه‌یی از اقیانوس ، از آن طرف‌که خورشید غروب می‌کند، سرزمین اعجاب‌انگیزی است‌که‌جزیره آرالون خوانده می‌شود. این‌جزیره درختان سیب است. درختهایی در آنجاست که در تمام مدت سال بار می‌دهد، و بیماری و مرگ در آنجا وجود ندارد. آنچه مشخصه این جزیره است، زیبایی، هاهنگی، رنگه، غنا وبادوری آنست. و در این جزیره زنان زندگی می‌کنند.

اینان همان‌زنان اسرارآمیز، همان‌بریان ، همان الهه‌های دوران‌قدیم‌اند و به‌منتظار قهرمانانی نشسته‌اند که جرات کنند خودرا به‌جنون‌بیزترین ماجراها بیندازند و مردان، پس از آنکه زنان را به‌تاریکی انداختند، زندگی خود را وقف جستجوی این سرزمین پریشان کردند، زیرا می‌دانند به خوشبختی نخواهند رسید مگر آنکه یاکي و خلوصی ابتدایی، یعنی پاکي و خلوص یک به‌بشت گمشده را باز یابند. ماجراهای سلتی همیشه در کرانه‌های جزایر زندان به پایان می‌رسد.

زان ملازکال

۱- واژه «لا به‌معنای «پایین» است و شهر ایس یعنی شهر پست.

زیر نگاه سلتها، هنری در وراء ظواهر

نوشته رنه ژوفروا

هنر سلتي را، به سبب کیفیت و ابداع آن، باید یکی از قابل ملاحظه‌ترین جریانهای زیبایی‌شناسانه‌ی دانست که بر تاریخ بشر اثر گذاشته‌اند.

سخن گفتن از هنر سلتي بمنزله ادامه دادن به دورانی و ایامی است که از قرن بیستم به بعد، دوره‌ی که طی آن نخستین شواهد از هنری بدیع به‌طور بی‌سوت که تا آن زمان کاملاً ناشناخته و مورد تحقیر بود، این ایام همچنین در پارویی از آثار اخیر دیده می‌شود که بناهای مگالیتیکی را که هزاران سال پیش از سلطیبا ساخته شده‌اند، بناهای سلتي قلمداد کرده‌اند.

بنظر پارویی از خیرگان، مردم عصر مفرغ، یعنی نیمه نخست هزاره دوم پیش از میلاد، پیشینیان سلطیبا بوده‌اند، پاره‌ای دیگر، به‌عکس، عقیده دارند که ظهور سلطیبا یا رشد تمدنهای عصر آهن مغرب بوده‌است، اما اغلب مصنفان در این نکته اتفاق نظر دارند که تنها دوره عصر دوم آهن را باید دوره کاملاً سلتي دانست. اما در این دوره چنان دگرگونی‌هایی روی داده است که این اشوال به‌حق پیش می‌آید که آیا صحبت از تحول یک فرهنگ واحد

است یا به‌عکس، این تغییرات ترجیحاً تحولی ناشی از نفوذ عناصر بیگانه یا مردم جدیدی بوده‌اند.

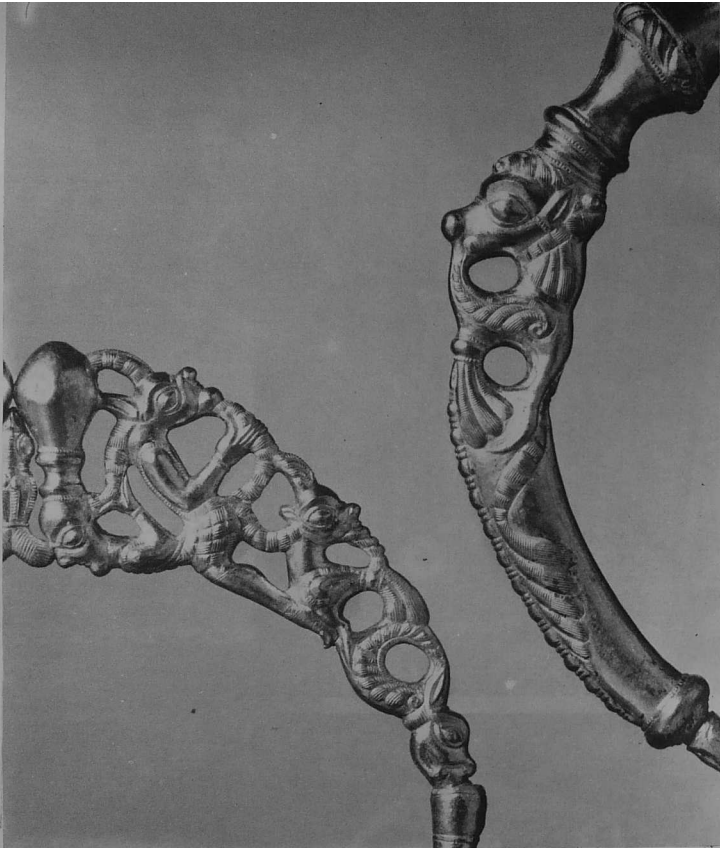
این عصر دوم آهن که دوره لاتن هم خوانده می‌شود، به سبب گوناگونی مصالح باستان‌شناسی که طی آن بدست آمده، به سه دوره تقسیم شده‌است.

سابقه هنر لاتن از نظر زیبایی‌شناسی، کدام است؟ در واقع سوابق متعددی وجود دارد و این امر ناشی از وسعت سرزمین‌های اشغال‌شده توسط سلطیبا و تماسهای این مردم که بسیار بیشتر از آن بوده که در قدیم می‌شناختند، با تمدنهای موسوم به کلاسیک و نیز با هنر استیپتایست، اما این واقعیت انکارناپذیر است که هنر لاتن چیز زیادی به‌عصر اول آهن مدیون نیست.

گاه از شکافی بین تمدن هالشتات و تمدن لاتن سخن رفته است، در هنر، واقعاً گسستگی وجود دارد. هنر عصر اول آهن برگرایش به شکلیهای هندسی یا خطوط مستقیم استوار بود و حال آنکه منحنی و ضد منحنی از عناصر مسلط هنر ویژه سلتي بوده‌اند.

در میان انواع مختلف اشیاء، بزرگترین

سلطیبا فوق سرشاری برای اشیاء زیبا داشتند، و در ساختن یک ظرف معمولی غذاخوری همان دلی را بکار می‌بردند که برای ریشهای مورد نظر خود منقول می‌نشدند. آنان ظرف‌ها را تا آنجا رساندند که به تصحیح و زیبای کردن پارویی اشیاء وارداتی که نظرشان زیاده از حد ساده می‌آمد، پرداختند. مثلاً این کاسه ساخت یونان، که بدنه چوبی آن راستیها، با ورقه‌ها و منولهای طلا پوشانده (پاتین) صنعتگران سلت در منطقه رنان، که این ظرف در آنجا پیدا شد، در آن چسباندن ورقه‌های فلزی استاد بودند. در سخته سست چه تصاویری بزرگ شده از دو شمشیر طلا دیده می‌شود، که در ۱۹۶۴ در اوسترا (سوئیس) بطور تصادفی بر اثر کاربرد یک پولتزر از زیر خاک بیرون آورده شد. این دو شمشیر (نظیر کاسه) به قرن چهارم پیش از میلاد تعلق دارند و در آنها نخل و واقعت نحوی معجز آسا با هم ترکیب شده‌اند. زرنگ سلت موجودهای نیمه جانور، نیمه انسانی را نحوی کامل و ظرف، درهم کرده است. در دست‌نبرد سست راست این تصاویر چون دوقلوهای بهم چسبیده یا یکدیگر پیوند دارند. نقش بنای شمشیر سست چه، ناپیسیه، چندان درست و شایع‌ای کوچک‌ترین تزیین می‌شود و بصورت پر و پرگ خرمایی می‌آید.



می‌شود، هنوز نوعی خشکی، پایه‌عبارت دقیق‌تر، نوعی قرینگی‌سازی وجود دارد، در قرن چهارم عناصر گوناگون، درهم می‌آمیزند، باید یک ترکیب و درهم اذغام می‌شوند تا سبک موسوم به والدال گسیام (آلمان) را بوجود آورند. در کنار گرایش به تکلیفای هندسی منحنی، که گاه بسیار فراوان و غالباً اظنه‌شده در آن است، عناصر جدیدی به شکل آدم و حیوان وجود دارند، اما هنرمندان سلت واقعتاً را به‌چوچه رعایت نمی‌کردند. حیوانات شکلی مسخ شده دارند، غول‌آسا می‌شوند و بی‌وقاب برمی‌دارند تا در صحنه‌ی بیش از پیش پیچیده

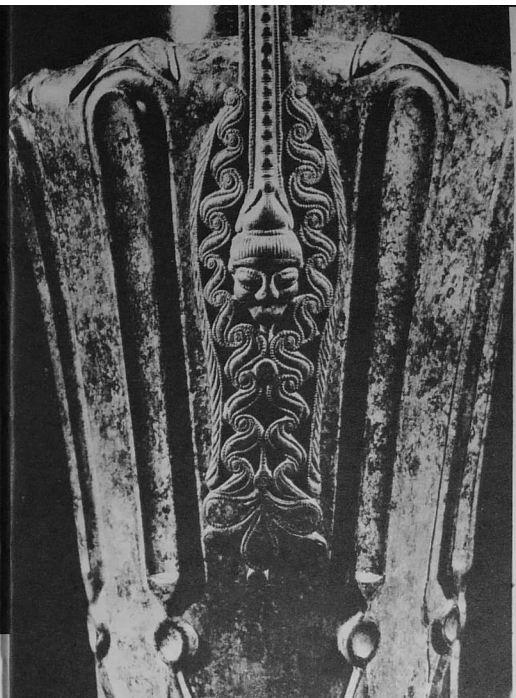
تظاهرات زیبایی‌شناسانه هنر سلتي، ایجاد نظم و ترتیبی را ممکن می‌سازد. از اواسط قرن پنجم پیش از میلاد، این هنر مسامین عمده مورد استفاده‌اش را در اختیار داشت. از هنر یونانی يك نقش پایه‌ی که همان برگ خرمای سلتی با برگ خرمای یونانی تفاوت دارد، چرا که در عین ساده‌تر شدن، پیچیده‌تر می‌شود و عناصر دیگری بر آن مزید می‌گردد که از فرط تعدد، خصلت اولیه آن را از بین می‌برد. اگر در آغاز، در آنچه سبک جدی خوانده

بخش، از اشیاء معمولی، سلاحها و جواهر و سفالهای کم یا بیش ترین شده تشکیل می‌شود. به‌استثنای مجسمه‌های نادری که در جنوب فرانسه و در دره راین یافته شده‌اند، ما تقریباً هیچ چیز از معماری سلطیبا نمی‌دانیم، به‌این‌دلیل ساده‌که مساکن مردم از کلبه‌های چوبی و گاه گلی ساخته شده بود و سنگ در آنها بکار نمی‌رفت. همچنین می‌توان فهرستی زمانی، از سبکهای مختلفی که طی پنج قرن شکوفایی هنر سلتي، بدینال یکدیگر آمده‌اند، تهیه کرد، و این، خط راهنمایی است که در پیچیدگی می‌جد



Photo Bildarchiv, Preussischer Kulturbesitz, Berlin

ره ژوفروا (René Joffroy)، مدیر موزه انتشارات باستانی ملی در سترزوم آله (فرانسه)، گروه‌های متعددی در آثار ماقبل تاریخ و آغاز تاریخ در فرانسه انجام داده است، بویژه در همان باستانی‌مونسوا دردیوکس (کوت‌در)؛ او در ۱۹۵۲ مقرب می‌گفت کرد که حاوی اشیاء ایتالیایی - یونانی بسیار جالب بود. از میان آثار او می‌توان از مقبره ویکس و انتشارات P. B. ۱۹۵۶، «مطالعی دارای ارایه در عصر آهن»، انتشارات Picard ۱۹۷۸، و «تمدن پایانی هالشتات در شرق فرانسه» انتشارات Les Belles Lettres ۱۹۶۰ نام برد.



جای گیرند. خطوط خاص واد و استحکام صحت جای خود را به قابلیت اعصاب، تراکم و انباشتی می‌دهند. این ذوق به غا دربر می‌جاسمهای وارده از یونان که در «الان» یافته‌اند دیده می‌شود. سلتیایی که صاحب این جامها بودند عقیده داشتند که جامها بعضی خود زیاد شکوهند نیستند و از این رو تزئیناتی از ورقه‌های طلا روی سطح خارجی جامها چسبانده‌اند.

این فن چسباندن میله‌های نازک طلا در يك كاسه جویمی که در سوارترنایخ (آلمان) و يك كوزه شراب که درایکن یلسن(بلژیک) کشف شده، خوندنهای می‌کند. زیورالاتزیون، از گرن بند و دستند، تنوع حیرت انگیزی را در سیاه ساختن نشان می‌دهند.

در سولیس، در ناحیه «اوری»، در ارتسفلده، کشف چندین گرن بند طلا درایسن اواخرشواهد جدیدی را از این هنر ارزانی داشته است. دراین آثار، وهم وخیال باحسن تحسین- انگیزی از ترکیب توام شده است: غولبای انسانها و جانوران مسخ شده درهم می‌روند و پیچور تاب می‌خورند.

تولیدهای فلزی جهان ایتالیایی - یونانی به سرزمین سلطنتی سرایت کرده و مورد پسند قرار گرفت. بویژه ظروف نقاشی مفرغی، کوزه‌های شراب، وسطل، و دراین هنگام بود که توجه به افزودگی طاهر شده، نوازه‌های نازکی از طلا روی کوزه‌های شراب منگنه می‌کردند و حتی گاه ساختن ظروف را تقلید می‌نمودند، اما همیشه از الگوی اصلی برترکز از کار درمی- آمد.

مثلايك كوزه شراب بانوك شيدری شکل، ساخت سلطنت، که در دوربرگ آتریش پیدا شده است، پهلوهایش با برگهای درهم رفته، دسته اش در دو انتها، با يك سرانسان در قالبی از نقوش منحنی شکل و درهم رفته زینت یافته و بر لبه ظرف دوچلپای خیالی قرار گرفته اند که سرشان به بینی بلندی ختم می‌شود.

مثلك دو كوزه شرابی که در فرانسه، نزدیک شپس متس، در دیویس سفلی بنمت آمده، معرف بهترین نمونه هنر سلتنی بشمار می‌روند که ملهم از سلك كلاسیك است ولی با ذوق «دیوها» مطابقت داده شده است. این ظروف تزئینات بسیاری از تکها و صفحات مرجانی دارند، جانوری صیپ دسته آرا تشکیل می‌دهد، و دو جانور کوچکتر و عجیب الخلقه روی لبه آن آرمیده‌اند.

این کاربرد مرجان، مادیمی که در جهان كلاسیك ناشناخته یا مورد بی‌اهمیتی بود، در هنر سلتنی رواج داشت. مرجان برای تزئین بسیاری از اشیاء نگار می‌رود. بعدها، هنگامی که بازارهای خاور دور تولید مرجان «پتراهای» را بخود اختصاص دادند، جای آرا مینای قرمز گرفت که استعمال آن با پایان دوره لاق رواج داشت.

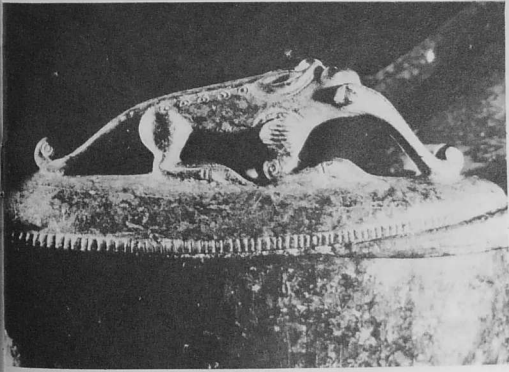
آرا به‌های چنگی، اتاقکهای کوچکی که دوچرخه داشت و توسط دو اسب کشیده می‌شد، یا نوعی صفحات مفرغی سوراخ دارترین می‌شد که **بینه در صفحه ۳۷**



Salzburger Museum, Salzburg, Austria
Photos © Erich Lessing-Magnum, Paris

خیال بافی و توهم برای يك شراب یونانی

سلتنیا به افراط در نوشیدن نسبت داشتند. آنان در ارتباط تجاری با جهان مدیترانه‌ای، از طریق بندر ماسیلیا (مارسی) و بندر دیگر، شرابیهای یونانی وارد می‌کردند. سلتنیا برای ساختن و تزئین ظروف خود هنری ظریف و دقیق را بکار می‌گرفتند که نمونه آن این کوزه شراب مفرغی است که در دوربرگ (آتریش) کشف شده است و به پایان قرن پنجم پیش از میلاد تعلق دارد. محل اتصال بالای دسته، بشکل بدن خدیجه غولی است (بالا) در حال بلعیدن يك سرانسان. در محل اتصال پایین دسته (بالا سمت راست) يك سرانسان با تزئیناتی مارپیچی در اطراف آن، دیده می‌شود. در دو سوی گردن کوزه يك جانور اسفاهی بی (سمت راست) دیده می‌شود که دمش بشکل مارپیچ تاب خورده است. امتداد سر نیز به مارپیچ منتهی می‌شود. روی پشت این جانور، نقش يك پرنده وجود دارد.



و صفحات فلزی متشکله، از تجلیل سره سخن گفته‌اند.

بلاتاب این رسم در معماری هم دیده می‌شود، زیرا درهای مابندی که در دو کپرتوز (پوش در رون) پیدا شده و اینک در موزه بولسی در مارس مشروط است خرده‌هایی دارند که هنوز جعبه‌های انسانی در آنها باقی مانده است. و این امری استثنائی است، چرا که سلتها با مصالح سخت کار نمی‌کردند و تنها پس از استیلای رومیان بود که کاربرد سنگ رایج شد.

با اینهمه بنظر می‌رسد که اهالی گل، یا سلت‌های سرزمین گل، جعبه‌هایی ساخته‌اند، زیرا سزار از شبیه‌سازی سخن گفته است. آیا می‌توان این اصطلاح را به معنای جعبه گرفت؟ تاکنون در فرانسه، هیچ جعبه‌یی که متعلق به دوره پیش از استیلای رومیان باشد بدست نیامده، اما در آلمان، برخی ستون‌ها با سرهای انسانی مزین شده‌اند (فالسفلد، هولسگرلینگن). در گل، در گورهای متعددی که مورد کاوش قرار گرفته‌اند، هیچ جعبه‌یی دیده نشده است، و فقط در پرو و اتریش، می‌تک تحت تأثیر یک خدای دوسم، نوعی ژانوس بالابان نازک و پینتی صاف، پیدا شده است.

در مسک زهروویج در چکسلواکی، در نوعی سخن مذهبی، سر عجیبی از یک چنگکو یا چشم‌مانی برجسته و صورتی مسطح، با سیل‌ها و ایروانی عجیب به شکل مارپیچ، کشف شده است (موزه پراگ). گردن‌بندی که به آن آویخته است، نشان می‌دهد که این سر متعلق به قرن اول پیش از میلاد است، اما تأثیر این هنر اولیه، مدت‌ها پس از غلبه رومیان نیز بجا مانده، چرا که

بشایه سنگی یا مفرغی، در محیط‌های گلی - رومی نیز یافته شده‌اند، از جمله می‌توان از خدای اوفین‌یکس (مارن علیا) نام برد که جعبه کوچکی است از سنگ آهکی. این خدا گردن‌بندی یا تامبون بگردن دارد. روی سینه‌اش تصویر یک گراز و در دو طرفش یک چشم و یک گوش نقش شده است. آیا این، یک خدای شکار بوده است؟ جعبه‌یی که بنام خدای بوره مشهور شده، از دو پوسته از ورقه مفرغ تشکیل شده است. این خدا حالت چمباتمه دارد و پاهایش به دو سر ختم می‌شوند، چمباتش از میناست و نوعی حالت ماتی به‌چهره می‌دهد. متأسفانه این شیئی جالب توجه، تهرودیک مکان باستانی بلکه در بستر یک رود یافته شده است.

با اینهمه، تصاویر چهره‌یی، استثنائی هستند. سلتها معمولاً به‌خدایان خود شکل انسانی نمی‌داند. هنگامی که برونس فرمانده سلطنت، در ۲۷۸ مبعده دلف را غارت کرد، از مشاهده اینکه جعبه‌های خدایان یونانی به شکل انسانند، احساس تنفر کرد و این کار را نوعی توهین به مقصدات انکاست، زیرا با آنکه مردم گل نیروهای طبیعت را می‌پرستیدند، اما آنها را فقط بشکلی نمایی نشان می‌دادند. به این سبب است که عده‌یی، شکل‌های گردومار پیچ‌پرا نوعی تصویر برقه، و Triscele را نشانه مومنیست جاوویی عدد ۳ دانسته‌اند.

ریگه گولمنستروپ (موزه ملی کپنهاگ) **بینه در صفحه ۶۸**

نشان‌دهنده مهارت فن‌افراوان هنرمندان سلت است، فلز در میان انکاستان ایشان به‌بیل‌های نازک و تورمیدل می‌گشت.

پارچه‌یی از مقابر مارن، بویژه مقابر جاری چند رتین‌قبیله، که روی آرایه جنگی‌اش‌پاک سپرده می‌شد، نمونه‌های بسیار جالبی از این هنر را عرضه می‌کنند. صفحات سوراخ‌دار سه گوش که انتهای مایل‌بندها تلقی می‌شوند، زینتی به‌شکل چنگ و مرکب از دو S قرینه و دورویی هم دارند، در حالی که قسمت زیرین آن با بیل‌هایی از مرجان برجسته شده است. کلاه‌خودهایی از ورقه مفرغ به‌شکل مخروط، در چند مقبره کشف شده‌اند؛ این کلاه‌ها به‌بگ‌های خرما یا دانه‌هایی از مرجان مزین هستند، اما زیباترین آنها کلاه‌ی است جدیدتر، که در دام‌فرویل سوله‌سون (کالوادوس) بدست آمده است. این کلاه از یک نیمکره مفرغی تشکیل یافته که روی آن یک توار طلا با نقشی «Triscele»، شکلی سه گانه‌یی مرکب از مارپیچ، خاک شده که نمونه کامل آثار سلتی است.

سکوت دربارۀ توره عظیم جواهرفرغی، دست‌نماها، گردن‌بندها، و سنجاق‌های متعدد، بمنزله بی‌اطلاعی از یک جنبه از هنر سلتی است. دست‌نماهایی که در مقابر زنان و مردان دیده می‌شود، از میله‌یی یکدمت یا مارپیچی-شکل با خطوطی موازی یا مسایل که بر روی آن حک شده است، تشکیل می‌شود. این دست‌نماها معمولاً بلاندر و انتهای آن به یکدیگر ملحق می‌شود یا به برجستگی‌هایی به نام تامبون ختم می‌گردد. گاه این میله به شکل حلقه‌های بهم تابیده شده است.

گردن‌بند‌های سخت، از یک میله فلزی، غالباً از مفرغ، تشکیل شده که به‌تامبون‌هایی کم یا بیش حجیم و گاه توخالی ختم می‌شوند، و در کنار آنها تزیینات نحی شکل S یا مارپیچی-های برجسته وجود دارد. این گردن‌بندها را که زمان، در آغاز عصر دوم آهن می‌آویختند، ظاهراً بعدها، به‌قبرمانان یا خدایان اختصاص یافت، نظیر برخی نمونه‌های حجیم زین، از قبیل گردن‌بند مایرلوگان، که اخیراً در شامپان پیدا شده است (موزه آتلد باستانی یلی).

جامه‌ها با سنجاق‌هایی سسته می‌شد که تزییناتی متنوع و ظریف داشت. هرچند سنجاق‌هایی که در شامپان بدست آمده تزییناتی نسبتاً ساده دارند، ولی در اروپای مرکزی یک ردیف از این جواهر به‌اسم سنجاق‌های دارای صورت‌ک کشف شده‌اند که هنرمندان سلتی برای ساختن آنها به‌قدرت تخیل خود آزادانه پرویال داده‌اند. در این نقش‌ها، جانوران خیالی با تصاویری به‌شکل انسان و ددمرز کاربک‌اتور بهم آمیخته‌اند، چنانی غیرواقعی، و همان‌گونه که در آن واقعیت و تخیل، واقع‌گراییی و اصاب نحوی هم‌آهنگ در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند.

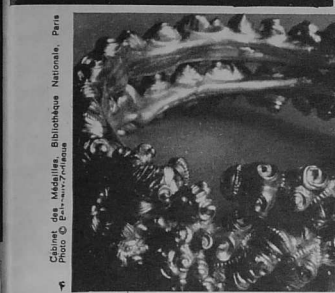
بنظر می‌رسد که تصاویری که به‌شکل سر هستند، علاوه بر نقشه که سر را از نظر زیبایی-شناسی دارند، از نظر جاوگرایی یا مذهبی نیز دارای معنایی هستند. به‌علت فراوانی نقشی‌ها سر روی جواهر

Museum of National Antiquities, Saint-Germain-en-Laye, France Photo © Belzeaux-Zodiaque

Rhein-Landesmuseum, Bonn, Germany (Fed. Rep.) Photo © I.V.S. Megaw, Leicester, U.K.



Zapadoceské Muzeum, Pilsen, Czechoslovakia Photo © from "Art of the European Iron Age" Photo © I.V.S. Megaw, New York, 1970



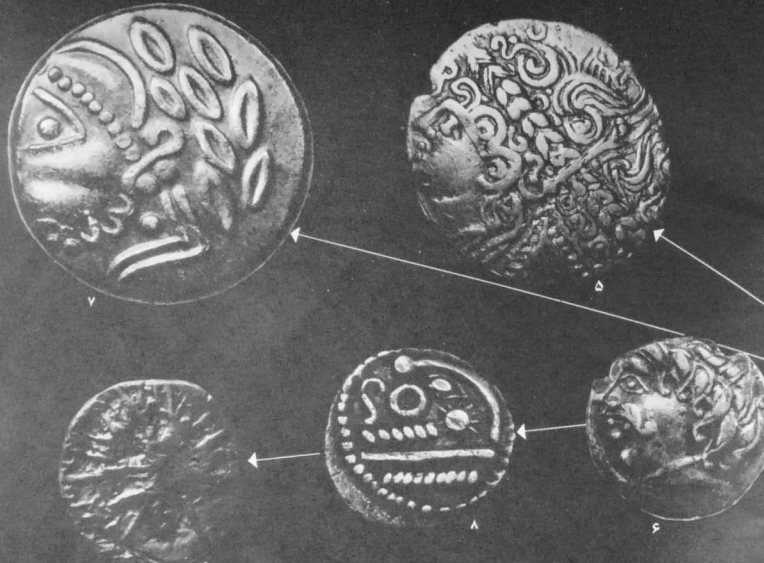
Museum of National Antiquities, St-Germain-en-Laye, France Photo © Belzeaux-Zodiaque



زدرگی گرانبها

سلت‌ها، از زین و مرد، مشتاق جواهر بودند. تعدادی از این جواهر، از دوره‌های مختلف، با سیل‌های متفاوت و لوله‌های گوناگون، در سراسر اروپا پیدا شده است (۱) گردن‌بند حلقه‌یی، که زینت الکتروم (مخلوط طبعی طلا و نقره) مرکب از هفت رشته نیم یاقه (استیسیام، انگلستان)، تامبون‌های دواتیا توشی به شکل گلبرگ دارد. (۲) آویزیه از مفرغ با نقشی‌یی شکل S، بسیار متناوب، به قطر تقریبی ۴ سانتیمتر (نوعی لوشاتی فرانسه)، (۳) قسمی از یک دست بند طلا (ایتالیا)، (۴) جعبه‌یی مسوری (آلمان)، (۵) سبک بسیار خاصی تزیینات به شکل نحی، مارپیچ و قوسی، شاید ناشی از تألیف‌بها باشد. برخی کارشناسان عقیده دارند که تنها یک زرگری، یعنی همین استاد ایتالیا، فرغی، که در اواخر قرن چهارم پیش از میلاد می‌زیست، آن را در صنعت خود تکرار کرده است. (۶) دست‌بند طلا که در اوریاک (فرانس) پیدا شده است؛ باوجود شباهت‌هایی که با استنکال گمانی دارد، این نقوش کاملاً زینتی هستند. (۷) سوزن پیش از میلاد، (۸) سنجاق مفرغی (مانتی، چکسلواکی)، که یک موجود خیالی کوچک (یا ارتفاع ۸/۸ سانتیمتر) زینت آرا تشکیل می‌دهد. (۹) برشک در سوراخ‌هایی که روی بدن و پاها وجود دارند، مرجان تکرار رفته بوده است. (۱۰) شیئی زینتی، حلقه آرایه از مفرغ (یاریس)، متعلق به قرن سوم پیش از میلاد، که با سه سوراخ انسانی زینت شده است. این صورت‌کها شاید تصم چهره کوچولان، فرمان حاکمان ایرانی، به‌سبک گل‌ها باشد.

Photo © British Museum, London



هنر ملتی با ضرب سکه، به یکی از مهم‌ترین تظاهرات خود دست یافت. تولید از سکه‌های یونانی به سرعت انحراف یافت و نقش‌های یونانی دیگر فقط به عنوان تکه‌گاهی برای تخیل حکاکان بکار گرفته می‌شد. اگر زیبایی مسکوکات ملتی را تنها اخیراً پذیرفته‌اند، بدلیل آنست که قراردادهای هنر کلاسیک مدتی‌های دراز این زیبایی را از نظر پوشانده بود.

... سرها

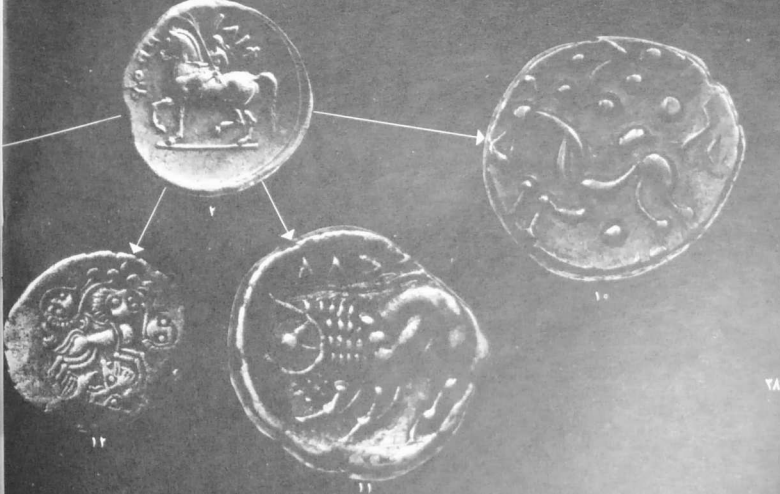
سکه‌های نیم صفحه بالا تغییرات یک سر خدای یونانی را نشان می‌دهد که صورت اولیه آن در یک سکه نقره‌ای (۱) از زمان فیلیپ دوم مقدونی (قرن چهارم پیش از میلاد) دیده می‌شود. تصویر واقع‌گرایانه، به صورت قوس‌ها و منحنی‌ها تجزیه می‌شود. موها، تبدیل به مارپیچ‌هایی می‌شوند که حجمشان بتدریج بزرگتر می‌شود و حجم صورت را کوچکتر می‌کند (۳ و ۴ و ۵) یا به شکل پرکت درمی‌آیند (۷). سر بصورت قله‌ها ریز متلاشی می‌شود (۶ و ۸) یا بصورت هیروگلیف درمی‌آید (۸).

... اسبها

سکه‌های نیم صفحه روبرو، نشان دهنده تغییر شکل اسب، یکی از تشبیه‌های مورد نظر در هنر است. بتدریج شکل یونانی اولیه (شماره ۲، پشت سکه شماره ۱ در بالا) تجزیه می‌شود و بصورت نقطه‌ها و مثلث‌ها، عناصری پشگل و بی‌رگول یا صلابت تعجب، با پاهایی در حال رقص، بدنی بیضی شکل و برجسته (۱۰، ۱۲، ۱۳). یا حجمی در حال حرکت (۱۱) درمی‌آید. در سکه شماره ۱۲ یک قتلورس، موجودی اسطوره‌ای به شکل نیمه انسان-نیمه اسب، با خطوط منحنی، از نمونه اولیه خود بسیار دور افتاده است.



هزارویک روی هنر سکه‌سازی



Photos 1, 2, 4, 8 Hôtel de la Monnaie, Paris. 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, Bibliothèque Nationale, Paris. 3, 12 Jean Suquet, Paris.

اروپای شرقی، گذشته سلتی خود را باز می‌یابد

بیش از پیش واقعیت این مجموعه بزرگ ادبیات باستانی را نشان می‌دهد.

آراء متضاد درباره سلتها مربوط به امروز نیست. قریباًست که دانشمندان در این مسئله پیچیده به تبادل نظر مشغولند. بی‌آنکه به حل آن نائل شده باشند. در ۱۹۴۴، هانری هوپر، باستان‌شناس بلندیایه فرانسوی نوشت:

«در منتهی‌الیه غربی اروپا، در جزایر و شبه‌جزیره‌هاست که هنوز به زبان سلتی سخن گفته می‌شود. حقیقت کدام است؟ آیا سلتها در مرزهای غربی سرزمین‌های اولیه خود به زندگی ادامه دادند چرا که در آنجا وضع استواری داشتند، یا به این دلیل که به این نقاط رانده شدند؟ آیا در آنجا نیست که باید به جستجوی محل عمده زندگی مردم سلت، منشأ ایشان و خاص‌ترین نوعشان، پرداخت؟ و این نخستین مسئله در آغاز یک تاریخ مرشتر از تضاد

مشاوره یکدیگر سود می‌برند. البته با آنکه جهان‌سلسله‌ها همواره خود، وحدتی اساسی داشت، وجود تنوعیابی و ویژگی هر منطقه امری قابل پیش‌بینی است، و درست در شرق اروپاست که مناسب‌ترین اکتشافها صورت می‌گیرد.

از قرن چهارم پیش از میلاد، سلتها به قدرت مسلط در نواحی شمالی آلپ، از فرانسه تا مجارستان، مبدل شدند. و باز در شرق اروپا بود که تعدادی چند از بهترین کارهای فلزی، ساخت هنرمندان سلت، که حکاکان بافیمی بودند، بوجود آمد.

یکی از حیرت‌انگیزترین اشیاء سنتی که توسط سلتها ساخته شده است، دیگی از نقره است که در قرن پیش، در گولند ستروپ، در یوتلند (دانمارک) کشف شد. این دیگ به عنوان هدیه نذری، به عمد کوفته و در مردابی انداخته شده بود.

نقشهای روی دیگ همه بیان‌کننده موضوعهای مذهبی هستند و ساختن قابل‌ملاحظه‌ای دارند. در انتهای جدار نقش‌هایی از خدایان و الهه‌های گوناگون وجود دارند؛ در داخل، سحنه‌هایی ملمس از داستانهای مقدس سلتها نقش شده است. هر دیگ، داستان کشته‌شدن گاو خدایی، یکی از آیین‌های عمده مذهب سلت در پرستش حیوانات را حکایت می‌کند. شکلها و نمادهای نمایش داده شده، به اعتقادات سراسر جهان سلتی تعلق دارند. گمان می‌رود که این دیگ در حوالی ۲۰۰ یا ۱۰۰۰

یویات (lobath) بدنیاالنجی که شرح آن رفت، همراه مردم خود ایرلند را ترک گفت. آنان همگی در جزایر یوئانی شمال مستقر شدند و همانجا ماندند تا فرزندانشان و خانواده‌ها زیاد شدند. آنان در جزیره‌هایی که بودند، دانش راهبانه و هنرهای دیگری را فرا گرفتند تا دارای فرهنگ و معرفت شدند و در این رشته‌ها به مرحله استادی رسیدند. آنان «توتاره» یا پیروان الهه دانا خوانده می‌شدند. این قطعه، از کتاب «توتاره» یک اثر قدیمی ایرلندی گرفته شده، که فهرست‌گونه‌یی است از مردمانی که به ایرلند آمدند و در آنجا استقرار یافتند. در این کتاب بسیاری از داستانهای اسطوره‌یی و اطلاعات تاریخی بهم آمیخته است؛ بر ارتباط ایرلندیان و شرق زمین، در سنت باستانی، به کرات تأکید شده است. اما دستاوردهای باستان‌شناسی در ایرلند،



Balaton Museum, Keszthely, Hungary. Photo © Gábor Székely, Budapest, Hungary



Photo Moravské Muzeum, Brno, Czechoslovakia

بزرگ‌ترین مسائلی را مطرح می‌کند. این طرف بزرگ که از صفحات نقره درست شده، از یک معدن نقره در دانمارک بیرون آمده و نقوش آن یادآور تمامی اساطیر گوناگون است. در مورد تاریخ ساختن این شیء، متخصصان اختلاف نظر دارند. پارسی آریا به قرن اول پیش از میلاد نسبت می‌دهند، و هندی دیگر آریا متعلق به دوره بعد، یعنی آغاز دوره میلادی می‌دانند (بعکس‌های صفحه ۴۲ نگاه کنید).

شاید در ساختن سکه باشد که هنرمندان سلت، تمام استعداد خود را نشان داده‌اند (نگاه کنید به صفحات ۳۹-۳۸).

در آغاز سکه‌ها، از پول ملای فیلیپ دوم (۳۵۶ تا ۳۳۶ پیش از میلاد)، تقلید می‌شدند. روی سکه سر آپولون، زمین، سیم، کبک، خرم، و پشت سکه، آرایه‌یی دوازده، به یادبود بازیهای المپیک نقش بسته است که طی آن آسیای فیلیپ به پیروزی رسیده بودند.

از این نمونه اولیه، سلتی‌گرن نقشها آغاز شد: موها بصورت مارپیچ‌های بهم‌تابیده، لاقه‌های مرادپندشان، یا دالیه‌های فراوان در آمد؛ چشم‌بزرگ‌شده و نمادها و نقشهای هنر سلتی کلاسیک، به‌اشکال دایره و مارپیچ افزایش یافت، آسیا بصورت موجودات غیرواقعی، آسیایی یا سر انسان بازسازی شدند یا جای خود را به گراز، برنده و مار دادند.

هر قبیله تزئینات ویژه‌یی داشت و بررسی سکه‌های سلتی غالباً مشکل است زیرا در دوره‌های هنرمندی از نمادها، فقط برای آشنایان بدانها قابل‌فهم است.

هریک از این سکه‌ها، به‌تفاهمی، خلاصه و چکیده‌یی از هنر را دربر دارد، که منحصر-های هنرمندی را با گیاهان فراوان و تصاویر غیر-واقعی، بنحوی هماهنگ با استفاده از عناصر خطی برنظم، بهم می‌آمیزد.

این هنری تزئینی است که با بعد سوم آشنایی ندارد، و به‌رغم تنوعش در هر محل، در اروپای غربی رواج یافت و از آنجا به‌ایرلند رسید (که از تسلط رومیان بدون مانده بود) و از آنجا بصورت انماکسی دوباره در قرن نهم همراه با هنرهای مذهبی ایرلندی به‌قاره اروپا برگشت و بدین ترتیب منابع هنر رمان را غنی‌تر ساخت.

رنه دوفروآ

از مجارستان تا ایرلند، در بسیاری از نقاط سلت‌نشین، تصاویری از دوچرخه متقابل بدست آمده است. جنس‌رند می‌شود که سلت‌های عصر آهن، این چرخه‌ها را بطور زندگی و هرگز مردانند، یکی از چرخه‌ها به‌سوی جهان زندگان می‌گردد و چهره دیگر به عالم آن‌سو، در سمت چپ، یک مجسمه دوسر، معلق به‌قرن دوم میلادی (از سنگ، به‌ارتفاع ۴۳ سانتیمتر) دیده می‌شود که در یادگونی‌لایب‌هگی، در مجارستان یافته شده است. چرخه‌های دولو، در اشیاء مختلف نیز دیده می‌شود، مثلاً در این شیء مغزی (بالا) که قطعه‌یی است از صنایع یک ظرف، که در برنو (چکسلواکی) پیدا شده و به آغاز قرن سوم پیش از میلاد تعلق دارد.

سال پیش از میلاد در کل ساخته شده و بعد به دلایلی که از آن به‌خیریم به دانمارک حمل گردیده است. اما، با آنکه بسیاری از اثرات سلتی در آن پیداست، در این دیگ عصری وجود دارد که با سنت کل‌ها بیگانه است.

سالها دانشمندان به مطالعه این شیئی جالب پرداختند و اینک مسلم شده است که به اروپای سلتی غربی تعلق ندارد بلکه محصول کارگاه‌های است از اروپای سلتی شرقی، که شاید در ولسی باشد، شاید در مجارستان، و به‌رحال در کنواری که مردمش با همان مفاهیم مذهبی سلطیای غربی آشنا بوده‌اند.

در میان کتیبه‌هایی که از مرزهای شرقی جهان سلتی نما رسیده است، یک ردیف ظروف کالی جالب توجه قرار دارد که از نلهای سوپرون در مجارستان بدست آمده‌اند.

جاذبیت مجارستان این طرفها که به پایان قرن هفتم پیش از میلاد تعلق دارند، بخاطر مسالغ نادری که در آن بکار رفته، نیست، به خاطر مسطحه‌هایی از نقشهای بریده شده است. زیرا این نقشها عناصر گرانیهای در زمینه زندگی روزمره مردم این منطقه خاص در اختیار ما می‌گذارند، منطقه‌ای که ظاهرا بیماگساکه سلت‌های غربی و شرقی بوده و سبک هنسری ویژه‌ی در آن شکوفان شده است.

از طریق این طرفهاست که ما می‌توانیم مردم دوره هالشتات را با جامه‌های خود، طی کار و در روزهای مختلف ببینیم. این نقشها به بقایای خنک باستانی و امپراتوری تارسیک اساطیر، رنگ و روی انسانی می‌دهند.

این ظروف، مردمان را در حال جنگ تن به‌تن نشان می‌دهند، این مردان شلواری نوع وحشیان و شستهای فراخ به تن دارند که جابه ویژه سلطیای لاتن در دوره‌های تاریخی بوده است.

زنان با پوشش‌های پهن و گشاده نیز به شیوه‌ی که متعلق به همه زمانهاست، یعنی به شیوه کیس کردن، مشغول نبردد.

زنان دیگری درحال رشتن و بافتن هستند. این زنان کسویی مجعد، لباسهایی گشاد در قسمت پایین دارند که در محل شلواری مزیمن به نقش‌های خاصی است و یادآور شلواری دوره ویکتوریاست؛ برخی دیگر، همانندرقاصه نووی آستولیاس، مجسمه طریقی که در مدی در کرانه‌لوار کشف شد (به صفحه ۱۹ نگاه کنید) و بیع قرن از ایشان جوانتر است، در حال رقص و خلسه‌اند.

یک زن نیزچنگ می‌نوازد،چنگ‌به عقیده مورخان دوران باستان، ابزار مورد نظر سلطها بوده است، و زنی دیگر، با پوششی تنگ و شلواری چسبان بر پشت آسبی روی زمین نشسته است.

این ظروف که در مجارستان کشف شده‌اند، برای شناختن دوره‌هایی که در متن‌های مورخان دوره باستان چین زیادی از آن گفته نشده است و برای کامل کردن بقایای باستانی، ارزشی بی‌حد دارند، به‌علاوه، بیخ اکتشافی تعیین‌کننده جامه‌ها و ابزار در مصادف نسلک هالشتات، تقریبا هیچ چیز از پارچه وجود ندارد.



Photo © Erich Lessing-Magnum, Paris

گنجینه گوندستروپ

داستان سلطی روی یک دیگ نقره



Photo National Museum, Copenhagen



Photo © Erich Lessing-Magnum, Paris

در میان شواهدی که از هنر آغاز دوران تاریخی در اروپا بدست ما رسیده است، اشیاء چندانی وجود ندارد که به اندازه دیگ مشهور نقره‌ی که در ۱۸۹۱ در گوندستروپ، در یولند (دانمارک) پیدا شد و اینک در موزه ملی کپنهاگ نگهداری می‌شود (شکل ۱) اینهمه مورد بررسی و مجادله قرار گرفته باشد. مدتها تصور می‌شد که این دیگ را از سرزمین گل به آنجا آورده‌اند. اما دانشمندان اکنون معلوم کرده‌اند که این دیگ در یک کارگاه اروپای سلتی شرقی، شاید در مجارستان، در یک قرن پیش از میلاد ساخته شده است. همان می‌رود که این دیگ یک نسبت جنگی بوده که به دانمارک آورده شده و عنوان هدیه در معنی توری که از آنجا بیرونش آورده‌اند، انداخته شده‌است. این دیگ، متشکل از صفحات نقره‌ی که روی پده چسبانه شده است، و ۷۵ سانتیمتر قطر دارد، در تصویری آکنده



Photo © Roger Avak, Paris



از انسان و حیوان و موجودات افسانه‌ی، داستانی را حکایت می‌کند که معنایش هنوز روشن نیست. کارشناسان می‌گویند این صحنه‌ها را توضیح دهند و عناصر آرا شناسند. مثلا عددی (اما فرضیه اینان غالبا مورد تردید قرار می‌گیرد) در جنگجویی که کلاه خود شاخدار به سر دارد (۵) کوچول دلاور، نمونه قهرمان جهان باستانی سلت را می‌بینند. روی یک صحنه فلزی (۳) شخصی با شاخهای گوزن (شاید گوزن به‌عنوان خدای رسیده)، یک مار و یک دستبند به‌دست دارد. در میان جانورانی که او را در میان گرفته‌اند، دلفینی دیده می‌شود که آتمی بر پشت آن است. در این صحنه (۳) یک غول، آتمی را در آب فرو می‌کند؛ گفته‌اند این تصویر، نمایی از دیگ مجارستان است که منبع نعمت و فراوانی است. یک خدا (۴) جانورانی را که احتمالا ازدها هستند، بر سر دست گرفته است.

بدين ترتيب بدون ظروف سوپرون، ما نمی توانستیم در عالم خیال، استخوانهایی را که خاک با ناسف، در اختیار ما گذاشته بود، لباس بپوشانیم.

فعالیت و نفوذ سلتها به کرانه‌های غربی دریای سیاه محدود نمی‌شد. در ۲۷۸ پیش از میلاد سلتها به آسیای صغیر رخنه کردند و حکومت نیرومندی از قایل را در گالاسی بوجود آوردند. این حکومت سه قبیله شمال کل را بپوشانید: توتوسها، توتوسها، تروکی‌ها و پولستوبوژی‌ها.

این قایل حصلت ایلی و زبان خود را حفظ کرده بودند. سن ژروم، نویسنده قرن چهارم میلادی برخلوس کتار آنان تأکید می‌کند. بتندلیو از «دوبنده‌ها» یا قلمه‌های نمونه سلتی، یاد می‌کند؛ و کوششهای اخیر برای نخستین بار تعدادی چند از این بناها را از برده زمان بیرون انداخته است.

برخی از گالاتها مردانی بلند پایه و نیرومند بودند و حتی به مقام روحانی مخصوص امپراتور روم در قرن اول پیش از میلاد رسیدند، و دست‌هایی به چنین مقامی مستلزم ثروت شخصی قابل ملاحظه‌ای بود.

به سرآغاز سلتها باز گردیم. مردمان برناتی (آلمواریک، در زمان سزار) وقت خوانده می‌شدند، نامی که حاوی واژه ایرلندی «Fine» به معنای ایل و خانواده است. مردم اسرارآمیز دیگری در سرزمین ژرمنند شمال دریای آدریاتیک بس می‌بردند. آنان نیز وقت نامیده می‌شدند، اما نکته مورخان دوران باستان، با سلتهای قاره‌ای تفاوت داشتند، زیرا به زبانی دیگر سخن می‌گفتند، لباسهای دیگری می‌پوشیدند، و بعدها، شاعران رمانتیک، داستانهای چالب فراوانی درباره آنان سرودند.

شاید این مردم هیچ اسلتهای گراولی، که منشا این نام معلوم دارند و تنها در ایرلند دوران باستان شناخته شده‌اند، تشکیل می‌دهند. ایرلندیان مثل دانشمندی شلواریا نمی‌کردند، به زبان سلتی ویژه‌ای سخن می‌گفتند که در دست زبانیان ایرلندی و کلی قرار داشت.

پس به جهان قدیمی سلتها نفوذ کند، با مشکلات می‌شکست و روبرو می‌شود. ممکن است با سلت‌پسین به اصطلاح سلتها بجای سعی در برخورد با اروپاییان قدیم، راجعاً را بر خود بیندیم و در مقابل واقعات گمراه شویم.

اما یک نکته مسلم است و آن اینکه مشخصان در تمامی رشته‌های تحقیقی، بطور جسمی کار می‌کنند، هر یک از ایشان وجهه یا هم پراهمیت مصالح سزار را از شایه تکیه می‌کنند که اروپای شرقی دربردارد، و این امکان را بنا می‌دهد که در جستجوهای خود نتیجه بگیریم. و نه تنها برای پاسخ دادن به این پرسشهای حیاتی که «سلتها که بودند؟» «کجا بودند؟» بلکه هم چنین برای آنکه از خودمان، از جامعه نو مرگ از اروپاییان هم ریشه، درک بهتری داشته باشیم. ■

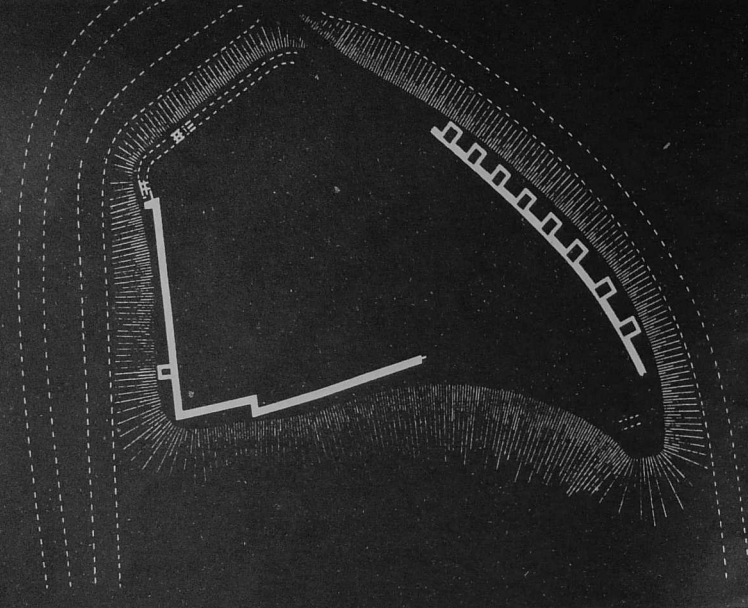


Philo National Museum, Prague, Czechoslovakia

قلعه‌های سلتی که در برابر سزار قد علم کردند

نوشته و فلنگا تگ دهن

فلنگا تگ دهن Wolfgang Dehin مورخ آلمانی، عضو فرهنگستان باستان‌شناسی در جمهوری فدرال آلمان، بخش ماقبل تاریخ را در دانشگاه کیلینس در ماربورگ اداره می‌کند. او در سابق، به‌بخش ماقبل تاریخ لاندسوزوم‌دورترو، وابسته بود. پروفسور دهن، عضو وابسته انجمن‌های پژوهش ماقبل تاریخ در انگلستان و ایتالیا، صاحب آثار متعددی درباره تاریخ سلتها، بویژه در منطقه رنان، می‌باشد.



Drawing from "Kölnler Römer" - Historische Museen der Stadt, Cologne, Germany (Fed. Rep.)

وقتی ژولسزار سرزمین کل را بین سالهای ۵۸ و ۵۱ از میلاد، متعاقب جنگهای سخت و دشوار تسخیر کرده امپراتوری روم صاحب یکی از زیباترین و غنی‌ترین ولایات خود شد. در آن هنگام سرزمین کل شامل فرانسه کنونی، بلژیک و هلند ناردو را بن، و نیز سوئیس بود. مردم این سرزمین سلتها بودند که رومیان آنان را «گلووا» خواندند. اما سرزمین سلتها از حد کل بسیار فراتر می‌رفت و تا شرق اروپا می‌رسید.

هر یک یک دولت سلت وجودیاند. قایل مختلف که در راسی خود پادشاهان، امیران یا طبقه حاکم معدودی داشتند، دارای زبانی مشترک بودند و از نظر بسیاری از عادات زندگی روزمره، رسوم و آداب بایکدیگر قریب داشتند و غالباً نیز باهم درزند بودند.

ژولسزار، در تفسیر از تیره‌های خود اغلب به اهمیت اقتصادی و نظامی قلمه‌های کلی، اشاره می‌کند. این قلمه‌ها، محل‌زخیره مایحتاج، پناهگاه زمستانی، پایگاهی برای لشکریان بی‌تکام عقبه نشینی و نیز نقالی محسوب می‌شدند که گروه‌های مخالف بومی به‌وسیله آن رومی‌آوردند و غالباً سرنوشته تمام قبیله با سقوط قلمه بزرگ یا قلمه مرکزی، تعیین می‌شد.

از مجموع تفسیرهای سزار چنین برمی‌آید که قلمه‌ها بواقع نخستین شهرهای سرزمین کل بوده‌اند؛ و سزار حق داشت این کلمه لاتینی (Oppida) را که بمعنای شهر و حسی ششپه است حکام سرزمین است، بکار برد. این قلمه‌ها، فقط مراکز اداری، میادگاه منطقه‌ای و محل تجمع ایلیا بودند.

بلکه همچنین مراکز اقتصادی بشمار می‌رفتند که صنعتگران و سوداگران در آن، مقام مهمی داشتند، هرچند بخش بزرگی از جمعیت را «بورژواهای روستایی» تشکیل می‌دادند، یعنی کشاورزانی که بدلالی امنیتی در شهرکها مستقر می‌شدند، و بالاخره، معابد با زاهدان خود نقش مهمی در شهر بازی می‌کردند.

بنابه روایات سنتسی، سزار چند سصد شهر را در سرزمین کل تصرف کرد. حتی اگر این رقم مبالغه‌آمیز باشد، معلوم می‌شود که تعداد قلمه‌ها بسیار زیاد بوده است.

هنگامی که سلوواها از ترس ژرمنها سرزمین خود (سوئیس کنونی) را به‌مسال ۵۸ پیش از میلاد ترک کردند، برطبق اشارات سزار، دوازده قلمه، چهارصد دهکده و بسیاری از واحدهای روستایی را سوزاندند تا هیچ امکانی برای بازگشت نداشته باشند.

بیتوریزها علاوه بر پایتخت خود، آواریکوم (بورژ کنونی) که می‌گویند زیباترین شهر تمام سرزمین کل بود، دست‌کم بیست قلمه دیگر داشتند. و این ازقام، خود گویاست.

قلمه‌هایی کمترین نام برده‌است، البته وضعی چنان مناسب داشتند که در زمان رومیان توسعه یافتند، در مقابل اشتناشات قرن وسطی مقاومت می‌کردند، و امروزه نیز هنوز نقش مهمی بازی می‌کنند. پادیس، قلمه پاپیزیا که در یکی از جزایر روسن - به‌مقام لوتسیاپارین بودوم - قرار داشت، و نیز ژنو (ژنوا) اورلکان (سنابوم) آمین (ساماربرو) و غیره، از جمله این مواردند.

قلمه‌های دیگری نیز رها شدند یا در زمان رومیان، باقتضای پارامی تغییرات اقتصادی، یا تغییرات راههای ارتباطی، چابجا شدند. مشهورترین نمونه آن بپیراکت (بون بوره) در دوران است که ساکنان آن به‌صبر نوییاد آگوستودوم (لوقن کنونی) در شرق دره آردو پناه بردند.

از شهر قدیمی، تنها معددی بجای ماند که امروزه به کلیسای مبدل شده‌است، و بازاری مشهور که تاچند ده سال پیش هنوز فعال بود. هنگامی که تفسیرهای سزار با حقیقت باستان‌شناسی مطابقت می‌کند، تصویر قلمه‌های مردم



Photo © Aerial Photography, Cambridge University, U.K.

کل بازم روشتر بنظر می‌رسد.

ملا و سونیتو (بواسن کنونی)، پایتخت سکانی، از نظر طبیعی موقع حفاظت شده خاصی داشت، زیرا رود «دو» به شکل حلقه‌ای آنرا از سه سو احاطه می‌کرد و طرف چهارم را کوه بلندی می‌پوشید.

این کوه که حصارای بدور آن کشیده شده بود، بمنزله قلعه‌ای بود که شهر را در پایین، محافظت می‌کرد. هر کس از روی یکی از استحکامات خارجی، شهر را در زیر پایش مشاهده کرده باشد، توصیف ژول سزار را تصدیق خواهد کرد. زمین شهر کنونی را در هر نقطه که بشکافند، آثار متعددی از حضور سلتها ظاهر می‌شود: خانه‌های چوبی، ظروف و سایر لوازم خانگی.

نمونه روشنتی از این، پیراکت است. این شهر که به اوتون‌ها تعلق داشت و ظاهراً پایتختشان بود، به لحاظ قلعه‌هایی که دارد بزرگترین و غنی‌ترین شهر بشمار می‌رفته است. به‌لایه این محل آفتاب خورشامندی بود که ژول سزار در سال آخر اقامتش در کل، خود پایتگاههای زمستانی‌اش را در آنجا مستقر ساخت، با آنکه شهر که روی تپه‌ای به ارتفاع ۸۵۰ متر قرار گرفته بود و باد آنرا دردم می‌کوبید، اما راه‌های سه اترناتی بی‌نظیری با دوردن و سون و دره لوار داشت.

از قرن نوزدهم کاروش در این محل آغاز شد، این محل که منطه‌گردی است و چشمه‌هایش در سرزمینی بساحت صد هکتار پراکنده‌اند، بر طبق رسوم سلتی درون دیواری از چوب و سنگ

پناهگاه تسخیر ناپذیر

مست‌راست در برابر دریا، صحن وسیع و استحکاماتی قلعه «دون انگوس» در جزیره‌ای است، روی تخته سنگی به ارتفاع عیوی صد متر از سطح آب، دیده می‌شود. این قلعه که از راه دریا قابل تسخیر نیست، از جانب زمین، توسط سه صحن متحدالمرکز برای پیش-گیری از حمله‌های احتمالی محافظت می‌شد. علاوه بر آن سلت‌های دون انگوس، با ایجاد یک «جنگل» از تخته سنگ‌های شیخار بین دیوار داخلی خارجی که باقی‌مانده آن در عکس دیده می‌شود و دیوار میانی، قلعه را از اطراف جدا کرده بودند.

احتمالاً به‌بازار و محل‌دوستند اختصاص داشتند، به گفته باستان‌شناسان، مجموعه‌های دیگری از بناها به احتمال زیاد ادارات شهری یا قبیله را دربر می‌گرفتند. این مکانها به شکل میدان ساخته می‌شدند، وجود یک طاق‌نا متعلق به دوره رومیان این فکر را بیش می‌آورد که سابقاً در این محل یک معدن سلت قرار داشته است. پس از آنکه شهر در زمان اگوست رها شد، معدن و بازار سنت‌های پیراکت را تا امروز ادامه دادند. کاروشیا، تصویری شکوهمند ولی ناقص را از قلعه ظاهر می‌کنند. بقایای بنسنت‌آمده فقط به‌دوره آخر شهر تعلق دارند، یعنی دوره بین آخرین جنگ‌های سزار و سازمان‌یابی مجدد گسل در زمان اگوست در سالیان اول دوره مسیحی. دوره‌یی که از دست‌رفتن استقلال قلعه-های سلتی با دهها سال رفاه و صلح بنحوی‌جیران شد. آیا این دوره، دوره شکوفایی بود یا آخرین آثار حیات تمدنی دویه نژاد؟

در مورد آوازیکوم (پوز)، سزار می‌گوید که این قلعه را زمین‌های مردابی احاطه می‌کرد. این حفاظت طبیعی راه علاوه بر آن، یک دیوار با تجهیزات مخصوص گلبا مستحکم می‌ساخت. این دیوارها که سزار آنها را «Murus Gallicus» نامیده است، عزارتند از لایه‌هایی از تیرهای چوبی افقی متقاطع، و بین آنها قشرهایی از سنگ که بدون ملاط بهم چسبانده شده‌اند. چسب دیوار از سنگهای خشک است که بربک خاکریز داخلی

منکی است. این نوع دیوار گل‌رزا، در بسیاری از مناطق سلنت‌نشین، از برنای آموریک تا ناپولیس، از زیر خاک بیرون آورده‌اند. دیووز، استحکامات رومی و قرون وسطایی که بعداً ساخته شدند، هر نوع اثری از بناهای سلتی را از بین بردند. در آلی‌یا، که جنگ‌هایی سزار باورسنژه توریس در آنجا روی داد و بهین سبب شهرت دارد وضع بهتر است. در این محل بناهای سی متعلق بزمان محاصره رومیان، دیوارکلی قلعه، و بقایای بسیاری از شهر رومی آلی‌یا با معابد و کارگاهها مساکش بدست آمده است. شهر رومی درست روی شهر قدیم سلتی ساخته شد و چیزی از آن باقی نگذاشت.

سزار به نحوی فشرده و درست، وضع ال‌یا یا را چنین توصیف می‌کند: شهر روی یک کوه مسخت و خشن قرار گرفته است و از دوسو، دشت وسیعی بقیه فضای اطراف را اشغال می‌کند. با قدری فاصله، تپه‌هایی هم ارتفاع با شهر، این شهر را دوره می‌کنند.

چنان سلتی از حد سرزمین گسل سزار بسیار فراتر می‌رود. خود او بهنگام لشکر کشی بسوی بریتانیا، باقیایی از مردم سلت رومیرو شد که قلعه‌هایشان شبیه به قلعه‌های قسارمی بود.

با ایتسبه، سزار بازمی تفاوتها مشاهده کرد. نقاطی که بعدها به شهرهای رومی مبدل

معمای دیسک

این دیسک سلتی (سمت چپ) که از مغز ساخته شده، صورت معمایی را پیخود گرفته است. زیرا منشا مورد استفاده آن معلوم نیست. دیسک‌های مشابهی نیز در ایرلند پیدا شده است، بسیاری از دانشمندان این تصویر را کارتیگاور خشتی از یک چوبه، یا چشمان برآمده و دهان باز فرض می‌کنند. این دیسک که در پریش میوزیوم نگاهداری می‌شود، متعلق به قرن اول یا دوم پیش از میلاد است.



کشد، مثل کابول‌دوموم (کلچسترآمروزی)، ورولاویوم (استالین‌آمروزی)، در آغازی که از مساکن پیش از رومیان در آنجا کشف شده است. ویژگی‌های شهری که مشخص کننده تمامی مساکن گل است، دیده نمی‌شود. در شرق راین تا گابنتی، در طول دانوب تاوودیس، و نیز در بوهوم مرای، تعداد زیادی استحکامات کشف شده است که در دوره اخیر سلتی تعلق دارند، و چه از نظر موقع و چه از حیث ایجاد، و حتی از نظر شیوه سمن‌های باغی، مشابه همان چیزی است که سزار دیده بود.

از ده سال پیش ما با قلعه مانتینگن، بزرگ اینگونه‌ات دریاور، آنتهای کامسل داریم. به احتمال زیاد این قلعه پایتخت سلطه‌ای نوندلیسی‌ین بوده که در حوالی سال ۱۵ پیش از میلاد رها شده است، درست همان زمانی که لژیون‌های رومی طی جنگ موسوم به «آلپه از کندرگاه‌های آلپ گذشتند و سربزین‌های شمال آلپ را فتح کردند.

مسنگه اداره رومیان نقطه دیگری را به عنوان مرکز اداری پرگید؛ اگوستایندیکیوم یا اکسبورگ امروزی، رومان‌جنی از نام قلعه‌یی که ما در اکسبورگ کشف کردیم، الحاص بود. نداشتند، و حتی کسانی نیز که بنای استحکاماتی آن بی‌خبر بودند، بطوری که بنای خودرا Vallatum یعنی «محل‌محصوره نامیدند که استاز رومی است و بقایای آن در قلعه واقع و وضع مانتینگن کاملاً برطبق نمونه‌سو است و به وضع آوارگی شبیه است. قلعه در جنوب دانوب، در نزدیکی جاده‌یی رود جودی و در میان شبکه‌یی از رودخانه‌ها و نهرهای محافظ قرار داشت، اما عظمت واقعی متکی بر دیوار مدوری بود که حفرتی در بیرون آن کنده شده بود. سطح آرایه به حدود ۳۸۵ هکتار می‌رسید.

چهار دروازه به قلعه باز می‌شد؛ دو دروازه بر سر راهی که موازی رود بود؛ یک دروازه سوی قرار داشت و بالاخره دروازه چهارم رویه جودی می‌گشود. می‌شد که به معادن آهن که در آن حوالی قرار داشت متکی می‌گشت و این معادن تجاری شکوفه آزرده بود.

می‌توان بود، یا احتمالاً سه دوره ساختمان‌یی را از یکدیگر تمیز داد، و این‌بین آنست که قلعه، پیش از آنکه در قرن دوم پیش از میلاد بکلی متروک شود، ماجراهای پر آشوبی را از سرگذرانده است. دروازه‌ها، شکر خاسس «مداخل‌های پر پیچ‌وخم» را داشت که امکان می‌داد مهاجمان احتمالی را در معرفی تنگ بدام انداخت. این دروازه‌ها و نیز دیوارهایشان بمسک خاص سلتی، از چوب و سنگ، ساخته‌شده‌اند.

قدیمی‌ترین دیوار، درست تجزیه‌ای نظری «دیوار گلی» سزار دارد.

برای کاوش‌های انجام‌شده، معلوم شده که فضای درون دروازه با توجه طوری مورد سکونت نبود و جای کافی وجود داشت که مردم اطراف هم بتوانند در صوف سختی برای نجات اموال و بویژه دام‌هایشان، به آنجا پناه یابزند. در محله

های سکونی، کوجه‌ها موازی یکدیگر بودند، خانه‌های نسبتاً بزرگی وجود داشت که توسط نروه از یکدیگر جدا می‌شدند. بنظر می‌رسد که مساکن به کار کشاورزی اشتغال داشته‌اند. بناهای دیگری دیده می‌شوند که قاعدتاً به صنعتگران، اهنگران، آرایه‌سازان، زین‌سازان، شیشه‌گران و غیره تعلق داشته‌اند. بعد نیست که این صنعتگران درباره‌یی محلات یا کرجه‌ها بصورت سنف کرد و یکدیگرسر می‌آمده‌اند.

تاکون کارگاه‌هایی که در آنها ظروف مسنوس، ماشینک را می‌ساختند، کشف نشده‌اند، شاید کار گاه‌ها و کوره‌ها بیرون دیوارها بوده‌اند. در دست قلعه، آثار یک‌جای‌حالی نشان می‌دهد که در آنجا یک میدان، یا برطبق برخی شواهد دیگر، یک معبد قرار داشته است. اگر سازمان درونی قلعه مانتینگن وقلعه بیرراکت را مقایسه کنیم، تفاوت‌های بزرگی می‌شود که در هر دو مورد نظری مشاهده می‌شود که عمران محوطه درون دیوارها با تقسیم آن به محله‌های کاملاً مشخص، مورد توجه بوده است.

این‌عمران بویچ طرحی مشخص، در بسیاری از قلعه‌های گل و خارج گل، رسم داده کلی محصور می‌شده است. کاوش‌های که در قلعه‌ها رازانی در بوهوم و قلعه استارنه هرایسیکو، می‌رسانده که در واقع یک ساخت درون‌محوطه‌یی نظیر ساخت قلعه مانتینگن را معرفی می‌کند، تمدن شهری ابتدایی، در منطقه‌یی که سلتها در قرن دوم و اول پیش از میلاد سکونت داشتند، شاهده از یک وحدت شکستناکیست. بر است. تماس‌هایی که با تمدن مدیترانه‌یی برقرار شد، رشد صنعتگری و بازگشایی را به دنبال آورد، پذیرش فنون جدید را تسهیل کرد و اقتصاد کشاورزی ابتدائی را به مرحله آسازش اقتصاد بولی همراه با ضرب سکه، رساند. همه این تحولات در پیوند نزدیک با تغییراتی قرار داشت که در شهرنشینی وجود آمد.

آیا با منطقه‌یی که امروزه جنوب‌فرانسه را تشکیل می‌دهد، تماسی وجود داشت؛ یا آنکه هنوز قبایل سلتی که در شمال‌ایتالیا مستقر بودند، نفثی داشته است؛ مسئله همین‌جا مورد بحث است. اما امروزه هیچ کس شک ندارد که ایجاد قلعه‌های سلتی به گونه‌یی از جهان یونانی و رومی تأثیر پذیرفت.

لیکن سرنوشت قلعه‌های سلتی در منطقه وسیعی که محل سکونت سلتیها در مرحله آخر تاریخشان بود، رحب‌س زمان و مکان بسیار متفاوت بود. در برخی از گل که زیر سلطه رومیان قرار داشت، بسیاری از این قلعه‌ها متروک شدند، زیرا موقع جغرافیایی آنها دیگر با شرایط جدید زندگی سازگاری نداشت. پارهی دیگر دوره رومیان و قرون وسطی را نیز سرگذاشتند و تا امروزه باقی مانده‌ند، فقط پاریس، بسوزر، ترانس، آمین، بال، و بسیاری دیگر.

غالباً نام امروزی شهر، یادآور نام قبیله‌یی از گلپاست که ابتدا در آنجا سکونت داشتند، مثلاً پیژویرزها در پیژویرز، لوگنون‌ها در لانگر،

مدیواترین‌ها در متس، آمین‌ها در آمین، و غیره.

در شرق راین، تمام قلعه‌ها در میسان رفته‌اند. هیچ نمونه‌یی وجود ندارد که پس از دوره رومیان و قرون وسطی بجای مانده باشد. ظاهراً تمدن شهری در این مناطق، کمتر از سرزمین گل در زمان سزار با گرفته بود.

ولفگانگ دهن

تندیس‌اند، شاید کار گاه‌ها و کوره‌ها بیرون دیوارها بوده‌اند. در دست قلعه، آثار یک‌جای‌حالی نشان می‌دهد که در آنجا یک میدان، یا برطبق برخی شواهد دیگر، یک معبد قرار داشته است. اگر سازمان درونی قلعه مانتینگن وقلعه بیرراکت را مقایسه کنیم، تفاوت‌های بزرگی می‌شود که در هر دو مورد نظری مشاهده می‌شود که عمران محوطه درون دیوارها با تقسیم آن به محله‌های کاملاً مشخص، مورد توجه بوده است.

فهرست کواتهی دربارهٔ سلتها

La Religion des Celtes par Jan de Vries
Éditions Payot, Paris 1975

Les Celtes par Duncan Norton-Taylor
Éditions Time-Life, Pays-Bas 1975

Les royaumes celtes par M. Dillon et N. Chadwick
Éditions Fayard, Paris 1974

Les Gaulois (2^e édition) par Albert Grenier
Petite Bibliothèque Payot, Paris 1970

La Gaulle - les fonctionnements ethniques, sociaux et politiques de la nation française par Ferdinand Lot
Éditions Fayard, Paris 1967

Présence des Celtes par A. Rivaultan
Librairie Celtique, Rennes 1958

Les Celtes et l'expansion celtique jusqu'à l'époque de La Tène

Les Celtes depuis l'époque de La Tène et la civilisation celtique par Henri Hubert
Éditions Albin Michel, Paris 1950

Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine par Joseph Dechelette
Éditions Auguste Picard, Paris 1927

کوله‌ها و دنیای نو

با خواندن شماره آذر ۱۳۵۳ مجله شما که به‌کل‌ها اختصاص داده شده بود، گمانده بودم که اشتراك مجله‌ام را قطع كنم. من معنفاً كوله‌ها را تحسین می‌كنم كه توانسته‌اند اصالت فرهنگی، كوچك‌نیشی و استقلال خود را طسی بیست قرن اسكان یافتن اروپاییان، همچنان حفظ كنند. این گروه در نظر من مطهر آزادی است. مطهر هایل است، در مقابل قبیله‌ی که ما هستیم. هنر، باصرا‌د و پاسفاری در اسكنان دانن و با سواد کردن هایل، موخامیم او را بكنیم؟

قول می‌كنم كه عدم توانایی در خواندن، عقب‌ماندگی است. اما به‌حال این افراد بدون آنكه سواد داشته باشند، خیلی خوب كليم خود را از آب بیرون می‌كنند، و در عین حال در این كار بزرگ هم موفق می‌شوند كه در جهانی كاملاً بی‌بكه و كم پیش‌فصله، مسته‌های خود را حفظ كنند.

اشكالی ندارد كه دستی بسویشان دراز كرد و به آنان خواندن آموخت، ولی نهایتش، بخصوص به این اسكنان بدان آنها، ما باید یاد بگیریم. به يك آزادی، يك فرهنگ و به مستند سازی كه هر چند برای ما بیهانه و غلبا دور از دسترس است، اما به‌حال جز میراث شریف بشریت شرمه می‌شوند، احترام بگذاریم و حفظشان كنیم

دکتر رمی دیوان
گومی‌یز، فرانسه

میکرپ دومدرسه

هواکون شماره مرداد ۱۳۵۴ مجله، «دانش از میکرب سیاست‌گزار است»، را رونم. چند لذت غیر منطقیه! اجازه بدهید به نسام گروه نویسندگان دوره فرستم. جای خوشبختی است که چنین محقق‌علمی پراورایی نوشته‌اند و روشنی و با سادگی تمام، موموضیاتی چند پیچیده را شرح دهند و از این راممعلومات خود را در اختیار عامه مردم بگذارند. از سوی دیگر، مطلب مورد تحسین کوچک و بزرگ را برمی‌انگیزند، امکان همه‌دند می‌موضیعی مختلف مورد بحث نبوی درک شوند، کودکان توجه زیادی به‌آن نشان می‌دهند و من می‌توانم در این مورد شما اقلیتان هم، زیرا خودم همواره سروجه دانش‌آموز کوچک در کنار دارم.

کد: **گوناو**
کنده: **رادین دکاری**
جزیره **توئویون**

چهره شیوا

درآثار فراوان، شماره شهریور سپهر ۱۳۵۴ مجله شما، قصه‌ی آزادی‌رنگانه را خواندم. در تصاویر رنگین این شماره، «فرزان نمایش مثیلا»، تصویر اول نبوی نابرس، نمایش از شیوا «خدای آفرینش» معرفی شده است. درواها یعنی منون اصلیل هندو، اشکبار گفته شده است که سه خدا برای آفرینش، سخطا و نابودی زندگی وجود دارد: برهما، ویشنوما و هوارا(شیوا). برهما می‌آفریند، ویشنو حفظ می‌کند، و هوارا نابود می‌کند، ویشنو که چهره مرکزی است، بالاترین خدایان است و بنامه نیز خوانده می‌شود. گوویندا، نارایانا و هندی و این سه شیوا نمایش‌های او ویشنتور هستند و این سه جنبه آفرینش، حفظ وایودی،

ما و خوانندگان

در نسای کیهان، نه‌فقط در آسمان قابل رویت ما، بلکه همچنین در میلیونها منظمه کرانه‌یی که خارج از دید ما و بیرون از حوزه درک حواس ما می‌ما قرار دارند، چطور مداوم در حال عملاند.
آچی ماتالابوتیش کینه‌هاک، دافنارکا

مذکر، مؤنث، یا خنثی

شماره بسیار خوب مجله شما دربارهٔ «آزادی زنان» (شهریورسپهر ۱۳۵۴) فقط يك مقاله بد داشت. مقاله آرون لمکین در «ساره مذکر، مؤنث یا خنثی». در این مقاله نویسنده می‌خواهد نقش دقیق مرد و زن را بنساند. توپاکید می‌کند که پدران باید مرابه، یعنی قدوسی سخت‌گیر، مضممه‌باشند و مادران، زنانه یعنی نرم، مهربان و سرشاز از ناغمه. آقای بلکین همچنین با مقایسه الکلیسم و سواد مخدر – که هر دو خطرناک و مضرند – با هجسنگ گرایه، که چنین خاصیتی را نندارد،

از نظر درانشاسی بین مرتکب اشتباه سنگینی می‌شود. معظرف من تنها مبارزه‌ها – رهاپسی سیاسی یا جنسی – است که مردم توانند تا آنجا که ممکن است، آزاد باشند، و این امر شامل مردان نیز، زنان قوی و هجسنگ‌گرایان نیز می‌شود.

استان کوهلی

دیورساید، کالیفرنیا – ایالاتمتحد آمریکا

کره و توپ

۴۶۰ میلیون انسان در جهان گرسنه‌اند. این واقعیتی است هولناک و نامقول؛ بدینا آمین برای مرگ پیش‌رس، برای تحمل دردهای چاره‌ناپذیر، برای بی‌ملاحظه‌ن به ضعف‌دوآئی- تسیم، برای تازان یون از دسترسی به يك زندگی ساده‌ای انسان‌یی با تمام تالیسی که این زندگی در زمینه شگرفایی استفاده برای خود انسان و برای تمامی بشریت، دینی دارد.

جامعه بشری ما برای قطع این پلئه اقدام کند. در غیر این صورت ممکن است به قانون جنگل، انفاق و تصادف، خرافات و توخش بازگرد.

عزل قدر در جهان متعدد است. از آنجا که توزیع مواد خوراکی در مقابل پول صورت می‌گیرد که ارزش خود را تدریج از دست می‌دهد، وضع اجتماعی و اقتصادی جدیدی وجود آمده است. فقرترین بخش تعداد زیادی از مردمان، که از نظر کوهلی، مبرم‌دیگری‌که در فقر دائم بوه‌اند، ملحق شده‌اند. از سوی دیگر، فراوان دیده می‌شود که محصولاتی غذای را نابود می‌کنند، تا ذخیره را کاهش دهند و قیمت‌ها را بالا نگاهدارند. این عمل حتی زمانی نیز که فرودشان سود زیادیی بهبراه نادر، انجام می‌گیرد.

عزت دیگر گرسنگی، تسلیحات و مسلح شدن تا دندان آنست که امروزه دواج کامل دارد. مرزبهای بسیار مهمی که این امر در می‌دارد، به بوه‌دها و منابع مالی هم می‌برونند، نتیجه آن مسایله تسلیحاتی و گرسنگی بین کشور-هاست. از بین بردن گرسنگی در جهان کار آسانی نیست، با اینکه در زمینه‌های دیگر ایتمبه پیشرفت حاصل شده است!

سوزان امری
سن کوات فرانسه

از بردویی به‌برده دیگر

اگر درست است که اندیشه‌های بزرگ سازنده تاریخ‌اند، ایتمبه واقعیت دارد که

غالب این اندیشه‌ها هم دارای جنبه‌های مثبت و هم جنبه‌های منفی هستند. اندیشه‌های پارولنه دولاس کاساس از این مین‌نماند.

لاس کاساس به عنوان مدافع بورسیان در نشریات اسپانیا در آمریکا، مناظرور که آتخل لوسادا در شماره تیس ۱۳۵۴ مجله «قیام یونسکوه نوشت، مبارزه درستی دست زد، با ایتمبه باید پذیرفت که این‌مبارزه، از نظر تاریخی، از چارچوب تنگ دفاع از حقوق بیومان فراتر رفت و به گشایش مرگاز جمعیت افریقا انجامید. منکمامی که لاس‌کاساس «افزایش آزادی‌های مختلف، بین انسان‌بیانان و بیجان و مجاز بودن هر خانواده... به‌عبارا سیاسی کار از آن محدوده مرگاترلیسم اسپانیا، که محرک از خود و تاراج‌رسانی بیوزاد خود که تخصصی لاس‌کاساس نام گرفته، بماند فراتی می‌رود. اما در کوبا و مائستی، که لاس‌کاساس برده‌کردن سیاه‌پوستان در دنیای جدید را نیز می‌ستاید. علاوه خود هم منوجه این امر شد و نویه کرد.

امروزه، ترازنامه افکار لاس‌کاساس، بسیار پیش از جنبه‌های مثبتش، جنبه‌های منفی بنا نشان می‌دهد. در واقع محتوای حقوقی و سیاسی کار از آن محدوده مرگاترلیسم اسپانیا، که محرک از خود و تاراج‌رسانی بیوزاد خود که تخصصی لاس‌کاساس نام گرفته، بماند فراتی می‌رود. اما در کوبا و مائستی، که لاس‌کاساس برده‌کردن سیاه‌پوستان در دنیای جدید را نیز مکر بصورت سنگواره، در مبارزه بومی وجود ندارد، در مکزیک، پرو و ونزوئلا، اگر بومیانی باقی مانده‌اند، بصورت گروهای اقلیت زندگی می‌کنند. بصورت گروهای اقلیت زندگی می‌کنند. اما سیاف کوبااییس سختی را می‌گذرانند، و اما سیاف بیومان آمریکا هنوز میراث سنگین برده‌داری را بر دوش دارند.

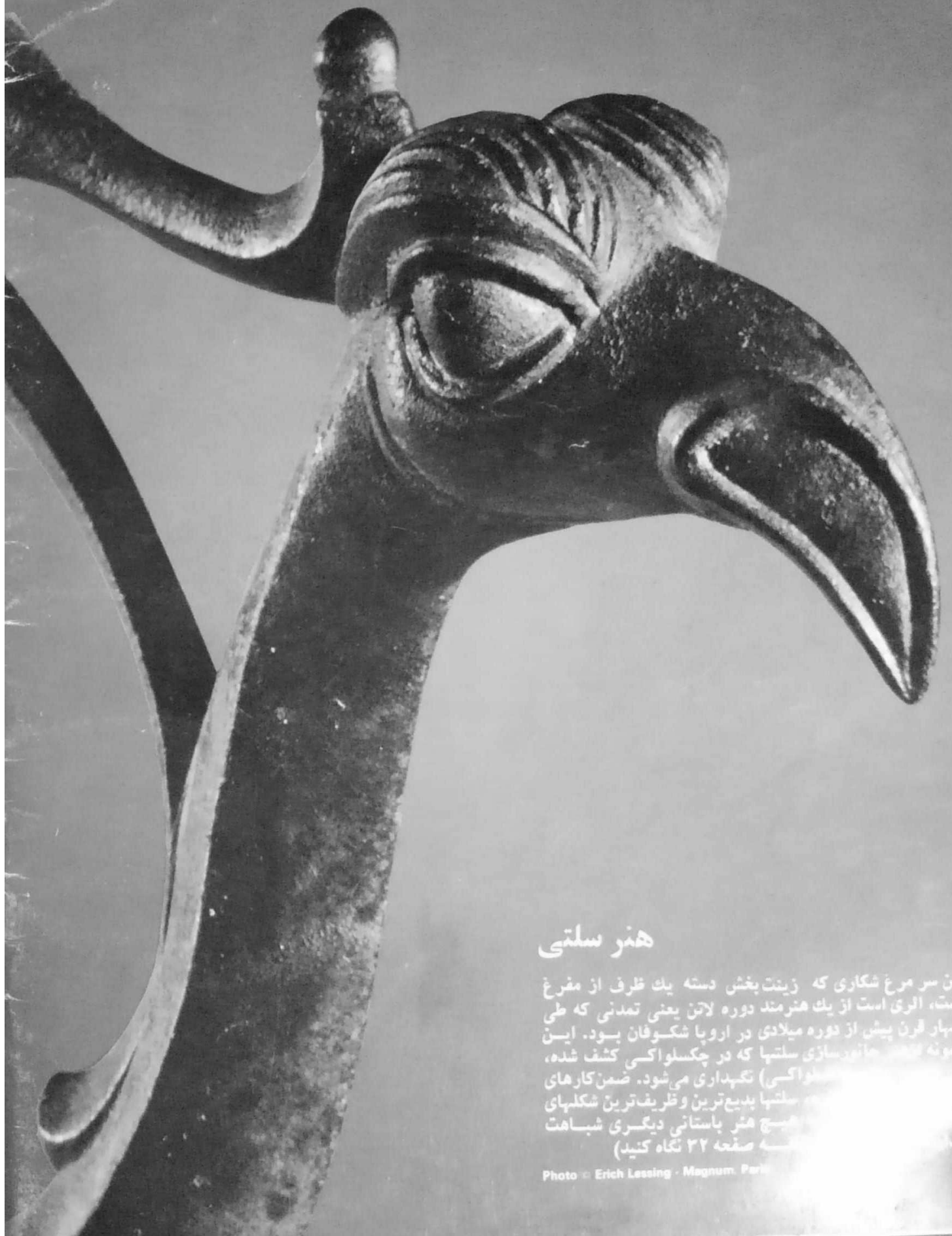
کولت بران
مورئل کاتالنا

نقیی نام

شماره شهریورسپهر ۱۳۵۴ مجله شما «سوی رهایی زنان» را با دقت خواندم. این، مسئله‌یی است که در سواره از نظر شخصی و تجربی و در ایتمبه کنفرانس‌ها و غیر(ماد) دنیال کردم. با او نوشته نکته مهمی وجود دارد که بنظر من بعد کالی از آن سخن بیان نم‌اید، و آن نام پدری (Patronymie) زن است. در غالب کشورها، وقتی زنان ازواج می‌کنند، با نام شوهرشان به‌سان يك جناب، «پوشیده» می‌شوند. در خود فرانسه نیز غالب زنان نمی‌دانند که در مورد نام شوهر آنان حق استفاده دارند، نه اجبار ماستمال آن. تمیم دانسه که ناگزیر پسندند این نام را در وقت هويت خود قید کنند. آنان همچنین اسم‌لب می‌گویند؛ با ازواج، نام عوض شد.

همچنین هنوز دام دوران دخترگی، که اصطلاحی غلط است، فراوان بسلام می‌رود، مناظرور که نام دوران پسری وجود ندارد، نام دوران دخترگی هم بی‌معاست، زمانی که به‌تنهایی خودکشان را بزرگ می‌کنند (و بظت تصویر شوهر، طلاق گرفته‌اند) باید (غالباً به‌ترج خود) آنان را با نام همان شوهر بزرگ کنند. و بالاخره واژه‌های «بای» دوشیده‌ه شاهده است و از وضعی کهنه و از اشارت افاده، بنظر من برای زنان، «همیته» ویژه خود را دانستن، جنبه مهمی از وضع اجتماعی آستانست. از کاری که می‌کنید تشکر می‌کم.

یک زن خواننده
پاریس، فرانسه



هلمز سلتی

این سر مرغ شکاری که زینت بخش دسته یک ظرف از مفرغ است، الهی است از یک هنرمند دوره لاتن یعنی تمدنی که طی چهار قرن پیش از دوره میلادی در اروپا شکوفان بود. این نمونه از هنر هانورسازی سلتها که در چکسلواکی کشف شده، از جمله زیباترین و ظریفترین و ظریفترین شکلهای هنر سلتی است. هیچ هنر باستانی دیگری شباهت ندارد. (صفحه ۲۷ نگاه کنید)



Uma janela aberta sobre o mundo
o Correio

Fevereiro 1976 ano 4 n. 2 Brasil: Cr\$ 5,00 Portugal: Esc. 25\$00

OS CELTAS





as origens do homem

livros de bolso O CORREIO DA UNESCO

Medo, espanto, entusiasmo, alegria. Como nasceu a primeira palavra, diferença fundamental entre o animal e o homem? As chaves que poderiam reconstituir o longo processo das criaturas que vivem em nosso planeta ainda não estão completas nas mãos dos historiadores da pre-história. Ramo relativamente novo da ciência, a antropologia exige o acompanhamento permanente, o debate, o participar dia-a-dia na busca da verdade. Neste livro você encontrará em diversos artigos de pesquisadores especializados, com organização lógica e didática, o que de mais atual se afirma e se debate sobre a origem e a evolução sociocultural do homem.

À venda nas livrarias.
Pedidos para a Editora da Fundação Getúlio Vargas, Praia de Botafogo, 188 - CP 9392 - ZC-02 - RJ

FUNDAÇÃO GETULIO VARGAS

Entidade de caráter técnico-científico, educativo e filantrópico, instituída em 20 de dezembro de 1944, como pessoa jurídica de direito privado, visando aos problemas da organização racional do trabalho, especialmente nos seus aspectos administrativo e social, e à conformidade de seus métodos às condições do meio brasileiro.

*

Presidente
Luiz Simões Lopes
Superintendente Geral, a.i.
Paulo Agostino Neiva

*

Conselho Diretor
Presidente - Luiz Simões Lopes
Vice-Presidente - Eugênio Gudin
Membros
Alberto Sá Souza de Brito Pereira
Carlos Medeiros Silva
João Carlos Vital
Jorge Oscar de Mello Flores
José Joaquim de Sá Freire Alvim
Rubens d'Almada Horta Porto

*

Conselho Curador
Presidente - Maurício Nabuco
Vice-Presidente - Alberto Pires Amarante
Membros
Aldo Batista Franco
Alzira Vargas do Amaral Peixoto
Antônio Garcia de Miranda Netto
Antônio Ribeiro França Filho
Apolônio Jorge de Faria Sales
Celso Timponi
César Reis de Cantanhede e Almeida
Estado de São Paulo
Francisco Montojos
Heitor Campello Duarte
Henrique Domingos Ribeiro Barbosa
Joaquim Bertino de Moraes Carvalho
José de Nazaré Teixeira Dias
Moacyr Velloso Cardoso de Oliveira
Paulo de Tarso Leal
Rafael da Silva Xavier
Theodoro Arthou

Instituto de Documentação
Diretor - Benedito Silva
Vice-Diretor - José Veiga

Editora da Fundação Getúlio Vargas
Chefe - Carlos Maurício Junqueira Ayres
Coordenação editorial - Robson Achiamé Fernandes

Livrarias
Rio de Janeiro
Livraria Carneiro Felipe
Praia de Botafogo, 188 - Tel: 266-1512 - R. 110
Livraria Teixeira de Freitas
Av. Graça Aranha, 26 - Lojas H e C - Tel: 222-4142
Brasília
S. Q. 104, Bloco A, Loja 37 - Tel: 24-3008
São Paulo
Livraria Faria Lima
Av. Nove de Julho, 2029 - Tel: 288-3893

O Correio da Unesco, Ed. brasileira Ano 1 - n.1 -
jan. 1973 - Rio de Janeiro, Fundação Getúlio Vargas, Instituto de Documentação, 1973 -
v. ilustr. 30 cm mensal.

Cada n.º é dedicado a um tema especial de interesse mundial. De out. a dez. 1972 foram editados três n.ºs especiais: o 1.º, uma antologia de artigos publicados desde 1948; o 2.º, dedicado às Origens do homem, e o 3.º, ao Ano Internacional do Livro. Redator e coordenador da ed. brasileira: 1972 - Benedito Silva.

1. Periódicos de cultura. I. Silva, Benedito. II. Organização das Nações Unidas para a Educação, a Ciência e a Cultura. III. Fundação Getúlio Vargas. Rio de Janeiro, Instituto de Documentação.

CDD 060.5
CDU 08(191)



Foto © Leonard von Matt, Zurich

TESOUROS DA ARTE MUNDIAL

ITÁLIA

Saudação etrusca

Esta dama etrusca, pintada há 2.500 anos, era provavelmente uma bailarina de um grupo de artistas que decora as paredes de uma tumba etrusca descoberta em 1961 em Tarquinia (Itália). Conhecida como "Tumba dos Malabaristas", a sepultura é considerada uma das mais importantes das 6 mil descobertas nos últimos vinte anos (graças a técnicas modernas) na famosa necrópole etrusca de Tarquinia. Mais de sessenta das tumbas tinham afrescos.

105

UNESCO Correio

PUBLICADO EM 15 IDIOMAS

Português	Alemão	Tâmil
Inglês	Arabe	Hebraico
Francês	Japonês	Persa
Espanhol	Italiano	Holandês
Russo	Hindi	Turco

Publicado mensalmente pela Fundação Getúlio Vargas mediante acordo com a Unesco por intermédio do Instituto Brasileiro de Educação, Ciência e Cultura.

★

Redação e Administração
Unesco, 7 Place de Fontenay 75 700 Paris

Diretor e redator-chefe
Sandy Koffler

Redatores-Chefes Assistentes
Rene Caizot
Olga Rodet

Redatores
Espanhol: Jorge Enrique Adoum
Inglês: Roy Malik
Francês: Philippe Quannès

Redatores principais
Edição brasileira: Benedito Silva (Rio de Janeiro)
Edição inglesa: Ronald Fenton (Paris)
Edição francesa: Jane Albert-Hesse (Paris)
Edição espanhola: Francisco Fernandez-Santos (Paris)
Edição russa: Georgi Stetsenko (Paris)
Edição alemã: Werner Merkl (Berlim)
Edição árabe: Abdel Monem El Sawi (Cairo)
Edição japonesa: Kazuo Akao (Tóquio)
Edição italiana: Maria Remiddi (Roma)
Edição hindu: N.K. Sundaram (Delhi)
Edição tâmil: M. Mohammed Mustafa (Madras)
Edição hebraica: Alexander Brodov (Jerusalém)
Edição persa: Fereydoun Ardalan (Teerã)
Edição holandesa: Paul Moeren (Amsterdã)
Edição turca: Melra Telci (Istambul)

Ilustrações: Anne-Marie Maillard
Documentação: Christiane Boucher
Diagramação: Robert Jacquemin

★

Os artigos, fotografias e ilustrações com a indicação © (copyright) não podem ser reproduzidos. Os demais podem ser reproduzidos contanto que seja indicada a fonte — O Correio da Unesco — e a data.

A reprodução de artigos assinados deve levar o nome do autor. Os artigos assinados exprimem as opiniões dos respectivos autores e não necessariamente da Unesco ou dos redatores de O Correio.

★

Tiragem desta edição: 16 000 exemplares

Vendas
Praça do Botafogo, 188 — Tels. 266-1512 / 110 e 246-5107 — Caixa Postal 21 120 — ZC-05
20000 Rio de Janeiro, GB

Assinatura
Um ano: Cr\$ 50,00 Esc. 200\$00
Número avulso ou atrasado: Cr\$ 5,00 Esc. 25\$00

Distribuição
Brasil: Fernando Chingaglia Distribuidora S.A., Rua Teodoro da Silva, 307 — Rio de Janeiro — GB
Portugal: Centro do Livro Brasileiro, Rua Almirante Barroso, 13, 2º andar, Lisboa
Composto e impresso na AGOS INDUSTRIAS GRAFICAS S.A.

O Correio Rio de Janeiro ano 4 n.2 p.1-50 fev. 1976

4 OS CELTAS

Força e esplendor da primeira comunidade europeia
Paul-Marie Duval

6 QUEM ERAM E COMO VIVIAM OS CELTAS?

Anne Ross

16 AS LÍNGUAS CELTAS ONTEM E HOJE

18 AS TRÊS FACES DA MULHER CELTA

Jean Markale

23 UMA ARTE FABULOSA EM METAL

Oito páginas em cores

32 UMA ARTE ENTRE O REAL E O FANTÁSTICO

René Joffroy

35 FANTASIA CELTA PARA VINHO GREGO

Fotos

36 JÓIAS DE SONHO

Fotos

38 AS MIL E UMA CARAS DA ARTE DE CUNHAR MOEDAS

Fotos

41 A EUROPA ORIENTAL DESCOBRE SEU PASSADO CELTA

42 LENDAS CELTAS EM UM CALDEIRÃO DE PRATA

Fotos

44 AS CIDADELAS CELTAS QUE DESAFIARAM JÚLIO CÉSAR

Wolfgang Dehn

49 CARTAS DOS LEITORES

50 LATITUDES E LONGITUDES

2 TESOUROS DA ARTE MUNDIAL

ITÁLIA: Saudação etrusca

Nossa capa

Este número é dedicado à arte e à civilização dos povos celtas que durante o último milênio da era pré-cristã se estabeleceram numa vasta região da Europa, do Danúbio à Irlanda. Pesquisadores modernos estão compondo pouco a pouco a história dos celtas e decifrando muitos dos mistérios que envolvem as relíquias dessa cultura. Novos métodos e técnicas científicas vão revelando a originalidade da civilização celta e lançando nova luz sobre a sua extraordinária contribuição à arte mundial. A foto mostra um admirável rosto de bronze que ornamenta um balde de madeira encontrado em um túmulo em Aylesford, Kent (Reino Unido). O rosto foi feito no primeiro século a.C. possivelmente por um artista das Ilhas Britânicas que aprendeu sua arte na Gália.



Foto © J.V.S. Magaw, Leicester, Reino Unido

OS CELTAS

Esta cabeça, descoberta na Tchecoslováquia, foi esculpida em pedra por um artista celta do segundo século a.C. O rosto é bastante estilizado, com olhos salientes e sobrancelhas e bigode em espiral. A arte celta era mais idealizada do que figurativa. "Para os gregos (clássicos) uma espiral era uma espiral e um rosto era um rosto", escreveu Paul Jacobsthal, especialista em arte celta. "mas os celtas viam o rosto como espirais e anéis..."



Museu Nacional de Praga

Foto © Erich Lessing, Magnum, Paris

força e esplendor da primeira comunidade europeia

HÁ dois períodos celtas na história da Europa: o dos antigos celtas da Segunda Idade do Ferro, contemporâneos da Grécia clássica, dos reinos de Alexandre e do Império Romano que pouco a pouco os relegou às Ilhas Britânicas, onde conservaram suas crenças pagãs até o século V de nossa era; e o dos celtas cristãos, descendentes dos primeiros, e que viviam na Irlanda, na Escócia e em Gales. Parte dos celtas cristãos voltaram à Armórica (a Bretanha romanizada) a partir do século V e desenvolveram uma brilhante cultura literária que iria deixar marcas em toda a Idade Média ocidental graças às missões de monges irlandeses que iam até o coração do continente europeu.

Trata-se nos dois casos de povos do interior da Europa e da Europa insular, considerados pelos mediterrâneos como bárbaros no mesmo nível dos iberos da Espanha, dos germânicos, dos citas da estepe, dos dáscios dos Cárpatos e dos trácios dos Balcãs.

Qual era a força dos antigos celtas? Uma boa metalurgia do ferro, extraordinária capacidade de assimilação no campo técnico e cultural e um dinamismo demográfico e militar que lhes permitiu emigrar desde regiões que se encontram entre o Reno e o Vóltaua (ou Moldau, rio da Tchecoslováquia que banha Praga e desemboca no Elba), que parecem ter sido o seu berço, até o Atlântico, o Mediterrâneo, o Adriático, o Mar Negro e a Ásia Menor, onde fundaram a Galícia. No entanto, não conheciam a escrita.

Qual era a força dos celtas cristãos? A ocupação de grandes ilhas não tomadas totalmente pelos romanos, o registro por escrito de uma herança literária oral de valor comparável ao das epopéias homéricas, a intensificação *in loco* das caracte-

rísticas de sua civilização, o cultivo e difusão de uma fé ardente ilustrada pelos eremitas que se rivalizavam com os dos "desertos orientais", a manutenção tenaz de um grupo de línguas e tradições que se conservam vivas até hoje. A eles devemos nada menos que a primeira grande literatura europeia não latina, as epopéias ou sagas irlandesas e gaulesas da época pagã; e na Idade Média as lendas do Rei Artur e do Santo Graal com seus prolongamentos, os romances bretões, o personagem de Tristão, os lais de Maria de França...

Houve portanto na Europa, já antes dos impérios romano, bizantino, germânico e eslavo, um substrato de costumes e de língua celtas, desde a Irlanda até a Silésia. Mas os celtas antigos nunca constituíram uma nação nem fundaram um Estado ou um império que resistisse às conquistas romana ou germânica. Seu regime era tribal, de principado, de hegemonia e de federação à base de "clientelas" (ou seja, a adesão de pessoas ou de grupos pertencentes a outras tribos). A unidade política não ia além disso, e sua vitalidade se esgotava em conquistas quando se estabeleciam de forma sedentária, ou na vida mercenária quando o incentivo da aventura e lucro afastava os jovens de casa.

Constituíram-se então vários países celtas, divisão que acabou por acarretar o seu desaparecimento: Alemanha central e Boêmia, Gália oriental e depois Gália central e ocidental, grande parte da Espanha, onde se formou o povo "celtibero", Itália do norte logo conquistada pelos romanos, regiões do Danúbio (da Áustria à Iugoslávia), cuja densidade de população celta decrescia para o leste, Grã-Bretanha e Irlanda, para onde se dirigiram e se estabeleceram os emigrantes do continente; em suma, os rastros deixados pelos bandos gauleses na Bulgária, na Grécia, na Ásia Menor, e os objetos — senão os homens — que chegaram até à Silésia, à Polónia meridional e à Ucrânia. Tudo terminou antes do início da era cristã, exceto nas ilhas do Atlântico.

Os autores gregos e latinos falam dos celtas como adversários: esses bárbaros não ocuparam Roma no início do quarto século a.C. e não saquearam o santuário de Delfos no século mais tarde? Os celtas eram mesmo muito sensíveis ao apelo do lucro e ao vinho do Midi, corajosos e ativos, mas instáveis e versáteis. A Gália era um conjunto poderoso de populações que César só conseguiu subjugar depois de dez anos de guerra. A Itália setentrional recebeu o nome de "Gália Cisalpina" antes de se tornar romana. A Escócia e a

Paul-Marie Duval

Irlanda nunca foram invadidas por legionários romanos.

Precisamos portanto rever o conceito emitido sobre os antigos celtas e em particular sobre os gauleses por seus contemporâneos mediterrâneos. Somente a lingüística e a arqueologia podem nos valer nessa empresa de reabilitação histórica, que vem se processando lentamente desde o século passado, quando especialistas redescobriram os méritos de Verцинgetórix.

A unidade celta, que hoje podemos reconhecer em territórios vastos e diversos, se manifesta de várias maneiras. Em primeiro lugar, havia uma língua comum a todos, com diferenças dialetais, que conhecemos graças às inscrições gaulesas, a algumas citações em obras de autores gregos e latinos, e a nomes de lugares espalhados por toda a Europa: Londres, York, Dublin, Paris, Lyon, Leyden, Tongres, Bonn, Viena, Genebra, Zurique, Bolonha, Milão e Coimbra são palavras celtas, como Singidunum (Belgrado) e Boihaemum (Boêmia). Assim, chegamos a conhecer centenas e milhares de palavras, das quais só foram decifradas algumas através de comparações com formas antigas do irlandês, do galês e do bretão, e pela correspondência com línguas mortas indo-europeias mais próximas de nós, como o latim e o germânico.

Felizmente a literatura celta medieval nos oferece material lingüístico extremamente rico. Revela também predileção pelo sobrenatural, uma poesia feita de sonho e de fantasia, de encantamento, um irrealismo radicalmente oposto ao classicismo mediterrâneo. Essas tendências confirmam a posteriori a existência de um espírito comum aos celtas de todos os tempos. Hoje podemos descobrir expressões estéticas dessa mentalidade na arte sutil e requintada dos celtas antigos: armas decoradas, ornamentos preciosos, cerâmicas, esculturas, cristais e moedas, arte sumamente original e de um estilo curiosamente "moderno".

Essa arte celta antiga é designada por arte latianiana (da La Tène, localidade suíça perto do lago de Neuchâtel, onde foram feitas importantes descobertas arqueológicas que deram nome à Segunda Idade do Ferro europeia). Trata-se de uma arte gráfica e plástica baseada principalmente em combinações de linhas curvas, com motivos vegetais tirados das decorações greco-latinas e estilizações figurativas imaginárias, que se perpetuaram nas iluminadas dos manuscritos irlandeses e

britânicos, nas cruzes e estelas esculpidas da Irlanda e até em certas criações da arte romana.

Nesse domínio cultural por excelência voltamos a encontrar a unidade e a continuidade dos celtas. A audácia do desenho de certas moedas gaulesas demonstra já uma capacidade de abstração que vem se repetindo de tempos em tempos até hoje na arte européia.

Existe pois uma arte lateniânica diferente de qualquer outra da Antiguidade. É uma arte extremamente refinada, principalmente em objetos pequenos, que quebra a simetria dos modelos clássicos com uma liberdade de criação que reflete a independência de espírito dos celtas, sempre prontos a reagir contra toda convenção. Mas é também uma arte rigorosa em suas combinações de curvas e contra-curvas geralmente traçadas a compasso. E na magia de seus objetos de arte e de suas decorações predominam a abstração, a metamorfose e a criação de seres imaginários.

O politeísmo celta é também original e compreende deuses da natureza: forças cósmicas, rios, montanhas, animais; divindades monstruosas: como deuses de três caras, a serpente com cabeça de carneiro, o deus com chifres de cervo, gênios ou demônios pequeninos, que poderíamos chamar de gnomos ou duendes; deusas coletivas, geralmente sem nome (as "Mães" que já prenunciam as Fadas); e uma grande quantidade de deuses locais. O Senhor do Trovão está presente em todo o mundo celta.

Essas divindades arcaicas se assimilaram a algumas divindades romanas, e na Irlanda aos santos cristãos — o que prova a continuidade profunda das crenças mais caras ao homem.

Muitos lugares hoje habitados foram escolhidos primeiro pelos celtas. É o caso da maioria das cidades francesas, que são de origem gaulesa. Com ou sem alterações topográficas, elas ainda são importantes, como Lutécia, construída numa ilha do Sena no terceiro século a.C. pelo povo celta dos paríolos e reconstruída na época galo-romana, que retomou o nome de sua tribo durante o Baixo-império, sob a forma de "Paris". Do oppidum celta à cidade romana e à metrópole moderna geralmente há uma evolução contínua.

Os povos europeus, sejam ibéricos, latinos, germânicos ou anglo-saxões, húngaros ou eslavos, mesmo sem saber, têm em sua formação um elemento étnico e cultural celta que pode ser, entre as forças do passado que a ciência nos revela, um dos vínculos de um parentesco que se mostra pouco a pouco.

Paul-Marie Duval

QUEM ERAM E

Anne Ross

*Sou vento no mar,
Sou vaga no oceano,
Sou o bramido do mar,
Sou um boi em plena força,
Sou um falcão no penhasco,
Sou uma gota de orvalho ao sol,
Sou um javali de coragem,
Sou um salmão na corrente,
Sou um lago na planície,
Sou lança e botim de guerra,
Sou um homem que modela o fogo para fazer cabeças.*

Assim cantava Amergin, o bardo antigo da tradição irlandesa enquanto os invasores Goidels reclamavam triunfantemente o território da Irlanda de seus adversários divinos, os Tuatha De Danann, "povo da deusa Danu".

Boi, falcão, javali, salmão, mares e águas sagradas, armas mágicas, veneráveis cabeças decepadas — tudo isso são ingredientes fundamentais da religião e da mitologia dos celtas pagãos; crenças que faziam parte essencial de sua vida cotidiana e que muito contribuíram para unir tribos de tão vasta distribuição geográfica e variedade étnica.

Esses versos sugerem também outra crença fundamental encontrada em todos os cultos celtas pagãos: a da sobrevivência da alma depois da morte e seu renascimento incessante em forma humana, animal, vegetal ou mineral. Que essa crença era comum aos povos celtas é comprovado por outras fontes.

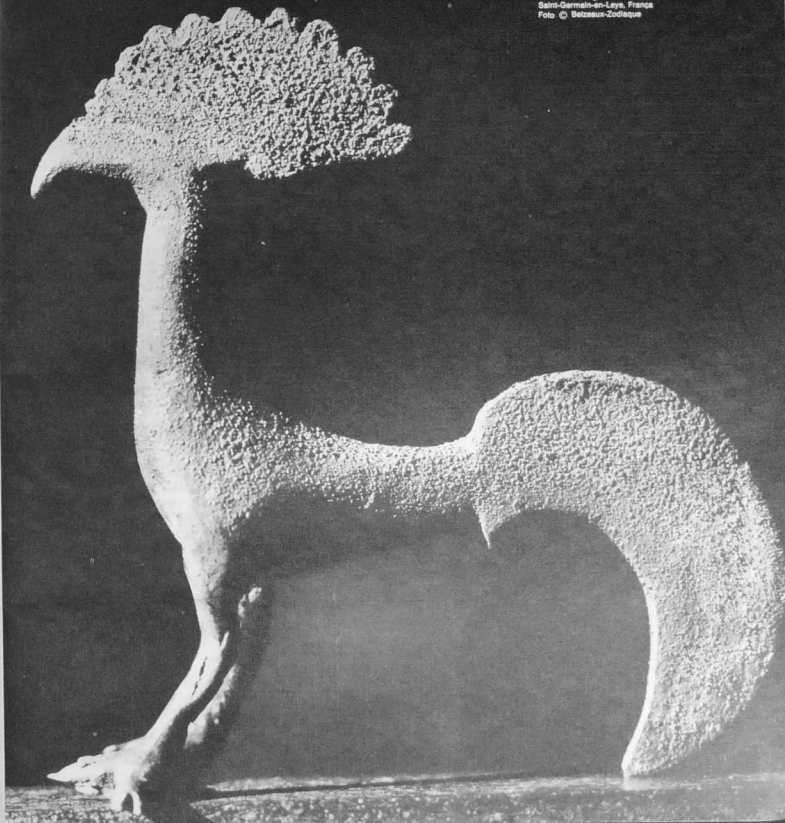
CONTINUA NA P.8

ANNE ROSS, arqueóloga e escritora britânica, é autoridade internacional em história e civilização celtas. Já lecionou nas universidades de Edimburgo e de Southampton, e atualmente se dedica exclusivamente a escrever livros e a realizar pesquisas sobre a pré-história e a história dos celtas e assuntos correlatos. É autora de Pagan Celtic Britain (Londres, Routledge and Kegan Paul, 1967) e Everyday life of the pagan Celts (Londres, Batsford, 1970). Está preparando vários livros sobre o passado e o presente do mundo celta.

COMO VIVIAM OS CELTAS?

O galo, uma das muitas aves da imagística celta, figura nas moedas, nos estandartes militares e nos objetos de uso diário. Este é de lâmina de bronze, com a crista em forma de leque e o rabo em foice, e transmite uma viva impressão de energia e agressividade. Repousa na tampa de uma vasilha semelhante a uma terrina de sopa encontrada em Bussy-le-Château, França.

Museu de Antiquidades Nacionais, Saint-Denis-la-Plaine, França
Foto © Bataillon-Duval



Um dos primeiros bardos gaélicos conhecidos, que deve ter vivido nos séculos VI e VII de nossa era, Taliesin, nascido da deusa Ceridwen, canta versos semelhantes, nos quais enumera uma longa série de reencarnações:

*Uma vez mais transformado,
Fui um salmão azul,
Fui cachorro, fui cervo,
Fui um cabrito montês,
Fui lança, fui espada,
Fui um malho de bigorna,
Durante um ano e meio
Fui um galo branco pintalgado,
Perseguidor de galinhas.*

A tradição da reencarnação e da alma que toma forma animal ainda subsiste no folclore celta. Acreditava-se piamente que se podia ver o espírito deixando o corpo sob a forma de borboleta, de inseto pequeno ou de um pássaro que voava perto do corpo ou na janela de alguém que estava para morrer.

Os textos gregos e romanos confirmam o significado das expressões literárias antigas e do folclore contemporâneo; todos sustentam a crença celta arraigada na vida espiritual ou mesmo física após a morte, na reencarnação neste mundo e passagem garantida para o outro.

Não era o triste e lúgubre mundo subterrâneo da crença mediterrânea, mas um lugar que superava a existência mundana em todos os prazeres que mais atraíam os celtas pagãos — pelotas, banquetes, caçadas, corridas de cavalo, libações, campo do gado, narrativas orais, amar lindas mulheres, o gozo das coisas simples da natureza.

Podemos agora perguntar: "Quem eram os celtas? Que provas temos de sua existência? Que elementos de sua *psyché* os distinguiram de outros povos da Antiguidade e os preservaram até hoje nas lindas ocidentais das Ilhas Britânicas, na Bretanha, a *Armorica* do tempo de César?"

Quem eram os celtas, e quando e onde se originaram, é assunto de interminável controvérsia entre especialistas e provavelmente jamais será esclarecido. Mas os debates não são mais estéreis. Novas técnicas científicas e a aplicação de novas disciplinas ao estudo do passado dão maior confiabilidade a conclusões antes baseadas mais em especulações.

As principais fontes de dados sobre os celtas, sua religião, seu dia-a-dia, seus utensílios e artesanato são os testemunhos arqueológicos que fornecem indicações concretas de sua cultura; os textos gregos e romanos (a partir do sexto século a.C.), hostis ou laudatórios; nomes de lugares e de pessoas e inscrições que podem ser consideradas celtas; os textos dos primeiros escribas cristãos irlandeses e gaélicos que preservaram para a posteridade boa parte das tradições e lendas inestimáveis de seus predecessores.

O folclore dos celtas contemporâneos e de áreas que foram essencialmente celtas por muito tempo no passado pode também fornecer valioso material de comprovação, que deve no entanto ser utilizado com a máxima cautela. E hoje novas técnicas, como a datação pelo rádio-carbono e o emprego de métodos científicos para a descoberta de material não mais visível a olho nu, estão vindo em socorro do estudioso.

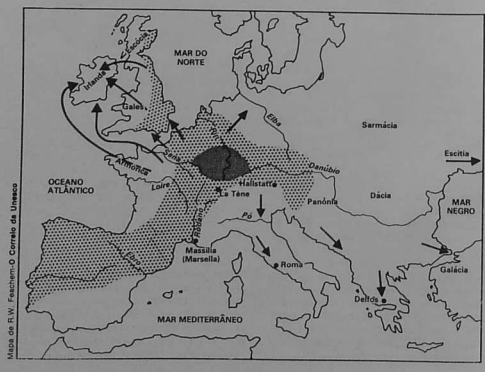


Forhistorisk Museum, Moesgaard, Højbjerg, Dinamarca

Foto: © Editions Le Temps, Paris

Dois rostos estilizados, de olhar desafiador, compõem este broche celta de bronze feito há uns 2 400 anos. O rosto de cima, com olhos a parte proeminente e narinas bem marcadas, é um magnífico exemplo do gótico na arte celta. O rosto de baixo, enfeitado por uma palma que termina em bôdo de lótus, é a interpretação celta de um ástiro, ao qual não faltam as cristas pontudas. O broche foi descoberto em um túmulo da Baviera.

Foto: © Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, Rep. Fed. Alemanha



Mapa de B.W. Friesem, O Centro do Universo

A EXPANSÃO CELTA NA EUROPA

- ▨ Área ocupada pelos celtas a partir do quinto século a.C.
- ➔ Expansão celta do fim do quinto século até meado do terceiro século a.C.
- Área onde nasceu a arte de La Tène

A paleobotânica, que pode revelar fatos importantes sobre vegetais e regime alimentar na Antiguidade; o estudo de grupos sanguíneos e de frequências genéticas; e métodos aperfeiçoados de pesquisa linguística — tudo isso pode ajudar na busca das origens do povo que chamamos celtas.

Portanto, as origens dos celtas estão ainda envoltas nas brumas da Antiguidade. A realidade celta está presente em nosso tempo em seus descendentes cujo temperamento e cuja personalidade ainda revelam surpreendente afinidade com seus ancestrais. E não é só entre os que ainda falam uma língua celta herdada como privilégio de nascimento que encontramos traços das valentes tribos que durante centenas de anos ocuparam vastas regiões da Europa e da Ásia Menor e ameaçaram e dominaram todos os que entraram em contato com eles.

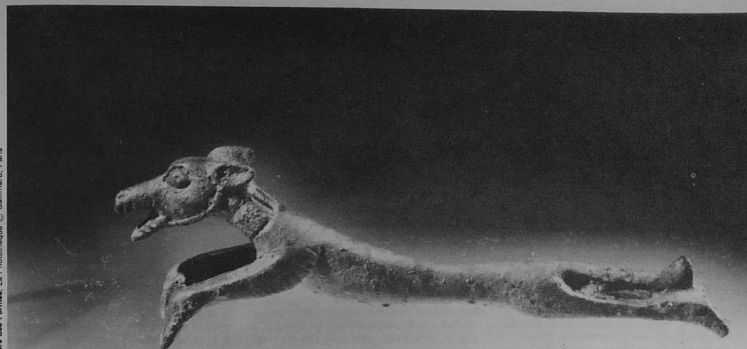
Deixaram marcas sutis até hoje em muitos países que se desenvolveram partindo de seus redutos tribais. O "temperamento gaulês" deve muito ao espírito, vivacidade, alegria de viver e perfeccionismo artístico dos celtas. Recentemente um professor de belas-artistas húngaro declarou: "Na Hungria somos todos celtas de coração. Soldados passam, heróis tomam mas o povo permanece". Ai está um resumo do mundo celta em seus pontos extremos; é de suma importância para a compreensão correta dos contextos subsequentes da história e do desenvolvimento europeus.

Mas vamos nos ater somente aos conceitos tradicionais dos celtas; por isso vamos considerá-los como povo altamente desenvolvido entre 800 e 700 a.C. e cujos feitos atingiram alturas maiores entre 500 e 250 a.C., quando então sua influência e seu poder começaram a decli-

A maneira pela qual o artesão celta do terceiro século a.C. captou a cara de águia-coruja é parecida com a técnica cinematográfica do desenho animado do século XX. Utilizando com habilidade semicírculos, meias-luas, triângulos e outras formas geométricas, o artesão celta criou uma imagem imediatamente reconhecível. A águia-coruja faz parte de uma asa de bronze maciço (um quilo) de um grande caldeirão descoberto na Jurtlândia, Dinamarca. Conhecido por caldeirão de Braa, parece ter sido feito na região de Boêmia-Morávia (Europa central). Sua presença na Escandinávia, não celta, é um exemplo entre muitos de ampla difusão da arte celta na Europa.



Foto: © Aerial Photography, Cambridge University, Reino Unido



Museu Britânico, Londres. Foto: Univers des Femmes, La Photographique © Gaimard, Paris

Este imenso animal, talhado numa encosta calcárea de Berkshire Downs (Reino Unido), mede 110 metros de cauda ao focinho. Conhecido como "O Cavalo Branco de Uffington", fica perto de uma colina fortificada da Idade do Bronze. Assemelha-se aos cavalos estilizados gravados em algumas moedas celtas antigas. (Ver páginas 38-9.)

O cachorro, natural e sobrenatural, tinha significado especial para os celtas antigos. Cuchulainn ("Cão de Culann"), herói de uma epopéia irlandesa, recebeu esse nome por ter matado o cão selvagem de outra personagem lendária, Culann o ferreiro, e morrido em seguida por ter quebrado o tabu de comer carne de cachorro. Os cães eram também companheiros de divindades e guardiões do Além. Mesmo hoje a tradição popular celta é rica em histórias de cachorros sobrenaturais malvotos, cachorros mágicos e amigos. Acima, cachorro de bronze saltando (14 cm de comprimento).

Os celtas antigos consideravam o javali a caça por excelência e o prato predileto dos deuses e heróis e o veneravam como animal mágico, vindo do Além. Embaixo, três javalis de bronze (século I) encontrados em Neuvy-en-Sullias, Loiret (França); o do centro é quase de tamanho natural. Atualmente se encontram entre os mais belos espécimens de escultura de animais gauleses no Museu Histórico de Orléans, Orléans (França).

mais destacados vizinhos bárbaros, e por certo também o mais poderoso; muito antes mesmo de haverem os celtas, com sua perícia tecnológica, introduzido o uso do ferro na Europa ao norte dos Alpes e efetuado o que talvez possamos chamar de primeira grande Revolução Industrial.

Não podemos afirmar com certeza que deuses os celtas de Hallstatt adoravam, mas os dados de que dispomos indicam que pouco diferiam dos deuses dos celtas de La Tène, seus descendentes. Os achados arqueológicos cada vez mais numerosos referentes a aspectos da religião celta pagã, cuja origem pode ser situada em épocas remotas da pré-história, fazem crer que possivelmente tiveram uma classe sacerdotal poderosa que talvez incluisse os próprios druidas.

As honrarias fúnebres que prodigalizavam a seus mortos com rituais muito complexos que incluíam a colocação no túmulo de obras de belíssima feitura artesanal — armas e ornamentos pessoais finamente trabalhados, vasilhame de cerâmica de grande beleza artística, talvez contendo carne para o viajante sedento em sua longa jornada para o Além; vasos



Foto: © Jean Bouquet, Paris

nar mas não foram apagados pela rápida ascensão de Roma nem pela submissão de grande parte da Europa Celta ao Império Romano. A Irlanda não sofreu o domínio romano, e isso faz dela um inestimável repositório de tesouros do mundo livre dos celtas pré-romanos.

Para compreendermos o dia-a-dia e as inclinações espirituais dos celtas devemos começar pelo que é geralmente aceito como o surgimento do mundo celta como cultura distinta, o que aconteceu por volta de 700 a.C. Essa cultura é denominada Hallstatt pelos especialistas.

Trata-se sem dúvida de uma designação de conveniência, pois dá a entender que essa cultura teve origem na região montanhosa de Salzkammergut, na Áustria, e daí se espalhou. Sabemos que não foi bem assim; estudos mais recentes sobre a pré-história europeia indicam que o que chamamos de cultura celta se manifestou em toda a Europa mais ou menos na mesma época.

O que faz de Hallstatt uma designação conveniente para essa primeira fase do

desenvolvimento celta é a riqueza e a abundância do material ali encontrado no século XIX. Naquelas montanhas remotas traços de uma aristocracia poderosa e de uma classe trabalhadora que extraía sal, ambas oriundas das antigas populações autóctones do fim da Idade do Bronze (os Urnfield), viveram e promoveram uma impressionante revolução tecnológica semelhante às de outros povos europeus da mesma época.

Nessa época sua riqueza provinha da exploração das minas de sal. O sal é um artigo valioso; suas qualidades de preservação permitem conservar a carne e outros alimentos perecíveis, assegurando a formação de reservas para os meses duros do inverno setentrional, e seu poder curativo deve ter sido descoberto em época bem remota.

Em Hallstatt foram descobertos os túmulos dos aristocratas que já usavam o ferro, não mais o bronze para suas armas e ferramentas cortantes; nobres que enteravam seus mortos em bellíssimas câmaras mortuárias de madeira (o carvalho sagrado era a madeira favorita) sob mon-

tíficos sobre os quais eram colocadas estátuas em tamanho natural do herói morto ou de seu deus, uma coluna de pedra ou um poste de madeira, em vez de queimar os mortos como faziam seus predecessores.

Nessas tumbas meticulosamente escavadas podemos notar traços do estilo de vida e das crenças religiosas que iam se generalizar mais tarde entre os celtas "históricos" que surgiram por volta de 500 a.C. e aos quais os estudiosos chamam de celtas de La Tène. No auge do seu poderio — entre 500 e 225 a.C. — o domínio celta se estendeu do Báltico ao Mediterrâneo e do Mar Negro ao Atlântico.

Mas voltemos ao celtas de Hallstatt. Mesmo não dispondo de dados históricos sobre eles, sabemos que são celtas por causa de sua cultura material que evoluiu e se sofisticou mas não se modificou substancialmente na segunda fase, a de La Tène. Alguns dos mais antigos nomes de lugares europeus indicam que as línguas celtas eram faladas na Europa bem antes de os etnógrafos do mundo clássico se referirem aos hábitos de um de seus

de metal e até quartos de porco (comida favorita dos celtas) — tudo isso indica que a veneração dos celtas por seus antepassados e o culto dos mortos se generalizaram mais tarde. Eles achavam que as tumbas eram portais de acesso à tão esperada vida depois da morte.

Seus carros de quatro rodas — distintivo simbólico da aristocracia — eram enterrados com eles juntamente com os apetrechos de atrelagem. Em suma, recebiam no túmulo tudo o que iam precisar na outra vida. Posteriormente o carro de quatro rodas foi substituído pelo veículo de guerra de duas rodas como símbolo de importância. Os hábeis artesãos que ocupavam lugar de honra na rígida estrutura da sociedade celta — o ferreiro era considerado figura semidivina, dotada de poderes sobrenaturais — faziam veículos delicados, elegantes, mas sólidos.

Esses artesãos habilidosos sabiam aquecer e encaixar os aros de ferro nas rodas raiadas de madeira, fazendo assim um meio de transporte prático e agradável aos olhos, próprio para o ativo nobre celta e seu cocheiro, homem de boa linhagem. Esses veículos leves eram puxados por dois pequenos pôneis criados especialmente para isso. Os pôneis eram atrelados a uma canga presa à extremidade de um longo timão, ao que parece quadrado.

A natureza da sociedade celta, muito aristocrática como vimos, comportava artesãos de todos os ofícios com seus ajudantes; a patronagem e a liberalidade dos poderosos nobres asseguravam trabalho a especialistas e artistas de toda espécie.

Além de construírem e instalarem para seus patronos casas de estrutura simples mas finamente decoradas e mobiliadas, esses artesãos também trabalhavam em grupos itinerantes na construção de fortes

em lugares elevados — tão característicos da vida e do ritual celta; na ornamentação de templos, na criação de belíssimos vasos e adereços não só para uso dos chefes e suas esposas mas também para o ritual da troca de presentes entre famílias importantes do lugar ou de fora a fim de estreitar laços e selar promessas de paz e fidelidade.

Todas as fontes de informação sobre os celtas indicam uma sociedade altamente estratificada em três classes principais — a dos sacerdotes, poetas, profetas e guerreiros nobres; a dos artesãos livres e agricultores; e a grande massa privada de liberdade (os que tornavam possível a vida opulenta das classes superiores).

Tudo se inseria na estrutura antiga e complexa das leis celtas, o mais antigo e intrincado sistema jurídico da Europa e com o qual os romanos tiveram de entrar em acordo e fazer concessões. Essas leis não deixavam ninguém sem direitos, ninguém desprotegido, por mais humilde; somente se cometesse um crime grave, a pessoa ficava proibida de assistir aos sacrifícios, era repudiada pela tribo e obrigada a viver a vida desesperada dos proscritos.

O termo romano *bárbaru* teve um destino infeliz. Hoje significa um indivíduo selvagem, inculto, a quem a civilização não chegou. Mas para os romanos significava simplesmente alguém que não era nem grego nem romano. Mesmo os requintados etruscos eram bárbaros aos olhos do mundo clássico.

As casas celtas, embora diferissem das dos romanos no gosto e na funcionalidade, eram perfeitamente adequadas a pessoas que passavam a vida caçando, campeando, lutando, trabalhando a terra e cumprindo rituais religiosos — pois as crenças e as divindades celtas eram um

dos principais fatores de união do povo. Os romanos preferiam os cochichos do fórum, a elegância descuidada das termas, as comidas exóticas, a adoração impessoal dos deuses oficiais.

As casas de teto de palha de seus vizinhos celtas eram em geral surpreendentemente amplas e ofereciam conforto e abrigo adequados para o cansaço de um longo dia de atividade ao ar livre. As mesas simples e balcões bastavam para a comida simples porém farta e para a cerveja forte e copiosa do guerreiro aristocrático quando voltava de escaramuças e caçadas.

As altas paredes impecavelmente emboçadas e o piso de mosaico brilhante não passavam despercebidos quando o vinho corria de belíssimos jarros de metal para ricas taças e o fogo central crepitava e lançava clarões nos caprichosos desenhos e esplêndidos trabalhos dos artistas e artesãos celtas. As chamas falsavam nas soberbas armas e nos ornatos dos nobres e nos escudos finamente trabalhados que ficavam sempre ao alcance dos donos irascíveis.

Rivalidades pessoais e o permanente desejo dos guerreiros de se distinguirem entre os companheiros de armas davam a sensação agradável de perigo iminente e a possibilidade de um súbito combate singular — método favorito de solucionar divergências entre os celtas. Ai estava o tempo do modesto festim.

Quase não havia necessidade de entretimento exótico depois da refeição, ao contrário do que acontecia com os entediados romanos. O nobre guerreiro, o anfitrião e seus convivas — a hospitalidade era e ainda é um dever quase religioso no mundo celta — recostavam-se para ouvir a lira ou a sonora voz do bard cantando ou recitando, comemorando feitos e proe-

SOBRE UM TÚMULO HÁ 2 500 ANOS

Esta estátua de arenito representa um guerreiro em tamanho natural, com capacete mas nu exceto pelo cinto. Data do quinto século a.C. e foi desenterrada em 1963 perto de Stuttgart, República Federal da Alemanha. A estátua ficava sobre um túmulo que abrigava 16 sepulturas mas caiu e depois foi encontrada quebrada. Embaixo, à direita, túmulo reconstruído em Tübingen, República Federal da Alemanha.



Foto: Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz, Rep. Fed. Alemanha

zas de heróis do passado, contando histórias dos deuses e louvando a generosidade e as grandes qualidades do dono da festa.

Tudo isso guardava perfeita consonância com o caráter dos celtas, com sua situação geográfica e com o estilo de vida que escolheram e que se tornou tradicional. Por serem seus pendores e seus costumes diferentes dos dos povos mediterrâneos, isso não quer dizer que eles eram incultos ou "bárbaros".

Na verdade, certos aspectos da religião celta impressionaram os romanos que os julgaram "bárbaros" — entre outros o costume de decapar cabeças, os sacrifícios humanos e a supremacia absoluta dos sacerdotes celtas, os druidas.

A antiga tradição irlandesa nos diz que ninguém podia falar antes do rei em uma festa ou reunião, e que o próprio rei devia silenciar quando o druida desejasse falar. A fé dos celtas em seus deuses e nos poderes do Além era tamanha que a religião fazia parte integrante da vida cotidiana. Se bem que cada tribo tivesse seus deuses particulares — e às vezes também algumas divindades altíssimas que parecem ter sido sacralizadas em vastas regiões — e se bem que cada tribo narrasse as lendas de suas origens e de suas aventuras, havia no mundo celta uma unidade religiosa comprovada por muitas fontes.

O deus tribal era o pai de seu povo, seu provedor e protetor, comandante na guerra e anfitrião no Além. O rei devia imitar o deus em todas as coisas. Tinha que ser fisicamente íntegro. Sua autoridade devia garantir ao povo a verdade, a prosperidade, um bom governo.

A companheira do deus era a mãe do povo. A ela cabia velar pela fecundidade

do gado, das pessoas e da terra, onde ficava quando a tribo abandonava levada pelo deus-chefe. A deusa ficava ligada à terra a que nutria e defendia com seus poderes mágicos e sua beleza divina, que às vezes também se transformava em fênix extrema. Ela devia ser propiciatória ou desaparecer — os celtas não acreditavam que suas divindades fossem imortais. Além e acima desses, havia uma infinidade de deuses de toda espécie e de espíritos particulares de certos lugares, geralmente encarregados da guarda das fontes sagradas ou de bosques venerados.

Essa religião professada por todos os celtas, propagada pelos sacerdotes druidas cujo preparo exigia vinte anos, as línguas de origem comum, o sistema jurídico ancestral, a paixão pela genealogia, pela história, mitologia, poesia, e o cultivo intenso do saber oral — tudo isso unia as tribos espalhadas e fazia delas um povo que pode ser identificado pela arqueologia, pelos textos gregos e romanos e por suas tradições transmitidas oralmente por seus descendentes: o povo celta.

Diferentemente dos romanos, os gauleses usavam calças e capas adequadas a seus hábitos equestres; os irlandeses usavam túnica e capa. O tipo celta era alto, de cabelos louros, olhos azuis, corpos robustos, espírito ágil. E foi assim que os artistas de seus adversários os representaram, combatentes implacáveis, átilos e desdenhosos na vitória e na derrota.

Longa e confusa é a história celta, cujo fim ainda não foi escrito. Os celtas da Antiguidade não se interessaram pelo registro escrito de seu saber e de suas crenças, e em suas transações comerciais utilizavam o grego e o latim. Esse cultivo da memória é praticado até hoje nas regiões de língua celta, onde as lendas e baladas antigas, não aprendidas em livros mas

OS CELTAS DE HALLSTATT

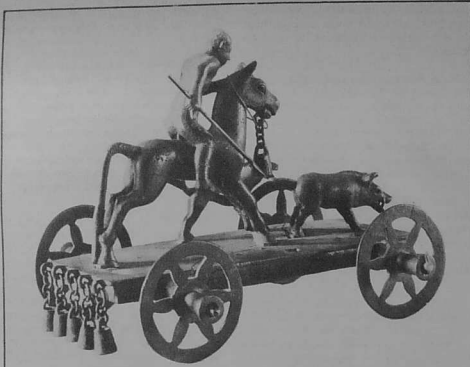
À direita, vista de Hallstatt, perto de Salzburgo (Áustria). Esta cidadezinha ao pé do Salzbergtal, montanha de onde se extrai sal-gema desde a Antiguidade, deu o nome à primeira fase da Idade do Ferro celta (700-500 a.C.). Em 1846 o diretor das minas de sal de Hallstatt, George Ramsauer, descobriu um enorme cemitério antigo e trabalhou nele durante dezessete anos, abrindo pessoalmente quase 1 000 das 2 500 sepulturas. Esse trabalho revelou achados de grande importância arqueológica, que provaram a existência de uma cultura celta do início da Idade do Ferro. Armas, ferramentas, jóias, bridas e carros de combate muito bem conservados demonstram a habilidade dos fundidores e ferreiros celtas.



Foto © Erich Lessing, Magnum, Paris



Foto: Württembergisches Landesmuseum, Stuttgart, Rep. Fed. Alemanha



Museu de Antiquidades Nacionais, Saint-Germain-en-Laye, França. Foto © Belzeaux-Zodiaque

O cavalo no mundo celta

Para os celtas o cavalo não era apenas um animal de carga e montaria; estava ligado também às divindades. A frequência com que a figura do cavalo aparece nas moedas e objetos de metal celtas prova a admiração que eles sentiam por esse animal. Acima, uma "carreta de culto" de bronze (primeiro e segundo séculos a.C.) descoberta em Mérida (Espanha), sobre a qual um cavaleiro celta persegue um javali. Os artesãos em metal celtas faziam arneses finamente decorados, como estes à direita. Descobertos no famoso sítio celta da Idade do Ferro de La Tène (Suíça), estes arneses reconstruídos estão hoje no Schweizerisches Landesmuseum de Zurique. Embaixo, engenhosa colhedora celta puxada a mula e com rodas e dentes que cortam espigas à medida que avança a colhedora. O desenho reproduz um baixo-relevo do segundo século a.C. encontrado na Bélgica.

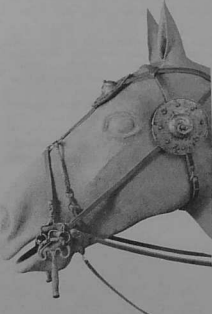
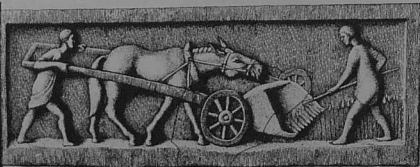


Foto: Schweiz, Landesmuseum, Zurich, Suíça



Desenho extraído de Köhler-Römer Illustrierte, 1975, Historische Museen der Stadt, Colônia, Rep. Fed. Alemanha

passadas oralmente de geração a geração ao longo dos séculos, são recitadas com prazer.

“O mais belo dos épicos irlandeses antigos é o *Táin Bó Cúalgne*, “O Rapto do Boi de Cualgne”, que narra a rivalidade entre a deusa-rainha Medb e seu marido Ailill por causa de um bonito boi divino, o Donn de Cualgne, e as guerras e transtornos resultantes da rixa. Nas Hébridais exteriores (ilhas a leste da Escócia) ainda se ouvem versões dessa lenda, contadas por pessoas que nada sabem de sua origem nem da Antiguidade de onde ela vem.

Um trecho da própria lenda servirá para dar uma idéia do ideal celta de heróis e beleza quando descreve o jovem herói Cuchulainn, ao se apresentar lavado e enfeitado na corte de seu tio o rei Conchobar, após violenta batalha. Cuchulainn era filho do deus pan-celta Lugh (Lugus) e da irmã do rei, Deichtire, herói por excelência do mundo celta antigo.

“Como era belo o jovem que veio assim se mostrar aos hóspedes, Cuchulainn. Três cores de cabelo ele tinha, negro perto da pele, vermelho-sangue no meio, e nas pontas, em coroa, uma massa auro-sangue. No pescoço cem torçais de ouro vermelho reluzente. Em cada olho sete pedras faiscantes. A veste para aquele dia era um manto claro, bem assentado, com plissados e franjas. No peito branco um broche de prata incrustado de ouro, como se fosse uma lanterna de brilho e fulgor que olhos humanos não podem suportar. Sobre a pele uma túnica de seda orlada de vivos e franjas de ouro e seda e bronze branco. Usava um esplêndido escudo púrpura debruado de prata pura, e do lado esquerdo uma espada de punho de ouro trabalhado. Ao lado dele na carruagem, uma comprida lança de fio acerado e uma adaga de combate afiada, de punho guardado de bronze branco. Numa das mãos ele carregava nove cabeças, e na outra dez, cabeças que ele brandia para a corte.”

“Nove cabeças numa das mãos e dez na outra.” Os celtas não apenas decapitavam seus inimigos, eles adoravam a tal ponto as cabeças cortadas que se pode dizer que elas simbolizam a religião celta pagã da mesma forma que a cruz simboliza o Cristianismo. Numa história do *Mabinogion* galês que fala de Bran, gigante de clara origem divina, quando sua cabeça foi cortada a seu próprio pedido, ela continuou viva, boa companheira, senhora do festim do Além, provendo comida e bebida para os deuses.

A literatura da Irlanda recebeu forma escrita antes de Gales, sob a égide da Igreja Cristã, igreja que na Irlanda não teve paralelo na sua austeridade devocional mas ao mesmo tempo conservou profundo amor por suas raízes, pela língua e pelas tradições celtas. O paganismo é per-

CONTINUA NA P-18

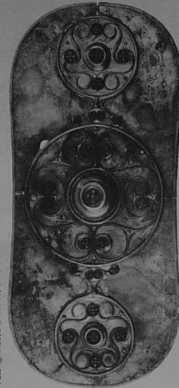


Foto © Museu Britânico, Londres

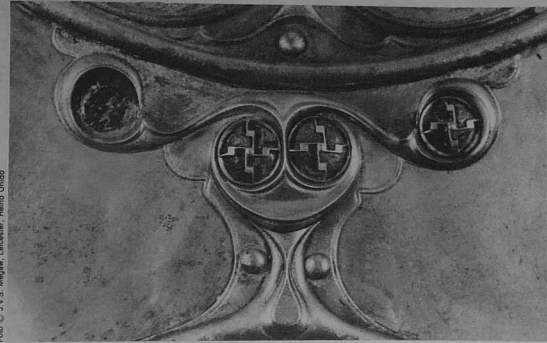


Foto © J.V.S. Megaw, Leicester, Reino Unido

VIRTUOSOS DO METAL

Artistas e artesãos consumados em trabalhos de bronze e de ferro, os celtas faziam utensílios domésticos primorosamente decorados. Em cima, à esquerda, escudo de bronze com incrustações de cristal; data do século I de nossa era e mede mais de 77 cm de comprimento. Foi encontrado no rio Tâmisas, em Londres. Em cima, à direita, detalhe do mesmo escudo mostrando círculos decorados com cristais vermelhos, trabalho que revela grande domínio das complicadas técnicas envolvidas. É provável que o escudo tivesse destinação cerimonial, e não guerreira.

À direita, capacete de bronze do primeiro século a.C. Mede 42 cm de ponta a ponta dos chifres. Como o escudo, foi encontrado no Tâmisas. Talvez fizesse parte da decoração de algum santuário celta erigido na beira do rio.

Foto (c) Museu Britânico, Londres

Embaixo, à direita, gancho de bronze e ferro de uma brida celta. Foi achado na República Federal da Alemanha, perto do sítio de Haidengraben, talvez o oppidum celta mais importante já descoberto na Alemanha. Embaixo, detalhe da cabeça que arremata o gancho. Perderam-se os olhos que provavelmente havia incrustados nela.



Foto © J.V.S. Megaw, Leicester, Reino Unido



Foto: L'Univers des Formes, © Gallimard, Paris

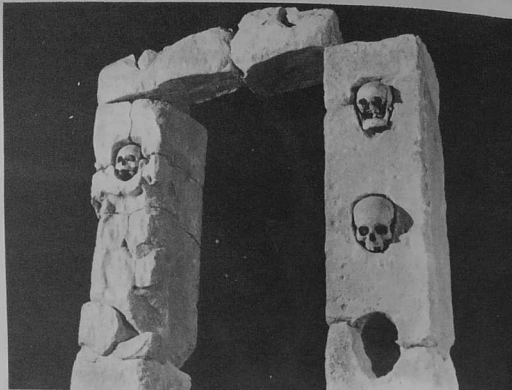
CONTINUAÇÃO DA P.14

ceptível nas literaturas irlandesa e galesa — as mais antigas da Europa ao norte dos Alpes — mas os escribas cristãos eram muito fiéis à tradição oral e só mascaravam os exemplos mais flagrantes de práticas pagãs.

Como conseguiram os cristãos irlandeses conciliar esse passado pagão com seu cristianismo tão devoto? A resposta está muito bem expressa nas palavras do escriba que transcreveu o *Táin Bó Cualgne*, que retrata o mundo celta do primeiro século a.C. Assim termina ele a narrativa:

"Bendito seja quem decorar fielmente o Táin como está escrito aqui, sem nada acrescentar a ele. Mas eu que escrevi esta história, ou melhor, esta fábula, não dou crédito a vários incidentes nele relatados. Porque algumas passagens são maquinacões do diabo, outras são invenções poéticas. Algumas são prováveis, outras não; e algumas se destinam apenas a divertir tolos."

Anne Ross



Museu Borély, Marselha. Foto © Lauros-Giraudon, Paris

As línguas celtas ontem e hoje

A língua celta pertence ao grande grupo das chamadas línguas indo-européias, cuja origem, segundo os filólogos, se situa em algum lugar entre os Bálcãs e o Mar Negro. Por motivos que desconhecemos, mas que provavelmente compreendiam pressões externas de povos de regiões vizinhas e também fatores ecológicos, esses povos começaram a se dispersar; e segundo ainda os filólogos, essa dispersão dos povos indo-europeus deve ter ocorrido por volta do ano 2300 a.C.

A dispersão de populações afetou a maior parte da Europa com exceção da zona finlandesa húngara e estoniana (família de línguas húngaro-finlandesas) e da zona basca. Com isso a antiga língua comum foi se diferenciando até formar as diversas línguas europeias posteriores. O sânscrito é a representante mais oriental da antiga fala indo-européia. As línguas celtas são muito arcaicas e, como aconteceu com a estrutura social, preservaram muito das formas antigas.

Existem três ramos da língua celta, ou três línguas celtas distintas. A primeira, e talvez a mais antiga, é a que os lingüistas chamam de "celta q" ou goidélico, o gaélico moderno. Esse ramo conservou o som original "qu" do indo-europeu, que passou mais tarde a soar como "k" mas ainda escrito com "c". Era essa a língua celta falada e depois também escrita na Irlanda e introduzida na Escócia no fim do século V de nossa era, se é que já não era conhecida antes; chegou até à Ilha de Man (no Mar da Irlanda, entre a Irlanda e a Inglaterra), onde ainda é falada pelas pessoas mais velhas.

Existem traços dela no continente europeu, mas parece que a língua celta comum a toda a Europa foi o segundo ramo, conhecido por "celta p", ou britônico, ou ainda britânico por ter sido falada também na Grã-Bretanha (de onde foi gradualmente alijada pelo povoamento anglo-saxônico). O "celta p" foi falado também em Gales e na Cornualha, que o reintroduziram na Bretanha armericana a partir do fim do século V.

Em goidélico, por exemplo, "cabeça" é cenn (gaélico moderno ceann); em britônico é penn. Em goidélico "filho" é mac; em britônico é map ou ap.

O terceiro ramo, e o mais enigmático, é o picto. Os pictos são povos celtas misteriosos que, pelo menos a partir de tempos históricos, ocuparam a Escócia ao norte do istmo de Forth-Clyde. Sua língua chegou até nós principalmente através de inscrições em pedras nas quais se reconhece o elemento celta, como celta é sem dúvida a sua cultura e a sua arte bastante original. Mas o mistério dos pictos continua, e é assunto de animada controvérsia entre os estudiosos.

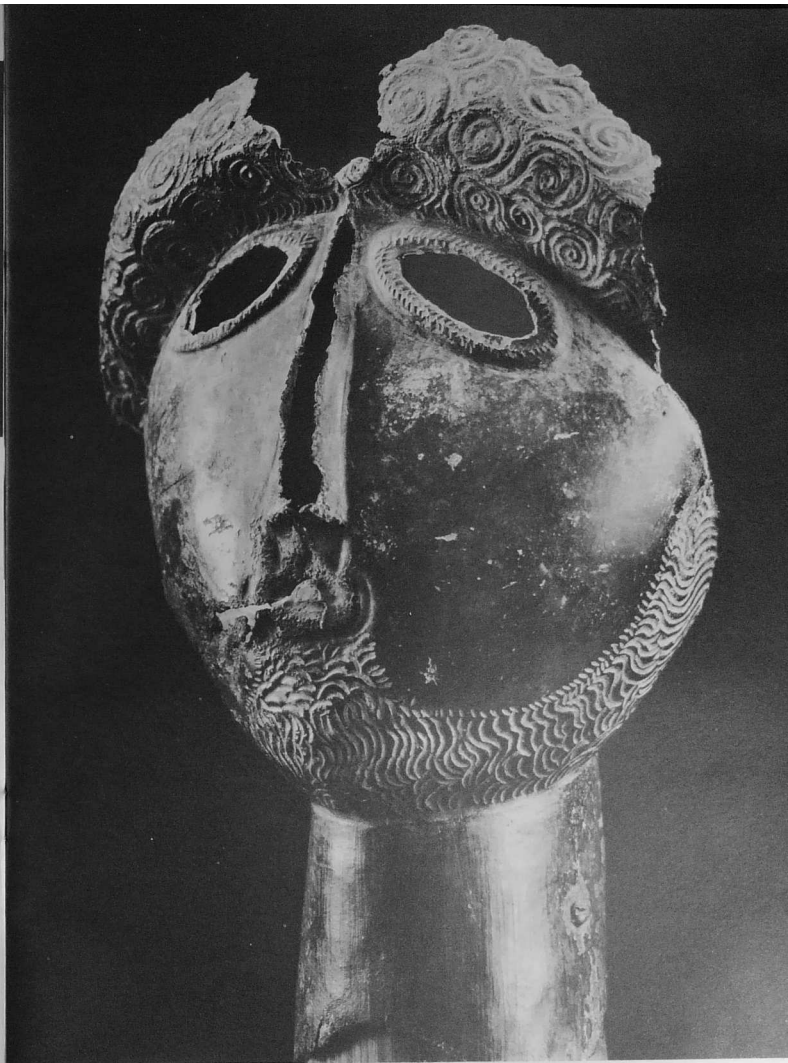
A. R.

* Esse segundo ramo é chamado "celta p" porque o som "k" da primeira língua transformou-se em "p" com o passar do tempo.

Os lintéis e colunas com nichos ocupados por crânios são um dos traços mais curiosos do grande santuário celta de Roquepertuse, ao norte de Marselha (França), que data do terceiro século a.C. Com as inúmeras esculturas de cabeças humanas encontradas no mesmo santuário, estes crânios atestam o costume celta de cortar e conservar as cabeças de seus inimigos, referidos nos autores clássicos.

Esta impressionante máscara feita de folha de bronze, com o cabelo em espiral, a barba frisada e as órbitas ovais dos olhos — talvez originariamente incrustadas de cristal colorido ou esmalte, foi achada nos Pirineus franceses. Data do terceiro século a.C. e representa possivelmente uma divindade celta. O pescoço cilíndrico e oco permitia encaixá-la em um cabo de madeira.

Museu de Tarbes, Hautes-Pyrénées, França
Foto (C) Yan Toulouse



AS TRÊS FACES DA MULHER CELTA

Jean Markale

TODAS as sociedades, ao longo dos tempos, tentaram definir as relações do homem e da mulher, como casal e dentro das estruturas sociais existentes. Para isso, atribuíram a cada um determinado lugar, que varia sensivelmente de acordo com os costumes e as tradições de cada povo.

Entre os celtas — os antigos gauleses, os irlandeses, os bretões da ilha da Bretanha que vieram a ser os galeses, e os bretões armorianos — as estruturas sociais eram as de todos os povos indo-europeus; isto quer dizer que a tendência era o patriarcalismo com o homem em primeiro plano.

Mas ao analisarem-se textos jurídicos, testemunhos históricos, literários e mito-

lógicos, é surpreendente a constatação de quanto era vantajosa a condição feminina entre os celtas em relação a algumas outras sociedades, principalmente as mediterrâneas. Por outro lado, é certo que existem analogias profundas entre os usos celtas e os usos da Índia antiga quanto às formas de casamento.

É sabido que todos os mediterrâneos, particularmente os gregos e romanos, mantinham a mulher em estado de menoridade permanente. Os celtas, ao contrário, lhe atribuíam direitos que a mulher das épocas puritanas dos séculos XIX e XX, na Europa ocidental, estava longe de possuir.

As razões dessa particularidade são muito diversas, mas podemos citar uma essencial: os celtas que invadiram a Europa ocidental por volta do século V a.C. não eram numerosos; constituíam uma elite guerreira e intelectual, e encontraram, nos territórios que vieram a ocupar, populações autóctones de densidade bem maior, às quais impuseram sua cultura, sua língua, sua religião e suas técnicas, e das quais assimilaram alguns costumes, especialmente os referentes às relações interindividuais.

Assim, as condições muito especiais do estatuto da mulher que se observam no quadro da civilização celta devem ser bus-

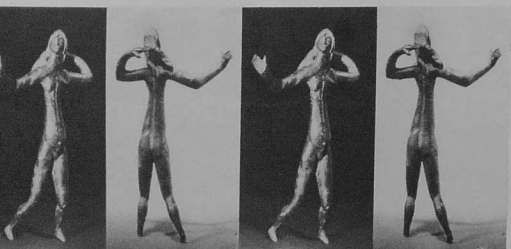
cadadas na herança dos povos outrora instalados na Europa Ocidental.

O que espanta é a relativa independência da mulher em relação ao homem. A mulher podia dispor de tal propriedade a seu bel-prazer, vendendo-a se assim quisesse, adquirindo outras por meio de compra, de prestação de serviços ou por doação. Ao casar-se, a mulher conservava seus bens pessoais e os levava consigo em caso de dissolução do casamento.

O casamento celta, aliás, era uma instituição flexível, resultante de um contrato cuja duração não precisava necessariamente ser definitiva. A mulher escolhia livremente seu marido, pelo menos teoricamente, pois às vezes os pais arranjavam casamentos por oportunismo econômico ou político. Mas mesmo nestes casos, a moça era consultada.

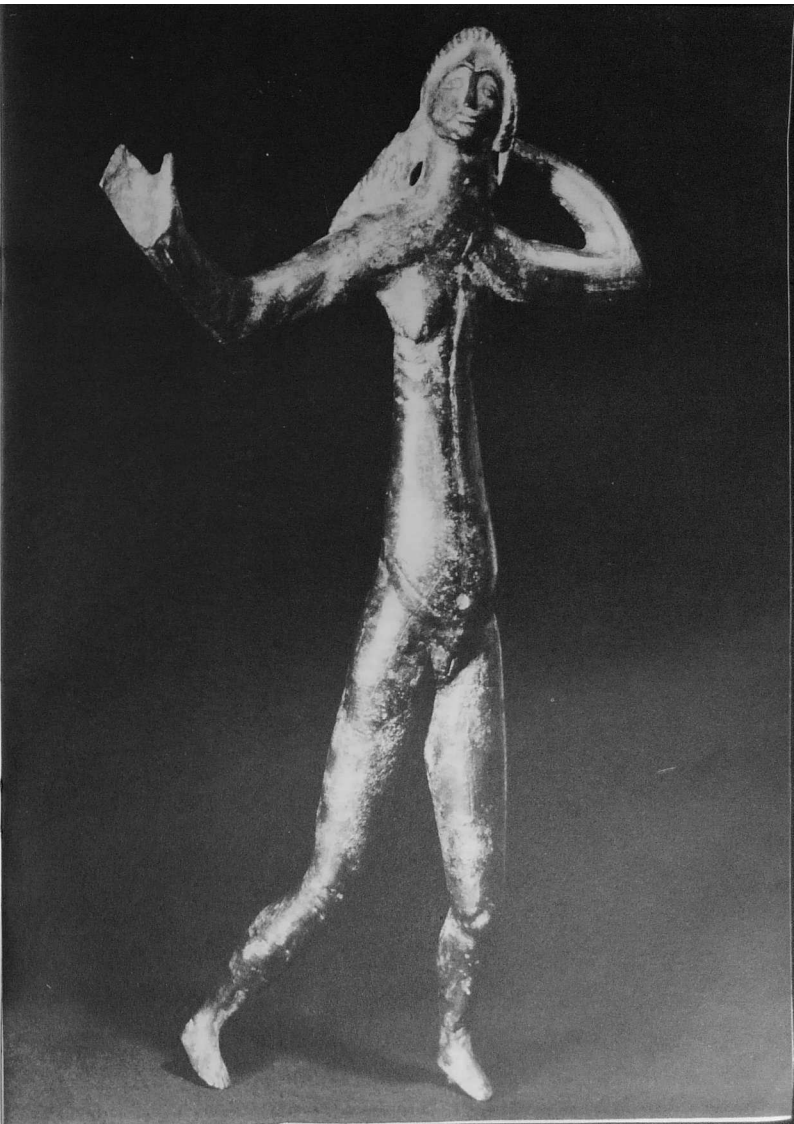
Aliás, no quadro do casamento, tudo dependia da situação pessoal dos esposos. Quando a mulher possuía menos bens que o marido, era este quem dirigia a casa, sem recorrer à mulher. Mas se as fortunas do homem e da mulher fossem iguais, o marido não poderia dirigir a casa sem o consentimento da esposa. E, fato

JEAN MARKALE, escritor francês, é especialista em civilizações celtas. Professor de literatura clássica e autor de programas de rádio e televisão sobre os celtas, publicou várias obras sobre a civilização e a história dos celtas, tais como: *Les grands bardes gaulois* (Paris, Falaise, 1956), *Les celtas* (1960), *L'Épopée celtique d'Irlande* (1971), *La femme celtique* (1972) e *La tradition celtique en Bretagne armoricaine* (1975), obras publicadas pelas Edições Peyrot, Paris.



Museu Histórico de L'Orléans, Orléans. Foto © Jean Suquet, Paris

Obra de um artesão celta de 2 000 anos atrás, esta magnífica figura de bronze reproduz o ritmo e a vitalidade de uma bailarina executando uma dança ritual. É um dos muitos objetos de bronze descobertos em Neuvy-en-Sullias, às margens do Loire (França). Nesse sítio foram descobertos também um bailarino nu, músicos, um maitbarista e animais de culto, como cervos e javalis.



DEUSA SOBERANA E FADA

Os celtas tinham a mulher em grande conta, e as divindades femininas desempenhavam papel importante em sua mitologia. A cabeça de mulher que reproduzimos aqui (3) foi esculpida na Gália há 2 000 anos. Os artistas celtas nos legaram muitas imagens de suas deusas. A deusa Epona, protetora dos cavalos, está representada nesta estatueta de 32 cm de altura (1) e seu culto amplamente difundido na Gália foi também adotado pela cavalaria romana se estendendo depois a todo o Império. A triplice deusa-mãe (2), talhada numa estela de pedra, descoberta na Borgonha (França), simbolizava a fertilidade, o parto e por vezes a guerra. Pode-se considerá-la mais como um testemunho da crença celta nas propriedades mágicas do número três.



Museu de Alesia, Aise-Sainte-Reine, França
Foto © revista Archeologia, Paris

1

Museu de Antiquidades Nacionais, Saint-Germain-en-Laye, França.
Foto © Roger Ayrat, Paris



2

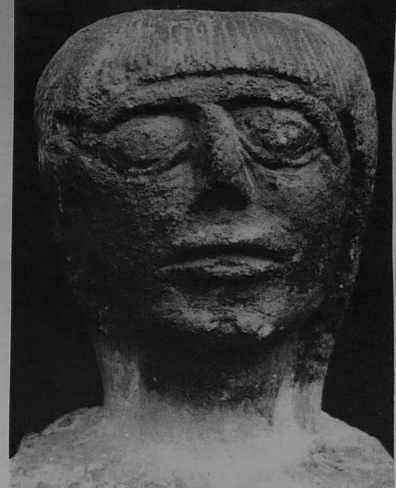


Foto © Franceschi-Zodiaco
Museu de Bourges, França

3

excepcional na maioria das legislações, no caso de a mulher possuir mais bens que o marido, era ela quem dirigia a casa, sem pedir sequer a opinião dele.

A História e a epopéia antiga nos deixaram uma lembrança muito viva de situações assim: isso mostra eloquentemente que a mulher conseguia, numa sociedade patriarcal, manter uma certa predominância e uma autoridade bem incontestável.

Também é importante constatar que, casando-se, a mulher não entrava nunca na família do marido. Ela pertencia sempre à sua família de origem, e o preço pago pelo marido pela compra de sua mulher era uma espécie de compensação dada à família dela. Mas em caso de divórcio a mulher retomava seu lugar natural em sua família de origem.

Em determinadas situações, especialmente quando o marido era estrangeiro, a família constituída pelo casamento pertencia a uma categoria especial, ligada à família da mulher, e os filhos herdavam exclusivamente a família materna.

O mesmo acontecia nas famílias reais em que a transmissão da soberania se dava às vezes por intermédio da mãe, ou do tio materno; existem, tanto na literatura irlandesa como na literatura europeia de inspiração celta, lembranças flagrantes dessa prática de transferir a herança aos filhos do irmão da mãe. O exemplo mais

célebre é o de Tristão, herói de uma lenda medieval de origem celta, herdeiro de seu tio materno, o rei Mark.

Fora do casamento, existia — e durou muito tempo na Irlanda, mesmo nos tempos cristãos — uma espécie de concubinato regulamentado por costumes severos. O homem, casado ou não, podia tomar uma concubina. Se fosse casado, só o poderia fazer com o consentimento de sua esposa legítima, mas, de qualquer forma, a concubina só vinha instalar-se no domicílio do homem depois de ter acertado com ele um verdadeiro contrato. Ela recebia uma compensação pessoal, assim como sua família de origem, e comprometia-se por um período limitado a um ano e nem mais um dia.

Ao termo desse prazo, a concubina podia retomar sua liberdade, a menos que combinasse um outro contrato de igual duração. Esse estranho costume, que se quis chamar de "casamento temporário" ou "casamento anual", tinha o mérito de salvaguardar a independência e a liberdade da mulher; ela não era um objeto, comprado hoje e abandonado amanhã, ela era realmente uma pessoa, com a qual se celebrava um contrato.

E se o contrato não fosse respeitado, a mulher concubina sempre tinha a possibilidade de apelar à decisão de um juiz que ela mesma escolhia entre os que eram considerados mais sábios, geralmente

druídas, que, além de suas funções sacerdotais, eram verdadeiros juristas.

O contrato de casamento era no fundo um tanto provisório e podia ser rompido a qualquer momento. Assim sendo, o divórcio era extremamente fácil. Se o homem decidisse abandonar a mulher, devia basear-se em motivos graves; se não os tivesse, deveria pagar indenizações muito altas, exatamente como em caso de quebra abusiva de contrato.

Mas a mulher, por seu lado, tinha o direito de se separar do marido quando ele a submetesse a maus-tratos, ou mantivesse no domicílio uma concubina que não agradasse a ela.

Cita-se com frequência o exemplo de um druída que queria levar para casa uma concubina não aceita por sua esposa legítima. Ele quis insistir, mas sua mulher o fez saber que se divorciaria, e como a mulher possuía a maior parte da fortuna do casal, o druída refletiu melhor, resignou-se e submeteu-se à vontade da esposa, renunciando à concubina.

Na verdade, embora fosse mais frequente que os homens pedissem a dissolução do casamento, as mulheres tinham o mesmo direito, e o divórcio podia ser feito quase automaticamente, por uma espécie de consentimento mútuo. E, havendo a separação do casal, a mulher não só retomava seus bens pessoais, mas obti-

nha também sua parte em tudo o que o casal tivesse adquirido durante o tempo do casamento.

Esta solução impedia que a mulher fosse lesada quer no plano econômico quer no plano moral, pois o divórcio não decorria de nenhuma culpa; um contrato tornava-se caduco, e o divórcio não era mais do que o reconhecimento desse fato.

É certo que o problema dos filhos apresentava dificuldade. Em princípio, os filhos pertenciam à família do pai, e estavam, assim, protegidos de qualquer injustiça, pois a solidariedade familiar intervinha em favor deles, que não eram nunca abandonados. Havia ainda uma instituição especial para crianças que estivessem neste caso: adoção, que consistia em mandar os filhos para receberem educação manual, doméstica, intelectual ou guerreira com outra família, o que por sua vez criava laços entre a criança e seus pais adotivos, alargando consideravelmente o quadro da vida familiar.

Os filhos podiam herdar tanto do pai como da mãe. As meninas não ficavam afastadas da sucessão, ainda que fossem ligeiramente desfavorecidas em relação aos meninos. Mas, no todo, tanto quanto se pode observar nas épocas históricas do século V a.C. ao século XII de nossa era — a sociedade celta na Irlanda, na Ilha da Bretanha e na Bretanha armoricana parece ter feito tudo possível para salvaguar-

dar a dignidade, os direitos e a autoridade moral da mulher.

Houve numerosos exemplos de mulheres que ascenderam ao poder e desempenharam importante papel na vida pública. Rainhas bretãs históricas, como Boadiceia e Cartimandua, impuseram-se por sua sabedoria, audácia e autoridade.

A situação especial da mulher nas sociedades celtas provém da imagem que tinham os celtas desse ser misterioso, ao mesmo tempo agradável e temível, e dotado do poder de dar a vida. Toda a tradição celta, irlandesa, gaulesa e bretã destaca a soberania da mulher.

A epopéia irlandesa, recolhida a partir do século IX d.C., nos apresenta uma personagem fora do comum: Medbh, rainha legendária de Connaught, na Irlanda, que encarna esta soberania e a concede não só a seu marido, o Rei Ailill, mas também a seus muitos amantes, aos quais, com graça, os textos antigos dizem que ela "prodigalizava a amizade de suas coxas".

A descrição que nos fazem os autores das epopéias irlandesas é corroborada pelos testemunhos dos escritores da Antiguidade greco-romana, que se espantaram pelo aspecto temível e pela ardente personalidade das mulheres gaulesas, sempre prontas a intervir em querelas para defender seus direitos e os direitos de seus maridos, chegando mesmo a partici-

par de combates com fúrias desencadeadas.

A literatura europeia medieval comumente chamada "ciclo arturiano" devido ao nome de seu herói, o fabuloso Rei Artur, literatura indiscutivelmente de origem celta, transmitiu-nos personagens femininas estranhas por seu comportamento e sua importância.

A esposa do Rei Artur, a célebre Rainha Guinevere, que os antigos textos gauleses chamam Gwenhwyfar, nome que significa "Fantasma Branco", é talvez o modelo dessas mulheres que encarnam a soberania. Guinevere, de fato, está no centro do universo arturiano. É ela quem, por sua beleza e por seu valor, permite que os cavaleiros da corte de Artur mostrem suas proezas e sua bravura.

O cavaleiro Lancelote não confessa que todo o seu valor advém do amor de Guinevere? E como interpretar os muitos raptos da Rainha Guinevere por guerreiros misteriosos, a não ser pela vontade que tinham eles de tomar o poder representado por ela?

Em todos os romances arturianos a Rainha Guinevere é apresentada como o centro da corte, como um verdadeiro sol que com seus raios ilumina os cavaleiros que compõem essa corte e que não podem viver sem o olhar que ela lhes dirige para recompensá-los de suas façanhas.

É preciso dizer que a personagem de Guinevere, como a maioria das heroínas das lendas celtas, é uma espécie de lembrança de uma antiga deusa solar. Em todas as línguas celtas a palavra sol é do gênero feminino, e isso do gênero masculino. A *Mulher é o sol* é preciso concluir que nos tempos antigos os celtas, ou seus predecessores no continente europeu, conheciam o culto de uma divindade solar feminina.

O rosto dessa divindade encontra-se na personagem muito conhecida de Isolde, a mulher do Rei Mark, heroína de uma história que correu mundo, a de seus amores infelizes com o sobrinho de seu marido, o jovem e belo Tristão.

A lenda de Tristão e Isolde é originária da Irlanda, onde a encontramos sob forma arcaica, que esclarece de modo singular o papel teórico da mulher entre os antigos povos celtas. Não se trata de um amor banal. A partir do arquétipo irlandês - a estória de Diarmaid e Gráinne - é a mulher, logo Isolde ou Gráinne, que obriga o homem a amá-la.

É ela que impõe as regras do jogo, pela sua vontade feroz de fugir com o ser amado, para o bem ou para o mal. A audácia da mulher, seu violento desejo de arrastar o homem a uma aventura apaixonada, nos são transmitidos sob a forma bastante apucarada do filtro que, por descuido, Tristão e Isolde bebem.

Na verdade, o famoso filtro mágico apenas traduz a vontade inquebrantável e quase sobre-humana da mulher que obriga o homem a amá-la mesmo que não queira, correndo o risco de perder sua honra e até sua vida.

Esta observação de ordem literária leva-nos naturalmente ao coração da mitologia celta. Foi lá, seguramente, que a figura da mulher celta se conservou mais pura e mais característica. Um tema volta com muita frequência: o da soberania, que se deve conquistar não só pela força, mas pelo amor.

Algumas lendas, tanto irlandesas como bretãs, contam mais ou menos isto: alguns jovens estão no deserto com muita sede. Uma velha de horrível aspecto lhes oferece água, com a condição de que um deles a beija. Todos recusam, menos um, geralmente o mais moço. Ele supera a repugnância e, quando beija a face da velha horrenda, esta se transforma numa bela moça que lhe diz: "Eu sou a Soberania. Por teu gesto de amizade, acabas de conquistar-me."

Esse tema difundiu-se por todo o mundo, mas entre os celtas tomou esta coloração particular que em nada enfraquece seu valor simbólico: a soberania, encarnada pela velha, representa uma autoridade que se esgota. Ela precisa ser regenerada, mas só um jovem pode restituir-lhe a juventude. E dessa regeneração surge uma nova era caracterizada pela harmonia e prosperidade do reino.

É esse o sentido de muitas lendas mitológicas, e é também o sentido profundo da célebre Demanda do Santo Graal, cuja versão primitiva, de espírito inteiramente pagão, para não dizer *druidico*, é uma espécie de procura apaixonada do objeto sagrado e mágico que só pode ser conseguido pela ajuda de uma mulher de muitos rostos, perpetuamente presente nas aventuras do herói, com a missão de o conduzir a seu objetivo.

Isso significa que na imaginação dos celtas, nos seus sonhos simbolicamente traduzidos em suas lendas, a mulher foi a iniciadora, aquela que introduziu o homem num mundo novo, a que deu ao homem seu segundo nascimento, o nascimento para o mundo das realidades superiores.

Segundo os celtas a mulher era divindade ou sacerdotisa de uma divindade, mensageira dos deuses, dando assim testemunho daquele antigo culto de uma divindade solar toda-poderosa, que traz ao homem o calor de seu brilho e lhe dá a força para cumprir seu destino.

Entretanto, pelo poder que encarna, a mulher inquietou os celtas. Eles procuraram submetê-la, até no plano do imaginário. Uma lenda gaulesa conservada num dos relatos do *Mabinogion* - coleção de contos gauleses da Idade Média - mostra como o homem procura escapar à dominação da mulher.

A história é simples mas eloquente: Arianrod, filha de Don, recusa-se a reconhecer o filho que teve de seu irmão Gwyddyon, e lança sobre esta criança uma tríplice maldição: ele só terá nome se for dado por ela. Ele nunca terá armas, a não ser que ela lhe forneça. E finalmente, ele não terá jamais uma esposa da raça humana.

Simbolicamente, trata-se de uma recusa de maternidade com todas as consequências que comporta no plano social: sem a mãe, a criança não tem qualquer existência legal, equívale ao nada. Só a intervenção da mãe pode fazer da criança um membro da comunidade.

Isso mostra a importância da mãe no sistema social definido pela lenda. Mas Gwyddyon decide lutar contra a tríplice maldição. Com a ajuda de seu tio Math, mestre da magia, verdadeiro druida-xamã, ele consegue que Arianrod pronuncie o nome que o filho terá: ele se chamará Llew Llaw Gyffas, "Pequeno de Mão Firme".

Sempre através de processos mágicos, Gwyddyon e Llew, disfarçados e irrecorríveis, obtêm armas da própria Arianrod. Enfim, Gwyddyon e Math, por feitiços e encantamentos, literalmente "fabricam" uma mulher com as flores e os vegetais da colina. A essa mulher darão o nome de Blodeuvedd, que significa "Nascida das Flores". Ela será a esposa de Llew.

CONTINUA NA P.31

Páginas em cores

UMA ARTE FABULOSA EM METAL

Página 23



Este rosto de bronze (quarto século a.C.), que decorou um jarro de madeira, foi descoberto em uma sepultura celta em Dürnborg, perto de Hallein (Áustria). Seus traços - olhos grandes, bigode fino, sobrancelhas unidas sobre o nariz - são típicos da arte celta do início do período de La Tène.

Stadtmuseum, Hallein, Áustria

Página 24



As aves ocupam lugar importante na mitologia celta, por voarem acima da terra, estão em contato com o Além, para onde os celtas iam depois da morte. O bojo destes carros de culto e adorno com motivos em forma de pescocós e bicos de aves, parece escoltado por um bando de pássaros. Este objeto de bronze, que pertence ao período de Hallstatt (800-400 a.C.), foi descoberto na Transilvânia (Romênia).

Naturhistorisches Museum, Viena

Página 25



Acima, cabeça de animal imaginário. Trata-se de fragmento de vaso de bronze (10,5cm de altura) encontrado em uma sepultura perto de Brno (Tchecoslováquia). Data do período La Tène (400-100 a.C.).

Moravské Muzeum, Brno, Tchecoslováquia



Embaixo, craveira de eixo de carroagem, de 8cm de comprimento, em forma de rosto humano bastante estilizado. Este objeto de ferro recoberto de bronze parece um personagem caricato (veja-se a verruga no nariz).

Museu de Antiquidades Nacionais, Saint-Germain-en-Laye, França

Páginas 26-27



Os celtas da Idade do Ferro incineravam seus mortos e colocavam as cinzas numa urna funerária. Junto da urna enterravam na sepultura um carro em miniatura, que substitua simbolicamente o morto. O carro reproduzido aqui mede 35cm de comprimento, e a altura da deusa que sobressai entre o grupo de guerreiros é de 22,5cm. Este carro de culto em bronze do sétimo século a.C. foi descoberto em um túmulo de Stretweg, na Estíria (Áustria). Notam-se nele certas influências da arte grega arcaica.

Landesmuseum Joanneum, Graz, Áustria

Página 28



Este animal, que combina naturalismo e fantasia, possivelmente adornava o bico de um cántaro. É obra de um artesão de cerca de 2.300 anos atrás. Embora lembre um alceu, trata-se de uma cabeça de touro, animal importante do bestiário celta da Idade do Ferro. Esta peça foi descoberta no mesmo sítio que o pássaro reproduzido na p. 24.

Moravské Muzeum, Brno, Tchecoslováquia

Fotos © Erich Lessing, Magnum, Paris

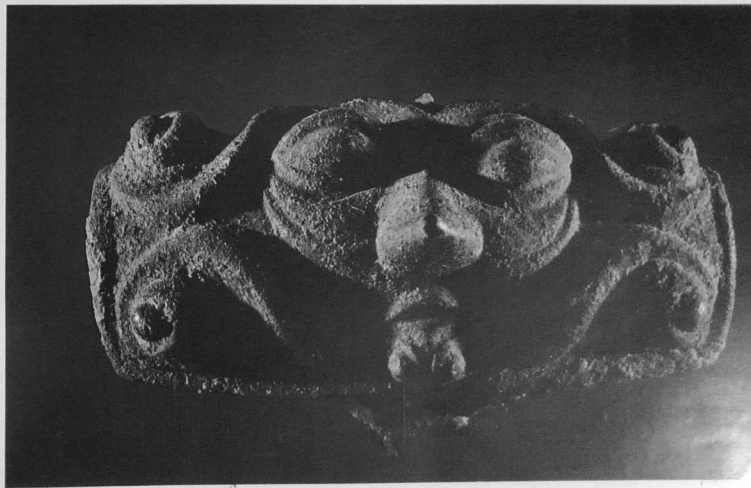
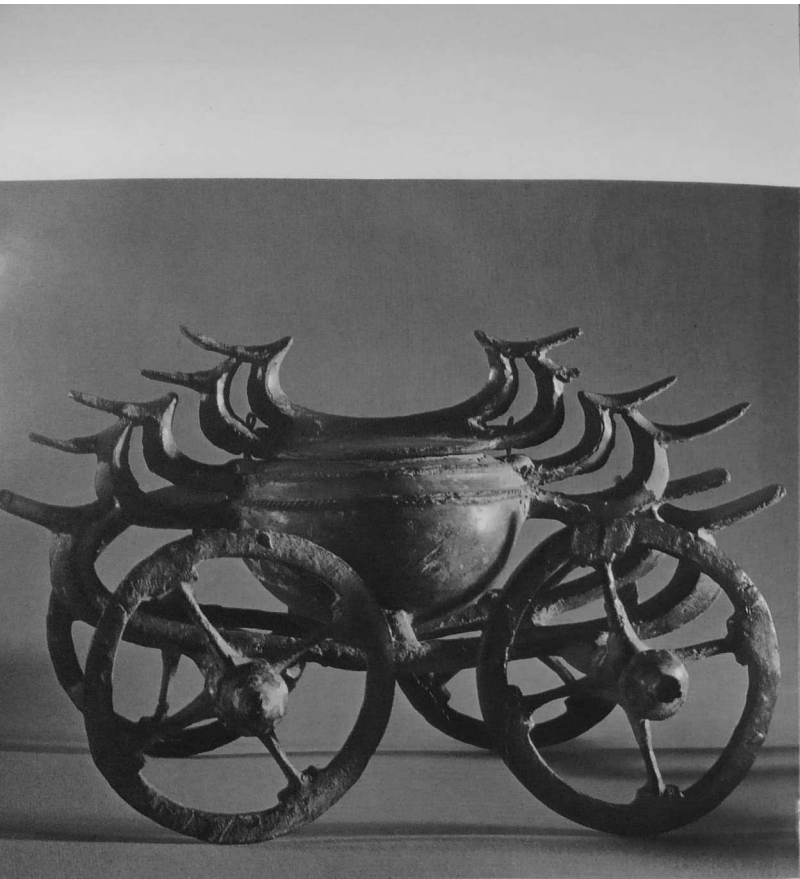
Página 29



Baldre de cobre de três frisos com cenas da vida cotidiana dos celtas. Descoberto em 1882 na lagoa de Vace, data do quinto século a.C. O sítio funerário de Vace é um dos mais importantes da cultura celta do período de La Tène.

Foto Museu Narodni, Ljubljana







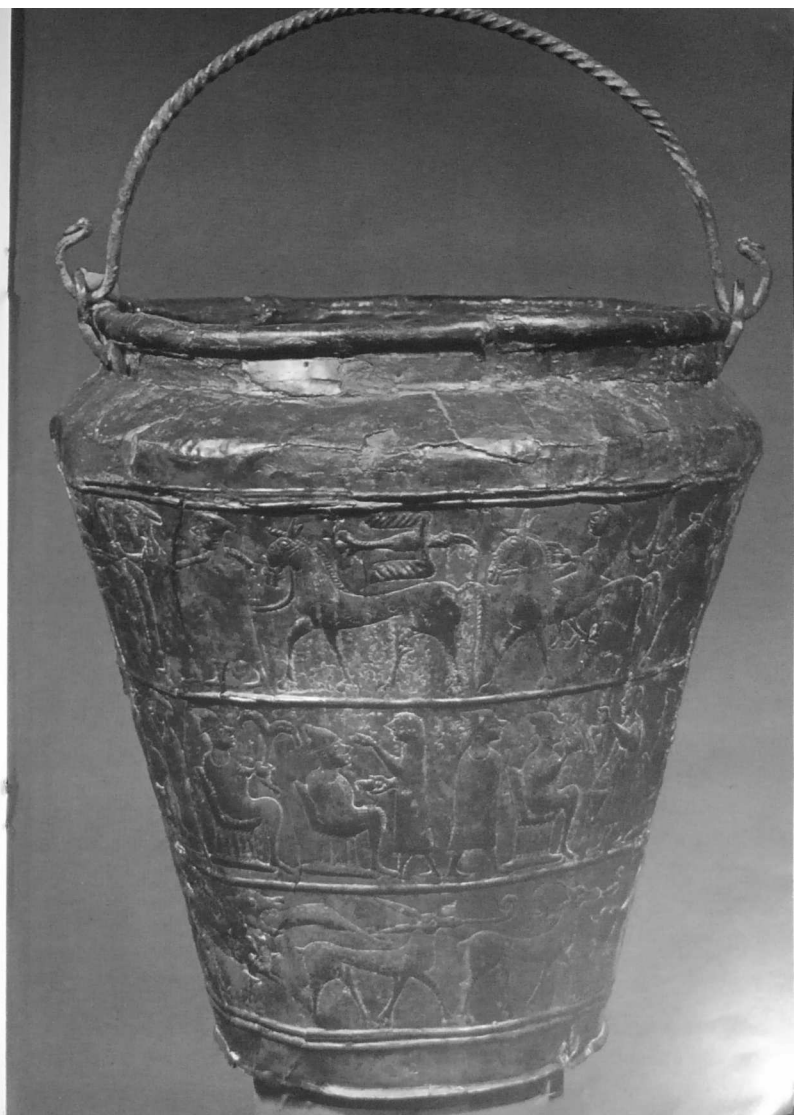
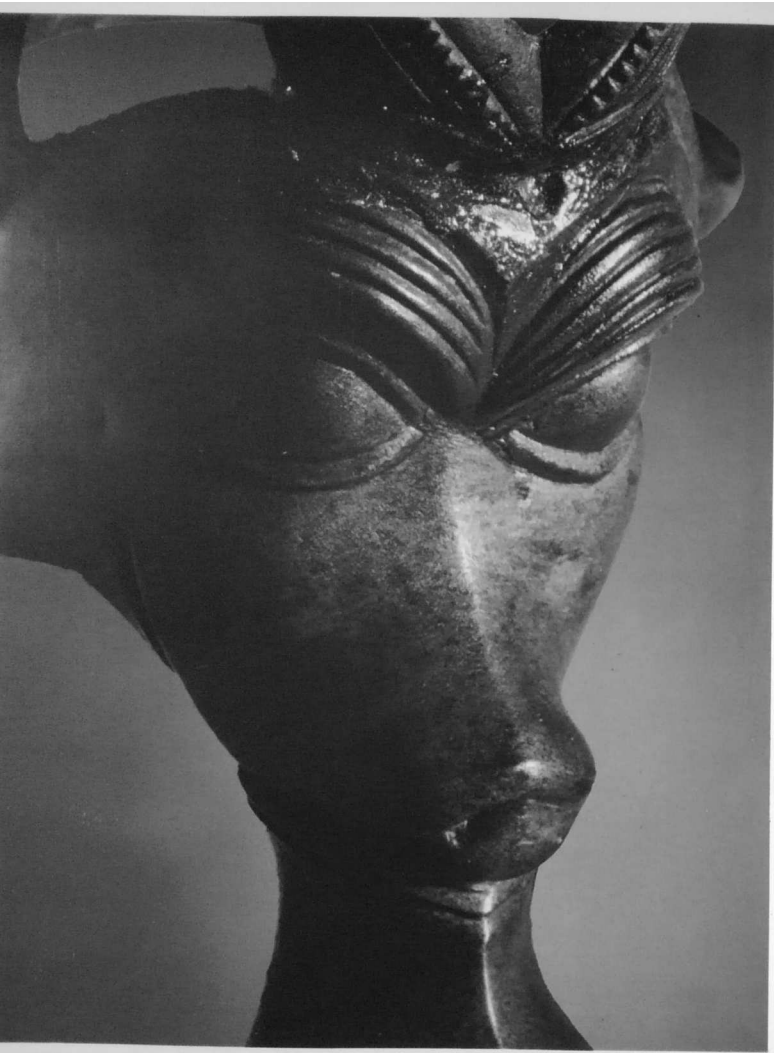




Foto: John Kennedy, Dublin, Irlanda.

O LIVRO DE KELLS, OBRA-PRIMA IRLANDESA

Como nunca foi invadida pelas legiões romanas, a Irlanda pôde preservar a língua, a literatura, a arte e a tradição cultural dos céltas mesmo quando o paganismo foi substituído pela religião cristã na ilha. Os monges irlandeses puseram por escrito a literatura oral dos céltas, que por isso ficou sendo a mais antiga da Europa depois das literaturas grega e latina. A arte tradicional céltica continuou florescendo mesmo quando já sob o signo do Cristianismo. Uma das obras-primas dessa magnífica arte céltica cristã é o Livro de Kells, que data de fins do século VIII e início do IX. Trata-se de uma iluminura dos Evangelhos, de grande formato (33 x 24 cm) em pergaminho. As palavras iniciais de cada Evangelho ocupam toda uma página, profusamente decorada com a ornamentação intrincada dos antigos motivos célticos baseados em curvas e espirais, aves estilizadas, animais e monstros fantásticos. Reproduzimos aqui um detalhe ampliado do início do Evangelho segundo São Marcos. O Livro de Kells tinha a princípio cerca de 730 páginas, das quais restaram aproximadamente 670, conservadas no Trinity College de Dublin (Irlanda).

CONTINUAÇÃO DA P.22

Mas nesse ponto o poder paternal e masculino de Gwyddyon encontra dificuldades. Blodeuwedd desposa Lleu, mas, encontrando um rapaz pelo qual se apaixonou, escapa à autoridade do marido, manda matá-lo e foge com o amante. Todo o fim da lenda trata da vingança de Gwyddyon: ele consegue fazer o filho renascer, o faz matar o amante de Blodeuwedd depois que este renuncia covardemente a ela, e a persegue.

Mas Blodeuwedd é uma criatura de Gwyddyon, é produto de seu pensamento. Portanto, ele não pode destruí-la sem se destruir a si mesmo. Na verdade, sua criatura lhe escapou. A revolta da Moca-Flor é uma afronta intolerável à autoridade masculina, a Gwyddyon deve castigar a culpada. Então, não podendo fazê-la desaparecer completamente, ele a transforma em coruja e a relega à noite.

Simbolicamente, essa vingança masculina consiste em *ocultar* a mulher, a escondê-la na escuridão, com tudo o que isto comporta de culpabilidade e rejeição.

A lenda de Blodeuwedd, a Moca-Flor que esperou escapar à autoridade paterna, que se recusou a ser a mulher-objeto, que pretendia ter direito à liberdade e à livre escolha consentida do homem amado, esta lenda termina em fracasso.

Parece que esse fracasso reflete o que de fato acontecia não apenas nas sociedades célticas, mas também em outras sociedades mais contemporâneas. A mulher sempre tentou livrar-se do jugo masculino e assumir sua liberdade diante do homem.

Mas o homem sempre pretendeu ter direitos de posse sobre a mulher, e, não podendo dispensá-la como mãe, esposa ou amante, agiu de forma a lançar sobre ela terríveis maldições tingidas de culpabilidade. De acordo com seus relatos mitológicos, os céltas parecem ter sido muito sensíveis a essa análise social. E, para eles, existe uma espécie de saudade de uma época anterior, na qual a mulher desempenhava um papel mais importante.

Entretanto, essa mulher rejeitada, oculta, escondida nas trevas do inconsciente, não está morta; ela continua vivendo sempre bela e misteriosa, e sempre pronta a surgir à luz do dia, ou seja, ao nível da consciência.

Outra lenda céltica que encontrou terreno favorável na Bretanha armoricana, a lenda da Cidade de Is, prova a extraordinária perenidade da imagem feminina antiga através das superfícies turvas da memória.

A heroína da estória é Dahud, cujo nome significa "A Boa Falticeira", o que já é revelador; ela é filha do rei Gradlon da Cornualha, e manda construir para si uma maravilhosa cidade à beira-mar, mais exa-

tamente num terreno abaixo do nível do mar, a Cidade de Is, * protegida das águas por um grande dique. Mas, de acordo com a lenda muito cristianizada que chegou até nós, Dahud leva uma vida bastante dissoluta.

Condenada por Deus e pelos homens, provavelmente por ter desafiado as leis patriarcalas, sendo soberana absoluta de sua cidade, ela deve morrer, e com ela toda a cidade. Uma onda imensa invade a Cidade de Is, mas a lenda acrescenta: Dahud continua viva, no fundo do mar, em seu maravilhoso palácio, e espera o momento propício para reaparecer à superfície das águas. Quando isso acontecer, a Cidade de Is será novamente a mais bela e rica do mundo.

Como se vê, aqui o símbolo é ainda mais claro: a soberania feminina está oculta, engolida pelas águas, nas trevas do inconsciente. Mas quando reaparecer à luz do dia, então se realizará a harmonia do mundo, será reencontrado o Paraíso perdido onde reina, toda-poderosa e eterna, a Mulher-Sol, que dá a vida e prodigaliza a embriaguez do Amor.

É por isso que, no imenso legendário céltico, descobrem-se tantas aventuras maravilhosas de heróis que partem à procura da mulher sob todos os seus aspectos, sob seus mais estranhos rostos.

Em alguma parte do oceano, para os lados em que o sol se põe, há uma terra maravilhosa que alguns chamam de Ilha de Avalon. É a Ilha das Macieiras. Lá se encontram árvores que dão fruto o ano inteiro, e desconhece-se a doença e a morte. A ilha se caracteriza pela beleza, pela harmonia, pela cor, pela riqueza e pela fecundidade. E essa ilha é habitada por mulheres.

São essas mulheres misteriosas, essas fadas, divindades de tempos antigos, que esperam os heróis que tiverem a audácia de arriscar-se às aventuras mais loucas. E os homens, depois de terem lançado a mulher às trevas, passam a vida a buscar essa *Terra das Fadas*, porque sabem que só terão felicidade se reencontrarem sua pureza primitiva, a do paraíso perdido.

A aventura céltica sempre termina às margens da Ilha das Mulheres.

Juan Markalo

* A palavra *Is* significa baixo. A Cidade de Is é, portanto, a Cidade Baixa.

UMA ARTE ENTRE O REAL E O FANTÁSTICO

A ARTE celta, por sua qualidade e originalidade, deve ser considerada uma das mais admiráveis correntes estéticas da história da humanidade. Mas ao falar de arte celta precisamos evitar um equívoco surgido no século XIX, quando começaram a ser descobertas manifestações de uma forma de arte original até então desconhecida ou menosprezada. Esse equívoco ainda ocorre em alguns livros recentes que atribuem aos celtas certos monumentos megalíticos erigidos muitos séculos antes deles.

Alguns especialistas consideram os homens da Idade do Bronze, isto é, da primeira metade do segundo milênio antes de nossa era, como protoceltas; outros sustentam que o aparecimento dos celtas no palco da história coincide com o advento das culturas da Idade do Ferro. Mas a maioria dos autores é de opinião que o período essencialmente celta situa-se na Segunda Idade do Ferro (475-52 a.C.).

Mas ocorreram tantas mudanças nesse período que se pode perguntar se não se trataria da evolução de uma mesma cul-

ra ou se essas mudanças não refletiriam a influência de forças externas e de povos diferentes.

Essa segunda Idade do Ferro, ainda chamada de época de La Tène, foi subdividida em três períodos devido à variedade de descobertas arqueológicas nela recolhidas.

A arte lateniana não surgiu de repente. Ela deve muito aos antecedentes estéticos registrados nos vastos territórios ocupados pelos celtas e aos contatos que mantinham — mais numerosos do que se supunha — com as chamadas civilizações clássicas e com a arte das estepes. Mas é preciso notar que a arte lateniana quase não sofreu influência da arte da Primeira Idade do Ferro.

Já se disse que houve uma lacuna entre a cultura de Hallstatt e a de La Tène. Em arte existe realmente solução de continuidade. A arte da Primeira Idade do Ferro baseia-se num geometrismo retilíneo, ao passo que a curva e a contracurva predominam na arte propriamente celta.

René Joffroy

A beleza formal dos objetos era tão importante para os celtas, que eles fabricavam uma simples vasilha de uso doméstico com o mesmo esmero de seus adornos mais preciosos. Seu bom gosto e refinamento os levavam até a retocar e embelezar artigos importados que eles considerassem muito singelos. Esta tigela de madeira de fabricação grega foi recoberta com enfeites de ouro (embaixo). Os artesãos da região renana onde foi descoberta eram considerados mestres na técnica do metal repuxado. Na página da direita, detalhe de dois colares de ouro desenterrados por acaso em 1962 por uma escavadora em Ertäfeld (Suíça). Nestas jóias, que datam do quarto século a.C. (como a tigela), o ourives celta entrelaçou criaturas semi-animais e semi-humanas, conjugando harmoniosamente o real e o imaginário.

RENÉ JOFFROY, chefe dos conservadores do Museu de Antiquidades Nacionais de Saint-Germain-en-Laye (França), fez inúmeras escavações em sítios pré-históricos e proto-históricos de seu país, principalmente no oppidum de Mont-Lassois, em Vix (Côte-d'Or), onde descobriu em 1952 a sepultura de um nobre que guardava magnífica coleção de objetos itálico-gregos. Entre seus livros publicados destacam-se: La tombe de Vix (Paris, Presses Universitaires de France, 1954), Les sépultures à char de l'âge du fer (Paris, Picard, 1958) e L'oppidum de Vix et la civilisation hallstattienne finale dans l'est de la France (Paris, Les Belles Lettres, 1960).



Foto: Bildarchiv, Preussischer Kulturbesitz, Berlin

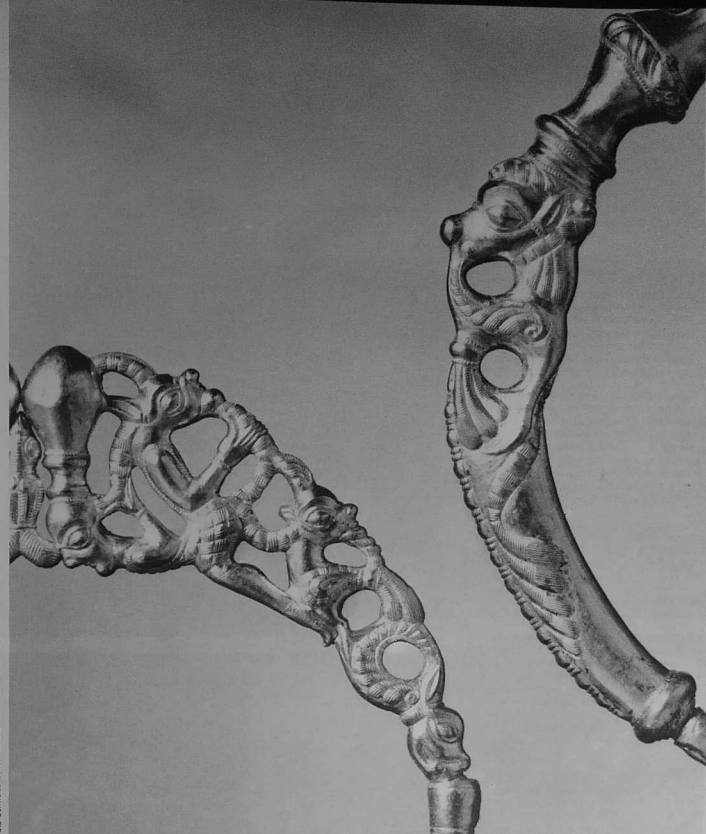


Foto: Schweizerisches Landesmuseum, Zürich, Suíça

Entre as diversas categorias de objetos encontrados a maioria é composta de utensílios, armas, jóias e cerâmica não excessivamente decorada. Com exceção de uma ou outra escultura encontrada no sul da França e no vale do Reno, quase nada se sabe sobre a arquitetura celta, pela simples razão de que não usavam a pedra para construir suas habitações, que eram simples cabanas de madeira com paredes de barro e palha.

Podemos tentar uma cronologia dos vários estilos que se sucederam durante o meio milênio em que se desenvolveu a

arte celta e utilizá-la como fio condutor para ordenar a infinita complexidade das manifestações estéticas dessa arte.

Em meados do quinto século a.C. a arte celta já dominava os temas principais que iria utilizar. O mundo grego já lhe dera um motivo básico — a folha de palmeira. A palma celta, no entanto, difere da grega por ser ao mesmo tempo simples e complexa, pois vem sobrecarregada de outros elementos que lhe tiram a feição original.

Há ainda uma certa rigidez, ou mais propriamente uma simetria, na origem desse estilo convencionalmente chamado

de severo; já no quarto século a.C. aparecem elementos estranhos se mesclando, se compondo e se fundindo para formar o chamado estilo de Waldalgesheim (Alemanha).

Paralelamente ao geometrismo curvilíneo às vezes exuberante, aparecem elementos novos, antropomórficos e zoomórficos. Mas os artistas celtas não tinham nenhum respeito pela realidade: os animais são deformados, tornam-se monstruosos, se contorcem para se integrarem em um todo cada vez mais complexo.

A pureza de linhas, a firmeza de estilo dão lugar à flexibilidade e ao excesso. Esse gosto pela profusão aparece em certas copas importadas da Grécia e descobertas na Alemanha. Parece que seus proprietários celtas acharam que os objetos originais não eram suficientemente suntuosos e mandaram enriquecê-los na face externa com aplicações de folhas de ouro.

Essa técnica de aplicar ramagens de ouro foi utilizada em um vaso de madeira achado em Schwarzenbach (Alemanha) e no *oenochóe* (ânfora para vinho) de Eygenbilsen (Bélgica). As jóias de ouro, torçais, colares e pulseiras apresentam uma extraordinária variedade de estilos.

Em Erstfeld, no cantão de Uri, na Suíça, a recente descoberta de vários torçais de ouro nos revelou novas manifestações dessa arte em que o fantástico se alia a um admirável senso de composição: monstros humanos e animais deformados se entrecruzam e se contorcem.

Quando os artefatos de metal do mundo greco-latino entraram no mundo celta, notadamente o vasilhame de bronze muito apreciado, como as ânforas para vinho (*oenochóes*) e as sítuas, surgiu a necessidade de enfeitá-los. As ânforas de vinho receberam aplicações de ramagens de ouro em relevo. Às vezes se copiava o vaso, e a imitação saía melhor que o original.

Um *oenochóe* encontrado em Dürrnberg, na Áustria, por exemplo, tem bico trilobulado de fatura celta, adornos laterais e folhagem, na base da asa uma cabeça humana enquadrada por um motivo em S, e na borda dois quadrúpedes fantásticos cujas cabeças terminam em longa tromba.

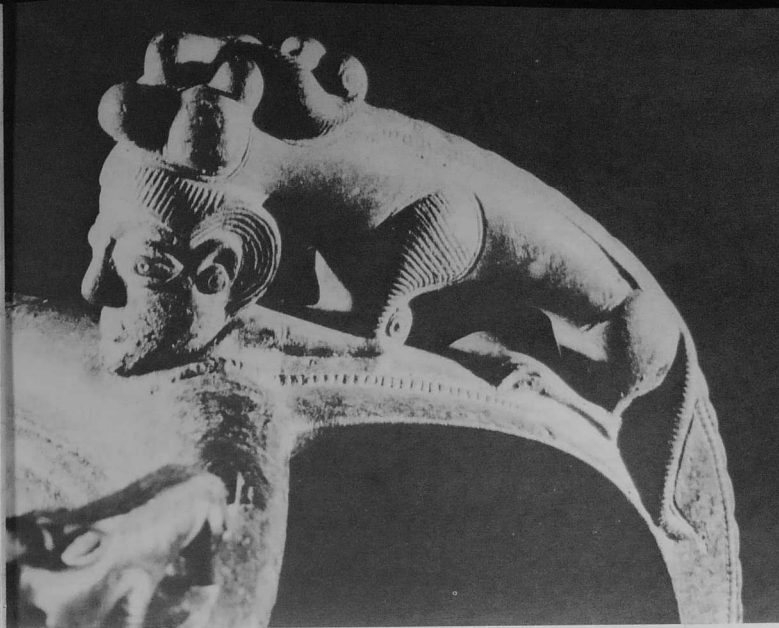
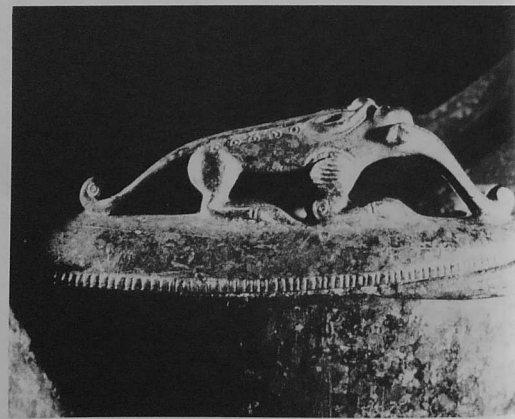
Os dois *oenochóes* descobertos na França, em Basse Yutz, perto de Metz, são certamente os mais belos exemplos de arte celta de inspiração clássica porém adaptados ao gosto bárbaro. As ânforas são ricamente decoradas com pastilhas e plaquetas de coral, e a asa tem a forma de um animal estranho, e na borda há também dois outros animais fantásticos deitados.

Esse emprego do coral, matéria desconhecida no mundo clássico, ou desprezada por seus artistas, era comum na arte celta. Mais tarde, quando os mercados do Extremo Oriente absorveram a produção de coral do Mediterrâneo, ele foi substituído pelo esmalte vermelho até o fim do período latêniano.

Os carros de combate — veículos de madeira pequenos, leves, de duas rodas e puxados por dois cavalos — eram decorados com *phalerae*, discos de bronze cavado que atestam a grande perícia dos artistas celtas, que conseguiram transformar o metal bruto em delicadas folhas e finos rendilhados.

Túmulos descobertos no Marne (França), principalmente os que encerram corpos de chefes enterrados com seus carros

CONTINUA NA P. 37



Salzburger Museum, Salzburgo, Áustria
Fotos © Erich Lessing, Magnum, Paris

Fantasia celta para vinho grego

Os celtas tinham fama de grandes bebedores. Graças a suas relações comerciais com o mundo mediterrâneo, importavam da Grécia vinho que lhes chegava por Massília (Marselha) e outros portos. A forma e a decoração dos recipientes são admiráveis pela finura e elegância, como atesta este magnífico *oenochóe* ou cântaro de vinho, de bronze, encontrado em Dürrnberg (Áustria) e que data de fins do quinto século a.C. A junção superior da asa representa o corpo arqueado de um monstro (acima) que devora uma cabeça humana; a junção inferior (acima, esquerda) é uma cabeça rodeada de volutas. Em ambos os lados da borda há um animal fantástico (esquerda), com rabo de leão e tromba de elefante. Sobre o lombo pousa um pássaro.





Jóias de sonho

Os homens e as mulheres celtas gostavam muito de jóias. De um extremo a outro da Europa têm aparecido jóias celtas de épocas, estilos e metais diferentes. 1) Torçal ou colar galês — adorno preferido dos celtas — formado por oito fios torcidos de electrum (liga de ouro e prata), encontrado em Snettisham, Norfolk, Inglaterra. 2) Broche de bronze de 4 cm de diâmetro com motivos vazados (Bussy-le-Château, França). 3) Detalhe de um bracelete de ouro (Waldalgesheim, República Federal da Alemanha). O estilo bem diferente da decoração baseada em formas ovais, espiraladas e em arco, demonstra influência, cita que, segundo alguns especialistas, foi assimilada por um único ourives, o hipotético "Mestre de Waldalgesheim", que parece ter vivido às margens do Reno em fins do quarto século a.C. 4) Bracelete de ouro do terceiro século a.C. encontrado em Aurillac, França; apesar de certa semelhança com algumas formas vegetais, os motivos decorativos são abstratos. 5) Broche de bronze (Manetín, Tchecoslováquia); mede 8,8 cm de altura. Parece que teve incrustações de coral nos orifícios do corpo e dos pés. 6) Aro de bronze (Paris). Data do terceiro século a.C. e é adornado por três máscaras humanas que podem representar versões galesas do rosto de Cuchulainn, herói épico da Irlanda.



Cabinet des Médailles, Bibliothèque Nationale, Paris
Foto: © Belzeux-Zodiaque



Museu de Antiquidades Nacionais, Saint-Germain-en-Laye, França
Foto: © Belzeux-Zodiaque



Museu de Antiquidades Nacionais, Saint-Germain-en-Laye, França
Foto: © Belzeux-Zodiaque

Rhein-Landesmuseum, Bonn, Rep. Fed. Alemanha
Foto: © J.V.S. Megaw, Leicester, Reino Unido



CONTINUAÇÃO DA P.34

de combate, são belos exemplos dessa arte. Entre os trabalhos de decoração encontram-se placas triangulares cavadas que se supõe serem pontas de timão enfeitadas com motivos em S formando desenhos em lira, com pequenos filetes de coral na base.

Em vários túmulos foram encontrados capacetes cónicos feitos de chapa de bronze, alguns decorados com palmas gravadas ou contas de coral, mas o mais belo é de época mais recente e foi encontrado em Anfreville-sous-les-Monts, departamento de Calvados (França). É uma calota de bronze com uma tira de ouro estampada com um desenho de triquetros, figuras tipicamente celtas, de três ângulos em espiral.

As jóias de bronze são outro ramo importante da arte celta — pulseiras, torçais e fibulas (broches). As pulseiras são encontradas em túmulos de homens e de mulheres. São feitas de tiras de metal lisas ou torcidas, gravadas com linhas paralelas ou oblíquas. São abertas, com extremidade terminando em nóduo ou em ganchos para fechar. Em alguns casos as tiras são perfuradas em forma de anéis.

Os torçais, rígidos, são feitos de barras metálicas, geralmente bronze, e suas extremidades variam de tamanho, sendo às vezes ocas. Na periferia há um desenho retorcido formando SS múltiplos ou espirais em relevo.

Esses torçais eram usados por mulheres no início da Segunda Idade do Ferro, mas parece que depois passaram a ser exclusivos de heróis ou deuses. O grande torçal de ouro encontrado recentemente em Mailly-le-Camp, em Champagne (França), e hoje conservado no Museu de Antiquidades Nacionais em St. Germain-en-Laye, perto de Paris, parece estar nesse caso.

As vestes eram fechadas com broches (fibulas), que eram pretexto para as mais intrincadas realizações artísticas. Os de Champagne apresentam motivos relativamente simples, ao passo que na Europa central encontramos toda uma série desses ornamentos chamados "fibulas de máscara", nas quais os artesãos celtas soltavam a imaginação, combinando animais fantásticos com formas humanas quase caricaturais num todo irreal e fantasmagórico, onde o sonho e a realidade, naturalismo e abstracionismo se mesclam.

Parece que as representações de cabeças tinham finalidade mágica ou religiosa, além da estética. Esse motivo era usado com tanta frequência em jóias e *phalerae* (discos ornamentais) que alguns historiadores de arte chegam a falar de uma "exaltação da cabeça" entre os celtas.

Ecos desse culto se refletem na arquitetura celta. A entrada de um santuário descoberto em Roquepertuse, no departamento de Bouches-du-Rhône (França), atualmente preservada no Museu Borély

de Marselha, é decorada com pequenos nichos que ainda contêm crânios humanos. É um vestígio raro porque, como já dissemos, os celtas não utilizavam materiais de construção duráveis. O emprego da pedra só se tornou comum depois da conquista romana.

Entretanto, parece que os "galeses", ou os celtas da Gália, eram escultores. César menciona seus *simulacra* (imagens), termo que se pode referir a estátuas. Não se descobriu na França nenhuma estátua de pedra anterior à conquista romana, embora pilares decorados com cabeças humanas tenham sido encontrados na Alemanha, em Pfalzfeld e Holzgerlingen.

Apesar das muitas escavações feitas em túmulos em regiões da antiga Gália, nenhuma escultura foi encontrada. É verdade que a imagem de um deus bicéfalo, espécie de Jano de lábios finos e nariz retilíneo, foi encontrada na Provença, onde foi descoberto também o santuário de pedra de Roquepertuse — mas a Provença esteve sem dúvida sob a influência dos galeses, povo que não era celta.

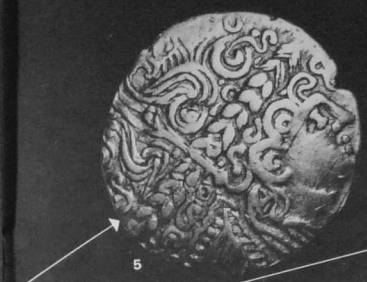
Em Maseck Zehrovice (Tchecoslováquia), num cercado onde se realizavam cultos, foi descoberta uma curiosa cabeça de guerreiro com olhos protuberantes, rosto achatado, bigode e estranhas sobranceiras em espiral. O torçal ao pescoço indica que a estranha cabeça, atualmente no Museu de Praga, data do primeiro século a.C. Mas essa arte original ainda exerceu sua influência muito depois da conquista da Gália pelos romanos, pois ídolos de pedra ou de chapas de bronze foram encontrados em regiões puramente galo-romanas.

Um desses ídolos é uma pequena estátua de pedra calcária encontrada em Eufignac, na Haute-Marne (França). O deus usa um torçal com nóduos nas pontas. No peito está a figura de um javali, e nas costas um olho e uma orelha. Seria um deus caçador?

A cabeça de outra estátua, conhecida por deus de Bouray, é fundida em duas partes, e o corpo é de chapa de bronze. O deus está de pernas cruzadas, os pés parecem terminar em cascos, e os olhos esmialhados dão-lhe uma expressão parada. Infelizmente, esta obra notável não foi encontrada em um meio arqueológico, e sim no leito de um rio.

A representação de figuras é uma exceção. Os celtas não costumavam dar forma humana a seus deuses. Quando pilharam os templos de Delílios no ano 278, Breno, que os comandava, ficou escandalizado de ver estátuas de deuses gregos com aparência humana. Isto lhe pareceu um sacrilégio porque, se os galeses adoravam as forças da natureza, eles não se representavam simbolicamente. Por isso as rodas e espirais celtas foram interpretadas como símbolos de relâmpago e seus triquetros como a proteção mágica do número 3.

CONTINUA NA P.40



AS MIL E UMAS CARAS DA ARTE DE CUNHAR MOEDAS



As moedas cunhadas pelos celtas são sem dúvida uma das mais importantes expressões de sua arte. Os artistas celtas tomaram por modelo as moedas gregas, mas os motivos helênicos clássicos se transformaram rapidamente em uma imagética tipicamente celta. Por mais estranho que pareça, até bem pouco tempo não se reconhecia a beleza e a originalidade das moedas celtas.

CABEÇAS

As moedas da parte superior desta página mostram como se modifica uma cabeça de deus grego, a partir de uma moeda de prata (1) cunhada por Filipo II da Macedônia no quarto século a.C. A representação realista transforma-se num intrincado de volutas e curvas; a cabeleira é representada por uma série de espirais e contra-espirais cujo volume se expande em detrimento do rosto (3, 4 e 5) ou adota a forma de folhas (7). A cabeça explode numa miríade de fragmentos (6 e 9) ou toma o aspecto de um estranho hieróglifo (8).

CAVALOS

As moedas da parte inferior da página nos mostram a metamorfose do cavalo, um dos motivos prediletos de arte celta. O modelo clássico (2, que é o reverso da moeda número 1 de cima) se desintegra em pontos e triângulos, virgulas e pontos de exclamação, patas desarticuladas e corpo oval, resultando numa soberba combinação de formas semi-abstratas (10, 12 e 13) e abstratas (11). Na moeda número 12 um centauro (figura mitológica de cavalo com cabeça de homem) explode em volutas e curvas, já bastante afastada do seu modelo grego.

Foto 1, 2, 4, 8: Hôtel de la Monnaie, Paris. 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13: Biblioteca Nacional, Paris. 3, 12: © Jean Guillet, Paris.

A EUROPA ORIENTAL DESCOBRIR SEU PASSADO CELTA

Também o famoso caldeirão de prata de Gundestrup, atualmente no Museu Nacional de Copenhague, tem suscitado controvérsia. Esta grande peça feita de placas de prata foi encontrada em uma turfeira na Dinamarca. Sua decoração evoca toda a mitologia gaulesa. Os especialistas não chegaram a acordo quanto a sua idade. Alguns o situam no primeiro século a.C.; outros o consideram mais recente e acham que foi feito já na era cristã (ver página 42).

Foi talvez na cunhagem de moedas que os artistas celtas revelaram o máximo de seu talento (ver nas páginas 38-9). A princípio suas moedas eram imitações da estátua de ouro emitida por Filipe II da Macedônia (356-336 a.C.). De um lado essa moeda traz a cabeça de Apolo coroada de louros, e do outro, uma biga ou carruagem de dois cavalos, alusão aos Jogos Olímpicos vencidos pelas carruagens de Filipe.

Pouco a pouco esses motivos sofreram uma celtização: a cabeleira se transforma em espirais revoltas, flos de contas e cascatas de cachos; o olho aumenta; os símbolos e os traços convencionais da arte celta clássica se multiplicam: espirais, rodas e triquetros. O cavalo é desarticulado e recomposto em diversas criaturas irrealistas, algumas com cabeça humana, ou então substituído pelo javali selvagem, por pássaros ou serpentes.

Cada tribo tinha seu estilo de decoração, e isso torna o estudo das moedas celtas difícil porque certos símbolos esotéricos só são entendidos por especialistas.

Cada moeda é um resumo dessa arte que conseguiu harmonizar padrões geométricos curvilíneos com a exuberância vegetal, e figuras irrealistas em desenhos lineares extremamente livres. É uma arte decorativa que ignora a terceira dimensão. Apesar das variantes locais, teve grande influência na Europa Ocidental e chegou até a Irlanda, que escapou à dominação romana. Dal voltou ao continente no século IX levada por missionários irlandeses e acabou por influenciar a arte românica.

René Joffroy



Foto: Moravian Museum, Brno, Tchecoslováquia

Da Hungria à Irlanda, em várias regiões de população celta, foram encontrados objetos com dois rostos em oposição. É muito possível que os celtas da Idade do Ferro vissem nessas figuras o símbolo da vida e da morte: um rosto voltado para o mundo dos vivos e outro para o do Além. Às vezes (direita) os dois rostos estão esculpidos cada um de um lado da mesma cabeça, como nesta escultura de pedra do segundo século a.C. (23 cm de altura), encontrada em Badacsony-Latodihegy, Hungria. Outras vezes aparecem juntos dois rostos gêmeos, como no objeto de bronze reproduzido acima, descoberto em Brno, Tchecoslováquia. Trata-se de um fragmento de vaso do terceiro século a.C.

«**Q**UANTO a lobath, depois que deixou a Irlanda com seu povo após a conquista já descrita, se instalou com ele nas ilhas do norte da Grécia. Ali ficaram até que muitos fossem seus filhos e suas famílias. Aprenderam o saber druída e muitas artes mais nas ilhas onde viviam até que, sábios e instruídos, ficaram mestres perfeitos nesses domínios. Eram chamados Tuatha De, ou Povo da Deusa Dana.»

Esse trecho é do Livro das conquistas, obra irlandesa que conta a história de todos os povos que chegaram e se estabeleceram na Irlanda. Nele se misturam muita mitologia e muito material histórico. Os laços entre a Irlanda e o Oriente são des-

tacados com frequência na tradição antiga, e as pesquisas arqueológicas na Irlanda demonstram a cada passo a veracidade dessa grande compilação de literatura arcaica.

A controvérsia sobre os celtas não é nova. Os especialistas têm questionado este assunto há gerações, e ainda não chegaram a nenhuma conclusão. Em 1934 o eminente arqueólogo francês Henri Hubert escreveu:

“É no extremo ocidental da Europa, nas ilhas e penínsulas, que as línguas celtas ainda são faladas. Onde está a verdade: os celtas sobreviveram nos confins ocidentais do seu domínio porque ali se esta-

beleceram mais solidamente, ou porque foram obrigados a ficar lá? Não é nessas paragens que devemos procurar a principal aglomeração celta; sua origem, seu tipo mais puro? Aqui, no início de uma história carregada de contradições, surge o primeiro problema.”

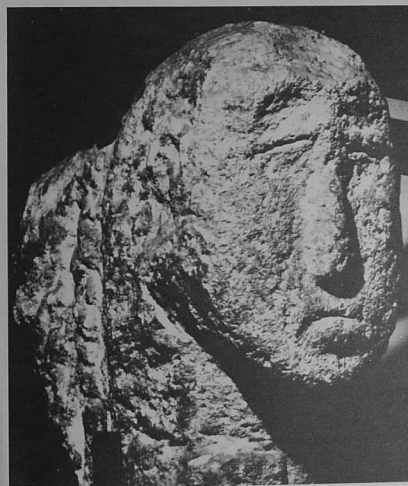
E o problema continua em aberto. Tem-se dado mais atenção aos celtas do mundo ocidental do que aos seus irmãos do Oriente. Hoje um novo interesse por suas origens, somado a novas técnicas científicas e linguísticas, estão levando os países da Europa Oriental a estudar o seu passado celta e a dar valor à contribuição celta para a formação de suas diferentes culturas.

Conferências como o Simpósio Internacional da Unesco realizado na Hungria em maio de 1974 com a finalidade de debater o mundo celta oriental são de valor inestimável, pois reúnem especialistas que, combinando estudos e pesquisas, podem guiar e inspirar uns aos outros nesse campo fascinante.

A homogeneidade fundamental que se supõe ter existido em todo o vasto mundo celta não afasta a possibilidade de variações e particularidades regionais. É é no leste da Europa que estão sendo feitas algumas das mais sensacionais descobertas.

A partir de 400 a.C. os celtas tomaram-se o poder dominante nas regiões setentrionais dos Alpes, da França à Hungria. Foi no leste que foram criados alguns dos mais finos trabalhos em metal, devido ao gênio torçutico dos artistas celtas.

Um dos objetos rituais mais impressionantes feito pelos celtas é o caldeirão de prata encontrado no século passado em Gundestrup, Jutlândia, Dinamarca. Foi desmontado propositalmente e deixado em um pântano como oferenda. A feitura é admirável e os motivos retratados são religiosos. As placas externas são figuras de vários deuses e deusas; as internas mostram cenas inspiradas em lendas sacras. A parte interna do fundo do caldeirão reproduz a matança do touro divino, um dos principais cultos animais da religião celta.



Muséum National, Kecskemet, Hungria. Foto: O. Gáborvári, Ferenc, Budapest, Hungria



Foto: Museu Nacional, Copenhague

O TESOURO DE GUNDESTRUP

Lendas celtas em um caldeirão de prata



Foto: © Erich Lessing, Magnum, Paris



Foto: © Roger Avram, Paris

Entre as obras de arte da Europa proto-histórica que chegaram até nós, poucas têm suscitado tantos estudos e controvérsias como o célebre caldeirão de prata encontrado em 1891 em Gundestrup, Jutlândia (Dinamarca), e conservado no Museu Nacional de Copenhague (foto 1). Durante algum tempo pensou-se que o caldeirão fosse originário da Gália, mas especialistas já chegaram à conclusão de que foi fabricado em uma oficina da Europa oriental celta — possivelmente na Hungria — por volta do primeiro século a.C. É provável que o caldeirão fosse um troféu de guerra levado para a Dinamarca e atirado como oferenda na turfeira onde foi achado. Mede



Foto: © Erich Lessing, Magnum, Paris



Foto: © Erich Lessing, Magnum, Paris

70 cm de diâmetro e é formado de placas de prata repuxada e ornadas com inúmeras figuras de homens, animais e personagens imaginários cujo simbolismo ainda não foi decifrado. Uma das figuras mais impressionantes do caldeirão é esta que usa um capacete com chifres (5), comum entre os celtas. Outro personagem com chifres de carvo (2) tem em uma mão uma serpente e na outra um torçal; entre os animais que o rodeiam pode-se ver um delfim montado por um homem. Em outra cena (3), um gigante mergulha um personagem numa espécie de vaso que talvez represente o próprio caldeirão, considerado fonte de fartura. Finalmente (4) uma divindade brande dois animais que lembram dragões.

Supõe-se que o caldeirão foi feito na Gália entre 200 e 100 antes de nossa era e levado para a Dinamarca por motivos que ignoramos. Mas apesar de mostrar claramente uma forte influência celta, há nele um elemento estranho à tradição gaulesa.

Os especialistas vêm estudando essa magnífica peça há muitos anos e já conseguiram estabelecer que ela não pertence à Europa celta ocidental mas foi criada em importante oficina do mundo celta oriental — talvez na Dácia, ou na Hungria, mas certamente em um país que seguia os mesmos princípios religiosos dos celtas ocidentais.

Entre os tesouros produzidos nos confins orientais do mundo celta há uma coleção admirável de peças de cerâmica descobertas nos túmulos de Sopron, na Hungria. Essas peças datam de fins do sétimo século a.C. e não são raras pelo material empregado em sua feitura mas por sua decoração, composta de figuras gravadas por incisão e que nos revelam aspectos do dia-a-dia dos povos que viveram e trabalharam nessa região fascinante onde os celtas do leste e do oeste parecem ter se encontrado e criado um estilo artístico próprio.

A cerâmica de Sopron nos informa sobre o vestuário e as atividades dos povos europeus de Hallstatt e dão um toque de humanidade à frieza da arqueologia e aos domínios nebulosos da mitologia. Nessas peças podemos ver homens em luta vestindo as calças que caracterizavam o mundo bárbaro e que, com o manto esvoaçante dos celtas de La Tène, viriam a ser a vestimenta típica desse período histórico; as mulheres de saia em forma de sino também em luta corpo a corpo, empregando a tática antiquíssima de puxar os cabelos umas das outras.

Um casal de namorados se separa com relutância. Mulheres de cabelos cacheados e saias que se alargam para baixo sobre calças que lembram o modelo vitoriano e enfeitadas com alininhos, tecem e fião; outras dançam com os braços levantados como em êxtase, lembrando as primorosas figurinhas de bronze do santuário druídico de Neuvy-en-Sullias às margens do Loire, e que datam de 500 anos mais tarde (ver página 19); uma mulher dedilha a lira, instrumento favorito dos celtas segundo os autores clássicos. Já uma outra, vestindo uma túnica em forma de sino apertada na cintura e calças justas, monta um cavalo de dorso arqueado. Podemos admirar também uma cena fúnebre em que aparece uma carreta de quatro rodas.

Essas peças encontradas na Hungria têm valor inestimável, pois pertencem a um período em que os escritos dos clássicos ainda não incluíam dados suficientes para enriquecer os conhecimentos arqueológicos, e do qual, com exceção das

Importantes descobertas de vestuários e utensílios das minas de sal de Hallstatt, pouco restou em matéria de tecidos para que possamos vestir em imaginação os esqueletos que a terra nos devolve com relutância.

A civilização celta não ficou limitada pelas margens ocidentais do Mar Negro. Os celtas se disseminaram pela Ásia Menor no ano 279 a.C. e estabeleceram a poderosa confederação de tribos galáticas. Eram três tribos do norte da Gália: os tectosages, os trocmi e os tolístobogii.

Essas tribos conservaram suas características tribais e sua língua celta. São Jerônimo, que escreveu no século IV de nossa era, fala da pureza da linguagem delas. O historiador romano Tito Lívio refere-se a suas fortificações, celtas por excelência, e as escavações recentes revelaram algumas delas pela primeira vez. Alguns gálatas alcançaram postos de grande prestígio e poder, tornando-se até sacerdotes do imperador romano no primeiro século a.C., função que exigia grande fortuna pessoal.

Mas voltemos ao princípio. Os povos de Armórica (Bretanha) eram chamados *veneti*, vocábulo que contém a palavra irlandesa *fine* — “tribo, família”. Outro povo misterioso habitava a rica região ao norte do Adriático. Também eram conhecidos por *veneti*, mas os autores clássicos dizem que eram diferentes dos celtas continentais. Falavam outra língua, usavam roupas diferentes e mais tarde os poetas românticos contaram muitas histórias maravilhosas a respeito deles.

Fica-se pensando se esse povo estranho não seria os celtas goidélicos, de origem misteriosa e que só eram conhecidos na Irlanda da Antiguidade. Os irlandeses usavam túnicas em vez de calças e falavam uma língua celta diferente da dos bretônicos e gauleses, porém aparentada. Eram famosos por seu rico repertório de contos e lendas.

Imensos são os problemas que desafiavam quem se dispunha a penetrar os segredos bem guardados do velho mundo celta. Podemos estar obscurecendo a questão e fechando os olhos para os fatos verdadeiros quando nos agarramos ao termo *celta* em vez de tentarmos estudar os antigos europeus como tais.

Mas uma coisa é certa. Os especialistas de todos os campos de pesquisas devem trabalhar em equipes com o material rico que a Europa Oriental tem a nos oferecer para que possamos um dia responder indagações como: “Quem era os celtas?” e “Quando e onde os dois principais ramos desse povo se diferenciaram?” Então poderemos também ter uma compreensão muito mais clara da comunidade européia moderna.

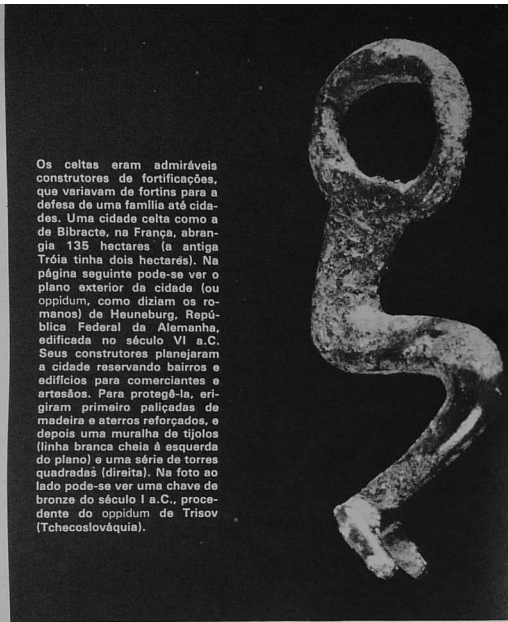
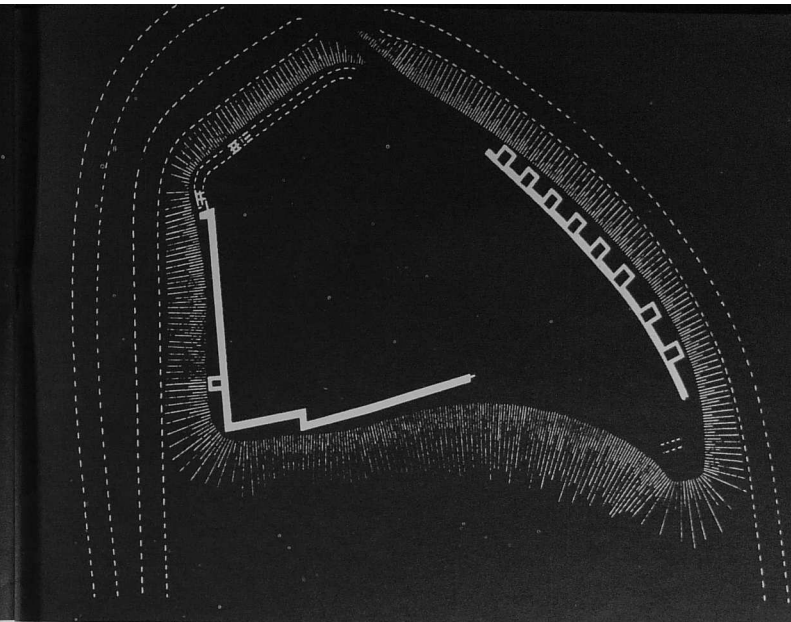


Foto Museu Nacional, Praga, Tchecoslováquia

Os celtas eram admiráveis construtores de fortificações, que variavam de fortins para a defesa de uma família até cidades. Uma cidade celta como a de Bibracte, na França, abrangia 135 hectares (a antiga Tróia tinha dois hectares). Na página seguinte pode-se ver o plano exterior da cidade (ou oppidum, como diziam os romanos) de Haunenburg, República Federal da Alemanha, edificada no século VI a.C. Seus construtores planejaram a cidade reservando bairros e edifícios para comerciantes e artesãos. Para protegê-la, erigiram primeiro paliçadas de madeira e aterros reforçados, e depois uma muralha de tijolos (linha branca cheia à esquerda do plano) e uma série de torres quadradas (direita). Na foto ao lado pode-se ver uma chave de bronze do século I a.C., procedente do oppidum de Trisov (Tchecoslováquia).



Desenho extraído de “Kölner Römer Illustrierte” — Historische Museen der Stadt, Colônia, Rep. Fed. Alemanha

AS CIDADELAS CELTAS QUE DESAFIARAM JÚLIO CÉSAR

Wolfgang Dehn

QUANDO, entre 58 e 51 a.C., Júlio César conquistou a Gália em campanhas nada fáceis, o Império Romano ganhou uma de suas províncias mais belas e ricas. A Gália compreendia a França atual, a Bélgica e a Holanda até o Reno, e ainda a Suíça. Seus habitantes, que os romanos chamaram de gauleses, eram celtas. Mas o território dos celtas estendia-se bem além das fronteiras da Gália, até o interior da Europa Central.

Nunca houve um Estado celta. As diferentes tribos, governadas por reis, chefes ou uma oligarquia, tinham uma língua comum e estavam ligadas por hábitos semelhantes de vida e por usos e costumes, apesar de se combaterem com frequência.

WOLFGANG DEHN, historiador alemão e membro do Instituto de Arqueologia da República Federal da Alemanha, dirige o departamento de pré-história da Philipps University, Marburg. Já serviu no departamento de pré-história do Landesmuseum, Tréves. É membro correspondente dos Institutos de Pré-história do Reino Unido e de Itália. Publicou vários trabalhos sobre a história dos celtas na Renânia.

Júlio César, ao comentar seus combates, ressalta o importante papel que tiveram para ele os *oppida* gauleses (as fortificações): lugares de aprovisionamento, abrigo durante o inverno, refúgio no caso de retirada dos exércitos, mas também pontos onde se concentrava a oposição dos grupos nativos, pois com frequência a sorte da tribo inteira estava em jogo com a queda dos *oppida* ou do *oppidum* central.

Os comentários de César deixam ver claramente que os *oppida* representam de fato as primeiras cidades da Gália; César emprega com propriedade esse vocábulo latino que significa cidade, e mesmo cidade fortificada. Os *oppida* não são apenas centros administrativos (pontos de encontro regionais ou lugares de reunião das tribos); são também centros econômicos nos quais artesãos e negociantes ocupam a posição mais elevada, embora os habitantes sejam, em boa parte, “camponeses burgueses” — agricultores estabelecidos no burgo por razões de segurança. Também a vida religiosa, com seus locais de culto e seus sacerdotes, desempenhava importante papel na cidade.

A tradição antiga nos diz que César teria conquistado várias centenas de cida-

des na Gália. Mesmo que esse número seja exagerado, deve ter existido uma quantidade considerável de *oppida*.

Quando, em 58 a.C., os helvécios, tendo os germanos, abandonaram suas terras (a Suíça atual), queimaram, de acordo com as indicações de César, doze *oppida*, quatrocentas aldeias a um número enorme de fazendas, para cortar qualquer possibilidade de retirada. Os bitergios possuíam no mínimo vinte *oppida* além de seu centro principal, Avaricum (atual Bourges), que se dizia ser a cidade mais bela de toda a Gália. Esses números são eloquentes.

Os *oppida* citados por César eram quase sempre tão bem situados que, tendo-se desenvolvido sob a administração romana, sobreviveram às perturbações da Alta Idade Média e ainda hoje desempenham importante papel. É o caso de Paris, o *oppidum* dos Parisii, situado em uma das ilhas do Sena — chamada Lutetia Parisiorum — e de muitas outras cidades, como Genebra (Genava), Orleans (Cenabum), Amiens (Samarobriva) etc.

Outros *oppida* foram abandonados ou se deslocaram ao tempo dos romanos de acordo com certas modificações econômi-



Foto: © Aerial Photography, Cambridge University, Reino Unido.

cas ou ao sabor das mudanças das vias de comunicação. O exemplo mais célebre é o de Bibracte, centro principal dos eduanos, (Monte Beuvray, na região de Morvan), cujos habitantes, no reinado de Augusto, foram exilados para a cidade recém-fundada de Augustodunum (atual Autun), situada na parte leste do vale do Arroux.

Da antiga cidade subsistiram apenas um santuário, hoje uma capela, e um mercado famoso, que ainda funcionava há algumas décadas.

Quando os comentários de César coincidem com as pesquisas arqueológicas, a imagem dos *oppida* gauleses se torna mais nítida. Por exemplo, Vesontion (Besançon), centro principal da Sequânia, era

especialmente protegido pela natureza, pois o Doubs fazia uma curva que o cercava por três lados, sendo o quarto bloqueado por uma alta montanha.

Essa montanha, cercada por uma muralha, era como uma fortaleza que protegia a cidade baixa. Alguém que, do alto de um dos fortes exteriores de Besançon, contemplasse a cidade a seus pés, teria de concordar com a descrição de Júlio César. Onde quer que se escave no centro da atual cidade, encontram-se numerosos traços da presença celta: casas de madeira, cerâmicas e outros utensílios domésticos.

Um exemplo ainda melhor é o de Bibracte. Essa cidade, como já dissemos, pertencia aos eduanos — parecia ser o

seu centro principal e era o maior e mais rico de seus *oppida*.

O local, aliás, devia possuir tantos atrativos que o próprio César, no último ano de sua permanência na Gália, instalou ali seus quartéis de inverno, apesar de a cidade, situada sobre uma colina de 800 metros, ser fortemente batida pelos ventos. Mas era ótima a sua comunicação com o vale do Ródano e do Saône, e com o vale do Loire.

Desde o século XIX fazem-se escavações no local. A região que cobre apenas 100 hectares de terreno de vales com nascentes, era, de acordo com o costume celta, cercada por uma forte muralha de madeira e de pedras, diante da qual havia um profundo fosso.

O FORTE DO PENHASCO

À esquerda, o imponente forte de pedra de Dun Aengus, na ilha de Inishmore (Irlanda), construído na beira de um penhasco de 100 m de altura, cortado a pique. Inexpugnável a qualquer invasão por mar, três muralhas circulares de pedra o protegiam de ataques por terra. Para conter os inimigos, os celts de Dun Aengus cobriam de pedras pontiagudas o espaço entre a muralha defensiva exterior (parte da qual aparece no extremo inferior esquerdo da foto) e a muralha intermediária. Esses obstáculos aparecem na foto como um tapete de pontos minúsculos. A espetacular fortaleza de Dun Aengus abrangia dentro de suas muralhas uma superfície de cerca de quatro hectares.

Chegava-se à cidade por várias portas que interligavam as ruas margeadas de casas. Os bairros eram diferenciados: uma rua era só de cabanas simples e oficinas; nela, os artesãos — fundidores de bronze, forjadores, esmaltadores — exerciam seus ofícios.

A influência da arquitetura mediterrânea, lembrando as vilas greco-romanas, pode ser entrevista nas casas maiores, mais espaçadas. Esse bairro devia ser reservado à nobreza: ali habitavam os equites, os cavaleiros. Nas partes altas da cidade e em seus arredores havia barracas de madeira e outras construções provavelmente destinadas ao mercado e ao comércio.

De acordo com os arqueólogos, outros grupos de construções pareciam abrigar a administração da cidade ou da tribo. Seria uma espécie de fórum. Um peristilo da época romana, no local, leva a pensar que, originalmente, lá havia um santuário celta. Depois do abandono da cidade, no tempo de Augusto, o santuário e o mercado perpetuaram até nossos dias as tradições de Bibracte.

As escavações restituem uma imagem do *oppidum*, impressionante ainda que incompleta. Os vestígios descobertos pertencem aos últimos tempos da cidade, ou seja, ao período compreendido entre o fim das campanhas de César e a reorganização da Gália sob o império de Augusto, nos primeiros anos da era cristã; nessa

época a perda da independência dos *oppida* celtas foi de uma certa forma compensada por décadas de paz e prosperidade. Terá sido esse um período de desenvolvimento, ou as últimas manifestações de uma civilização agonizante?

A glória e o fim de Vercingetórix estão estreitamente ligados aos nomes de três *oppida*: Avaricum, na terra dos biturígios (hoje Bourges), Gergóvia, na terra dos arvernes (hoje Gergovie, perto de Clermont-Ferrand, em Auvergne) e por fim Alésia, na terra dos mandúbios (hoje Alise-Sainte-Reine, perto de Les Launes, no departamento de Côte d'Or). Empreenderam-se escavações arqueológicas nesses três sítios.

César conta que o *oppidum* de Avaricum/Bourges era cercado de terrenos pantanosos. Essa proteção natural era ainda reforçada por um muro de tipo gaulês, que César chama de *murus gallicus*; são camadas de vigas horizontais cruzadas, separadas por camadas de pedras unidas sem argamassa, sendo a parte frontal, de pedras apoladas num aterro interno. Esse tipo de muro gaulês foi encontrado em muitas localidades de origem celta, desde a Bretanha armoricana até a Baviera. Já em Bourges, as fortificações romanas e medievais posteriores apagaram qualquer vestígio das construções celtas.

A situação é melhor em Gergóvia e Alésia. As escavações realizadas em Gergóvia

UMA PEÇA ENIGMÁTICA

À direita, disco de bronze celta cuja origem e finalidade continuam em mistério. Na Irlanda foram encontrados objetos semelhantes. Muitos especialistas interpretam os desenhos como a representação estilizada e grotesca de um rosto com os olhos saltados e a boca aberta. Supõe-se que esta peça, conservada no Museu Britânico, date do século I ou II.



Foto: © Museu Britânico, Londres.

via (cujos habitantes, na época romana, tiveram de exilar-se em Augustonemetum, atual Clermont-Ferrand) deram resultados modestos, devido à natureza do terreno.

Em Alésia, famosa por ter sido palco da batalha final entre César e Vercingetórix, encontramos as construções do tempo do cerco romano, além do muro gaulês do oppidum e de muitos restos da cidade romana de Alésia, com seus templos, suas oficinas e suas casas. A cidade romana sobrepôs-se pura e simplesmente à anterior aglomeração celta, e não deixou muita coisa dela.

Numa frase breve e exata, César descreveu a situação de Alésia: "A cidade situa-se sobre uma montanha abrupta, cuja base é ladeada por dois rios. Diante da cidade, abre-se para os outros lados uma vasta planície. A alguma distância, na mesma altitude da cidade, colinas a cercam."

Qualquer um que tenha estado ao pé do monumento de Vercingetórix e olhado em torno de si, tendo presente na lembrança a importância histórica do lugar, terá que admirar a descrição precisa de César.

O mundo celta vai muito além das fronteiras da Gália de César. Ele próprio, quando de sua expedição contra as cidades britânicas, encontrou tribos celtas cujos oppida assemelhavam-se aos do continente.

Entratando, César aponta certas diferenças. Localidades, que vieram depois a se tornar cidades romanas, como Camulodunum (hoje Colchester) e Verulamium (hoje St. Albans) não apresentam, nos vestígios de suas construções pré-romanas, as particularidades urbanas que caracterizam quase todas as construções da Gália.

Grande número de localidades fortificadas da última época celta foi encontrado a leste do Reno até a Caríntia, e ao longo do Danúbio até Budapeste, bem como na Boêmia e na Morávia. São semelhantes às que César viu na Gália, quer por sua situação quer por suas dimensões e ainda por seu sistema de muralhas defensivas.

Há cerca de quinze anos conheceu-se bem o oppidum de Manching, perto de Ingolstadt, na Baviera. Trata-se provavelmente do centro principal dos celtas vindélicos, abandonado por volta do ano 15 a.C., quando as legiões romanas abriram caminho para os Alpes, durante a campanha chamada "dos Alpes", e ocupavam os pré-Alpes do norte.

A administração romana escolheu para seu centro uma outra localidade: Augusta Vindellium, hoje Augsburg. Os romanos ignoravam até o nome do oppidum descoberto em Augsburg; e também o ignoravam os próprios construtores de um edifício fortificado erguido no interior do oppidum celta, edifício que foi chamado Vallatum, o que significa "lugar cercado de muros", por alusão aos restos dos muros do oppidum.

A situação de Manching é típica, e parece-se com a de Avaricum. O oppidum situava-se ao sul do Danúbio, perto da estrada que margeava o rio, num traçado de rios e riachos protetores. Mas a verdadeira proteção era assegurada por um muro circular rodeado exteriormente por um fosso. A superfície circunscrita era de 300 hectares.

O oppidum tinha quatro portões: dois davam passagem à estrada que margeava o Danúbio; outro dava passagem ao rio, que certamente já era utilizado como via navegável; o quarto, finalmente, dava acesso a uma estrada que levava às jazidas de ferro, bem próximas, fontes de um florescente comércio.

Discernem-se pelo menos dois, e provavelmente três, períodos de construção, o que significa que o oppidum conheceu uma história agitada antes de seu abandono no segundo século a.C. Os portões, na forma característica de "portas em ziguezague", que permitiam apanhar assaltantes eventuais em uma passagem estreita, são, tal como os muros, de construção tipicamente celta: de madeira e pedra. O muro mais antigo é feito exatamente como o "muro gaulês" descrito por César.

As escavações já realizadas mostram que a área dentro dos muros não era toda ocupada por habitações: sobrava bastante espaço para que os habitantes dos arredores, em tempo difícil, lá se refugiassem com seus bens e principalmente seu gado. Nas zonas residenciais as ruas eram paralelas. Havia propriedades relativamente grandes, separadas por paliçadas. Os habitantes, ao que parece, dedicavam-se principalmente à agricultura. Outras construções parecem ter sido de artesãos, forjadores, carpinteiros (especialmente de carros), seleiros, vidralheiros etc. Não é impossível que esses artesãos se unissem em corporações, alguns bairros ou ruas.

Até agora não se descobriram as oficinas que produziam as cerâmicas características de Manching; talvez oficinas e fornos ficassem fora dos muros. No centro do oppidum, vestígios de um espaço livre indicam que talvez tenha existido lá uma espécie de fórum e, de acordo com outros indícios, um lugar de culto.

Se compararmos a organização interior do oppidum de Manching com a de Bibracte, notaremos diferenças evidentes. Mas em ambos os casos é clara a intenção de dispor com ordem a superfície cercada, através da divisão em bairros bem definidos.

Essa disposição planejada devia ser a regra em alguns grandes oppida, tanto na Gália como fora dela. As escavações dos oppida de Hrázany, na Boêmia, e de Staré Hradištko, na Morávia, provam-no; revelam, de fato, uma estrutura interior semelhante à de Manching.

A civilização urbana primitiva na zona habitada pelos celtas no segundo e no primeiro século a.C. revela uma unidade

surpreendente. Os contatos estabelecidos com as civilizações mediterrâneas e o comércio e desenvolvimento do artesanato e levaram a economia agrícola primitiva a um primeiro estágio de economia monetária, com a adoção da cunhagem de moedas. Todas essas transformações têm estreita relação com as modificações trazidas ao habitat urbano.

Terá havido contatos com o atual sul da França? Ou foi sentida alguma influência de tribos celtas fixadas no norte da Itália? A questão fica em aberto. Mas hoje em dia não pode haver dúvida: de alguma forma, a criação dos oppida celtas sofreu a influência do mundo helenístico e do romano.

Mas o destino dos oppida celtas, na imensa região onde viveram os celtas no último período de sua história, varia segundo o lugar e a época. Na Gália romana muitos foram abandonados, pois sua situação geográfica já não correspondia às novas condições de vida. Outros se mantiveram através da época romana e da Idade Média até nossos dias, como Paris, Bourges, Besançon, Amiens, Bâle, e muitos outros.

Muitas vezes o nome moderno de uma cidade lembra o nome da tribo gaulesa original. Para citar apenas alguns, os bitúrgios e Bourges, os longones e Langres, os mediomatrícios e Metz, os ambiões e Amiens.

A leste do Reno todos os oppida desapareceram. Não há nenhum que tenha sobrevivido à época romana e à Idade Média. Aparentemente, nessas regiões a civilização urbana foi menos vigorosa do que na Gália de César.

Wolfgang Dehn

Cartas dos leitores

O MICRÓBIO NA ESCOLA

O número de setembro de 1975 dedicado ao microbio foi uma agradável surpresa para mim. Permitam-me felicita-los. É realmente admirável verificar que os mais famosos microbiologistas conseguiram explicar com clareza e simplicidade questões tão complicadas, dando assim seus conhecimentos ao alcance do grande público.

Por outro lado, os desenhos da historinha "As Aventuras de Micróbius", que agrada a crianças e adultos, ajudam a compreender os temas tratados. As crianças aqui a leram com grande interesse, e pude comprovar isso porque estou sempre em contato com meus trinta e cinco alunos.

J. Gobouir
Conde, Ravina das Cabris
Iha de Reunião

SUBDESENVOLVIMENTO E CRESCIMENTO DEMOGRÁFICO

Li com grande interesse O Correlé de setembro-outubro de 1974 dedicado ao problema de fome no mundo. A meu ver, se os governos dos países subdesenvolvidos e em desenvolvimento tomassem providências destinadas a melhorar as condições socioeconômicas de seus povos, eliminando o analfabetismo e as formas atrasadas de produção, incorporando a mulher nas atividades da sociedade, elevando o nível cultural, a própria família planejaria o seu crescimento, isto é, traria a sua política demográfica.

Nós, cubanos, por exemplo, achamos que os problemas do subdesenvolvimento não decorrem do crescimento demográfico, e por isso nós, os estudantes e os trabalhadores, nos esforçamos por introduzir mudanças estruturais que impulsionem o desenvolvimento para sairmos do atraso em que vivemos há mais de cem anos. Cuba não aplica nem prossegue política demográfica de taxas antinatalistas. Pelo contrário, desde que o proletariado ascendeu ao poder, uma das primeiras medidas foi reduzir a taxa de mortalidade melhorando as condições de vida.

E quando falamos da tomada de providências em países subdesenvolvidos e em desenvolvimento, referimo-nos ao continente africano. Nesse sentido aplaudo o artigo da Professora Maaza Bateke, a quem felicito calorosamente por sua exposição tão clara e tão justa.

Professor Daniel S. Santana
Havana, Cuba

AS IDÉIAS DE LAS CASAS HOJE

Li os dois artigos sobre Bartolomé de Las Casas (O Correlé de agosto de 1975) com o maior interesse porque grande parte do que o grande dominicano espanhol pregou e procurou fazer se aplica a nossa época, principalmente no que respeita à liberdade e ao direito à dignidade humana, e não só na América Latina.

Com os meios modernos de comunicação e transporte, o nível de consciência se elevou rapidamente, até nas regiões mais remotas e pobres. A segunda etapa consistiria na análise das necessidades e aspirações reais dos povos, seguida de uma ação eficaz para atendê-las. Mas podem faltar os meios necessários para isso, ou faltar na aparência. E é possível que algumas autoridades não aceitem essa maior participação das massas, considerando-a uma ameaça à sua posição.

Por isso é que considero alentador o fato de as Nações Unidas, como organização plurigovernamental, terem insistido tenazmente nas vantagens da planificação social. Isto é, de um realismo que leva em conta as necessidades reais dos povos e utiliza os recursos disponíveis. Esses conceitos estão apostos admiravelmente no "enfoque unificado" do Instituto de Pesquisas sobre o Desenvolvimento, órgão das Nações Unidas.

As declarações da Unesco e as da Organização Mundial da Saúde baseiam-se em uma documentação fidedigna no que se refere à importância do pessoal médico, de sua formação e dos serviços de higiene rural. O mesmo se pode dizer dos estudos da Organização Internacional do Trabalho com vistas ao Ano Mundial do Emprego (1976).

Mas essas declarações por si só nada podem conseguir. É preciso que o governo de cada país, apoiado ou pressionado, segundo o caso, por seu povo, adote todas as providências necessárias para alcançar melhores condições de vida, para não ficar nos ideais de Las Casas.

J. Alderson
Londres

CIENTISTAS AMADORES DO MUNDO INTEIRO

Em todos os países, praticamente, existem cientistas amadores, trabalhando individualmente ou em grupos, no estudo do mundo em que vivemos, simplesmente pelo prazer que esse estudo lhes proporciona. Alguns estudam insetos, plantas, aves e animais. Outros exploram a história geológica da região em que vivem. Existem também astrônomos amadores, como eu, a quem agrada contemplar o céu.

Acho que O Correlé podia publicar um número bem interessante utilizando os trabalhos de pessoas e grupos que estudam a natureza por puro prazer, e que a despeito dessa gratuidade trouxeram contribuições importantes ao progresso do conhecimento científico.

Penso, por exemplo, no jovem japonês que, com um telescópio instalado no telhado de sua casa, descobriu um cometa há alguns anos. Ou no inglês Patrick Moore, que fez um programa regular de televisão intitulado "O firmamento à noite". Ou na recém-fundada Federação de Sociedades Astronômicas do Reino Unido e nas centenas de pessoas que, com o incentivo da British Meteor Society, contribuem regularmente para o registro de meteoros.

Acho que os amadores estão observando os aerólitos por meio de aparelhos fotográficos equipados com objetiva grande ocular, trabalho que está sendo feito também por astrônomos profissionais da República Federal da Alemanha e dos Estados Unidos.

Isto para ficarmos apenas no campo da astronomia. Imagine-se o que está sendo feito nos domínios de outras ciências — geologia, biologia, ecologia, botânica, entomologia etc.

Cyril D. Blount
Secretário da Sociedade Astronômica de
Norwich, Reino Unido

QUEM COMEÇOU A COMER ALGAS

Na última capa de O Correlé de julho de 1975 publicou-se a fotografia de uma menina japonesa comendo wakame, uma sopa de algas.

Ao contrário dos japoneses, que consideram as algas um alimento refinado, os irlandeses foram obrigados a comê-las quando já não lhes restava outra coisa durante a grande fome que castigou a Irlanda no século passado e a grave crise que veio depois.

Essa prato "refinado" ainda é consumido na costa sudoeste da Irlanda. Está claro que não se trata de um produto básico de alimentação irlandesa: a maior parte das algas aparáhadas destina-se às fábricas de lodo.

J.-P.
Paris

PROFESSOR DE QUÊ E PARA QUÊ

Li com grande interesse o artigo "Professor de quê e para quê", publicado em O Correlé de agosto de 1975. Achei muito oportunos e de grande valor as sugestões e acusações de que se pode ser professor de determinado setor sem nunca se ter participado ativamente daquilo que se ensina.

Sou professor de primeiro e segundo graus e venho notando — e tenho comentado com colegas — que cada ano chegam alunos menos capacitados, pois tanto que reduziu os programas de um ano para outro. Fala-se muito em reforma de ensino, mas na verdade tem havido apenas mudanças nas leis e não nas estruturas do ensino.

Professor J. R. Póvoas
Bon Comodoro, Pernambuco

SUGESTÕES PARA ARTIGOS

Leitor assíduo de O Correlé desde o seu aparecimento em língua portuguesa, venho pela primeira vez felicita-los pela boa qualidade dos artigos e fazer algumas sugestões para assuntos que me parecem de grande interesse e dentro do ideário da Unesco.

Costaria ver, por exemplo, artigos sobre eletrônica, a revolução das máquinas e sobre um tema que com certeza já está no pensamento dos redatores de O Correlé, se é que já não foi tratado em época anterior ao aparecimento da revista em língua portuguesa: é o desporto, fundamental na vida de hoje.

José Alexandre Gomes Nogueira Soares
Foz do Douro, Porto
Portugal

POR UMA HARMONIA UNIVERSAL

Tenho grande interesse pela revista O Correlé de Unesco e gostaria de ressaltar a importância do número de março de 1973 (Para que a Terra continue a existir, consagrado à preservação da biosfera. Acho que essa revista deveria tratar destes problemas sem trêgua, para fazer com que cada indivíduo compreenda que o homem e a natureza são indissociáveis. Vocês deveriam mostrar às novas gerações e alegrar a a felicidade de viver em harmonia com a natureza, dando o máximo possível de lugar à preservação da biosfera.

Tofik Safarov
Bakou, Azerbaijão
URSS

PUBLICAÇÕES UNESCO

Manuel sur l'échange international des données océanographiques
3. ed. rev.
67p. 8F

Résumé annuel d'informations sur les catastrophes naturelles
(1971)
82 p. 14 F

La formation du personnel de l'alphabétisation fonctionnelle
Guide pratique
Une méthode de formation pour le développement
110 p. 12 F

Théâtre et télévision
sous la direction
Gilles Marsolais
208 p. 20 F

La télévision et la formation technique supérieure des travailleurs
"Études et documents d'information"
81 p. 8 F

PUBLICAÇÕES FGV

Análise estatística e processo decisório
George W. Summers e William S. Peters
Trad. de Nathanael da Costa Caxeiro
FGV-INL-EUSP. 638p. Cr\$50,00

Análise contábil — Análise de balanços
Americo Matheus Florentino
1.ed. 2.tir. 258p. Cr\$23,00

Apresentação eficiente — A comunicação de idéias com palavras e meios visuais
Antony Jay
Trad. de Maria Cecília Baeta Neves
164p. (SIC, 10) Cr\$15,00

Chefia, sua técnica e seus problemas
Wagner Estalita Campos
6.ed. rev. e aum. 2.tir. 382p.
Cr\$30,00

Custos — Um enfoque administrativo, v. 2 (soluções completas dos exercícios propostos no v.1)
George Sebastião Guerra Leone
195p. (BAP, 17) Cr\$20,00

Doutrina canonista; origem do pensamento econômico e das práticas administrativas
Rudolf Skandera
178p. Cr\$20,00

O ensino técnico e profissional; um estudo comparativo da situação atual e das tendências futuras em dez países
Hugo Warren
Trad. de Ana Maria Dias Monteiro
249p. Cr\$30,00

Introdução ao trabalho de referência em bibliotecas
Margareth Hutchins
Trad. de Ada Maria Coaracy
324p. Cr\$30,00

O município como sistema político
Ana Maria Brasileiro
124p. (CAP, 63) Cr\$20,00

LATITUDES E LONGITUDES

Trigésimo aniversário das Nações Unidas

Por ocasião do trigésimo aniversário das Nações Unidas o Sr. Amadou-Mahtar M'Bow, Diretor-Geral da Unesco, dirigiu ao Sr. Kurt Waldheim, secretário-geral da ONU, a seguinte mensagem:

"Nascidas do desejo de preservar as gerações futuras do flagelo da guerra, que por duas vezes em uma vida humana causaram indizíveis sofrimentos, as Nações Unidas continuam há três décadas baseando sua força em uma fé inquebrantável no homem. . . Há trinta anos que estamos ainda nos comecios do poderoso movimento de independência dos povos colonizados.

Ninguém podia imaginar também que a longa marcha da humanidade para a dignidade e a justiça levaria as nações a serem em questão, como estão fazendo agora, as relações tradicionais entre Estados nos planos econômico, social e cultural. . .

Hoje sabemos que, para ajudar os povos necessitados a forjarem por si mesmos os instrumentos do seu desenvolvimento e estabelecerem relações autenticamente equitativas entre nações soberanas, a comunidade internacional precisa conseguir nada mais e nada menos que um novo equilíbrio mundial dos recursos e do potencial intelectual e material da humanidade.

Em um momento em que o sistema das Nações Unidas, deseioso de corresponder às expectativas do mundo, está considerando a adoção de medidas inovadoras para incrementar sua eficácia e sua coesão, a Unesco se esforçará cada vez mais por dar à Organização-matriz uma ajuda firme, inspirada unicamente no desejo de contribuir da melhor maneira possível para o labor comum."

Organizada em colaboração com a Comissão da República Federal da Alemanha para a Unesco, a exposição incluiu uma centena de fotografias em preto e branco, selecionadas entre mais de 10 mil provenientes de todos os países.

"Um mundo para todos" alcançou grande sucesso quando exposta pela primeira vez em Colônia em 1974.



As Nações Unidas e a paz

A Administração Postal das Nações Unidas emitiu em 21 de novembro de 1975 um selo comemorativo das atividades das Nações Unidas pela manutenção da paz. O desenho do selo representa uma rosa silvestre brotando de um talo formado por fios de arame farpado, e é uma homenagem aos esforços desenvolvidos pela Organização em diversas ocasiões pela cessação de conflitos armados ou por soluções negociadas para controvérsias políticas entre Estados, seja mediante o envio de observadores militares ou de forças de manutenção da paz e diversas regiões do mundo.

Rápidas . . .

Redescobrimto de Cartago

Um novo filme de televisão da Unesco, "Cartago redescoberta", mostra como a campanha arqueológica internacional lançada sob os auspícios da Organização está trazendo para a luz do dia a antiga cidade de Cartago, hoje enterrada no subsolo de um bairro residencial de Túnis. O filme de 16 mm em cor foi realizado com a colaboração do Instituto Nacional de Arqueologia e Arte da Tunísia em versões árabe, francesa, russa e inglesa.

Um mundo para todos

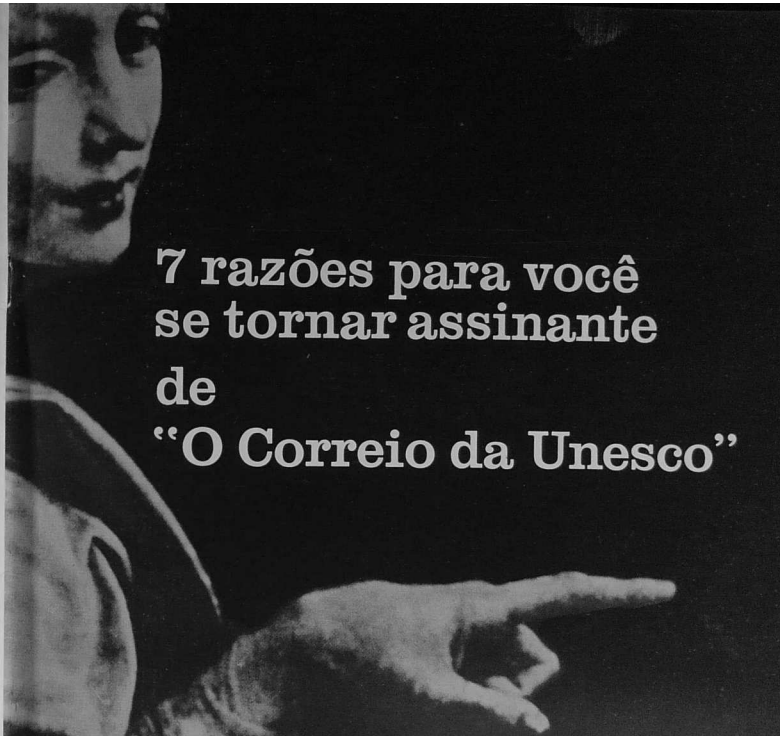
A magnífica coleção de fotografias da Photokina de Colônia, reunida sob o título de "Um mundo para todos", esteve exposta na Casa da Unesco em Paris, de 12 a 29 de dezembro de 1975.

■ A desnutrição continua sendo a causa principal da mortalidade infantil nos países pobres, onde de 25 a 30 por cento das crianças morrem antes dos quatro anos de idade.

■ Nos Estados Unidos está sendo cultivada uma bactéria que assimila qualquer tipo de óleo e com a qual se poderão eliminar as manchas de petróleo que flutuam sobre as águas.

■ Na Nigéria existem oitenta e sete clubes juvenis da Unesco, e em Bangladesh existem mais de quarenta, que vão formar uma federação nacional.

■ Segundo "World Communications", um estudo da Unesco sobre os meios modernos de comunicação em duzentos países, dezessete países asiáticos produzem atualmente mais de metade dos filmes de longa metragem do mundo inteiro, cujo total é de cerca de 4 mil.



7 razões para você se tornar assinante de "O Correio da Unesco"

CARTÃO-RESPOSTA COMERCIAL
AUTORIZAÇÃO N.º 478
RIO DE JANEIRO - RJ

CARTÃO - RESPOSTA COMERCIAL
NÃO É NECESSÁRIO SELAR ESTE CARTÃO

O selo será pago pela
EDITORA DA FUNDAÇÃO GETULIO VARGAS
Praia de Botafogo, 188
Caixa Postal 21.120 — ZC-05
Rio de Janeiro, RJ — 20 000

1 O oriente fica mais perto de você



2 Você fica sabendo que o sol não serve apenas para bronzear a pele



3 Aprende a viver entre geleiras e vulcões



5 Assiste ao drama de filmes que nunca passarão no cinema de seu bairro



6 Novos e sensacionais temas nos próximos 12 números



4 Conheça pensadores que você nunca pensou tivessem existido

7

É tão fácil: basta preencher o cupom ao lado

Autorizo uma assinatura de O Correio da Unesco com a primeira remessa pelo reembolso postal.

NOME _____
ENDEREÇO _____
CIDADE _____
ESTADO _____
PROFISSÃO _____
CEP _____

ASSINATURA - 1 ANO: Cr\$ 50,00
PORTUGAL: 200900



Remédio milagroso, uma aventura ou o uso e domínio de fenômenos do mundo moderno?

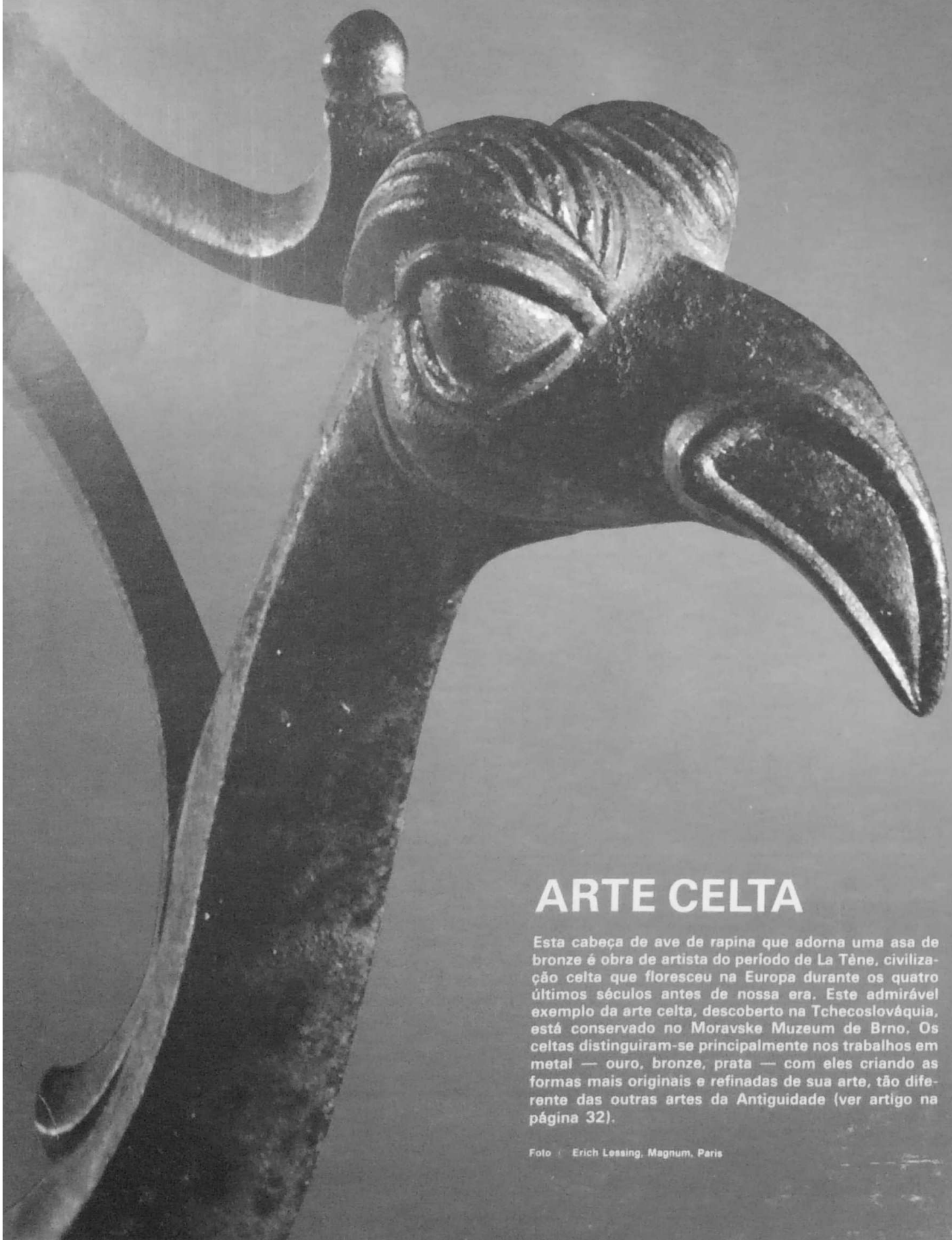


ciência e mitos

O homem comum olha para a ciência cheio de temores e superstições. Os mesmos meios que o aproximam das descobertas científicas as transformam em mitos e rituais de magia inacessíveis. Nós possuímos os satélites, os vôos supersônicos, a exploração da lua. Mas, principalmente, o grande medo que o progresso técnico alcançado através da ciência possa acabar sendo uma catástrofe. *Ciência e Mitos*, com uma seleção de trabalhos de cientistas internacionais devolve a possibilidade de aprender ou recordar as noções fundamentais da ciência, indispensáveis para o homem moderno compreender melhor o mundo que o cerca.

A venda nas livrarias
Pedidos para a Editora da Fundação Getúlio Vargas - Praia de Botafogo, 189
CP 9052 - ZC-02 - RJ.

livros de bolso O CORREIO DA UNESCO



ARTE CELTA

Esta cabeça de ave de rapina que adorna uma asa de bronze é obra de artista do período de La Tène, civilização celta que floresceu na Europa durante os quatro últimos séculos antes de nossa era. Este admirável exemplo da arte celta, descoberto na Tchecoslováquia, está conservado no Moravske Muzeum de Brno. Os celtas distinguiram-se principalmente nos trabalhos em metal — ouro, bronze, prata — com eles criando as formas mais originais e refinadas de sua arte, tão diferente das outras artes da Antiguidade (ver artigo na página 32).